

පදරුපසිඳ්ධි

ධම්මවිචය

පටුන

ගන්ථාරම්භ.....	1
1. සන්ධිකණ්ඩ	1
1. අත්ථො අක්ඛරසඤ්ඤානො.....	1
2. අක්ඛරාපාදයො එකචත්තාලීසං.....	2
3. තත්ථොදන්තා සරා අට්ඨ.....	3
4. ලභුමත්තා තයො රස්සා.....	3
5. අඤ්ඤෙ දීඝා.....	3
6. දුම්භි ගරු.....	4
7. දීඝො ච.....	4
8. සෙසා බ්‍යඤ්ජනා.....	4
9. චග්ගා පඤ්චපඤ්චසො මන්තා.....	4
10. අංඉති නිග්ගහීතං.....	4
11. පරසමඤ්ඤා පයොගෙ.....	5
12. පුබ්බමධොයීතමස්සරං සරෙන වියොජයෙ.....	5
13. සරා සරෙ ලොපං.....	6
14. නයෙ පරං යුත්තෙ.....	6
15. චා පරො අසරුපා.....	6
16. ක්චචාසචණ්ණං ලුත්තෙ.....	7
17. දීඝං.....	8
18. පුබ්බො ච.....	8
19. යමෙදන්තස්සාදෙසො.....	9
20. චමොදුදන්තානං.....	9
21. ඉචණ්ණො යං නචා.....	9
22. සබ්බො චන්ති.....	10
23. අතිස්ස චන්තස්ස.....	10
24. අබ්භො අහි.....	11
25. අජ්ඣො අධි.....	11

26. තෙ න වා ඉවණ්ණෙ.	11
27. දො ධස්ස ව.	11
28. එවාදිස්ස රි පුබ්බො ව රස්සො.....	12
29. ඉවණ්ණුවණ්ණා කුලා.....	12
30. කුලානමියුවා සරෙ වා.	12
31. ඔ සරෙ ව.....	12
32. ගො සරෙ පුඨස්සාගමො ක්වචි.....	13
33. පාස්ස චන්තො රස්සො.....	13
34. යව ම ද න ත ර ලා වාගමා.	13
176. ඉත්ථියමනො ආප්පච්චයො.....	15
177. ආ සො.	15
178. සතෙ ව.....	15
179. සතො නාදීනං.....	16
180. සපතො ස්මිං යං වා.	16
181. න අම්මාදිතො.....	17
182. තෙ ඉත්ථියො පො.	17
183. පතො යා.	17
184. අමා පතො ස්මිංස්මානං වා.....	18
185. පසඤ්ඤස්ස ව.	18
186. ආදිතො ඔ ව.....	18
187. නදාදිතො වා ඊ.....	19
188. අං යමිතො පසඤ්ඤතො.	19
189. මාතුලාදීනමානත්තමිකාරෙ.	20
190. ණව ණක ණයා ණන්තුහි.....	20
191. න්තුස්ස තමිකාරෙ.....	20
192. භවතො භොතො.....	21
193. පතිහික්ඛුරාජීකාරන්තෙහි ඉති.....	21
194. පතිස්සිනිමිහි.....	21

195. සිං.	23
196. අතො නිව්වං.	23
197. අ කම්මන්තස්ස ව.	24
198. අං නපුංසකෙ.	25
199. යොනං නි නපුංසකෙහි.	25
200. සබ්බනාමකාරතෙ පඨමො.	27
201. තයො නෙව ච සබ්බනාමෙහි.	28
202. සබ්බනාමානං නංමිහි ව.	28
203. සබ්බතො නං සංසානං.	28
204. සපතො ස්මිංසානං සංසා.	28
205. සො රස්සං.	28
206. සංසාස්ථෙකචචනෙසු ව.	29
207. නෙතාහි ස්මිමායයා.	29
208. ද්වන්ද්වයා වා.	29
209. නාඤ්ඤං සබ්බනාමිකං.	30
210. බහුබ්බිහිමිහි ව.	30
211. එතතෙසං තො.	31
212. තස්ස වා නත්තං සබ්බත්ථ.	31
213. සස්මාස්මිංසංසාස්ථත්තං.	31
214. න තිමෙහි කතාකාරෙහි.	31
35. සරෙ ක්වචි.	32
36. සරා පකති ඛාඤ්ජනෙ.	33
37. දීසං.	33
38. රස්සං.	34
39. ලොපඤ්ච තත්තාකාරො.	34
40. පරද්වෙභාවො යානෙ.	35
41. යවතං තලනදකාරානං ඛාඤ්ජනානි චලඤ්ජකාරත්තං.	37
42. වග්ගෙ සොසාසොසානං තතියපඨමා.	38

43. ක්වචි පටි පතිස්ස.	39
44. පුටස්සු බ්‍යඤ්ජනෙ.	40
45. ඔ අවස්ස.	40
46. තබ්බිපරිතුපපදෙ බ්‍යඤ්ජනෙ ව.	40
47. ක්වචි ඔ බ්‍යඤ්ජනෙ.	41
48. එතෙසමො ලොපෙ.	41
49. වග්ගන්තං වා වග්ගෙ.	41
50. එහෙ ඤං.	42
51. ස යෙ ව.	42
52. මදා සරෙ.	43
53. ක්වචි ලොපං.	43
54. බ්‍යඤ්ජනෙ ව.	44
55. පරො වා සරො.	44
56. බ්‍යඤ්ජනො ව විසඤ්ඤොගො.	44
57. නිග්ගහිතඤ්ච.	45
58. අං බ්‍යඤ්ජනෙ නිග්ගහිතං.	45
59. අනුපදිට්ඨානං චුත්තයොගතො.	45
2. නාමකණ්ඩ.	47
60. ජිනවචනායුත්තඤ්චි.	47
61. ලිඬගඤ්ච නිපච්චනෙ.	47
62. තතො ව විහත්තියො.	48
63. සියො, අංයො, නාහි, සනං, ස්මාහි, සනං, ස්මිංසු.	48
64. තදනුපරොධෙන.	48
65. ලිඬගත්ථෙ පඨමා.	49
66. සො.	49
67. සරලොපො'මාදෙසජ්ජව්වයාදිමිහි සරලොපෙ තු පකති.	49
68. සරූපානමෙකසෙස්වසකිං.	50
69. සබ්බයොනීනමාච.	50

70. ආලපනෙ ච	50
71. ආලපනෙ සි ගසඤ්ඤො.	51
72. අකාරපිතාදායන්තානමා.	51
73. ආකාරො වා.....	51
74. සෙසනො ලොපං ගසිපි.....	51
75. යං කරොති තං කම්මං.	51
76. කම්මත්ථෙ දුතියා.....	51
77. යො කරොති ස කත්තා.....	52
78. කත්තරි ච.	52
79. අතො නෙන.	52
80. සුභිස්චකාරො ඵ.....	52
81. ස්මාහිස්මිංනං මහාහිමහි වා.....	52
82. යෙන වා කයිරතෙ තං කරණං.....	52
83. කරණෙ තතියා.....	52
84. යස්ස දාතුකාමො රොචතෙ ධාරයතෙ වා තං සම්පදානං.....	53
85. සම්පදානෙ චතුත්ථී.....	53
86. සාගමො සෙ.	53
87. සුනංහිසු ච.	53
88. යස්මා දපෙති භයමාදත්තෙ වා තදපාදානං.....	53
89. අපාදානෙ පඤ්චමී.....	53
90. ස්මාස්මිංන වා.....	53
91. යස්ස වා පරිග්ගහො තං සාමි.	54
92. සාමිස්මිං ඡට්ඨී.	54
93. යොධාරො තමොකාසං.	54
94. ඔකාසෙ සත්තමී.....	54
95. මනොගණාදිතො ස්මිංනානමිආ.....	55
96. ස සරෙ වාගමො.....	55
97. සස්ස වො.....	55

98. ආ සිමිහි.....	56
99. නිතුස්ස නිතො.....	56
100. නිතුස්සනිතො යොසු ව.	56
101. අවණ්ණා ව ගෙ.	56
102. තොතිතා සස්මිංනාසු.	57
103. නිතස්ස සෙ වා.....	57
104. නංමිහි තං වා.	57
105. සිමිහි වා.....	57
106. සබ්බස්ස වා අංසෙසු.....	58
107. සිමිහි ගච්ඡන්තාදීනං නිතසද්දො අං.	58
108. සෙසෙසු නිතුව.....	58
109. ඔහාවො ක්වච්චි යොසු චකාරස්ස.....	59
110. හො ගෙ තු.....	59
111. හදන්තස්ස හද්දන්ත හන්තෙ.....	59
112. සන්තසද්දස්ස සො හෙ බො චන්තෙ.	59
113. ස්වා ව.....	60
114. යොනමානො.....	60
115. බ්‍රහ්මත්තසබ්බරාජාදිතො අමානං.....	60
116. නාමිහි රඤ්ඤා වා.	60
117. රාජස්ස රාජු සුනංහිසු ව.	60
118. රාජස්ස රඤ්ඤොරාජිතො සෙ.	60
119. රඤ්ඤං නං මිහි වා.	60
120. අම්බතුම්බන්තුරාජබ්‍රහ්මත්තසබ්බත්ථුපිතාදීහි ස්මා නාව.....	61
121. ස්මිංමිහි රඤ්ඤො රාජිහි.	61
122. බ්‍රහ්මතො ගස්ස ව.	61
123. උත්තං සනාසු.	62
124. කුලතො සස්ස නො වා.....	62
125. බ්‍රහ්මතො තු ස්මිං නි.....	62

126. අත්තන්තො භිස්මිමනත්තං.....	62
127. සස්ස නො.	62
128. ස්මා නා.	63
129. තතො ස්මිං නි.....	63
130. සබ්බතො වායොනො.	63
131. සබ්බත්තස්සි නොනානංසෙසු.	63
132. සබ්බතො ගස්සෙ වා.	63
133. සුනම්සු වා.	64
134. ආරො භිමිති වා.	64
135. ස්මිමෙ.....	64
136. පුමත්තස්සා සිමිති.	64
137. යොස්වානො.....	65
138. අමාලපනෙකචචනෙ.	65
139. උ නාමිති ව.	65
140. භිවිහත්තිමිති ව.....	65
141. කුලතො ව.....	65
142. ආනෙ ස්මිංමිති වා.	65
143. සුස්මිමා වා.....	66
144. අසො රස්සමෙකචචනායොස්වපි ව.	66
145. අග්ගිස්සිති.....	67
146. සපතො ව යොනං ලොපො.	67
147. යොසු කතනිකාරලොපෙසු දීසං.	67
148. යොස්වකතරස්සො කො.	67
149. අං මො නිග්ගහිතං කුලපෙහි.....	67
150. න සිස්මිමනපුංසකානි.....	68
151. යොනං නො.	69
152. කුලපා රස්සං.	69
153. නං කුතො කතරස්සා.....	69

154. ස්මිං නි.	70
155. ලතො වොකාරො ව.	70
156. වෙවොසු ලො ව.	71
157. අකතරස්සා ලතො ය්වාලපනස්ස වෙවො.	71
158. සත්ථුපිතාදිනමා සිස්මිං සිලොපො ව.	72
159. අඤ්ඤස්ථාරත්තං.	72
160. තතො යොනමො තු.	72
161. නා ආ.	72
162. උ සස්මිං සලොපො ව.	72
163. වා නංමිහි.	73
164. සත්ථුනත්තඤ්ච.	73
165. තතො ස්මිමි.	73
166. ආරො රස්සමිකාරෙ.	73
167. සකමන්ධාතාදිනඤ්ච.	74
168. පිතාදිනමසිමිහි.	74
169. යොසු ව.	75
170. අවංමිහි ව.	75
171. ආවස්සු වා.	75
172. සුභිතාසු ව.	76
173. ගොණ නංමිහි වා.	76
174. ගාව සෙ.	76
175. තතො නමං පතිමහාලුත්තෙ ව සමාසෙ.	76
215. තතො සස්ස ස්සාය.	77
216. තස්සා වා.	77
217. එතිමාසමි.	78
218. අනපුංසකස්සායං සිමිහි.	78
219. අනිමි නාමිහි ව.	78
220. සබ්බස්සිමස්සෙ වා.	78

221. ඉමසද්දස්ස ච.....	79
222. ඉමස්සිද්දමංසිසු න පුංසකෙ.	79
223. අමුස්ස මො සං.....	79
224. සබ්බතො කො.....	80
225. අමුස්සාදුං.....	80
226. සෙසෙසු ච.....	80
227. උභාදිතො නමින්නං.....	81
228. යොසු ද්වින්නං ද්වෙ ච.....	82
229. නො ච ද්වාදිතො නංමිහි.	82
230. ති චතුන්නං තිස්සො චතස්සො තයොචත්තාරොතිං චත්තාරි.	82
231. ඉණ්ණමිණ්ණන්නං තිහි සඬ්ඛාහි.....	82
232. ත්වමහං සිමිහි ච.....	83
233. මයං යොමිහි පඨමෙ.....	84
234. තචං මමඤ්ච නවා.....	84
235. තං මමංමිහි.....	84
236. තුම්හස්ස තුචං ත්වමංමිහි.	84
237. වා ය්වජ්ජඨමො.....	84
238. නාමිහි තයා මයා.....	84
239. තයාතයිනං තකාරො ත්වත්තං වා.....	85
240. සස්සං.....	85
241. තච මම සෙ.....	85
242. තුය්හං මය්හඤ්ච.....	85
243. අම්හස්ස මමං සවිහත්තිස්ස සෙ.....	85
244. තුම්හම්හෙහි නමාකං.....	85
245. තුම්හම්හාකං තයි මයි.....	86
246. පදතො දුතියාවතුත්ථිජට්ඨිසු වො නො.....	86
247. තෙමෙකචචනෙසු ච.....	86
248. න අංමිහි.....	87

249. වා තතියෙ ව.	87
250. බහුවචනෙසු වො නො.....	87
251. පඤ්චාදීනමකාරො.....	88
252. පඤ්චාදීනමත්තං.....	88
253. ද්වෙකට්ඨානමාකාරො වා.	88
254. එකාදිතො දස්ස ර සඬ්ඛ්‍යානෙ.	88
255. විසතිදසෙසු බා ද්විස්ස තු.....	88
256 . චතුපපදස්ස ලොපො තුත්තරපදාදි චස්ස චු වොපි නවා.	89
257. දසෙ සො නිච්චඤ්ච.	89
258. ල දරානං.....	89
259. අට්ඨාදිතො ව.....	90
260. ක්චචි තො පඤ්චමාත්ථෙ.....	90
261. ත්වාදයො විහත්තිසඤ්ඤා.....	90
262. තුතොථෙසු ව.....	91
263. සබ්බස්සෙතස්සාකාරො වා.	91
264. එ තොථෙසු ව.....	91
265. ඉමස්සි ථංදානිහතොධෙසු ව.	91
266. තුථ සත්තමියා සබ්බනාමෙහි.	92
267. ත්‍රෙ නිච්චං.	92
268. සබ්බතො ධි.....	92
269. කිස්මා වො.	92
270. කිස්ස ක වෙ ව.....	92
271. හිංහංහිඤ්චනං.....	92
272. කු හිංහංසු ව.....	93
273. තම්භා ව.	93
274. ඉමස්මා හධා ව.....	93
275. යතො හිං.	93
276. කිංසබ්බඤ්ඤකයකුහි දා දාවනං.	93

277. සබ්බස්ස සො දාමිහි වා.....	93
278. තම්හා දානි ව.	94
279. ඉමස්මා රහිධුනාදානි ව.....	94
280. එත රහිමිහි.....	94
281. අ ධුනාමිහි ව.....	94
282. සබ්බාසමාවුසොපසග්ගනිපාතාදීහි ව.....	98
3. කාරකකණ්ඩ 103	103
283. ලිඬිගත්ථෙ පඨමා.....	103
284. කම්මත්ථෙ දුතියා.....	104
285. යං කරොති තං කම්මං.....	105
286. ගති බුද්ධි භුජ පඨ හර කර සයාදීනං කාරිතෙ වා.....	106
287. කාලද්ධානමච්චන්තසංයොගෙ.....	106
288. කම්මජ්ජවචනීයයුත්තෙ.....	106
289. ක්වචි දුතියා ඡට්ඨිනමත්ථෙ.....	107
290. තතියාසත්තමීනඤ්ච.....	107
291. කරණෙ තතියා.....	108
292. යෙන වා කයිරතෙ තං කරණං.....	108
293. කත්තරි ව.	109
294. යො කරොති ස කත්තා.....	109
293. යො කාරෙති ස හෙතු.....	109
296. සභාදියොගෙ ව.....	111
297. හෙත්ථත්ථෙ ව.....	111
298. සත්තම්ථත්ථෙ ව.....	112
299. යෙනඬිගචිකාරො.....	112
300. විසෙසනෙ ව.....	112
301. සම්පදානෙ චතුත්ථි.....	113
302. යස්ස දාතුකාමො රොචතෙ ධාරයතෙ වා තං සම්පදානං.....	113

303. සිලාස හනු යා සප ධාර පිහ කුඩ දුහි ස්සාසුය රාධික්ඛ පච්චාසුණ අනුපතිගිණුපුබ්බකත්තාරොවනත්ථතදත්ථ තුමත්ථාලමත්ථ මඤ්ඤානාදරජ්ජාණිනි ගත්තත්ථකම්මනි ආසිසත්ථ සම්මුති භියාසත්තමාත්ථෙසු ව.	113
304. ආය චතුත්ථෙකචචනස්ස තු.	115
305. නමොයොගාදීස්වපි ව.	117
306. භාවවාචිමිහි චතුත්ථි.	117
307. අපාදානෙ පඤ්චමි.	117
308. යස්මාදපෙනි භයමාදත්තෙ වා තදපාදානං.	117
309. ධාතුනාමානමුපසග්ගයොගාදීස්වපි ව.	118
310. රක්ඛණත්ථානමිච්ඡිතං.	119
311. යෙන වා'දස්සනං.	119
312. දුරන්තිකද්ධකාලනිමිමානත්ථාලොපදිසායොගවිහත්තාරජ්ජයොග සුද්ධජ්ජමොචන හෙතු විචිත්තජ්ජමාණ පුබ්බයොග ඛන්ධන ගුණචචන පඤ්ඤ කථනටොකාකත්තුසු ව.	120
313. දිසොරෙහි.	122
314. කාරණත්ථෙ ව.	123
315. සාමිස්මිං ඡට්ඨි.	123
316. යස්ස වා පරිග්ගහො තං සාමි.	123
317. ඡට්ඨි ව.	125
318. දුතියාපඤ්චමිනඤ්ච.	126
319. ඔකාසෙ සත්තමි.	126
320. යොධාරො තමොකාසං.	127
321. සාමිස්සරාධිපතිදායාදසක්ඛිපතිභූපසුතකුසලෙහි ව.	128
322. නිද්ධාරණෙ ව.	128
323. අනාදරෙ ව.	128
324. කම්මකරණනිමිත්තත්ථෙසු සත්තමි.	129
325. සම්පදානෙ ව.	129
326. පඤ්චමාත්ථෙ ව.	129

327. කාලභාවෙසු ව.....	129
328. උපාක්කාධිකිස්සරවචනෙ.....	130
329. මණ්ඩිතුස්සුක්කෙසු තතියා ව.....	130
4. සමාසකණ්ඩ 132	
330. උපසග්ගනිපාතපුබ්බකො අබ්බාසිභාවො.	132
331. නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො.	132
332. තෙසං විහත්තියො ලොපා ව.....	133
333. පකති වස්ස සරත්තස්ස.	133
334. තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවා'තවෙනුනාදීසු ව.....	134
335. සො නපුංසකලිඬිගො.....	134
336. අං විහත්තීනමකාරත්තා අබ්බාසිභාවා.....	134
337. සරො රස්සො නපුංසකෙ.....	135
338. අඤ්ඤස්මා ලොපො ව.	135
339. ද්විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ කම්මධාරයො.....	136
340. මහතං මහා තුල්‍යාධිකරණෙ පදෙ.....	137
341. උභෙ තප්පරිසා.	137
342. පුමස්ස ලිඬිගාදීසු සමාසෙසු.....	138
343. කම්මධාරයසඤ්ඤෙ ව.	138
344. අත්තං නස්ස තප්පරිසෙ.....	139
345. සරෙ අන.	140
346. කදද කුස්ස.....	141
347. කාප්පත්ථෙසු ව.....	141
348. සඬ්ඛ්‍යාපුබ්බො දිගු.....	142
349. දිගුස්සෙකත්තං.	142
350. ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරත්තො.....	143
351. අමාදයො පරපදෙහි.....	143
352. අඤ්ඤපදත්ථෙසු බහුබිබිහි.....	148
353. ඉත්ථියං භාසිතපුමිත්ථි පුමාව වෙ.....	150

354. ක්වවාදිමජ්ඣන්තරානං දීඝරස්සාපච්චයෙසු ව.	150
355. ධනුම්භා ව.	151
356. නදිම්භා ව.	151
357. නාමානං සමුච්චයො ද්වන්දො.	154
358. ජායාය තුදං ජානි පතිම්භි.....	155
359. තථා ද්වන්දෙ පාණි තුරිය යොග්ග සෙනඬග බුද්දජන්තුක විවිධ විරුද්ධ විසභාගත්ථාදීනඤ්ච.	155
360. විභාසා රුක්ඛ තිණ පසු ධන ධඤ්ඤ ජනපදාදීනඤ්ච.....	157
5. තද්ධිතකණ්ඩ.....	160
361. වා ණ'පච්චෙ.	160
362. ධාතුලිඬගෙහි පරා පච්චයා.	160
363. තෙසං ණො ලොපං.....	160
364. වුද්ධාදිසරස්ස වාසංයොගන්තස්ස සණෙ ව.....	160
365. අයුචණ්ණානඤ්චායො වුද්ධි.....	161
366. ණායන ණාන වච්ඡාදිතො.	162
367. ණෙයොසා කත්තිකාදීහි.....	162
368. අතො ණි වා.....	163
369. අචණ්ණො යෙ ලොපඤ්ච.	163
370. තෙසු වුද්ධිලොපාගමවිකාරවිපරිතාදෙසා ව.	163
371. ණවොපග්වාදීහි.....	163
372. ණොර විධවාදිතො.	164
373. යෙන වා සංසට්ඨං තරති වරති වහති ණකො.....	164
374. තමධිතෙ තෙනකතාදිසන්තිධානනියොගසිප්පහණ්ඩථිවිකත්ථෙසු ව.	165
375. මායුනමාගමො යානෙ.....	165
376. ණ රාගා තෙනරත්තං තස්සෙදමඤ්ඤත්ථෙසු ව.	167
377. ආත්තඤ්ච.	167
378. ජාතාදීනමිමියා ව.....	169

379. සමුහත්ථෙ කණණා.	170
380. ගාමජනබන්ධුසභායාදීහි තා.	171
381. තදස්ස යානමියො ව.	171
382. උපමත්ථායිතත්තං.	171
383. තන්තිස්සිතත්ථෙ ලො.	171
384. ආලු තබ්බහුලෙ.	171
385. තප්පකතිවචනෙ මයො.	172
386. එතෙසමො ලොපෙ.	172
387. ණ්ඤත්තතා භාවෙ තු.	172
388. ණ විසමාදීහි.	174
389. රමණියාදිතො කණ.	175
390. විසෙසෙ තරතමිසිකිසිට්ඨා.	175
391. වුඨ්ඨස්ස ජො ඉයිට්ඨෙසු.	175
392. පසත්ථස්ස සො ව.	175
393. අන්තිකස්ස නෙදො.	176
394. බාල්භස්ස සාධො.	176
395. අප්පස්ස කණ.	176
396. යුචානඤ්ච.	176
397. වන්තු මන්තු චීනඤ්ච ලොපො.	176
398. තදස්සත්ථිති වි ව.	176
399. තපාදිතො සී.	177
400. දණ්ඩාදිතො ඉකර්.	177
401. මධ්වාදිතො රො.	177
402. ගුණාදිතොවන්තු.	177
493. සත්ථාදීහි මන්තු.	178
404. ආයුස්සකාරාසමන්තුමිහි.	178
405. සද්ධාදිතො ණ.	178
406. සඨ්ඛ්ඤාපුරණෙ මො.	178

xvi

433. භූවාදිතො අ.	190
434. අඤ්ඤාසු ව.	190
435. ඔ අව සරෙ.	191
436. තුම්භෙ මජ්ඣිමො.	191
437. අම්භෙ උත්තමො.	191
438. අකාරො දීසං හිමිමෙසු.	191
439. පරාණාත්තනොපදානි.	192
440. කත්තරි ව.	192
441. සබ්බෙසමෙකාහිධානෙ පරො පුරිසො.	192
442. ගමිස්සන්තො චිජා වා සබ්බාසු.	193
443. ගමිස්ස සම්මං.	193
444. අත්තනොපදානි භාවෙ ව කම්මනි.	193
445. භාවකම්මෙසු යො.	194
446. අත්තනොපදානි පරස්සපදත්තං.	194
447. තස්ස වචග්ගයකාරවකාරත්තං සධාත්ථත්තස්ස.	194
448. ඉවණ්ණාගමො වා.	195
449. පුබ්බරූපඤ්ච.	195
450. පඤ්චමී තු අන්තු, හි ට, මී ම, තං අන්තං, ස්සුවිහො, එ ආමසෙ.	196
451. ආණ්ඩාසිට්ඨෙත්තකාලෙ පඤ්චමී.	196
452. හිලොපං වා.	196
453. සත්තමී එයා එයාපුං, එයාසි එයාථ, එයාමිඑයාම, එථ එරං, එථො එයාවිහො, එයාංඑයාමිහෙ.	197
454. අනුමතිපරිකප්පත්ථෙසු සත්තමී.	197
455. හියාත්තනී ආලා, ඔත්ථ, අංචිහා, ත්ථත්ථුං, සෙවිහං, ඉංචිහසෙ.	198
456. හියොපහුති පච්චක්ඛෙ හියාත්තනී.	199
457. අකාරාගමො හියාත්තනී අජ්ජතනිකාලාතිපත්තිසු.	199
458. හියාත්තනී සත්තමී පඤ්චමී වත්තමානා සබ්බධාතුකං.	200
459. පරොක්ඛා අ උ, එ ත්ථ, අං මිහ, ත්ථ රෙ, ථො විහො, ඉංචිහෙ.	200

460. අපච්චක්ඛෙ පරොක්ඛාතීතෙ.	200
461. ක්වවාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං ද්වෙභාවො.	200
462. පුබ්බොබ්භාසො.	201
463. අන්තස්සිවණ්ණාකාරො වා.	201
464. දුතියවතුත්ථානං පඨමතතියා.	201
465. බුහුනමාහභූවා පරොක්ඛායං.	201
466. ඉකාරාගමො අසබ්බධාතුකමිහි.	201
467. කචග්ගස්ස චචග්ගො.	202
468. අජ්ජනනී ඊ උං, ඔ ත්ථ, ඉං මිහා, ආ උභ, සෙ විහං, අමිහෙ.	202
469. සමිපෙජ්ජනනී.	203
470. සබ්බතො උං ඉං සු.	203
471. මායොගෙ සබ්බකාලෙ ව.	205
472. හවිස්සන්ති ස්සති ස්සන්ති, ස්සසි ස්සථ, ස්සාමිස්සාම, ස්සනෙ ස්සන්තෙ, ස්සසෙ ස්සවිහෙ, ස්සංස්සාමිහෙ.	205
473. අනාගතෙ හවිස්සන්ති.	205
484. කාලාතිපත්ති ස්සා ස්සංසු, ස්සෙ ස්සථ, ස්සංස්සාමිහා, ස්සථ ස්සිසු, ස්සසෙ ස්සවිහෙ, ස්සිංස්සාමිහසෙ.	206
475. ක්‍රියාතිපන්නෙතීතෙ කාලාතිපත්ති.	206
476. ඉසුයමුනමන්තො විජො වා.	208
477. ලහස්මා ඊ ඉංනං ත්ථත්ථං.	209
478. වච වස වහාදීනමුකාරො වස්ස යෙ.	209
479. වචස්සජ්ජනනිමිහි මකාරො ඔ.	209
480. කුසස්මා දී වජ්.	210
481. හ විපරියයො ලො වා.	210
482. ජරමරානං ජීරජීයාමියා වා.	211
483. දිසස්ස පස්ස දිස්ස දක්ඛා වා.	211
484. සදස්ස සිදත්තං.	212
485. යජස්සාදිස්සි.	212

486. වදස්ස වජ්ජං.	212
487. ලොපඤ්චෙත්තමකාරො.	212
488. ක්වච්චි ධාතුච්ඡිභත්තිජපච්චයානං දීඝච්චරිතාදෙසලොපාගමා ච.	213
489. නිග්ගහීතඤ්ච.	214
490. හොතිස්සරෙ' හොහෙ හවිස්සන්තිමිහි ස්සස්ස ච.	215
491. ඵ අය.	216
492. යා තිට්ඨො.	217
493. යමිහි දාධා මා යා හා පා මහ මථාදීනමි.	217
494. පා පිබ්බො.	218
495. තිස්ස ත්ථිත්තං.	218
496. සබ්බත්ථාසස්සාදි ලොපො ච.	218
497. සිමිහි ච.	218
498. ථස්ස ත්ථත්තං.	218
499. අසස්මා මිමානං මිහිමහාන්තලොපො ච.	218
500. තුස්ස ත්ථුත්තං.	219
501. අසබ්බධාතුකෙ භූ.	219
502. බුතො ඊ තිමිහි.	219
503. වධො වා සබ්බත්ථ.	220
504. හස්ස ඡො.	220
505. යචකාරා ච.	221
506. රස්සො.	221
507. දාධාතුස්ස දජ්ජං.	222
508. දාදන්තස්සං මිමෙසු.	222
509. රුධාදිතො නිග්ගහීතපුබ්බඤ්ච.	223
510. දිවාදිතො යො.	225
511. තථා කත්තරි ච.	225
512. ස්වාදිතො ඡුණාඋණා ච.	227
513. කියාදිතො නා.	228

514. ඤාස්ස ජා ජං නා.....	229
515. එයාස්ස ඤාතො ඉයා ඤා වා.....	229
516. නාස්ස ලොපො යකාරත්තං.....	229
517. ගභාදිතොස්පඤ්භා.	230
518. භලොපො ඤ්භාමිහි.....	230
519. ගභස්ස සෙ ප්පෙ.	231
520. තනාදිතො ඔයිරා.....	231
521. උත්තමොකාරො.....	231
522. කරස්සාකාරො ව.	232
523. කරස්ස කාසත්තමජ්ජනනිමිහි.	233
524. කරස්ස සප්පච්චයස්ස කාභො.	233
525. චුරාදිතො ණෙණයා.	234
526. කාරිතානං ණො ලොපං.....	234
527. අසංයොගන්තස්ස චුද්ධි කාරිතෙ.....	235
528. තිජ ගුප කිත මානෙහි ඛ ජ සා වා.....	236
529. කො ඛෙ ව.....	236
530. ධාතුප්පච්චයෙහි විහත්තියො.....	237
531. ඛාඤ්ජනන්තස්ස වො ජප්පච්චයෙසු ව.	237
532. මානකිතානං වතත්තං වා.....	237
533. තතො පාමානානං වා මං සෙසු.....	237
534. භුජ සස භර සු පාදිහි තුම්චිජත්ථෙසු.....	238
535. භරස්ස ගී සෙ.	238
536. ආය නාමතො කත්තුපමානාදාවාරෙ.....	239
537. ඊයුපමානා ව.	239
538. නාමමිහාත්තිච්ජත්ථෙ.	239
539. ධාතුරූපෙ නාමස්මා ණයොව.....	239
540. ධාතූහි ණෙ ණය ණාපෙ ණාපයා කාරිතානි හෙත්ථත්ථෙ.....	240
541. තෙ ආවායා කාරිතෙ.....	240

පදරූපසිද්ධි	පටුන
542. ස්වාදීනං වා.....	242
543. ගුහ දුස්සානං දීපං.....	243
544. හනස්ස සාතො.....	243
7. කිබ්බිධානකණ්ඩ 246	
545. භාවකම්මෙසු තබ්බානීයා.....	246
546. ණාදයො තෙකාලිකා.....	246
547. යථාගමමිකාරො.	247
548. තෙ කිච්චා.	247
549. තුං තු න තබ්බෙසු වා.....	248
550. රහාදිතො ණ.....	248
551. ගම බන හනාදීනං තුංතබ්බාදීසු න.....	249
552. ණොඤා ව.....	249
553. කාරිතං විය ණානුබන්ධො.	250
554. කගා වජානං.	250
555. භූතොබ්බ.....	251
556. වද මද ගමු යුජ ගරහාකාරාදීහි ජ්ජම්මග්ගය්ගෙය්සාගාරො වා.....	251
557. කරම්භා රිච්ච.....	252
558. රම්හි රන්තො රාදි නො.....	252
559. පෙසාතිසග්ගපත්තකාලෙසු කිච්චා.	252
560. භුජාදීනමන්තො නො ද්වි ව.....	253
561. ධාතුයා කම්මාදිම්හි ණො.....	254
562. අඤ්ඤෙ කිත.	254
563. කත්තරි කිත.....	254
564. ආකාරන්තානමායො.....	255
565. සඤ්ඤායමනු.....	255
566. නු නිග්ගහිතං පදන්තෙ.	255
567. පුරෙ දදා ව ඉං.	256
568. සබ්බතො ණ්චු ත්වාචි වා.	256

569. ගහස්සුපටස්සෙ වා.	257
570. අනකා යුඤ්චුනං.	257
571. න කගත්තං වජා ඤ්චුමිති.	258
572. තුදාදිති යුඤ්චුනමනානනාකානනකා සකාරිතෙහි ව.	258
573. කරස්ස ව තත්තං තුස්මිං.	259
574. සාසාදිති රත්ථු.	260
575. පාදිතො රිතු.	260
576. මානාදිති රාතු.	260
577. විස රූප පදාදිතො ණ.	260
578. නිග්ගහිත සංයොගාදි නො.	261
579. ණමිති රන්ජස්ස ජො භාවකරණෙසු.	261
580. භාවෙ ව.	261
581. දහස්ස දො ලං.	262
582. පුරසමුපපරිති කරොතිස්ස බබරා වා තප්පච්චයෙසු ව.	262
583. ගහස්ස සර ණෙ වා.	262
584. ක්චි ව.	263
585. ක්චිලොපො ව.	263
586. ධාත්වන්තස්ස ලොපො ක්චිමිති.	263
587. විදන්තෙ උභ.	263
588. ඉයතමකිච්ඡානමන්තස්සරො දීඝං ක්චචි දිසස්ස ගුණං දො රං සක්ඛි ව.	264
589. ධරාදිති රම්මො.	265
590. තස්සිලාදීසු ණිත්ථාවි ව.	265
591. සද්ද කු ධ ව ල ම ණ්ඨ ත්ථ රුචාදිති යු.	266
592. පාරාදිගම්මිහා රු.	266
593. භික්ඛාදිතො ව.	267
594. භනත්තාදීනං ණුකො.	267
595. සංභනඤ්ඤාය වා රො සො.	267

596. නන්දාදීහි යු.	267
597. කත්තුකරණපදෙසෙසු ව.	268
598. සඤ්ඤායං දාධානො ඉ.	268
599. ඉත්ථියමනියවො වා.	269
600. ගමබනහනරමාදීනමන්තො.	269
601. කරතො රිරිය.	270
602. ජිතො ඉන සබ්බත්ථ.	270
603. සුපතො ව.	270
604. ඊසංදුසුහි ඛ.	270
605. භාවකම්මෙසු කිච්චක්තක්ඛත්ථා.	270
606. බුධගමාදිත්ථෙ කත්තරි.	271
607. ධස්භහෙහි ධ සා ව.	271
608. භවතුත්ථානමන්තානං දො ධෙ.	271
609. තිකිච්චාසිට්ඨෙ.	271
610. ආගමා තුකො.	272
611. භබ්බෙ ඉක.	272
612. අතීතෙ ත තචන්තු තාවී.	272
613. වසතො උත්ථ.	272
614. වස්ස වා වු.	273
615. ධො ස්කාරෙ.	273
616. තරාදීහි ඉණ්ණො.	274
617. සුස පව සකතො ක්ඛක්කා ව.	274
618. පක්කමාදීහි න්තො ව.	274
619. ජනාදීනමා තිම්හි ව.	274
620. යාපානම්ථි ව.	275
621. භන්තෙහි හො භස්ස ලො වා අදහනභානං.	275
622. භාවකම්මෙසු ත.	275
623. සබ්බත්ථ ගෙ ගී.	276

624. පච්චයා දනිට්ඨා නිපාතනා සිජ්ඣන්ති.	276
625. සාසදිසතො තස්ස රිට්ඨො ච.	276
626. සාදි, සන්තප්පච්ඡහන්ඡහන්සාදිහි ට්ඨො.	277
627. යජස්ස සරස්සි ට්ඨෙ.	277
628. හන්ඡතො ග්ගො ච.	278
629. චච වා චූ.	278
630. ගුපාදිනඤ්ච.	278
631. හිදාදිතො ඉන්තඤ්ඤා වා.	279
632. රකාරො ච.	280
633. නමකරානමන්තානං නියුත්තමිහි.	280
634. කම්මනි දුතියායං ක්තො.	281
635. භ්‍යාදිහි මනිබ්බිපුජාදිහි ච ක්තො.	281
636. ඉච්ඡත්ථෙසු සමාන කත්තු කෙසු ත වෙ තුං වා.	282
637. තච්චතුනාදිසු කා.	283
638. අරහසක්කාදිසු ච.	283
639. පත්තචචනෙ අලමත්ථෙසු ච.	284
640. පුබ්බකාලෙකකත්තුකානං තුන ත්වාන ත්වා වා.	284
641. සබ්බෙහි තුනාදිනං යො.	285
642. දධන්තතො යො ක්චචි.	285
643. චනන්තෙහි රච්චං.	285
644. දිසා ස්වානස්වාන්තලොපො ච.	286
645. ම හ ද හෙහි මිම ය්හ ජ්ජ බ්හ ද්ධා ච.	286
646. චත්තමානෙ මානන්තා.	287
647. හවිස්සති ගමාදිහි ණි සිණ.	291
648. කිරියායං ඤ්චුතථො.	291
649. කම්මනි ණො.	291
650. සෙසෙ ස්සං න්තු මානානා.	291
651. කාලෙ චත්තමානානීනෙ ඤ්චාදයො.	292

652. බ්‍යාදීහි මන ම ව තො වා.	293
653. සමාදීහි ථමා.....	294
654. මසුස්ස සුස්ස චිජ ර චිජෙරා.....	294
655. ආපුබ්බවරස්ස ව.....	294
656. අල කල සලෙහි ලයා.....	294
657. යාණ ලාණා.....	295
658. මට්ඨස්ස ථස්ස ලො ව.....	295
659. අවස්සකාධම්මෙණසු ණි ව.....	295
660. වජාදීහි පබ්බජ්ජාදයො නිපච්චන්තෙ.	295
661. වෙ පු සි දවච මු කු දා භුභ්වාදීහි ථුත්තිම ණිමා නිබ්බන්තෙ.....	296
662. අක්කොසෙ නම්භානි.	297
663. සුනස්සුනස්සොණවානුචානුනුනඛුණානා.....	297
664. තරුණස්ස සුසු ව.....	297
665. යුවස්සුවස්සුවානුනුනා.....	297
666. ඡදාදීහි තත්‍රණ.	297
667. වදාදීහි ණිත්තො ගණෙ.	298
668. මිදාදීහි ත්තිතියො.....	299
669. උසුරන්ජදංසානං දංසස්ස දඬිඨො ඩ යා ව.	299
670. සුචුසානමුචුසානමතො ථො ව.....	299
671. රන්ජුදාදීහි ධදිද්දකිරා ක්වචි ජ ද ලොපො ව.....	299
672. පටිතො හිස්ස හෙරණ භීරණ.	300
673. කඬ්‍යාදීහි කො.	300
674. බාදාමගමානං බන්ධන්ධගන්ධා.....	300
675. පටාදීහ්‍යලං.	301
676. පුථස්ස පුථුපථාමො වා.	301
677. සස්වාදීහි තුදවො.....	302
678. ක්කාදීහි ඊවරො.	302
679. මුනාදීහි ටි.....	302

පදරූපසිද්ධි	පටුන
680. විදාදීහ්ශරො.....	302
681. හනාදීහි ඡුනුතවො.....	303
682. කුටාදීහිඨො.....	303
683. මනුසුරසුභාදීහි උස්සනුසිසා.....	303
684. අක්ඛරෙහි කාර.....	304
උභාදිප්පච්චයන්තනයො.....	304
නිගමන	304

“ධම්මා සුතා ධාතා චචසා පරිචිතා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිදා.”

(මහා සුඤ්ඤාන සූත්තං; මජ්ඣිම නිකායො, උපරිපණ්ණාසකො, සුඤ්ඤාන වග්ගො.)

පටුන සංස්කරණය - හික්බු ධම්මවිහාරි

(ජව්ව සංගායනා ත්‍රිපිටක වැඩසටහනින් උපුටා සකසන ලදී)

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

පදරුපසිද්ධි

ගන්ථාරම්භ

[ක]

විසුද්ධසද්ධම්මසහස්සදිධිතිං,
සුබුද්ධසම්බොධියුගන්ධරොදිතං;
තිබුද්ධබ්බත්තෙකදිවාකරං ඡිතං,
සධම්මසඬ්ඝං සිරසා'භිවන්දිය.

[ඛ]

කච්චායනඤ්චාවරියං නමිත්වා,
නිස්සාය කච්චායනවණ්ණනාදිං;
බාලජ්ජබොධත්ථමුපුං කරිස්සං,
බ්‍යත්තං සුකණ්ඩං පදරුපසිද්ධිං.

1. සන්ධිකණ්ඩ

තත්ථ ඡිතසාසනාධිගමස්ස අක්ඛරකොසල්ලමූලකත්තා තං
සම්පාදෙතබ්බන්ති දස්සෙතුං අභිධෙය්‍යජ්ජයොජනවාකාමීදමුච්චතෙ.

1. අත්ථො අක්ඛරසඤ්ඤානො.

යො කොච්ච ලොකියලොකුත්තරාදිහෙදො වචනත්ථො, සො සබ්බො
අක්ඛරෙහෙව සඤ්ඤායතෙ. සිථිලධනිතාදිඅක්ඛරවිපත්තියඤ්ඤි අත්ථස්ස
දුන්නයනා හොති, තස්මා අක්ඛරකොසල්ලං බහුපකාරං බුද්ධවචනෙසු, එත්ථ
පදානිපි අක්ඛරසන්නිපාතරූපත්තා අක්ඛරෙස්වෙව සඬ්ගස්සන්ති.

තස්මා අක්ඛරකොසල්ලං, සම්පාදෙය්‍ය භිතත්ථිකො;
උපට්ඨහං ගරුං සම්මා, උට්ඨානාදිහි පඤ්චහි.

සඤ්ඤාවිධාන

තත්ථාදො තාව සද්දලක්ඛණෙ වොහාරවිඤ්ඤාපනත්ථං
සඤ්ඤාවිධානමාර්භියතෙ.

2. අක්බරාපාදයෝ එකවත්තාලීසං.

අක්බරා අපි ආදයෝ එකවත්තාලීසං, තෙ ව බො ජිනවවනානුරූපා අකාරාදයෝ නිග්ගහීතන්තා එකවත්තාලීසමත්තා වණ්ණා පච්චෙකං අක්බරා නාම භොන්ති. තං යථා – ආ ඉ ඊ උ ඌ ඵ ඹ, ක බ ග ස ඩ, ච ඡ ජ ඤ ඤ, ට ඨ ඩ ඪ ණ, ත ට ද ධ න, ප ඵ බ හ ම, ය ර ල ව ස හ ළ අං-ඉති අක්බරා.

නක්බරන්තීති අක්බරා, අ ආදි යෙසං තෙ ආදයෝ. අකාරාදීනමනුක්කමො පනෙස යානාදික්කමසන්තිස්සිතො, තථා හි යානකරණප්පයතනෙහි වණ්ණා ජායන්තෙ, තත්ථ ඡ යානානි කණ්ඩනාලුමුද්ධදන්තඔට්ඨනාසිකාවසෙන.

තත්ථ – අවණ්ණ කවග්ග හකාරා කණ්ඩජා.

ඉවණ්ණ වවග්ග යකාරා තාලුජා. ටවග්ග රකාර ළකාරා මුද්ධජා. තවග්ග ලකාර සකාරා දන්තජා. උවණ්ණ පවග්ගා ඔට්ඨජා. එකාරො කණ්ඩනාලුජො. ඔකාරො කණ්ඩොට්ඨජො.

වකාරො දන්තොට්ඨජො.

නිග්ගහීතං නාසිකට්ඨානජං.

ඩ ඤ ණ න මා සකට්ඨානජා, නාසිකට්ඨානජා වාති.

හකාරං පඤ්චමෙහෙව, අන්තට්ඨාහි ව සංයුතං;
ඔරසන්ති වදන්තෙත්ථ, කණ්ඩජං තදසංයුතං.

කරණං ජිව්හාමජ්ඣං තාලුජානං, ජිව්හොපග්ගං මුද්ධජානං, ජිව්හාග්ගං දන්තජානං, සෙසා සකට්ඨානකරණා.

පයතනං සංවුතාදිකරණවිසෙසො. සංවුතත්තමකාරස්ස, විවටත්තං සෙසසරානං සකාරහකාරානඤ්ච, පුට්ඨං වග්ගානං, ඊසංපුට්ඨං යරලවානන්ති.

එවං යානකරණප්පයතනසුතිකාලහින්තෙසු අක්බරෙසු සරා නිස්සයා, ඉතරෙ නිස්සිතා. තත්ථ –

නිස්සයාදො සරා වුත්තා, බ්‍යඤ්ජනා නිස්සිතා තතො;
වග්ගෙකජා බහුත්තාදො, තතො යානලහුක්කමා.

වුත්තඤ්ච –

“පඤ්චන්තං පන යානානං, පටිපාටිවසාපි ව;
නිස්සයාදිප්පහෙදෙහි, චුත්තො තෙසමනුක්කමො” ති.

එකෙනාධිකා චත්තාලීසං එකචත්තාලීසං, එතෙන ගණනපරිච්ඡේදෙන –

අධිකක්ඛරචත්තානි, එකතාලීසතො ඉතො;
න බුද්ධචචනානීති, දීපෙනාවරියාසහො.

අපිග්ගහණං හෙට්ඨා චුත්තානං අපෙක්ඛාකරණත්ථං.

3. තත්ථොදන්තා සරා අට්ඨ.

තත්ථ තෙසු අක්ඛරෙසු අකාරාදීසු ඔකාරන්තා අට්ඨ අක්ඛරා සරා නාම
හොන්ති. තං යථා – අ ආ ඉ ඊ උ ඌ එ ඔ-ඉති සරා.

ඔ අන්තො යෙසං තෙ ඔදන්තා, දකාරො සන්ධිජො, සරන්ති ගච්ඡන්තීති
සරා, බ්‍යඤ්ජනෙ සාරෙන්තීතිපි සරා.

“තත්ථා” ති චත්තතෙ.

4. ලහුමත්තා තයො රස්සා.

තත්ථ අට්ඨසු සරෙසු ලහුමත්තා තයො සරා රස්සා නාම හොන්ති. තං යථා –
අ ඉ උ උ-ඉති රස්සා.

ලහුකා මත්තා පමාණං යෙසං තෙ ලහුමත්තා, මත්තාසද්දො චෙත්ථ
අච්ඡරාසඤ්ඤාතඤ්ඤිතීලනසඤ්ඤාතං කාලං වදන්ති, තාය මත්තාය එකමත්තා
රස්සා, ද්විමත්තා දීසා, අභිසමත්තා බ්‍යඤ්ජනා. ලහුග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ ඡන්දසි
දියඨිසමත්තස්සාපි ගහණත්ථං. රස්සකාලයොගතො රස්සා, රස්සකාලචන්තො
වා රස්සා.

සරරස්සග්ගහණානි ව චත්තන්තෙ.

5. අඤ්ඤා දීසා.

තත්ථ අට්ඨසු සරෙසු රස්සෙහි අඤ්ඤා ද්විමත්තා පඤ්ච සරා දීසා නාම
හොන්ති. තං යථා – ආ ඊ උ එ ඔ-ඉති දීසා.

අඤ්ඤාග්ගහණං දියඨිසමත්තිකානම්පි සඨිගහණත්ථං. දීසකාලෙ නියුත්තා,
තඤ්ඤාතො වා දීසා. ක්වචි සංයොගපුබ්බා එකාරොකාරා රස්සා ඉව වුච්චන්තෙ.

යථා – එත්ථ, සෙය්‍යා, ඔට්ඨො, සොත්ථි. ක්වච්ඡි කිං? මං වෙ ත්වං නිබ්බණං වනෙ. පුත්තො ත්‍යාගං මහාරාජ.

6. දුම්භි ගරු.

ද්විත්තං සමුහො දු, තස්මිං දුම්භි. සංයොගභූතෙ අක්ඛරෙ පරෙ යො පුබ්බො රස්සක්ඛරො, සො ගරුසඤ්ඤො හොති. යථා – දත්වා, හිත්වා, භුත්වා.

“ගරු” ති වත්තනෙ.

7. දීසො ව.

දීසො ව සරො ගරුසඤ්ඤො හොති. යථා – නාවා, නදී, වග්ගු, ද්වෙව, තයො. ගරුකතො අඤ්ඤො “ලභුකො” ති වෙදිතබ්බො.

8. සෙසා බ්‍යඤ්ජනා.

ඨපෙත්වා අට්ඨ සරෙ සෙසා අඨස්මත්තා අක්ඛරා කකාරාදයො නිග්ගහිතන්තා තෙත්තිංස බ්‍යඤ්ජනා නාම හොන්ති. වුත්තෙහි අඤ්ඤෙ සෙසා. බ්‍යඤ්ජීයති එතෙහි අත්ථොති බ්‍යඤ්ජනා. තං යථා – ක ඛ ග ස ඩ, ව ඡ ජ ක්ක ඤ, ට ඨ ඩ ඩ ඡ ඡ, ත ථ ද ධ න, ප ඵ බ භ ම, ය ර ල ව ස භ ළ අං-ඉති බ්‍යඤ්ජනා. කකාරාදීස්වකාරො උච්චාරණත්ථො.

“බ්‍යඤ්ජනා” ති වත්තනෙ.

9. වග්ගා පඤ්චපඤ්චසො මන්තා.

තෙසං බො බ්‍යඤ්ජනානං කකාරාදයො මකාරන්තා පඤ්චවීසති බ්‍යඤ්ජනා පඤ්චපඤ්චවිභාගෙන වග්ගා නාම හොන්ති. තං යථා – ක ඛ ග ස ඩ, ව ඡ ජ ක්ක ඤ, ට ඨ ඩ ඩ ඡ ඡ, ත ථ ද ධ න, ප ඵ බ භ ම-ඉති වග්ගා.

තෙ පන පඨමක්ඛරවසෙන කවග්ගවවග්ගාදිවොහාරං ගතා, වග්ගොති සමුහො, තත්ථ පඤ්චපඤ්චවිභාගෙනාති වා පඤ්ච පඤ්ච එතෙසමත්ථිති වා පඤ්චපඤ්චසො, මො අන්තො යෙසං තෙ මන්තා.

10. අංඉති නිග්ගහිතං.

අකාරො උච්චාරණත්ථො, ඉතිසද්දො පනානන්තරවුත්තනිදස්සනත්ථො, අංඉති යං අකාරතො පරං වුත්තං බින්නං, තං නිග්ගහිතං නාම හොති. රස්සස්සරං නිස්සාය ගය්හති, කරණං නිග්ගහෙත්වා ගය්හතිති වා නිග්ගහිතං.

කරණං නිග්ගහෙත්වාන, මුබ්බෙනාවිවට්ඨො යං;

වුව්වතෙ නිග්ගහිතන්ති, වුත්තං බිත්ථු සරානුගං.

ඉධ අවුත්තානං පරසමඤ්ඤානම්පි පයොජනෙ සති ගහණත්ථං පරිභාසමාහ.

11. පරසමඤ්ඤා පයොගෙ.

යා ච පන පරස්මිං සක්කතගන්ථෙ, පරෙසං වා වෙය්‍යාකරණානං සමඤ්ඤා ඝොසාඝොසලොපසවණ්ණසංයොගලිඨිගාදිකා, තා පයොගෙ සති එත්ථාපි යුජ්ජන්තෙ.

පරස්මිං, පරෙසං වා සමඤ්ඤා පරසමඤ්ඤා, වෙය්‍යාකරණෙ, වෙය්‍යාකරණමධිතානං වා සමඤ්ඤාත්‍යත්ථො. පයුජ්ජනං පයොගො, විනියොගො.

තත්ථ වග්ගානං පඨමදුතියා, සකාරො ච අඝොසා. වග්ගානං තතියවතුත්ථපඤ්චමා, ය ර ලව හ ලා වාති එකවිසති ඝොසා නාම.

එත්ථ ච වග්ගානං දුතියවතුත්ථා ධනිතාතිපි වුව්වන්ති, ඉතරෙ සිථිලාති. විනාසො ලොපො. රස්සස්සරා සකදිසෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සවණ්ණා නාම, යෙ සරුපාතිපි වුව්වන්ති. සරානන්තරිතාති ඛාඤ්ජනාති සංයොගො. ධාතුජ්ජවිවසවිහත්තිවජ්ජිතමත්ථං ලිඨිගං. විහත්‍යන්තං පදං. ඉව්චෙවමාදි.

ඉති සඤ්ඤාවිධානං.

සරසන්ධිවිධාන

අථ සරසන්ධි වුව්වතෙ.

ලොක අග්ගපුග්ගලො, පඤ්ඤා ඉන්ද්‍රියං, තීණි ඉමානි, නො හි එතං, හික්ඛුනී ඔවාදො, මාතු උපට්ඨානං, සමෙතු ආයස්මා, අහිභූ ආයතනං, ධනා මෙ අත්ථි, සබ්බෙ එව, තයො අස්සු ධම්මා, අසන්තො එත්ථ න දිස්සන්ති ඉතීධ සරාදිසඤ්ඤායං සබ්බසන්ධිකරණට්ඨානෙ ඛාඤ්ජනවියොජනත්ථං පරිභාසමාහ.

12. පුබ්බමධොධීතමස්සරං සරෙන වියොජයෙ.

සරෙනාති නිස්සක්කෙ කරණවචනං, සහයොගෙ වා, සන්ධිතබ්බෙ සරසහිතං පුබ්බඛාඤ්ජනං අනතික්කමන්තො අධොධීතමස්සරඤ්ච කත්වා සරතො වියොජයෙති සරතො ඛාඤ්ජනං වියොජෙතබ්බං. එත්ථ ච අස්සරග්ගහණසාමත්ථියෙන “ඛාඤ්ජන”න්ති ලද්ධං.

13. සරා සරෙ ලොපං.

සරා බො සබ්බෙපි සරෙ පරෙ යිනෙ ලොපං පජ්ජොන්ති. ලොපොති අදස්සනං අනුච්චාරණං. එත්ථ සරාති කාරිසිතිද්දෙසො. බහුවචනං පනෙත්ථ එකෙකස්මිං සරෙ පරෙ බහුතං ලොපඤ්ඤාපනත්ථං. සරෙති නිමිත්තනිද්දෙසො, නිමිත්තසත්තම් වායං, නිමිත්තොපාදානසාමත්ථියතො වණ්ණකාලඛ්‍යවධානෙ සන්ධිකාරියං න හොති. ලොපන්ති කාරියනිද්දෙසො, ඉදං පන සුත්තං උපරි පරලොපවිධානතො පුබ්බලොපවිධානන්ති දට්ඨබ්බං, එවං සබ්බත්ථ සත්තම්නිද්දෙසෙ පුබ්බස්සෙව විධි, න පරස්ස විධානන්ති වෙදිතබ්බං.

“අස්සරං, අධොයීත”න්ති ච වත්තතෙ, සිලිට්ඨකථනෙ පරිභාසමාහ.

14. නයෙ පරං යුත්තෙ.

සරරහිතං බො ඛ්‍යාඤ්ජනං අධොයීතං පරක්ඛරං නයෙ යුත්තෙ යානෙති පරනයනං කාතබ්බං. එත්ථ යුත්තග්ගහණං නිග්ගහිතනිසෙධනත්ථං, තෙන “අක්කොච්ඡි මං අවධි ම”න්තිආදීසු පරනයනසන්දෙහො න හොති.

ලොකග්ගපුග්ගලො, පඤ්ඤිත්ථියං, තීණිමානි, නොහෙතං, හික්ඛුනොවාදො, මාතුපට්ඨානං, සමෙතායස්මා, අභිභායතනං, ධනා මත්ථී, සබ්බෙව, තයස්සු ධම්මා, අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති.

යස්ස ඉදානි, සඤ්ඤා ඉති, ඡායා ඉව, කථා එව කා, ඉති අපි, අස්සමණී අසි, වක්ඛු ඉන්ථියං, අකතඤ්ඤ අසි, ආකාසෙ ඉව, තෙ අපි, වන්දෙ අහං, සො අහං, වත්තාරො ඉමෙ, වසලො ඉති, මොග්ගල්ලානො ආසි බීජකො, පාතො එවාතීධ පුබ්බලොපෙ සම්පත්තෙ “සරෙ”ති අධිකාරො, ඉධ පන “අත්ථවසා විහත්තිවිපරිණාමො”ති කත්වා “සරො, සරම්භා, ලොප”න්ති ච වත්තමානෙ —

15. වා පරො අසරුපා.

අසමානරුපම්භා සරම්භා පරො සරො ලොපං පජ්ජොති වා. සමානං රූපං අස්සාති සරුපො, න සරුපො අසරුපො, අසවණ්ණො. යස්මා පන මරියාදායං, අභිවිධිමහි ච වත්තමානො ආඋපසග්ගො විය වාසද්දො ද්විධා වත්තතෙ, කත්ථවි විකප්පෙ, කත්ථවි යථාවචත්ථිතරුපපරිග්ගහෙ, ඉධ පන පච්ඡිමෙ, තතො නිව්චමනිව්චමසන්තඤ්ඤා විධිමෙත්ථ වාසද්දො දීපෙති. “නයෙ පරං යුත්තෙ”ති පරං නෙතබ්බං.

යස්සදානි යස්ස ඉදානි, සඤ්ඤාති සඤ්ඤා ඉති, ඡායාව ඡායා ඉව, කථාව කා කථා එව කා, ඉතිපි ඉති අපි, අස්සමණීසි අස්සමණී අසි. වක්ඛුන්ථිය මිති නිව්චං. අකතඤ්ඤාසි අකතඤ්ඤ අසි, ආකාසෙව ආකාසෙ ඉව, තෙපි තෙ අපි, වන්දෙහං

වන්දෙ අහං, සොහං සො අහං, චත්තාරොමෙ චත්තාරො ඉමෙ, වසලොති වසලො ඉති, මොග්ගල්ලානොසි ඛිජකො මොග්ගල්ලානො ආසි ඛිජකො, පාතොව පාතො ඵව.

ඉධ න භවති – පඤ්චන්ද්‍රියානි, සද්ධින්ද්‍රියං, සත්තුත්තමො, එකුනවිසති, යස්සෙන, සුගතොවාදො, දිට්ඨාසවො, දිට්ඨොසො, චක්ඛායතනං, තං කුතෙත්ථ ලබ්භා ඉච්චාදි.

භවති ච වචන්ථිතවිභාසාය.

අවණ්ණතො සරොදානි-තීවෙවාදිං විනා පරො;
න ලුප්පතඤ්ඤතො දීසො, ආසෙවාදිවිච්ඡිතො.

බන්ධුස්ස ඉව, උප ඉක්ඛති, උප ඉතො, අව ඉච්ච, ජින ඊරිතං, න උපෙති, වන්ද උදෙයො, යථා උදකෙ ඉතිධ පුබ්බාවණ්ණස්සරානං ලොපෙ කතෙ “පරො, අසරූපෙ”ති ව චත්තතෙ, තථා “ඉවණ්ණො යං නවා”ති ඉතො ඉවණ්ණග්ගහණඤ්ච, “වමොදුදන්තාන”න්ති ඉතො උග්ගහණඤ්ච සිහගතියා ඉධානුවත්තෙතබ්බං.

16. ක්වචාසවණ්ණං ලුත්තෙ.

ඉවණ්ණභූතො, උකාරභූතො ච පරො සරො අසරූපෙ පුබ්බස්සරෙ ලුත්තෙ ක්වචි අසවණ්ණං පජ්ජොති. නත්ථි සවණ්ණො එතෙසන්ති අසවණ්ණො, එකාරොකාරා, තත්ථ යානාසන්තවසෙන ඉවණ්ණකාරානමෙකාරොකාරා භොන්ති.

බන්ධුස්සෙව, උපෙක්ඛති, උපෙතො, අවෙච්ච, ජිනෙරිතං, නොපෙති, වන්දොදෙයො, යථොදකෙ. ක්වචිති කිං? තත්‍රිමෙ, යස්සින්ද්‍රියානි, මහිද්ධිකො, සබ්බිතියො, තෙනුපසඬිකම්, ලොකුත්තරො. ලුත්තෙති කිං? ඡ ඉමෙ ධම්මා, යථා ඉදං, කුසලස්ස උපසම්පදා. අසරූපෙති කිං? චත්තාරිමානි, මාතූපට්ඨානං.

එත්ථ ච සතිපි භෙට්ඨා වාග්ගහණෙ ක්වචිකරණතො අවණ්ණෙ ඵව ලුත්තෙ ඉධ චුත්තවිධි භොතිති දට්ඨබ්බං. තතො ඉධ න භවති – දිට්ඨපාදානං, පඤ්චග්‍රපාලි, මුදින්ද්‍රියං, යො මිස්සරොති.

තත්‍ර අයං, බුද්ධ අනුස්සති, ස අත්ථිකා, පඤ්ඤවා අස්ස, තදා අහං, යානි ඉධ භූතානි, ගච්ඡාමි ඉති, අති ඉතො, කිකි ඉව, බහු උපකාරං, මධු උදකං, සු උපධාරිතං, යොපි අයං, ඉදානි අහං, සවෙ අයං, අජ්ජස්සුතො අයං, ඉතර

ඉතරෙන, සද්ධා ඉඬ විත්තං, කම්ම උපනිස්සයො, තථා උපමං, රත්ති උපරතො, වි උපසමො ඉච්චත්‍ර පුබ්බස්සරානං ලොපෙ කතෙ –

“ක්වච්චි” ති අධිකාරො, “පරො, ලුත්තෙ” ති ව වත්තතෙ.

17. දීඝං.

සරො ඛො පරො පුබ්බස්සරෙ ලුත්තෙ ක්වච්චි දීඝභාවං පජ්ජොතිති යානාසන්නවසෙන රස්සස්සරානං සවණ්ණදීඝො.

තත්‍රායං, බුද්ධානුස්සති, සාත්ථිකා, පඤ්ඤවාස්ස, තදාහං, යානීධ භූතානි, ගච්ඡාමිති, අතීතො, කිකිච, බහුපකාරං, මධුදකං, සුපධාරිතං, යොපායං, ඉදානාහං, සවායං, අජ්ජස්සුතායං, ඉතරිතරෙන, සද්ධිධ විත්තං, කම්මුපනිස්සයො, තථුපමං, රත්තුපරතො, වූපසමො.

ක්වච්චිති කිං? අචිරං වත්තං කායො, කම්මිමාය, තිණ්ණානි, පඤ්චසුපාදානක්ඛන්ධෙසු, තස්සත්ථො, පඤ්චඛගිකො, මුනින්දො, සතින්ද්‍රියං, ලහුට්ඨානං, ගච්ඡාමහං, තත්‍රිදං, පඤ්චහුපාලි, නත්ථඤ්ඤං. ලුත්තෙති කිං? යථා අයං, නිමි ඉව රාජා, කිකි ඉව, සු උපධාරිතං.

ලොකස්ස ඉති, දෙව ඉති, වි අති පතන්ති, වි අති නාමෙත්ති, සඬ්ඝාටි අපි, ජීවිතහෙතු අපි, විජ්ජු ඉව, කිංසු ඉඬ විත්තං, සාධු ඉති ඉතීධ පරස්සරානං ලොපෙ කතෙ –

“ලුත්තෙ, දීඝ” ත්ති ව වත්තතෙ.

18. පුබ්බො ව.

පුබ්බො සරො පරස්සරෙ ලුත්තෙ ක්වච්චිදීඝං පජ්ජොති. වග්ගහණං ලුත්තදීඝග්ගහණානුකඬ්ඨනත්ථං, තං “වානුකඬ්ඨිතමුත්තරත්‍ර නානුවත්තතෙ” ති ඤාපනත්ථං.

ලොකස්සාති, දෙවාති, විතිපතන්ති, විතිනාමෙත්ති, සඬ්ඝාටිපි, ජීවිතහෙතුපි, විජ්ජුව, කිංසුධ විත්තං, සාධුති.

ක්වච්චිති කිං? යස්සදානි, ඉතිස්ස, ඉදානිපි, තෙසුපි, වක්ඛන්ද්‍රියං, කින්තුමාව.

අධිගතො ඛො මෙ අයං ධම්මො, පුත්තො තෙ අහං, තෙ අස්ස පහිනා, පබ්බතෙ අහං, යෙ අස්ස ඉතීධ පුබ්බලොපෙ සම්පත්තෙ –

19. යමෙදන්තස්සාදෙසො.

එකාරස්ස පදන්තභූතස්ස යානෙ සරෙ පරෙ ක්වචි යකාරාදෙසො හොති. අකාරෙමෙනෙයෙසද්දාදිස්සෙවායං විධි, යන්ති යං රූපං, එ එව අන්තො එදන්තො, ආදෙසිට්ඨානෙ ආදිස්සතීති ආදෙසො. “බ්‍යඤ්ජනෙ”ති අධිකිච්ච “දීඝ”න්ති දීඝො.

අධිගතො බො ම්‍යායං ධම්මො, පුත්තො ත්‍යාහං, ත්‍යාස්ස පභිනා, පබ්බත්‍යාහං, ය්‍යාස්ස.

ක්වචීති කිං? තෙ නාගතා, පුත්තා මත්ථී. අන්තග්ගහණං කිං? ධම්මචක්කං පචත්තෙන්තො, දමෙන්තො චිත්තං.

යාවතකො අස්ස කායො, තාවතකො අස්ස බ්‍යාමො, කො අත්ථො, අථ බො අස්ස, අහං බො අජ්ජ, යො අයං, සො අස්ස, සො එව, යතො අධිකරණං, අනු අද්ධමාසං, අනු එති, සු ආගතං, සු ආකාරො, දු ආකාරො, චක්ඛු ආපාථං, බහු ආබාධො, පාතු අකාසි, න තු එවාතීධ –

20. වමොදුදන්තානං.

ඔකාරුකාරානං අන්තභූතානං සරෙ පරෙ ක්වචි වකාරාදෙසො හොති. ක ඛ ය තසද්දාදිඔකාරස්සෙදං ගහණං.

යාවතක්චස්ස කායො, තාවතක්චස්ස බ්‍යාමො, ක්වත්ථො, අථ ඛ්වස්ස, අහං ඛ්වජ්ජ, ය්වායං, ස්වස්ස, ස්වෙව, යත්වාධිකරණං, අන්වද්ධමාසං, අන්වෙහි, ස්වාගතං, ස්වාකාරො, ද්වාකාරො, චක්ඛ්වාපාථං, බහ්වාබාධො, පාත්වාකාසි, න ත්වෙව.

ක්වචීති කිං? කො අත්ථො, අථ බො අඤ්ඤතරා, යොහං, සොහං, චත්තාරොමෙ, සාගතං, සාධාවුසො, හොතුති. අන්තග්ගහණං කිං? සචරීයං, විරචන්ති.

පටිසන්ථාරවුත්ති අස්ස, සබ්බා චිත්ති අනුභුය්‍යතෙ, වි අඤ්ජනං, වි ආකතො, නදී ආසන්තො ඉතීධ මණ්ඩුකගතියා “අසරූපෙ”ති චත්තතෙ.

21. ඉවණ්ණො යං නවා.

පුබ්බො ඉවණ්ණො අසරූපෙ සරෙ පරෙ යකාරං පජ්ජොති නවා. ඉ එව වණ්ණො ඉවණ්ණො, නවාසද්දො ක්වචිසද්දපරියායො.

පටිසන්ථාරවුත්තස්ස, සබ්බා විත්තානුභූතානෙ, බ්‍යඤ්ජනං, බ්‍යාකතො, නද්‍යාසන්තො.

නවාති කිං? පඤ්චහඬිගෙහි, තාති අත්තති, ගච්ඡාමහං, මුත්තවාගී අනුද්ධතො. අසරුපෙති කිං? ඉතිහිදං, අග්ගිව, අත්ථිති.

අති අන්තං, අති ඔදාතා, පති අයො, පති ආහරති, පති එති, ඉති අස්ස, ඉති එතං, ඉතිආදි ඉතිධ “ඉවණ්ණො යං නවා”ති යකාරාදෙසෙ සම්පත්තෙ —

22. සබ්බො චන්ති.

අතිපතිඉතිනං තිසද්දස්සෙදං ගහණං.

සබ්බො තිඉච්චෙසො සද්දො සරෙ පරෙ ක්වචි චකාරං පප්පොති. තීති නිද්දෙසතො අකතයකාරස්සෙවායං විධි, ඉතරථා ක්වචිග්ගහණස්ස ච “අතිස්ස චන්තස්සා”තිසුත්තස්ස ච නිරත්ථකතා සියා. “පරද්වෙහාවො යානෙ”ති ද්විත්තං.

අච්චන්තං, අච්චොදාතා, පච්චයො, පච්චාහරති, පච්චෙති, ඉච්චස්ස, ඉච්චෙතං, ඉච්චාදි.

ක්වචිති කිං? ඉතිස්ස, ඉති ආකඬ්ඛමානෙන.

“තෙ න වාඉවණ්ණො”ති ඉතො “න ඉවණ්ණො”ති ච චත්තතෙ.

23. අතිස්ස චන්තස්ස.

අතිඉච්චෙතස්ස අන්තභූතස්ස තිසද්දස්ස ඉවණ්ණො පරෙ “සබ්බො චං ති”ති වුත්තරුපං න හොති. අතිස්සාති අතිඋපසග්ගානුකරණමෙතං. තෙනෙවෙත්ථ විහත්තිලොපාභාවො. එත්ථ ච අන්තසද්දො සද්දවිධිනිසෙධස්පකරණතො අතිසද්දන්තභූතං තිසද්දමෙව වදති, න ඉවණ්ණන්ති දට්ඨබ්බං, ඉතරථා ඉදං සුත්තමෙව නිරත්ථකං සියා.

“ඉවණ්ණො යං නවා”තිධ, අසරුපාධිකාරතො;
ඉවණ්ණස්ස සරුපස්මිං, යාදෙසො ච න සම්භවෙ.

චකාරො අනුත්තසමුච්චයත්ථො, තෙන ඉතිපතීනමන්තස්ස ච න හොති. අති ඉසිගණො අතිසිගණො, එවං අතීතො, අතීරිතං, ඉතීති, ඉතීදං, පතීතො.

අහි අක්ඛානං, අහි උග්ගතො, අහි ඔකාසො ඉතිධ යකාරෙ සම්පත්තෙ —

“සරෙ” ති වත්තනෙ.

24. අබ්භො අභි.

අභිඉච්චෙතස්ස සබ්බස්ස සරෙ පරෙ අබ්භාදෙසො හොති.

“අභි” ති පඨමන්තස්ස, චුත්තියං ඡට්ඨියොජනං;
ආදෙසාපෙක්ඛතො චුත්තං, “අංමො” ති ආදිකෙ විය.

පුබ්බස්සරලොපො, අබ්භක්ඛානං, අබ්භුග්ගතො, අබ්භොකාසො.

අධි අගමා, අධි උපගතො, අධි ඔගාහෙත්වා ඉතීධ

25. අජ්ඣො අධි.

අධිඉච්චෙතස්ස සබ්බස්ස සරෙ පරෙ අජ්ඣාදෙසො හොති. අජ්ඣගමා,
අජ්ඣුපගතො, අජ්ඣොගාහෙත්වා.

අභි ඉච්ඡිතං, අධි ඊරිතං ඉතීධ

“අබ්භො අභි, අජ්ඣො අධි” ති ව වත්තනෙ.

26. තෙ න වා ඉවණ්ණෙ.

තෙ ව බො අභිඅධිඉච්චෙතෙ උපසග්ගා ඉවණ්ණෙ පරෙ අබ්භො
අජ්ඣොඉති චුත්තරූපා න හොන්ති වා. සරලොපපරනායනාති. අභිච්ඡිතං,
අධිරිතං. වාති කිං? අබ්භිරිතං, අජ්ඣිණමුත්තො, අජ්ඣට්ඨො.

එකමිධ අහන්තිධ

27. දො ධස්ස ව.

ධඉච්චෙතස්ස සරෙ පරෙ ක්වච්චි දකාරො හොති. එකසද්දතො පරස්ස ඉධස්ස
ධකාරස්සෙවායං, සරලොපදීසා. එකමිදාහං. ක්වච්චි කිං? ඉධෙව.

වසද්දෙන ක්වච්චි සාධුස්ස ධස්ස හකාරො, යථා — සාහු දස්සනං.

යථා එව තථා එවාතීධ

“නවා” ති වත්තනෙ, “සරම්භා” ති ව.

28. එවාදිස්ස රි පුබ්බො ව රස්සො.

යථාතථාද්වයපරස්සෙදං ගහණං. දීඝසරම්භා පරස්ස එවසද්දාදිභූතස්ස එකාරස්ස රිකාරො හොති, පුබ්බො ව සරො රස්සො හොති නවා. යථරිව, තථරිව. නවාති කිං? යථෙව, තථෙව.

ති අන්තං, ති අද්ධං, අග්ගි අගාරෙ, සත්තම් අත්ථෙ, පඤ්චම් අන්තං, දූ අඛිගිකං, භික්ඛු ආසනෙ, පුටු ආසනෙ, සයම්භූ ආසනෙ ඉතීධ යවාදෙසෙසු සම්පත්තෙසු –

“සඤ්ඤා”ති වත්තතෙ.

29. ඉවණ්ණුචණ්ණා කුලා.

ඉවණ්ණුචණ්ණඉච්චෙනෙ යථාක්කමං කුලසඤ්ඤා හොන්ති. වණ්ණග්ගහණං සවණ්ණග්ගහණත්ථං.

කුලසඤ්ඤා පසඤ්ඤාව, න ලිඛිගන්තංව නිස්සිතා;
ආබ්‍යාතෙ ලිඛිගමජ්ඣෙ ව, ද්විලිඛිගන්තෙ ව දස්සනා.

30. කුලානමීයුවා සරෙ වා.

කුලඉච්චෙනෙසං ඉයථවඉච්චෙනෙ ආදෙසා හොන්ති වා සරෙ පරෙ, සරලොපො.

තියන්තං, තියද්ධං, අග්ගියාගාරෙ, සත්තමියත්ථෙ, පඤ්චමියන්තං, දූවඛිගිකං, භික්ඛුවාසනෙ, පුටුවාසනෙ, සයම්භුවාසනෙ. වාති කිං? අග්‍යාගාරෙ, සත්තම්අත්ථෙ, භික්ඛුආසනෙ නිසිදති.

ගො අජිනං, ගො එළකං ඉතීධ

“ගො, අචො, සමාසෙ”ති ව වත්තතෙ.

31. ඔ සරෙ ව.

ගොඉච්චෙනස්ස ඔකාරස්ස සරෙ පරෙ අවාදෙසො හොති සමාසෙ. ගවාජිනං, ගවෙළකං. වසද්දග්ගහණෙන උවණ්ණස්ස උවඅවාදෙසා. යථා – භූවි, පසවො.

පුථ එවාතීධ

32. ගො සරෙ පුට්ඨසාගමො ක්වච්චි.

පුට්ඨව්වෙතස්ස නිපාතස්ස අන්තෙ ක්වච්චි ගකාරාගමො හොති සරෙ පරෙ. ආගච්ඡතීති ආගමො, අසන්තුප්පත්ති ආගමො. එත්ථ ච “සරෙ”ති නිමිත්තාසන්නවසෙන පුට්ඨස අන්තෙති ලබ්භති. පුට්ඨගෙව, පුට්ඨ එව.

පා එවාතීධ

“සරෙ, ගො, ආගමො, ක්වච්චි”ති ච වත්තතෙ.

33. පාස්ස වන්තො රස්සො.

පාඉච්චෙතස්ස අන්තෙ සරෙ පරෙ ක්වච්චි ගකාරාගමො හොති, පාස්ස අන්තො ච සරො රස්සො හොති. පගෙව වුත්තස්ස, පා එව.

“වා, සරෙ”ති ච වත්තතෙ.

34. යව ම ද න ත ර ලා වාගමා.

සරෙ පරෙ යකාරාදයො අට්ඨ ආගමා හොන්ති වා. වසද්දෙන ගකාරාගමො ච, වචත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො.

තත්ථ යකාරාගමො යථාදිහො ඉකාරෙකාරාදීසු. යථා ඉදං යථයිදං, ඛාඤ්ජනෙති අධිකිච්ච “රස්ස”න්ති රස්සත්තං, යථා ඉදං වා, යථා එව, යථායෙව, යථෙව, එවං මායිදං, මායෙවං, තංයිදං, තංයෙව, නයිදං, නයිමස්ස, නයිමානි, නවයිමෙ ධම්මා, බුද්ධානංයෙව, සන්තියෙව, බොධියායෙව, සතියෙව, පථවියෙව, ධාතුයෙව, තෙසුයෙව, සොයෙව, පාටියෙක්කං.

තථා සරෙ විපරියාදිතො ච. වි අඤ්ජනා විසඤ්ජනා, ඛාඤ්ජනා වා, එවං වියාකාසි, ඛායාකාසි. පරිඅන්තං පරියන්තං, එවං පරියාදානං, පරියුට්ඨානං, පරියෙසති, පරියොසානමිති නිච්චං. නි ආයොගො නියායොගො. ඉධ න භවති, පරික්ඛතො, උපපරික්ඛති.

වකාරො කිසද්දාදිතො අවණ්ණකාරෙසු. ති අභිගුලං තිවච්චිගුලං, එවං තිවච්චිගිකං, භූවාදයො, මිථි භන්තා වුදික්ඛති, පච්චිචති, පාගුඤ්ඤවුජ්ජනා.

මකාරො ලහුප්පභුතිතො සරෙ ඡන්දානුරක්ඛණාදිමිහි. ලහු එස්සති ලහුමෙස්සති, එවං ගරුමෙස්සති, ඉධමාහු, කෙන තෙ ඉධ මිජ්ඣති, භද්‍රො කසාමිව, ආකාසෙ මහිපුප්පයි, එකමෙකස්ස, යෙන මිධෙකච්චෙ, ආසතිමෙව.

දකාරො උඋපසග්ග සකි කෙනචි කිඤ්චි කිස්මිඤ්චි කොචි සම්මා යාව තාව පුන ය තේතත්තසාදිහි. උඋපසග්ගතො නිච්චං, උ අග්ගො උදග්ගො, එචං උදයො, උදපාදි, උදාහටං, උදිතො, උදිරිතං, උදෙනි.

නිපාතතො ච, සකි එච සකිදෙව, එචං සකදාගාමි, මහාවුත්තිසුත්තෙන ඉකාරස්ස අකාරො. තථා කෙනචිදෙව, කිඤ්චිදෙව, කිස්මිඤ්චිදෙව, කොචිදෙව, සම්මා අත්ථො සම්මදත්ථො, රස්සත්තං. එචං සම්මදක්ඛාතො, සම්මදඤ්ඤා විමුත්තානං, සම්මදෙව, යාවදත්ථං, යාවදෙව, තාවදෙව, පුනදෙව.

නාමතො, යදත්ථං, තදත්ථං, යදන්තරා, තදන්තරා, තදභිගවිමුත්ති, එතදත්ථං, අත්තදත්ථං, සදත්ථපසුතො සියා. යතෙතත්තසෙහි සමාසෙයෙව.

ආදිසද්දෙන අඤ්ඤදත්ථං, මනසාදඤ්ඤා විමුත්තානං, බහුදෙව රත්තිං, අහුදෙව භයං.

වාති කිං? කෙනචි අත්ථකාමෙන, සම්මා අඤ්ඤාය, යාවාහං, තාවාහං, පුනාපරං, අත්තත්ථං.

නකාරො ආයතාදිමිහි. ඉතො ආයති ඉතො නායති, චිරං නායති.

තකාරො යස්මා තස්මා අජ්ජාදිතො ඉහග්ගාදිමිහි. යස්මාතිහ, තස්මාතිහ, අජ්ජතග්ගෙ.

රකාරො නි දූපාතු පුන ධි පාත චතුරාදිතො. නි අන්තරං නිරන්තරං, එචං නිරාලයො, නිරින්ධනො, නිරිහකං, නිරුත්තරො, නිරොජං. දූ අතික්කමො දුරතික්කමො, දුරාගතං, දුරුත්තං. පාතුරහොසි, පාතුරහෙසුං. පුනරාගච්ඡෙය්‍යා, පුනරුත්තං, පුනරෙව, පුනරෙති. ධිරත්ථු. පාතරාසො.

චතුසද්දාදිතො, චතුරභිගිකං, චතුරාරක්ඛා, චතුරිද්ධිපාදපට්ටලාහො, චතුරොසනිත්ථරණත්ථං. භත්තුරත්ථෙ, චුත්තිරෙසා, පථව්ධාතුරෙවෙසා.

තථා සරතො ඉවෙවෙසු ඡන්දානුරක්ඛණෙ. නක්ඛත්තරාජාරිව තාරකානං, විජ්ජුරිච්චිහකුටෙ, ආරග්ගෙරිව සාසපො, සාසපොරිව ආරග්ගෙ, උසහොරිව, සබ්බිරෙව සමාසෙථ.

වාති කිං? ද්වාධිට්ඨිතං, පාත්වාකාසි, පුනපි.

ලකාරො ඡසඪ්ඛ්‍යාහි. ලලානමව්චෙසෙයො. ඡ අභිඤ්ඤා ඡලභිඤ්ඤා, ඡලඪගං, ඡලාසිති, ඡලංසා, සලායතනං.

වානි කිං? ඡ අභිඤ්ඤා.

ඉති සරසන්ධිවිධානං නිට්ඨිතං.

ඉත්ථිලිඛග

අථ ඉත්ථිලිඛගානි වුව්චන්තෙ.

අකාරන්තො ඉත්ථිලිඛගසද්දො අප්පසිද්ධො.

ආකාරන්තො ඉත්ථිලිඛගො කඤ්ඤාසද්දො. “කඤ්ඤ” ඉති යිතෙ –

176. ඉත්ථියමනො ආප්පච්චයො.

ඉත්ථියං වත්තමානා අකාරන්තො ලිඛිගම්භා පරො ආප්පච්චයො හොති.

පකත්‍යත්ථජොතකා ඉත්ථි-ප්පච්චයා සායාදයො විය;

භාදයො පච්චයත්ථස්ස, සකත්ථස්සාපි වාවකා.

“සරලොපො”ති ආදිනා පුබ්බස්සරෙ ලුත්තෙ, පරනයනෙ ච කතෙ “ධාතුප්පච්චයවිහත්තිවජ්ජිතමත්ථං ලිඛිග”න්ති වුත්තත්තාව පච්චයන්තස්සාපි අලිඛිගත්තා විහත්තුප්පත්තියමසම්පත්තායං “තද්ධිතසමාසකිතකා නාමං වා’තවෙනුනාදීසු වා”ති එත්ථ වග්ගහණෙන ඉත්ථිප්පච්චයන්තස්සාපි නාමඛ්‍යපදෙසො. පුරෙ විය සායාද්‍යුප්පත්ති, “සෙසතො ලොපං ගසිපි”ති සිලොපො. සා කඤ්ඤා.

බහුවචනෙ “ආලපනෙ සි ගසඤ්ඤො”ති ඉතො “සඤ්ඤො”, “තෙ ඉත්ථිඛ්‍යා පො”ති ඉතො “ඉත්ථිඛ්‍යා”ති ච වත්තතෙ.

177. ආ සො.

ලිඛිගස්සන්තො ආකාරො යදා ඉත්ථිඛ්‍යා, තදා සසඤ්ඤො හොතීති සසඤ්ඤායං “සපතො ච යොනං ලොපො”ති විකප්පෙන යොලොපො. තා කඤ්ඤා කඤ්ඤායො.

ආලපනෙ “සඛතො ගස්සෙ වා”ති ඉතො “ගස්සා”ති වත්තතෙ.

178. සනෙ ච.

සනො පරස්ස ගස්ස එකාරො හොති, සරලොපාදි. හොති කඤ්ඤෙ, හොතියො කඤ්ඤා කඤ්ඤායො.

අංමිහි සරලොපපකතිභාවා කඤ්ඤං, කඤ්ඤා කඤ්ඤායො.

තනියාදීසු “ආය වතුත්ථෙකවචනස්ස තු”ති ඉතො “ආයො, එකවචනාන”න්ති ව වත්තතෙ.

179. සතො නාදීනං.

සසඤ්ඤතො ලිඛිගස්සාකාරා පරෙසං නාදීනං ස්මිංපරියන්තානං එකවචනානං විහත්තිගණානං ආයාදෙසො හොති. සරලොපපරනයනානි. කඤ්ඤාය, කඤ්ඤාහි කඤ්ඤාහි, කඤ්ඤාය, කඤ්ඤානං, කඤ්ඤාය, කඤ්ඤාහි කඤ්ඤාහි, කඤ්ඤාය, කඤ්ඤානං.

ස්මිංමිහි —

180. සපතො ස්මිං යං වා.

සපතො පරස්ස ස්මිංවචනස්ස යං හොති වා, අඤ්ඤත්ථායාදෙසො. කඤ්ඤායං කඤ්ඤාය, කඤ්ඤාසු.

එවමඤ්ඤෙපි —

සද්ධා මෙධා පඤ්ඤා විජ්ජා, වින්තා මන්තා වීණා තණ්හා;
ඉච්ඡා මුච්ඡා එජා මායා, මෙත්තා මත්තා සික්ඛා හික්ඛා.

ජඬ්ඝා ගීවා ජීවිහා වාවා,
ජායා ආසා ගඬ්ඟා නාවා;
ගාථා සෙනා ලෙඛා සාලා,
මාලා වෙලා පූජා බිඬ්ඛා.

පිපාසා වෙදනා සඤ්ඤා, වෙතනා තසිණා පජා;
දෙවනා වට්ටකා ගොධා, බලාකා පරිසා සහා.

ඌකාසෙථාලිකා ලඬ්ඛා, සලාකා වාලිකා සිඛා;
විසාඛා විසිඛා සාඛා, වවා වඤ්ඤා ජවා සවා.

ජෙට්ඨා සොණ්ඩා විතණ්ඩා ව, කරුණා වනිතා ලතා;
කථා නිද්දා සුධා රාධා, වාසනා සිංසපා පපා.

පහා සිමා බමා ජායා,
බත්තියා සක්ඛරා සුරා;
දොලා තුලා සිලා ලීලා,

ලාලෙ'ලා මෙබලා කලා.

වළවා'ලම්බුසා මුසා, මඤ්ජුසා සුලසා දිසා;
නාසා ජුණ්හා ගුහා ඊහා, ලසිකා වසුධාදයො.

අම්මාදීනං ආලපනෙව රූපහෙදො. අම්මා, අම්මා අම්මායො.

ගස්ස ‘‘සතෙ වා’’ති එකාරෙ සම්පත්තෙ –

181. න අම්මාදිනො.

අම්මා අන්තාඉච්චෙවමාදිනො පරස්ස ගස්ස ආලපනෙකච්චනස්ස න එකාරත්තං හොති. ‘‘ආකාරො වා’’ති රස්සත්තං.

හොති අම්ම හොති අම්මා, හොතියො අම්මා අම්මායො. එවං අන්තා, අන්තා අන්තායො, හොති අන්ත හොති අන්තා, හොතියො අන්තා අන්තායො. අම්බා, අම්බා අම්බායො, හොති අම්බ හොති අම්බා, හොතියො අම්බා අම්බායො ඉච්චාදි.

ආකාරත්තං.

ඉකාරත්තො ඉත්ථිලිඨිගො රත්තිසද්දො;
තථෙව ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, සිලොපො, රත්ති.

බහුවචනෙ ‘‘සඤ්ඤා, ඉවණ්ණුවණ්ණා’’ති ව චත්තතෙ.

182. තෙ ඉත්ථිඛ්‍යා පො.

ඉත්ථිඛ්‍යා ආඛ්‍යා සඤ්ඤා ඉත්ථිඛ්‍යා, ලිඨිගස්සන්තා තෙ ඉවණ්ණුවණ්ණා යදා ඉත්ථිඛ්‍යා, තදා පසඤ්ඤා හොන්තීති පසඤ්ඤායං ‘‘සපතො වා’’තිආදිනා යොලොපො, ‘‘යොසු කත’’ඉච්චාදිනා දිසො. රත්ති රත්තියො රත්තො වා, හෙ රත්ති, හෙ රත්ති හෙ රත්තියො.

‘‘අංමො’’තිආදිනා නිග්ගහිතං, රත්තිං, රත්ති රත්තියො;
තතියාදිසු ‘‘එකච්චනානං, නාදීන’’ත්ති ව චත්තතෙ.

183. පනො යා.

පසඤ්ඤතො ඉවණ්ණුවණ්ණෙහි පරෙසං නාදීනමෙකච්චනානං විහත්තිගණානං යාආදෙසො හොති. රත්තියා, රත්තීහි රත්තීහි රත්තීහි රත්තීහි, රත්තියා, රත්තීනං රත්තීනං.

පඤ්චමියං -

184. අමා පතො ස්මිංස්මානං වා.

පඉච්චෙනස්මා පරෙසං ස්මිං ස්මාඉච්චෙනෙසං යථාක්කමං අං ආආදෙසා හොන්ති වා. චචත්ථිතචිභාසත්ථොයං වාසද්දො, තෙන උචණ්ණන්තතො න හොන්ති, ඉචණ්ණන්තතොපි යථාපයොගං.

“සරෙ, යකාරො”ති ච චත්තතෙ, සිහමණ්ඩුකගතීහි යොචචනෙකචචනග්ගහණඤ්ච.

185. පසඤ්ඤස්ස ව.

පසඤ්ඤස්ස ඉචණ්ණස්ස යොචචනෙකචචනචිහත්තීනමාදෙසෙ සරෙ පරෙ යකාරො හොති. එත්ථ ච යකාරස්සෙවාධිකාරතො පසඤ්ඤග්ගහණෙන ඉචණ්ණොච ගය්හති, චග්ගහණං “රත්තො”තිආදීසු නිචත්තනත්ථං. රත්තා රත්තියා, රත්තීහි රත්තීහි රත්තීහි රත්තීහි, රත්තියා, රත්තීනං රත්තීනං. ස්මිංචචනෙ අමාදෙසයකාරාදෙසා, රත්තං. “සපතො ස්මිං යං වා”ති යංආදෙසො, රත්තියං.

අඤ්ඤත්ථ “අං, ස්මිං, වා”ති ච චත්තතෙ.

186. ආදිතො ඔ ව.

ආදිඉච්චෙනස්මා ස්මිංචචනස්ස අං ඔආදෙසා හොන්ති වා. වසද්දෙන අඤ්ඤස්මාපි ආ අං ඔආදෙසා. රත්තා රත්තීං රත්තො රත්තියා, රත්තීසු රත්තීසු.

එවමඤ්ඤානිපි -

පත්ති යුත්ති චුත්ති කිත්ති, මුත්ති තිත්ති බන්ති කන්ති;
සන්ති තන්ති සිද්ධි සුද්ධි, ඉද්ධි වුද්ධි බුද්ධි බොධි.

භූමි ජාති පීති සුති, නන්දි සන්ධි සාණි කොටි;
දිට්ඨි වුඨ්ඨි තුට්ඨි යට්ඨි, පාළි ආළි නාළි කෙළි;
සති මති ගති චුති, ධිති යුවති විකති.

රති රූචි රස්මි අසනි වසනි ඔසධි අභිගුලි ධුලි දුන්දුහි දොණි අට්ඨි ඡවි ආදීනි ඉකාරන්තනාමානි.

ඉකාරන්තං.

ඊකාරන්තො ඉත්ථිලිඛිගො ඉත්ථිසද්දො;
 “ඉත්ථ” ඉතිධ “ඉත්ථියං, පච්චයො” ති ව චත්තතෙ.

187. නදාදිතො වා ඊ.

නදාදිතො වා අනදාදිතො වා ඉත්ථියං චත්තමානා ලිඛිගම්භා ඊජ්ජච්චයො භොති. වාග්ගහණමනදාදිසම්පිණ්ඩනත්ථං, තෙන පුට්ඨවාදිතො ව ඊ.

සරලොපෙ “ක්චවාසවණ්ණං ලුත්තෙ” ති අසවණ්ණෙ සම්පත්තෙ පකතිභාවො නාමඛ්‍යාපදෙසො, ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති. ඉත්ථි, ඉත්ථි “අසො රස්ස” ත්තිආදිනා රස්සත්තං, ඉත්ථියො. සම්බොධිතො “ක්කුලපා රස්ස” ත්ති රස්සත්තං. භොති ඉත්ථි, භොතියො ඉත්ථි ඉත්ථියො.

දුතියෙකච්චතො “සපතො ස්මිං යං වා” ති ඉතො “වා” ති චත්තතෙ.

188. අං යමිතො පසඤ්ඤතො.

පසඤ්ඤතො ඊකාරතො පරස්ස අංචචනස්ස යං භොති වා. ඉත්ථියං ඉත්ථිං, ඉත්ථි ඉත්ථියො, ඉත්ථියා, ඉත්ථිහි ඉත්ථිහි, ඉත්ථියා, ඉත්ථිනං, ඉත්ථියා, ඉත්ථිහි ඉත්ථිහි, ඉත්ථියා, ඉත්ථිනං, ඉත්ථියං ඉත්ථියා, ඉත්ථිසු.

ඵචං නදී, නදී. යොලොපාභාවෙ “තතො යොනමො තු” ති ඵත්ථ තුසද්දෙන යොනමොකාරො ව, “පසඤ්ඤස්ස වා” ති ඊකාරස්ස යකාරො, “යචනං තලන” ඉච්චාදිනා ද්‍යස්ස ජකාරො, ද්විත්තං. නජ්ජො සන්දන්ති, නදියො.

ඵත්ථ චෙචං සිජ්ඣන්තානං නජ්ජොආදීනං චුත්තියං ආනත්තග්ගහණාදිනා නිජ්ජාදනං අනුජ සුගතාදීනං විය නිජ්ජාදනුපායන්තරදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං.

හෙ නදී, හෙ නදී හෙ නජ්ජො හෙ නදියො, නදියං නදීං, නදී නජ්ජො නදියො.

අමාදිසුත්තෙ ආ පතොති යොගවිභාගෙන ක්චචි නාසානඤ්ඤාත්තං, තෙන න ජච්චා වසලො භොති, පථඛ්‍යා ඵකරජ්ජෙනාති ආදි ව සිජ්ඣති, පුරෙ විය යකාරජකාරාදෙසද්විත්තාති.

නජ්ජා කතං නදියා, නදීහි නදීහි, නජ්ජා නදියා, නදීනං, නජ්ජා නදියා, නදීහි නදීහි, නජ්ජා නදියා, නදීනං, නජ්ජං නදියං නදියා, නදීසු.

අඤ්ඤෙපි —

මහී වෙතරණි වාපි, පාටලි කදලි සරි;
නාරි කුමාරි තරුණි, වාරුණි බ්‍රාහ්මණි සබ්.

ගන්ධබ්බි කින්නරි නාගී, දෙවි යක්ඛි අපී මිගී;
වානරි සුකරි සිහි, හංසි කාකි ව කුක්කුටි -

ඉච්චාදයො ඉත්ථිසද්දසමා.

තථෙව මාතුලසද්දතො ඊජ්ජව්වයෙ කතෙ -

189. මාතුලාදීනමානත්තමිකාරො.

මාතුල අය්‍යකවරුණුඉච්චෙවමාදීනමන්තො ආනත්තමාපජ්ජතෙ ඊකාරො පච්චයෙ පරෙ, අන්තාපෙක්ඛායං ඡට්ඨි, සරලොපාදි. මාතුලානී, එවං අය්‍යකානී, වරුණානී, සෙසං ඉත්ථිසද්දසමං.

අනදාදිසු පුපුසද්දතො ඊජ්ජව්වයො. “ඔ සරෙ වා”ති එත්ථ වසද්දෙන උකාරස්ස අවාදෙසො. පුථවි, පුථවියො. සස්මා ස්මිංසු පුථබ්‍යා පුථවියා, පුථබ්‍යා පුථවියා, පුථබ්‍යං පුථවියං පුථවියා ඉච්චාදි.

ගොසද්දතො “නදාදිතො වා ඊ”ති ඊජ්ජව්වයො. මහාවුත්තිනා වා “ගාව සෙ”ති එත්ථ ගාවඉති යොගවිභාගෙන වා ඔකාරස්ස අවාදෙසො. ගාවි, ගාවි ගාවියො ඉච්චාදි ඉත්ථිසද්දසමං.

“මානව”ඉතිධ “ඉත්ථියං, වා, ඊ”ති ව වත්තතෙ.

190. ණව ණික ණෙය්‍ය ණන්තුහි.

ණව ණික ණෙය්‍ය ණන්තුජ්ජව්වයන්තෙහි ඉත්ථියං වත්තමානෙහි ලිඬිගෙහි ඊජ්ජව්වයො හොති. වාධිකාරො කත්ථවි නිවත්තනත්ථො, සරලොපාදි. මානවි, එවං නාවිකී, වෙනතෙය්‍යී, ගොතමී.

“ගුණවන්තු ඊ”ඉතිධ “වා”ති වත්තතෙ.

191. න්තුස්ස තමිකාරො.

සබ්බස්සෙව න්තුජ්ජව්වයස්ස තකාරො හොති වා ඊකාරජ්ජව්වයෙ පරෙ, අඤ්ඤත්ථ සරලොපාදි. ගුණවතී, ගුණවතී ගුණවතියො, ගුණවන්තී, ගුණවන්තී ගුණවන්තියො ඉච්චාදි ඉත්ථිසද්දසමං.

එවං කුලවතී, සිලවතී, යසවතී, රූපවතී, සතිමතී, ගොත්තමතී.

මහත්තසද්දතො “නදාදිතො වා ඊ”ති ඊජ්ජව්වයො, න්තුඛ්‍යපදෙසො විකජ්ජෙන තකාරාදෙසො. මහතී මහත්තී.

“භවත්ත ඊ” ඉතීධ “ඊකාරො”ති වත්තතෙ.

192. භවතො භොතො.

සබ්බස්සෙව භවත්තසද්දස්ස භොතාදෙසො භොති ඊකාරො ඉත්ථිගතෙ පරෙ. සා භොතී, භොතී භොතියො, භෙ භොතී, භෙ භොතී භොතියො ඉච්චාදි.

“භික්ඛු” ඉතීධ “ඉත්ථිය”න්ති වත්තතෙ “වා”ති ව.

193. පතිභික්ඛුරාජිකාරන්තෙහි ඉතී.

පති භික්ඛු රාජ ඉච්චෙතෙහි ඊකාරන්තෙහි ව ඉත්ථියං වත්තමානෙහි ලිඬිගෙහි ඉතීජ්ජව්වයො භොති.

“සරලොපො”මාදෙස”ඉච්චාදිසුත්තෙ තුග්ගහණෙන ක්වචි පුබ්බලොපස්ස නිසෙධනතො “වා පරො අසරූපා”ති සරලොපො. භික්ඛුතී, භික්ඛුතී භික්ඛුතියො ඉච්චාදි.

ගහපතිසද්දතො ඉතී, “අත්ත”මිති වත්තතෙ.

194. පතිස්සිනිමිහි.

පතිසද්දස්ස අන්තො අත්තමාපජ්ජතෙ ඉතීජ්ජව්වයෙ පරෙ. තථෙව පරසරෙ ලුත්තෙ “පුබ්බො වා”ති දීසො, ගහපතාතී.

තථෙව රාජසද්දතො ඉතී, සරලොපපකතිභාවා, රාජීතී. ඊකාරන්තෙසු දණ්ඩිසද්දතො ඉතී, සරලොපාදි, දණ්ඩිතී, දණ්ඩිතී දණ්ඩිතියො, එවං භත්ථිතී, මෙධාවිතී, තපස්සිතී, පියභාණිතී ඉච්චාදි.

“පොක්ඛරිතී” ඉතීධ “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා ඉකාරනකාරානං අකාරණකාරාදෙසා, පොක්ඛරණි, පොක්ඛරණි. “තතො යොනමො තු”ති සුත්තෙ තුග්ගහණෙන යොනමොකාරො ව, ඊකාරස්ස යකාරො, “යවත”මිච්චාදිසුත්තෙ කාරග්ගහණෙන ණාස්ස ඤකාරො, ද්විත්තං. පොක්ඛරඤ්ඤො පොක්ඛරණියො වා ඉච්චාදි.

වාධිකාරො අනුත්තසමුච්චයත්ථො, තෙන වීදු යක්ඛාදිතොපි ඉතී, පරචිත්තවීදුතී, සරලොපරස්සත්තාතී, පරචිත්තවීදුතී පරචිත්තවීදුතියො, යක්ඛිතී යක්ඛිතියො, සිහිතී සිහිතියො ඉච්චාදි.

ඊකාරන්තං.

උකාරන්තො ඉත්ථිලිඬිගො යාගුසද්දො.

තස්ස රත්තිසද්දස්සෙව රූපනයො. අමාදෙසාදිඅභාවොව විසෙසො.

යාගු, යාගු යාගුයො, හෙ යාගු, හෙ යාගු යාගුයො, යාගුං, යාගු
යාගුයො, යාගුයා, යාගුහි යාගුහි යාගුහි යාගුහි, යාගුයා, යාගුනං යාගුනං,
යාගුයා, යාගුහි යාගුහි යාගුහි යාගුහි, යාගුයා, යාගුනං යාගුනං, යාගුයං
යාගුයා, යාගුසු යාගුසු.

එවං ධාතු ධෙනු කාසු දද්දු කච්ඡු කණ්ඩු රජ්ජු කරෙණු පියඬු සස්සුආදීනි.

මාතුසද්දස්ස හෙදො. තස්ස පිතුසද්දස්සෙව රූපනයො. “ආරත්ත”මිති
භාවනිද්දෙසෙන ආරාදෙසාභාවෙ “පතො යා”ති යාදෙසොව විසෙසො.

මාතා, මාතරො, හොති මාත, හොති මාතා හොතියො මාතරො,
මාතරං, මාතරෙ මාතරො, මාතරා මාතුයා මතයා, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා
උකාරලොපො, රස්සත්තඤ්ච. මාතරෙහි මාතරෙහි මාතුහි මාතුහි මාතුහි
මාතුහි, මාතු මාතුස්ස මාතුයා, මාතරානං මාතානං මාතුනං මාතුනං,
මාතරා මාතුයා, මාතරෙහි මාතරෙහි මාතුහි මාතුහි, මාතු මාතුස්ස මාතුයා,
මාතරානං මාතානං මාතුනං මාතුනං, මාතරි, මාතරෙසු මාතුසු මාතුසු.

එවං ධිතා, ධිතරො, දුහිතා, දුහිතරො ඉච්චාදි.

උකාරන්තං.

ඌකාරන්තො ඉත්ථිලිඬිගො ජම්බුසද්දො.

ජම්බු, ජම්බු ජම්බුයො, හෙ ජම්බු, හෙ ජම්බු ජම්බුයො, ජම්බුං, ජම්බු
ජම්බුයො ඉච්චාදි ඉත්ථිසද්දසමං.

එවං වධු ව සරභු, සරභු සුතනු වමු;
වාමුරු නාගනාසුරු, සමානි බලු ජම්බුයා.

ඌකාරන්තං.

ඹකාරන්තො ඉත්ථිලිඬිගො ගොසද්දො.

තස්ස පුල්ලිඬිගගොසද්දස්සෙව රූපනයො.

කඤ්ඤා රත්ති නදී ඉත්ථී, මාතුලානී ච භික්ඛුනී;
දණ්ඩනී යාගු මාතා ච, ජම්බු ගොතිත්ථීසඬගහො.

ඉත්ථීලිඬගං නිට්ඨිතං.

නපුංසකලිඬග

අථ නපුංසකලිඬගානි වුච්චන්තෙ.

අකාරන්තො නපුංසකලිඬගො චිත්තසද්දො.

පුරෙ විය ස්වාදුප්පත්ති, “චිත්ත සි” ඉතීධ –

“නපුංසකෙහි, අතො නිච්ච”න්ති ච චත්තතෙ.

195. සිං.

සි, අංඉති ද්විපදමිදං. අකාරන්තෙහි නපුංසකලිඬගෙහි පරස්ස සිවචනස්ස අං හොති නිච්චං. සරලොපපකතිභාවාදි, චිත්තං.

බහුවචනෙ “යොනං නි නපුංසකෙහි”ති චත්තතෙ.

196. අතො නිච්චං.

අකාරන්තෙහි නපුංසකලිඬගෙහි යොනං නිච්චං නි හොති.
“සබ්බයොනීනමාථ”ති නිස්ස වා ආකාරො. අඤ්ඤත්ථ “යොසු
කත”ඉච්චාදිනා දීසො. චිත්තා චිත්තානි.

යොනං නිභාවෙ වාචන්තෙ, සිද්ධෙපි අවිසෙසතො;

“අතො නිච්ච”න්ති ආරම්භා, ආචන්තං ක්වචිදෙවිධ.

ආලපනෙ ගලොපො. හෙ චිත්ත, හෙ චිත්තා චිත්තානි, දුතියායං නිස්ස
විකප්පෙනෙකාරො. චිත්තං, චිත්තෙ චිත්තානි. සෙසං පුරිසසද්දෙන සමං.

ඵචමඤ්ඤානිපි –

පුඤ්ඤ පාප ඵල රූප සාධනං,
සොත සාන සුඛ දුක්ඛ කාරණං;
දාන සීල ධන ක්කාන ලොචනං,
මූල කූල බල ජාලමඬගලං.

නළින ලිඬිග මුබ්ඬිග ජල'ම්බුජං,
පුලින ධඤ්ඤ භිරඤ්ඤ පදා'මතං;
පදුම වණ්ණ සුසාන වනා'යුධං,
හදය වීචර වත්ථ කුලි'න්ද්‍රියං.

නයන වදන යානෝදාන සොපාන පානං,
භවන භුවන ලොභා'ලාභ තුණ්ඩ'ණ්ඩ පීඨං;
කරණ මරණ ඤාණා'රම්මණා'රඤ්ඤ තාණං,
වරණ නගර තීරච්ඡත්ත ඡීද්දො'දකානි -

ඉච්චාදීනි.

කම්මසද්දස්ස තතියෙකච්චනාදීසු රූපහෙදො.

කම්මං, කම්මා කම්මානි, හෙ කම්ම, හෙ කම්මා කම්මානි, කම්මං, කම්මෙ
කම්මානි.

“වා, උ, නාමිහි, වා”ති ච වත්තතෙ.

197. අ කම්මන්තස්ස ව.

කම්මසද්දන්තස්ස උකාර අකාරාදෙසා භොන්ති වා නාමිහි විහත්තිමිහි.
අන්තග්ගහණෙන ථාමද්ධාදීනමන්තස්සපි උත්තං. වසද්දග්ගහණෙන යුව
මසවානමන්තස්ස ආ භොති ක්වචි නා සුඉච්චෙතෙසු. කම්මුනා කම්මනා
කම්මෙන වා, කම්මෙහි කම්මෙහි.

සස්මාසු “උ නාමිහි වා”ති එත්ථ වසද්දෙන පුම කම්මථාමන්තස්ස චුකාරො
වා සස්මාසුති උත්තං. කම්මුනො කම්මස්ස, කම්මානං, කම්මුනා කම්මා
කම්මමිහා කම්මස්මා, කම්මෙහි කම්මෙහි, කම්මුනො කම්මස්ස, කම්මානං.

ස්මිංචවතෙ “බුහ්මතො තු ස්මිංනි”ති එත්ථ තුසද්දෙන ක්වචි නි භොති.
කම්මනි කම්මෙ කම්මමිහි කම්මස්මිං, කම්මෙසු.

එවං ථාමුනා ථාමෙන ථාමසා වා, ථාමුනො ථාමස්ස, ථාමුනා ථාමා. අද්ධුනා,
අද්ධුනො ඉච්චාදි පුරිමසමං.

ගුණවත්තු සි, “සවිහත්තිස්ස, න්තුස්ස, සිමිහි”ති ච වත්තතෙ.

198. අං නපුංසකෙ.

නපුංසකෙ චත්තමානස්ස ලිඛිගස්ස සම්බන්ධිතො න්තුප්පච්චයස්ස සචිහත්තිස්ස අං හොති සිම්භි චිහත්තිම්භි. ගුණවං චිත්තං.

යොම්භි “න්තුප්පත්තො යොසු වා”ති අත්තං, ඉකාරො ච. ගුණචන්ති, ගුණචන්තාති, සෙසං ඤෙය්‍යං.

ගච්ඡන්ත සි, “සිම්භි ගච්ඡන්තාදීනං න්තසද්දො අ”ම්භි අං. ගච්ඡං ගච්ඡන්තං, ගච්ඡන්තා ගච්ඡන්තාති.

අකාරන්තං.

ආකාරන්තො නපුංසකලිඛිගො අස්සද්ධාසද්දො.

“අස්සද්ධා”ඉති යීතෙ —

“සමාසස්සා”ති අධිකිච්ච “සරො රස්සො නපුංසකෙ”ති සමාසන්තස්ස රස්සත්තං, සමාසත්තා නාමබ්‍යාපදෙසො, ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති. සෙසං චිත්තසමං.

අස්සද්ධං කුලං, අස්සද්ධා අස්සද්ධාති කුලාති ඉච්චාදි.

තථා මුඛනාසිකාසද්දො. තස්ස ද්වන්දෙකත්තා සබ්බත්ථෙකච්චනමෙව. මුඛනාසිකං, හෙ මුඛනාසික, මුඛනාසිකං, මුඛනාසිකෙන ඉච්චාදි.

ආකාරන්තං.

ඉකාරන්තො නපුංසකලිඛිගො අට්ඨිසද්දො.

ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, සිලොපො, අට්ඨි.

“වා”ති චත්තතෙ.

199. යොනං නි නපුංසකෙහි.

නපුංසකලිඛිගෙහි පරෙසං සබ්බෙසං යොනං නි හොති වා.

අට්ඨිති, අඤ්ඤත්ථ නිච්චං යොලොපො, දීසො ච, අට්ඨි, තථා හෙ අට්ඨි, හෙ අට්ඨි අට්ඨිති, අට්ඨිං, අට්ඨි අට්ඨිති, අට්ඨිනා ඉච්චාදි අග්ගිසද්දසමං.

ඵවං සත්ථි දධි වාරි අක්ඛි අච්ඡි අච්චි ඉච්චාදිති.

ඉකාරන්තං.

ඊකාරන්තො නපුංසකලිඬිගො සුඛකාරීසද්දො.

“සුඛහාරී සි” ඉතීධ අනපුංසකත්තාභාවා සිස්මිමපි “අසො රස්ස” මිච්චාදිනා රස්සත්තං, සිලොපො. සුඛකාරී දානං, සුඛකාරී සුඛකාරීනි, හෙ සුඛකාරී, හෙ සුඛකාරී හෙ සුඛකාරීනි, සුඛකාරීනං සුඛකාරීං, සුඛකාරී සුඛකාරීනි.

සෙසං දණ්ඩිසද්දසමං. එවං සීසයායිආදීනි.

ඊකාරන්තං.

උකාරන්තො නපුංසකලිඬිගො ආයුසද්දො. තස්ස අට්ඨිසද්දස්සෙව රූපනයො.

ආයු, ආයු ආයුනි, හෙ ආයු, හෙ ආයු හෙ ආයුනි, ආයුං, ආයු ආයුනි, ආයුනා ආයුසානි මනොගණාදිත්තා සිද්ධං. ආයුහි ආයුහි, ආයුනො ආයුස්ස, ආයුනම්චිවාදි.

එවං චක්ඛු චසු ධනු දාරු තිපු මධු හිඬිගු සිග්ගු චත්ථු මත්ථු ජතු අම්බු අස්සුආදීනි.

උකාරන්තං.

ඌකාරන්තො නපුංසකලිඬිගො ගොත්‍රභූසද්දො.

ගොත්‍රභූ සි, නපුංසකත්තා රස්සත්තං, සිලොපො. ගොත්‍රභූ චිත්තං, ගොත්‍රභූ ගොත්‍රභූනි, හෙ ගොත්‍රභූ, හෙ ගොත්‍රභූ හෙ ගොත්‍රභූනි, ගොත්‍රභූං, ගොත්‍රභූ ගොත්‍රභූනි, ගොත්‍රභූනා ඉච්චාදි පුල්ලිඬිගෙ අභිභූසද්දසමං.

එවං අභිභූ සයම්භූ ධම්මඤ්ඤආදීනි.

ඌකාරන්තං.

ඹකාරන්තො නපුංසකලිඬිගො චිත්තගොසද්දො.

“චිත්තා ගාවො අස්ස කුලස්සා”ති අත්ථෙ ඛහුඛ්ඛිහිසමාසෙ කතෙ “සරො රස්සො නපුංසකෙ”ති ඹකාරස්ස ධානජපයනනාසන්නත්තා රස්සත්තමුකාරො, ස්වාදුප්පත්ති, සිලොපො. චිත්තගු කුලං, චිත්තගු චිත්තගුනි ඉච්චාදි ආයුසද්දසමං.

ඔකාරන්තං.

චිත්තං කම්මඤ්ච අස්සද්ධං-මථව්ඨී සුඛකාරී ව;
ආයු ගොත්‍රභූ ධම්මඤ්ඤා, චිත්තගුති නපුංසකෙ.

නපුංසකලිඛිතං නිව්ඨිතං.

සබ්බනාම

අථ සබ්බනාමානි වූච්චන්තෙ.

සබ්බ, කතර, කතම, උභය, ඉතර, අඤ්ඤ, අඤ්ඤතර, අඤ්ඤතම, පුබ්බ, පර, අපර, දක්ඛිණ, උත්තර, අධර, ය, ත, එත, ඉම, අමු, කිං, එක, උභ, ද්වි, ති, චතු, තුම්භ, අම්භ ඉති සත්තච්ඡිති සබ්බනාමානි, තානි සබ්බනාමත්තා තිලිඛිගානි.

තත්ථ සබ්බසද්දො නිරවසෙසත්ථො, සො යදා පුල්ලිඛිතවිසිට්ඨත්ථාභිධායී, තදා රූපනයො. පුරෙ විය සාදාද්වයපත්ති, ‘‘සො’’ති සිස්ස ඔකාරො, සරලොපපරනයනානි. සබ්බො ජනො.

බහුවචනෙ ‘‘සබ්බ යො’’ ඉතීධ ‘‘පරසමඤ්ඤා පයොගෙ’’ති සබ්බාදීනං සබ්බනාමසඤ්ඤා.

‘‘යො’’ති වත්තතෙ.

200. සබ්බනාමකාරතෙ පඨමො.

සබ්බෙසං ඉත්ථීපුමනපුංසකානං නාමානි සබ්බනාමානි, තෙසං සබ්බෙසං සබ්බනාමසඤ්ඤානං ලිඛිගානං අකාරතො පරො පඨමො යො එත්තමාපජ්ජතෙ. සබ්බෙ පුරිසා.

අකාරතොති කිං? සබ්බා අමු.

හෙ සබ්බ සබ්බා, හෙ සබ්බෙ, සබ්බං, සබ්බෙ, සබ්බෙන, සබ්බෙහි සබ්බෙහි.

චතුත්ථෙකචචනෙ ආයාදෙසෙ සම්පත්තෙ –

‘‘අතො, ආ එ, ස්මාස්මිංනං, ආය චතුත්ථෙකචචනස්සා’’ති ච වත්තතෙ.

201. තයො නෙව ව සබ්බනාමෙහි.

අකාරන්තෙහි සබ්බනාමෙහි පරෙසං ස්මා ස්මිං ඉච්චෙනෙසං, චතුත්ථෙකච්චනස්ස ව ආ එ ආයඉච්චෙනෙ ආදෙසා නෙව භොන්තීති ආයාදෙසාභාවො. චග්ගහණං කත්ථවි පටිසෙධනිවත්තනත්ථං, තෙන පුබ්බාදීහි ස්මා ස්මිංනං ආ එ ව භොන්තී. සබ්බස්ස.

“අකාරො, එ”ති ව චත්තතෙ.

202. සබ්බනාමානං නංමිහි ව.

සබ්බෙසං සබ්බනාමානං අකාරො එත්තමාපජ්ජතෙ නංමිහි විහත්තිමිහි.

“සබ්බනාමතො”ති ව චත්තතෙ.

203. සබ්බතො නං සංසානං.

සබ්බතො සබ්බනාමතො පරස්ස නංචචනස්ස සං සානංඉච්චෙනෙ ආදෙසා භොන්තී.

සබ්බෙසං සබ්බෙසානං, සබ්බස්මා සබ්බමිහා, සබ්බෙහි සබ්බෙහි, සබ්බස්ස, සබ්බෙසං සබ්බෙසානං, සබ්බස්මිං සබ්බමිහි, සබ්බෙසු.

ඉත්ථීයං “ඉත්ථීයමතො ආප්පච්චයො”ති ආප්පච්චයො. අඤ්ඤං කඤ්ඤාසද්දසමං අඤ්ඤත්‍ර ස නං ස්මිංචචනෙහි. සබ්බා පජා, සබ්බා සබ්බායො, හෙ සබ්බෙ, හෙ සබ්බා සබ්බායො, සබ්බං, සබ්බා සබ්බායො, සබ්බාය, සබ්බාහි සබ්බාහි.

චතුත්ථෙකච්චනෙ “සබ්බනාමතො වා”, සබ්බතො කොති ඉතො “සබ්බතො”ති ව චත්තතෙ.

204. සපතො ස්මිංසානං සංසා.

සබ්බතො සබ්බනාමතො සපසඤ්ඤතො ස්මිං සඉච්චෙනෙසං යථාක්කමං සංසාආදෙසා භොන්තී වා.

“සංසාස්ථෙකච්චනෙසු වා”ති චත්තතෙ.

205. ඥො රස්සං.

සසඤ්ඤො ආකාරො රස්සමාපජ්ජතෙ සංසාස්ථෙකච්චනෙසු විහත්තාදෙසෙසු පරෙසු.

“සාගමො”ති වත්තනෙ.

206. සංසාස්ථෙකවචනෙසු ව.

සං සාඉච්චෙනෙසු එකවචනට්ඨානසම්භූතෙසු විභත්තාදෙසෙසු පරෙසු ලිඛිගම්භා සකාරාගමො භොති.

සබ්බස්සා සබ්බාය, සබ්බාසං සබ්බාසානං, සබ්බාය, සබ්බාහි සබ්බාහි, සබ්බස්සා සබ්බාය, සබ්බාසං සබ්බාසානං.

ස්මිංමහි “සබ්බනාමතො, සපතො”ති ව වත්තනෙ.

207. නෙතාහි ස්මිමායයා.

එතෙහි සබ්බනාමෙහි සපසඤ්ඤෙහි පරස්ස ස්මිංවචනස්ස නෙව ආය යාදෙසා භොන්තිති ආයාභාවො. වාධිකාරතො ක්වචි භොති දක්ඛිණාය උත්තරායාති ආදි.

සංයමාදෙසා, සබ්බස්සං සබ්බායං, සබ්බාසු.

නපුංසකෙ සබ්බං චිත්තං, සබ්බානි, හෙ සබ්බ, හෙ සබ්බානි, සබ්බං, සබ්බානි. සෙසං පුල්ලිඛිගෙ විය ඤෙය්‍යං.

එවං කතරාදීනං අඤ්ඤතමසද්දපරියන්තානං තිසුපි ලිඛිගෙසු රූපනායො.

තත්ථ කතරකතමසද්දා පුච්ඡන්තං.

උභයසද්දො ද්විඅවයවසමුදායවචනො.

ඉතරසද්දො චුත්තජ්ජට්ඨොගවචනො.

අඤ්ඤසද්දො අධිකතාපරවචනො.

අඤ්ඤතර අඤ්ඤතමසද්දා අනියමත්ථා.

“යො, සබ්බනාමකාරතෙ පඨමො”ති ව වත්තනෙ.

208. ද්වන්ද්වට්ඨා වා.

ද්වන්ද්වසමාසට්ඨා සබ්බනාමකාරතො පරො පඨමො යො එත්තමාපජ්ජතෙ වා. කතරො ව කතමො වාති කතරකතමෙ, කතරකතමා වා ඉච්චාදි.

පුබ්බාදයො දිසාදිවචත්ථානවචනා.

පුබ්බො කාලො. බහුවචනෙ “ධාතුලිඬිගෙහි පරා පච්චයා”ති එත්ථ පරාති නිද්දෙසතො පුබ්බාදීහි යොවචනස්ස විකප්පෙනෙකාරො.

පුබ්බෙ පුබ්බා, හෙ පුබ්බ, හෙ පුබ්බෙ හෙ පුබ්බා, පුබ්බං, පුබ්බෙ, පුබ්බෙන, පුබ්බෙහි පුබ්බෙහි, පුබ්බස්ස, පුබ්බෙසං පුබ්බෙසානං. “ස්මාස්මිංනං වා”ති විකප්පෙනාකාරෙකාරා. පුබ්බා පුබ්බස්මා පුබ්බමහා, පුබ්බෙහි පුබ්බෙහි, පුබ්බස්ස, පුබ්බෙසං පුබ්බෙසානං, පුබ්බෙ පුබ්බස්මිං පුබ්බමහි, පුබ්බෙසු.

ඉත්ථීයං පුබ්බා දිසා, පුබ්බා පුබ්බායො ඉච්චාදි සබ්බාසද්දසමං.

නපුංසකෙ පුබ්බං යානං, පුබ්බානි, හෙ පුබ්බ, හෙ පුබ්බානි, පුබ්බං, පුබ්බානි, සෙසං පුල්ලිඬිගසමං. එවං පරාපරදක්ඛිණුත්තරාධරසද්දා.

“සබ්බනාමතො, ද්වන්ද්වයා”ති ච වත්තතෙ.

209. නාඤ්ඤං සබ්බනාමිකං.

ද්වන්ද්වයා සබ්බනාමතො පරස්ස යොවචනස්ස යිපෙත්වා එත්තං අඤ්ඤං සබ්බනාමිකං කාරියං න භොතීති සංසානමාදෙසාභාවො. පුබ්බාපරානං, පුබ්බබ්වත්තරානං අධරුත්තරානං, “නාඤ්ඤං සබ්බනාමික”න්ති විනාධිකාරෙන යොගෙන තතියාසමාසෙපි. මාසපුබ්බාය, මාසපුබ්බානං.

“නාඤ්ඤං සබ්බනාමික”න්ති ච වත්තතෙ.

210. බහුබ්බිහිමිහි ව.

බහුබ්බිහිමිහි ව සමාසෙ සබ්බනාමිකවිධානං නාඤ්ඤං භොති. පියපුබ්බාය, පියපුබ්බානං, පියපුබ්බෙ.

වසද්දග්ගහණෙන දිසත්ථසබ්බනාමානං බහුබ්බිහිමිහි සබ්බනාමිකවිධානංව භොති.

දක්ඛිණස්සා ව පුබ්බස්සා ව යදන්තරාලන්ති අත්ථෙ බහුබ්බිහි, දක්ඛිණපුබ්බස්සං, දක්ඛිණපුබ්බස්සා, එවං උත්තරපුබ්බස්සං, උත්තරපුබ්බස්සා ඉච්චාදි.

යතෙතසද්දාදීනමාලපතෙ රූපං න සම්භවති. යසද්දො අනියමත්ථො.

යො පුරිසො, යෙ පුරිසා, යං, යෙ. යා කඤ්ඤා, යා යායො, යං, යා යායො. යං චිත්තං, යානි, යං, යානි. සෙසං සබ්බත්ථ සබ්බසද්දසමං.

ත එත ඉම අමු කිංඉච්චෙනෙ පරමිමුඛ සමීප අච්චන්තසමීපදුර පුච්ඡන්තත්ථවචනා.

තසද්දස්ස හෙදො. “ත සි” ඉතීධ –

“අනපුංසකස්සායං සිමිහිති, ස”මිති ච වත්තනෙ.

211. එතනෙසං නො.

එත තඉච්චෙනෙසං අනපුංසකානං තකාරො සකාරමාපජ්ජනෙ සිමිහි විහත්තිමිහි. සො පුරිසො.

සබ්බනාමග්ගහණඤ්ච, ඉතො තග්ගහණඤ්ච වත්තනෙ.

212. තස්ස වා නත්තං සබ්බත්ථ.

තඉච්චෙනස්ස සබ්බනාමස්ස තකාරස්ස නත්තං හොති වා සබ්බත්ථ ලිඬිගෙසු. නෙ තෙ, නං තං, නෙ තෙ, නෙන තෙන, නෙහි නෙහි තෙහි තෙහි.

“සබ්බස්ස, තස්ස වා සබ්බත්ථා”ති ච වත්තනෙ.

213. සස්මාස්මිංසංසාස්වත්තං.

තඉච්චෙනස්ස සබ්බනාමස්ස සබ්බස්සෙව අත්තං හොති වා ස ස්මා ස්මිං සං සාඉච්චෙනෙසු වචනෙසු සබ්බත්ථ ලිඬිගෙසු. අස්ස නස්ස තස්ස, නෙසං නෙසං නෙසානං නෙසානං.

“ස්මාහිස්මිංනං මිහාහිමිහි වා”ති ඉතො “ස්මාස්මිංනං, මිහාමිහි”ති ච වත්තනෙ.

214. න තිමෙහි කතාකාරෙහි.

ත ඉමඉච්චෙනෙහි කතාකාරෙහි පරෙසං ස්මාස්මිංනං මිහා මිහිඉච්චෙනෙ ආදෙසා න හොන්ති.

පකතිසන්ධිවිධාන

අථ සරානමෙව සන්ධිකාරියෙ සම්පත්තෙ පකතිභාවො වුච්චතෙ.

“සරා, පකති” ති ව වත්තනෙ.

35. සරෙ ක්වචි.

සරා බො සරෙ පරෙ ක්වචි ඡන්දහෙදාසුබ්බවිචාරණට්ඨානෙ, සන්ධිවිඡාරහිතට්ඨානෙ ව පකතිරූපානි හොන්ති, න ලොපාදෙසවිකාරමාපජ්ජන්තෙති අත්ථො.

තත්ථ පකතිට්ඨානං නාම ආලපනන්තා අනිතිස්මිං අව්ඡන්දානුරක්ඛණෙ අසමාසෙ පදන්තදීසා ව ඉකාරුකාරා ව නාමපදන්තානීතක්‍රියාදිමිහීති එවමාදි.

ආලපනන්තෙසු තාව – කතමා වානන්ද අනිච්චසඤ්ඤා, කතමා වානන්ද ආදීනවසඤ්ඤා, සාරිපුත්ත ඉධෙකච්චො, එහි සිව්ක උට්ඨෙහි, උපාසකා ඉධෙකච්චො, හොති අයො, හික්ඛු අරොගං තව සීලං, සිඤ්ච හික්ඛු ඉමං නාවං, හික්ඛවෙ එවං වදාමි, පඤ්චිමෙ ගහපතයො ආනිසංසා ඉච්චෙවමාදීසු පකතිභාවො, පුබ්බස්සරලොපයවාදෙසාදයො න හොන්ති.

ක්වචිග්ගහණෙන ඉතිස්මිං ඡන්දානුරක්ඛණෙ සන්ධි හොති, යථා – සක්කා දෙවිති, නමො තෙ බුද්ධ වීරත්ථු.

සරෙති කිං? සාධු මහාරාජානි, එවං කිර හික්ඛුති.

අසමාසෙ පදන්තදීසෙසු – ආයස්මා ආනන්දො ගාථා අජ්ඣානාසි, දෙවා ආහස්සරා යථා, තෙවිජ්ජා ඉද්ධිජ්ජන්තා ව, හගවා උට්ඨායාසනා, හගවා එතදවොච, අභිවාදෙත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි, ගන්ත්වා ඔලොකෙන්තො, භූතවාදී අත්ථවාදී, යං ඉත්ථී අරහා අස්ස, සාමාවතී ආහ, පාපකාරී උභයත්ථ තජ්ජති, නදී ඔත්ථරති, යෙ තෙ හික්ඛු අජ්ජිව්ජා, හික්ඛු ආමන්තෙසි, හික්ඛු උජ්ඣායංසු, හික්ඛු එවමාහංසු, ඉමස්මිං ගාමෙ ආරක්ඛකා, සබ්බෙ ඉමෙ, කතමෙ එකාදස, ගම්හීරෙ ඔදකන්තිකෙ, අජ්ජමාදො අමතපදං, සඬ්ඝො ආගච්ඡතු, කො ඉමං පථවිං විච්චෙස්සති, ආලොකො උදපාදි, එකො එකාය, වත්තාරො ඔසා.

නිපාතෙසුපි – අරෙ අහමිපි, සවෙ ඉමස්ස කායස්ස, නො අභික්කමො, අහො අව්ඡරියො, අථො අන්තො ව, අථ බො ආයස්මා, අථො ඔට්ඨවචිත්තකා, තතො ආමන්තසි සත්ථා.

ක්වචිග්ගහණෙන අකාර ඉතීවෙවෙත්වාදීසු සන්ධිපි. යථා – ආගතත්ථ, ආගතම්භා, කතමාස්ස වත්තාරො, අජ්ජස්සුතායං පුරිසො, ඉත්ථීති, ව මරීව,

සබ්බෙව, ස්වෙව, එසෙව නයො, පරිසුද්ධෙත්ථායස්මන්තො, නෙත්ථ, තං කුතෙත්ථ උබ්භා, සවෙස බ්‍රාහ්මණ, තථුපමං, යථාහ.

අසමාසෙති කිං? ජිව්භායතනං, අවිජ්ජොසො, ඉත්ථිත්ථියං, අභිභායතනං, භයතුපට්ඨානං. අවිජ්ජන්දානුරක්ඛණෙති කිං? සද්ධිධ විත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨං, යො මිස්සරො.

නාමපදන්තඉකාරුකාරෙසු – ගාථාහි අජ්ඣානාසි, පුජ්ථානි ආහරිංසු, සත්ථු අදාසි.

ක්වච්චිති කිං? මනසාකාසි.

36. සරා පකති බ්‍යඤ්ජනෙ.

සරා බො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ පකතිරූපා භොන්තීති යෙභුයොන දීඝරස්සලොපෙහි විකාරාභාවො. යථා – අච්චයො, පච්චයො, භාසති වා කරොති වා, වෙදනාක්ඛන්ධො, භාග්‍යවා, භද්‍රො කසාමිව, දීයති, තුණ්හිභූතො, සො ධම්මං දෙසෙති.

ඉති පකතිසන්ධිවිධානං නිට්ඨිතං.

බ්‍යඤ්ජනසන්ධිවිධාන

අථ බ්‍යඤ්ජනසන්ධි වූච්චතෙ.

“බ්‍යඤ්ජනෙ”ති අධිකාරො, “සරා, ක්වච්චි”ති ච වත්තතෙ.

37. දීඝං.

සරා බො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ ක්වච්චි දීඝං පජ්ජොන්තීති සුත්තසුබ්බචාරණජන්දානුරක්ඛණට්ඨානෙසු දීඝො.

ත්‍යස්ස පහිනා ත්‍යාස්ස පහිනා, ස්වස්ස ස්වාස්ස, මධුව මඤ්ඤති බාලො මධුවා මඤ්ඤති බාලො, තථා එවං ගාමෙ මුතී වරෙ, බන්තී පරමං තපො තිතික්ඛා, න මඬිකු භවිස්සාමි, ස්වාක්ඛාතො, ය්වාහං, කාමතො ජායතී සොකො, කාමතො ජායතී භයං, සක්කො උජු ව සුහුජු ව, අනුපසාතො, දුරක්ඛං, දුරමං, සුරක්ඛං, දුහරතා.

ක්වච්චිති කිං? ත්‍යජ්ජ, ස්වස්ස, පතිලියාති.

යිට්ඨං වා හුතං වා ලොකෙ, යදි වා සාවකෙ, පුග්ගලා ධම්මදසා තෙ, භොවාදී නාම සො භොති, යථාභාවි ගුණෙන සො ඉතීධ –

පුබ්බස්මිංයෙවාධිකාරෙ –

38. රස්සං.

සරා බො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ ක්වචි රස්සං පජ්ජොන්තිති ඡන්දානුරක්ඛණෙ, ආගමෙ, සංයොගෙ ච රස්සත්තං.

ඡන්දානුරක්ඛණෙ තාව යිට්ඨංව හුතංව ලොකෙ, යදිව සාවකෙ, පුග්ගල ධම්මදසා තෙ, භොවාදී නාම සො භොති, යථාභාවි ගුණෙන සො.

ආගමෙ යථයිදං, සම්මදක්ඛාතො.

සංයොගෙ පරාකමො පරක්කමො, ආසාදො අස්සාදො, එවං තණ්හක්ඛයො, කුමානස්ස ලාභිමිහි, වසිමිහි, ථුල්ලච්චයො.

ක්වචිති කිං? මායිදං, මනසා දඤ්ඤා විමුත්තානං, යථාක්කමං, ආබ්‍යාතිකං, දීය්‍යති, සුය්‍යති.

එසො බො බ්‍යන්තිං කාහිති, සො ගච්ඡං න නිවත්තති ඉච්චත්‍ර –

තස්මිංයෙවාධිකාරෙ –

39. ලොපඤ්ච තත්‍රාකාරො.

සරා බො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ ක්වචි ලොපං පජ්ජොන්ති, තත්‍ර ලුත්තෙ යානෙ අකාරාගමො ච භොති. එතතසද්දන්තොකාරස්සෙවායං ලොපො.

එස බො බ්‍යන්තිං කාහිති, ස ගච්ඡං න නිවත්තති, එවං එස ධම්මො, එස පත්තොසි, ස මුනි, ස සීලවා.

ක්වචිති කිං? එසො ධම්මො, සො මුනි, සො සීලවා.

වසද්දෙන එතසද්දන්තස්ස සරෙපි ක්වචි ලොපො. යථා – එස අත්ථො, එස ආභොගො, එස ඉදානි.

විපරිණාමෙන “සරම්භා, බ්‍යඤ්ජනස්සා”ති ච වත්තතෙ.

40. පරද්වෙහාවො යානෙ.

සරම්භා පරස්ස ඛ්‍යඤ්ජනස්ස ද්වෙහාවො හොති යානෙ. ද්විත්තං භාවො ද්විහාවො, සො එව ද්වෙහාවො.

එත්ථ ච යානං නාම රස්සාකාරතො පරං ප පති පටිකමුකුස කුඨ කී ගහ ප්‍රත ඤාසි සු සම්භූ සර සසාදීනමාදිඛ්‍යඤ්ජනානං ද්වෙහාවං, තික තය තිංස වතාදීනමාදි ච, චතු වටුදිසාදීනමත්තඤ්ච, උ දු නි-උපසග්ග ත චතු ඡ සන්තසද්දාදෙසාදිපරඤ්ච, අපදන්තා නාකාරදීසතො යකාරාදි ච,

යවතං තලනාදීන-මාදෙසො ච සයාදීනං;
සහ ධාත්වන්තස්සාදෙසො, සීසකාරො තපාදිතො.

ඡන්දානුරක්ඛණෙ ච – සර ඤෙ ධංසු හමාදීනමාදි ච, රස්සාකාරතො වග්ගානං චතුත්ථදුතියා ච ඉච්චෙවමාදි.

තත්ථ ප පති පටිසු තාව – ඉධ පමාදො ඉධප්පමාදො, එවං අප්පමාදො, විප්පයුත්තො, සුප්පසන්තො, සම්මා පධානං සම්මප්පධානං, රස්සත්තං, අප්පතිවත්තියො, අධිපතිප්පච්චියො, සුප්පතිට්ඨිතො, අප්පටිපුග්ගලො, විප්පටිසාරො, සුප්පටිපන්තො, සුප්පටිපත්ති.

කමාදිධාතුසු – පක්කමො, පටික්කමො, හෙතුක්කමො, ආකමති අක්කමති, එවං පරක්කමති, යථාක්කමං.

පක්කොසති, පටික්කොසති, අනුක්කොසති, ආකොසති, අක්කොසති.

අක්කුද්ධො, අතික්කොධො.

ධනක්කීතො, වික්කයො, අනුක්කයො.

පග්ගහො, විග්ගහො, අනුග්ගහො, නිග්ගහො, වන්දග්ගහො, දිට්ඨිග්ගහො.

පඡ්ජොතො, විඡ්ජොතති, උඡ්ජොතො.

කතඤ්ඤා, විඤ්ඤා, පඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණං, අනුඤ්ඤා, මනුඤ්ඤා, සමඤ්ඤා.

අවස්සයො, නිස්සයො, සමුස්සයො.

අප්පස්සුතො, විස්සුතො, බහුස්සුතො, ආසවා අස්සවා.

පස්සම්හන්තො, විස්සම්හති.

අට්ඨස්සරො, විස්සරති, අනුස්සරති.

පස්සසන්තො, විස්සසන්තො, මහුස්සසන්තො, ආසාසො අස්සාසො.

අවිස්සජ්ජේන්තො, විස්සජ්ජේන්තො, පරිච්චජන්තො, උපද්දවො, උපක්කිලිට්ඨො, මිත්තද්දු, ආයබ්බයො, උදබ්බහි ඉච්චාදි.

සරම්හාති කිං? සම්පයුත්තො, සම්පතිජාතො, සම්පට්චජන්තං, සඬකමන්තො, සඬගහො.

යානෙති කිං? මා ව පමාදො, පතිගය්හති, වච්චකොපං රක්ඛෙය්‍ය, යෙ පමත්තා යථා මතා, මනොපකොපං රක්ඛෙය්‍ය, ඉධ මොදති, පෙච්ච මොදති.

තිකාදීසු – කුසලත්තිකං, ජිනිත්තිකං, හෙතුත්තිකං, වෙදනාත්තිකං, ලොකත්තයං, බොධිත්තයං, චන්ද්‍රත්තයං. එකත්තිංස, ද්වත්තිංස, චතුත්තිංස. සීලබ්බතං, සුබ්බතො, සප්පිතිකො, සමන්තාගතො, පුනථපුනං ඉච්චාදි.

චතු වටු දිසාදීනමන්තෙ යථා – චත්තති, වට්ඨති, දස්සනං, එස්සො ඉච්චාදි.

උ දු නි උපසග්ගාදිපරෙසු – උකංසො උක්කංසො. දුකරං දුක්කරං, නිකඬ්ඛො නික්කඬ්ඛො.

එවං උග්ගතං, දුච්චරිතං, නිජ්ජට්ඨං, උඤ්ඤාතං, උන්නති, උත්තරො, දුක්කරො, නිද්දරො, උන්නතො, දුප්පඤ්ඤො, දුබ්බලො, නිම්මලො, උය්‍යුත්තො, දුල්ලහො, නිබ්බත්තො, උස්සාහො, දුස්සහො, නිස්සාරො.

තථා තක්කරො, තජ්ජො, තන්නිත්තො, තප්පහවො, තම්මයො.

චතුක්කං, චතුද්දිසං, චතුප්පාදො, චතුබ්බිධං, චතුස්සාලං.

ජක්කං, ජන්නචුති, ජප්පදිකා, ජබ්බස්සානි.

සක්කාරො, සක්කතො, සද්දිට්ඨි, සප්පුරිසො, මහබ්බලො.

යානෙති කිං? නිකායො, නිදානං, නිවාසො, නිවාතො, තතො, චතුච්ඡති, ඡසට්ඨි.

යකාරාදිමිනි – නියාති, සුයාති, අභිභූයා, විවෙයා, විනෙයා, ධෙයාං, නෙයාං, සෙයො, ජෙයො, වෙයාකරණො.

ආදිසද්දෙන එත්තො, එත්තාවතා.

අනාකාරග්ගහණං කිං? මාලාය, දොලාය, සමාදාය.

යානෙති කිං? උපතීයති, සුයති, තොයං.

යවතමාදෙසෙ – ජාති අන්ධො, විපලි ආසො, අනි ආයො, යදි එවං, අපි එකච්චෙ, අපි එකදා ඉච්චත්‍ර, ඉකාරස්ස “ඉවණ්ණො යං නවා”ති යකාරෙ කතෙ –

“සබ්බස්ස සො දාමිනි වා”ති ඉතො මණ්ඩුකගතියා වාති වත්තතෙ.

41. යවතං තලනදකාරානං බ්‍යඤ්ජනානි චලඤ්ජකාරත්තං.

යකාරවත්තානං තලනදකාරානං සංයොගබ්‍යඤ්ජනානි යථාක්කමං චලඤ්ජකාරත්තමාපජ්ජන්තෙ වා.

කාරග්ගහණං යවතං සකාර ක ව ට පවග්ගානං සකාරකචටපවග්ගාදෙසත්ථං, තථා යවතං ත ධ ණකාරානං ජ කඤ්ඤකාරාදෙසත්ථඤ්ච, තතො යවතමාදෙසස්ස අනෙත ද්විභාවො.

ජච්චන්ධො, විපල්ලාසො, අඤ්ඤායො, යජ්ජෙවං, අජ්ජෙකච්චෙ අජ්ජෙකදා.

වාති කිං? පටිසන්ථාරචුක්ඛස්ස, බාලාං, ආලසාං.

සරම්භාති කිං? අඤ්ඤායො, ආකාසානඤ්චායතනං.

තපාදිතො සිමිනි – තපස්සි, යසස්සි.

ජන්දානුරක්ඛණෙ – නප්පජ්ජහෙ වණ්ණබලං පුරාණං, උජ්ජුගතෙසු සෙයො, ගච්ඡන්ති සුග්ගතින්ති.

වග්ගවතුත්ථදුතියෙසු පන තස්මිංයෙවාධිකාරෙ “පරද්වෙභාවො යානෙ”ති ව වත්තතෙ.

වග්ගවතුත්ථදුතියානං සදිසවසෙන ද්විභාවෙ සම්පත්තෙ නියමත්ථමාහ.

42. වග්ගෙ සොසාසොසානං තතියපට්ඨමා.

සරම්භා පරභූතානං වග්ගෙ සොසාසොසානං ඛාඤ්ජනානං යථාක්කමං වග්ගතතිය පට්ඨමක්ඛරා ද්විභාවං ගච්ඡන්ති යානෙති යානාසන්නවසෙන තඛ්ඛග්ගෙ තතියපට්ඨමාව හොත්ති.

එත්ථ ව සම්පත්තෙ නියමත්තා සොසාසොසග්ගහණෙන චතුත්ථදුතියාව අධිජ්ජෙතා, ඉතරථා අනිට්ඨජ්ජසඬගොසියා. තෙන “කතඤ්ඤා, තන්තයො, තම්මයො” තිආදීසු වග්ගපඤ්චමානං සතිපි සොසත්තෙ තතියජ්ජසඬගොත හොති, යානාධිකාරතො වා.

සරාදීසු ප උ දු නිආදිපරචතුත්ථෙසු තාව – පසරති පග්ගරති, එවං උග්ගරති, උග්ගාටෙති, දුග්ගොසො, නිග්ගොසො, එසෙව චජ්ඣානඵලො, පට්ඨජ්ඣානං, අභිජ්ඣායති, උජ්ඣායති, විද්ධංසෙති, උද්ධංසිතො, උද්ධාරො, නිද්ධාරො, නිද්ධතො, නිද්ධුතො, විබ්භන්තො, උබ්භතො, දුබ්භික්ඛං, නිබ්භයං, තඛ්භාවො, චතුද්ධා, චභුබ්භි, ඡද්ධා, සද්ධම්මො, සබ්භුතො, මහද්ධතො, මහබ්භයං.

යවත මාදෙසාදීසු – බොජ්ඣංගිගා, ආසබ්භං, බුජ්ඣිතඛ්ඛං, බුජ්ඣති.

යානෙති කිං? සීලවත්තස්ස ක්ඛායිතො, යෙ ක්ඛානජ්ජසුතා ධීරා, නිධානං, මහාධනං.

රජ්ජාකාරතොපරං වග්ගදුතියෙසු – පඤ්ච ඛන්ධා පඤ්චක්ඛන්ධා, එවංරූපක්ඛන්ධො, අක්ඛමො, අභික්ඛණං, අවික්ඛෙපො, ජාතික්ඛෙන්තං, ධාතුක්ඛොහො, ආයුක්ඛයො. සෙතජන්තං සෙතච්ඡන්තං, එවං සබ්බච්ඡන්තං, විච්ඡින්නං, බොධිච්ඡායා, ජම්බුච්ඡායා, සමුච්ඡෙදො. තත්ත්වං තත්ත්වං, එවං ඵලට්ඨං, ජලට්ඨං, අධිට්ඨිතං, නිට්ඨිතං, චත්තාරිට්ඨානානි, ගරුට්ඨානියො, සමුට්ඨිතො, සුජ්ජට්ඨානො. යසත්ථෙරො, යත්ථ, තත්ථ, පත්ථරති, විත්ථාරො, අභිත්ථුතො, විත්ථම්භිතො, අනුත්ථුතං, චතුත්ථො, කුත්ථ. පජ්ජොටෙති, මහජ්ජලං, නිජ්ජලං, විජ්ජාරො, පරිජ්ජුසෙය්‍යා, මධුජ්ජාණිතං.

ආකාරතො – ආබාතො ආක්ඛාතො, එවං තණ්හාක්ඛයො, ආණාක්ඛෙන්තං, සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, ආජාදයති, ආච්ඡාදයති, එවං ආච්ඡින්නදති, නාවාට්ඨං, ආත්ථරති, ආජ්ජොටෙති.

සරම්භාති කිං? සඬබ්බාරො, තඬ්ඛණො, සඤ්ජන්තං, තණ්හානං, සන්ථුතො, තම්ඵලං.

යානෙති කිං? පූවඛජ්ජකං, තස්ස ඡවියාදීනි ඡින්දිත්වා, යථා ධීනං, කථං, කම්මඵලං.

නිකමති, නිපත්ති, නිවයො, නිවරති, නිතරණං ඉච්චත්‍ර – “දො ධස්ස වා”ති එත්ථ වග්ගහණස්ස බහුලත්ථත්තා තෙන වග්ගහණෙන යථාපයොගං බහුධා ආදෙසො සීයා.

යථා – නි උපසග්ගතො කමු පද වී වර තරානං පයමස්ස වග්ගදුතියො ඉමිනා ද්විත්තං, නික්ඛමති, නිජ්ජත්ති, නිච්ඡයො, නිච්ඡරති, නිත්ථරණං.

තථා ඛො වස්ස කුච දිව සිව වජාදීනං ද්විරූපස්සාති වකාරද්වයස්ස ඛකාරද්වයං, යථා – කුඛ්ඛන්තො, එවං කුඛ්ඛානො, කුඛ්ඛන්ති, සධාත්වන්තයාදෙසස්ස ද්විත්තං. දිවති දිඛ්ඛති, එවං දිඛ්ඛන්තො, සිඛ්ඛති, සිඛ්ඛන්තො, පචජති පඛ්ඛජති, පඛ්ඛජන්තො, නිවානං නිඛ්ඛානං, නිඛ්ඛුතො, නිඛ්ඛිත්තදිති, උදඛ්ඛයං ඉච්චාදි.

ලො රස්ස පරි තරුණාදීනං ක්වචි. පරිපන්තො පලිපන්තො, එවං පලිඛොධො, පල්ලඪිකං, තරුණො තලුතො, මහාසාලො, මාලුතො, සුමුමාලො.

ටො තස්ස දුක්ඛතාදීනං ක්වචි. යථා – දුක්ඛතං දුක්ඛං, එවං සුඛං, පහටො, පත්ථටො, උද්ධටො, විසටො ඉච්චාදි.

කො තස්ස නියතාදීනං ක්වචි. නියතො නියකො.

යො ජස්ස නිජාදිස්ස වා, නිජංපුත්තං නියංපුත්තං.

කො ගස්ස කුලුපගාදීනං, කුලුපගො කුලුපකො.

තථා ණො නස්ස ප පරිආදිතො. පනිධානං පණ්ඩානං, එවං පණ්පාතො, පණාමො, පණිතං, පරිණතො, පරිණාමො, නින්තයො නිණ්ණයො, එවං උණ්ණතො, ඔණතො ඉච්චාදි.

පතිඅග්ගි, පතිහඤ්ඤති ඉතීධ –

43. ක්වචි පටි පතිස්ස.

පතිඉච්චෙතස්ස උපසග්ගස්ස සරෙ වා බාඤ්ජනෙ වා පරෙ ක්වචි පටිආදෙසො හොති පුඛ්ඛස්සරලොපො. පටග්ගි, පටිහඤ්ඤති.

ක්වච්ඡි කිං? පච්චත්තං, පතිලියති.

පුට්ඨනො පුට්භූතං ඉතීධ “අන්තො”ති වත්තතෙ.

44. පුට්ඨස්ස බ්‍යඤ්ජනෙ.

පුට්ඨච්චෙතස්ස අන්තො සරො උකාරො හොති බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ, ද්විත්තං. පුට්ඨස්සනො, පුට්ඨභූතං.

බ්‍යඤ්ජනෙති කිං? පුට් අයං. “පුට්ඨස්ස අ පුට්”ඉති සමාසෙනෙව සිද්ධෙ පුත අන්තග්ගහණාධිකාරෙන ක්වච් අපුට්ත්තස්සාපි උත්තං සරෙ.

මනො අඤ්ඤං මනුඤ්ඤං, එවං ඉමං එවුමං, පරලොපො, ඉති එවං ඉත්ථෙවං, උකාරස්ස වකාරො.

අවකාසො, අවනද්ධො, අවචද්ධි, අවසානමිතීධ —

“ක්වච්ඡි බ්‍යඤ්ජනෙ”ති ව වත්තතෙ.

45. ඔ අවස්ස.

අවච්චෙතස්ස උපසග්ගස්ස ඔකාරො හොති ක්වච්ඡි බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ. ඔකාසො, ඔනද්ධො, ඔවද්ධි, ඔසානං.

ක්වච්ඡි කිං? අවසානං, අවසුස්සතු.

බ්‍යඤ්ජනෙති කිං? අවයාගමනං, අවෙක්ඛති.

අවගතෙ සුරියෙ, අවගච්ඡති, අවගහෙත්වා ඉතීධ —

“අවස්සෙ”ති වත්තතෙ ඔග්ගහණඤ්ච.

46. තඛ්ඛිපරිතුපපදෙ බ්‍යඤ්ජනෙ ව.

අවසද්දස්ස උපපදෙ තිට්ඨමානස්ස තස්සොකාරස්ස විපරිතො ව හොති බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ.

තස්ස විපරිතො තඛ්ඛිපරිතො, උපොච්චාරිතං පදං උපපදං, ඔකාරවිපරිතොති උකාරස්සෙතං අධිවචනං. වසද්දො කත්ථවි නිවත්තනත්ථො, ද්විත්තං. උග්ගතෙ සුරියෙ, උග්ගච්ඡති, උග්ගහෙත්වා.

අතිප්පබ්බො තාව, පරසතං, පරසහස්සං ඉතීධ —

“ආගමෝ” ති වත්තනෙ.

47. ක්වච්චි ඔ ඛ්‍යඤ්ජනෙ.

ඛ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ ක්වච්චි ඔකාරාගමො හොතිති අතිජ්ජ පරසද්දෙහි ඔකාරාගමො “යවමද්” ඉච්චාදිසුත්තෙ වසද්දෙන අතිජ්ජනො ගකාරාගමො ව.

අතිජ්ජගො ඛො තාව, පරොසනං, පරොසහස්සං, එත්ථ “සරා සරෙ ලොප” ති පුබ්බස්සරලොපො.

මනමයං, අයමයං ඉතීධ “මනොගණාදීන” ති වත්තනෙ.

48. එනෙසමො ලොපෙ.

එනෙසං මනොගණාදීනමත්තො ඔත්තමාපජ්ජනෙ විහත්තිලොපෙ කතෙ.

මනොමයං, අයොමයං, එවං මනොසෙට්ඨා, අයොපත්තො, තපොධනො, තමොනුදො, සිරොරුහො, තෙජොකසිණං, රජොජල්ලං, අභොරත්තං, රහොගතො.

ආදිසද්දෙන ආපොධාතු, වායොධාතු.

සිහගතියා වාධිකාරතො ඉධ න භවති, මනමත්තෙන මනච්ඡට්ඨානං, අයකපල්ලං, තමවිනොදනො, මනආයතනං.

ඉති ඛ්‍යඤ්ජනසන්ධිවිධානං නිට්ඨිතං.

නිග්ගහිතසන්ධිවිධාන

අථ නිග්ගහිතසන්ධි වුච්චතෙ.

තණ්හං කරො, රණං ජහො, සං යීතො, ජුතිං ධරො, සං මනො ඉතීධ “නිග්ගහිත” ති අධිකාරො, “ඛ්‍යඤ්ජනෙ” ති වත්තනෙ.

49. වග්ගන්තං වා වග්ගෙ.

වග්ගභූතෙ ඛ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ නිග්ගහිතං ඛො වග්ගන්තං වා පජ්ජොතිති නිමිත්තානුස්ථරානං යානාසන්නවසෙන තබ්බග්ගපඤ්චමො හොති. වචන්ටිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. තෙන “තණ්හඬිකරො, රණඤ්ජහො, සණ්ඨිතො, ජුතින්ධරො, සම්මතො” තිආදිසු නිව්චං.

තඬකරොති තං කරොති, තඬඛණං තංඛණං, සඬගහො සංගහො, තඬසතං තං සතං. ධම්මඤ්චරෙ ධම්මං චරෙ, තඤ්ජන්තං තං ජන්තං, තඤ්ජාතං තං ජාතං, තඤ්ඤාණං තං ඤාණං. තණ්ඨානං තං ඨානං, තණ්ඩහති භං ඩහති. තන්තනොති තං තනොති, තන්ථීරං තං ථීරං, තන්දානං තං දානං, තන්ධනං තං ධනං, තන්තිච්චුතං තං තිච්චුතං. තම්පත්තො තං පත්තො, තම්ඵලං තං ඵලං, තෙසම්බොධො තෙසං බොධො, සම්භූතො සංභූතො, තම්මිත්තං තං මිත්තං. කිඬකතො කිං කතො, දාතුඬගතො දාතුං ගතොති ඵ්චමාදීසු විකප්පෙන.

ඉධ න භවති, න තං කම්මං කතං සාධු, සරණං ගච්ඡාමි.

සති වොපරි වාග්ගහණෙ විජ්ඣන්තරෙ වා ඉධ වාග්ගහණකරණමත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනත්ථං, තෙන නිග්ගහිතස්ස සංඋපසග්ගපුමන්තස්ස ලෙ ලකාරො. යථා – පටිසංලීනො පටිසල්ලීනො, ඵ්චං පටිසල්ලාණො, සල්ලක්ඛණො, සල්ලෙබ්බො, සල්ලාපො, පුංලිඬගං පුල්ලිඬගං.

පච්චත්තං ඵ්ච, තං ඵ්ච, තඤ්ඤි තස්ස, ඵ්චඤ්ඤි වො ඉතීධ “වා”ති අධිකාරො.

50. එහෙ ඤං.

එකාරහකාරෙ පරෙ නිග්ගහිතං බො ඤකාරං පථපොති වා, එකාරෙ ඤාදෙසස්ස ද්විභාවො.

පච්චත්තඤ්ඤෙවපච්චත්තං ඵ්ච, තඤ්ඤෙව තං ඵ්ච, තඤ්ඤි තස්ස තඤ්ඤි තස්ස, ඵ්චඤ්ඤි වො ඵ්චඤ්ඤි වො.

චවත්ථිතවිභාසත්තා වාසද්දස්ස ඵ්චහිනිපාතතො අඤ්ඤත්ථ න හොති, යථා – ඵ්චමෙතං, ඵ්චං හොති.

සංයොගො, සංයොජනං, සංයතො, සංයාවිකාය, යං යදෙව, ආනන්තරිකං යමාහු ඉතීධ “ඤ”මිති චත්තතෙ.

51. ස යෙ ව.

නිග්ගහිතං බො යකාරෙ පරෙ සහ යකාරෙන ඤකාරං පථපොති වා, ඤාදෙසස්ස ද්විත්තං.

සඤ්ඤොගො සංයොගො, සඤ්ඤොජනං සංයොජනං, සඤ්ඤතො සංයතො, සඤ්ඤාවිකාය සංයාවිකාය, යඤ්ඤදෙව යං යදෙව, ආනන්තරිකඤ්ඤමාහු ආනන්තරිකං යමාහු.

වාසද්දස්ස වචන්ථිතවිභාසත්තාව සංපදන්තතො ව සබ්බනාමයකාරපරතො ව නිග්ගහිතා අඤ්ඤත්ථ න භොති. යථා – එතං යොජනං, තං යානං, සරණං යන්ති.

එත්ථ ව “සහ යෙ වා”ති වත්තබ්බෙ “ස යෙ වා”ති වචනතො සුත්තන්තෙසු සුඛුවිචාරණත්ථමක්ඛරලොපොජිති දට්ඨබ්බං, තෙන පටිසඬ්ඛාය යොනියො පටිසඬ්ඛා යොනියො, සයං අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකත්වා සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා, පරියෙසනාය පරියෙසනාතිආදි සිජ්ඣති.

තං අහං බ්‍රුමි, යං ආහු, ධනං එව, කිං එතං, නින්දිතුං අරහති, යං අනිච්චං, තං අනත්තා, එතං අවොච, එතං එව ඉච්චත්‍ර –

52. මදා සරෙ.

නිග්ගහිතස්ස ඛො සරෙ පරෙ මකාරදකාරාදෙසා භොන්ති වා. එත්ථ ව වාසද්දාධිකාරස්ස වචන්ථිතවිභාසත්තා දකාරො යනෙනසද්දතො පරස්සෙව.

තමහං බ්‍රුමි, යමාහු, ධනමෙව, කිමෙතං, නින්දිතුමරහති, යදනිච්චං, තදනත්තා, එතදවොච, එතදෙව.

වාති කිං? තං අහං, එතං එව, අක්කොච්ඡි මං අවධි මං.

එත්ථ ව මදාති යොගවිභාගෙන බ්‍යඤ්ජනෙපි වා මකාරො. තෙන “බුද්ධම සරණම ගච්ඡාමි”තිආදි සිජ්ඣති.

තාසං අහං සන්තිකෙ, විදුනං අග්ගං, තස්ස අදාසිං අහං ඉතීධ “සරෙ”ති වත්තතෙ.

53. ක්වචි ලොපං.

නිග්ගහිතං ඛො සරෙ පරෙ ලොපං පජ්ජොති ක්වචි ඡන්දානුරක්ඛණෙ සුඛුවිචාරණට්ඨානෙ. පුබ්බස්සරලොපො, පරස්ස අසංයොගන්තස්ස දීඝො.

තාසාහං සන්තිකෙ, විදුනග්ගං, තස්ස අදාසාහං, තථාගතාහං, එවාහං, කාසාහං.

ක්වචිති කිං? එවමස්ස, කිමහං.

අරියසච්චානං දස්සනං, එතං බුද්ධානං සාසනං, සංරත්තො, සංරාගො, සංරම්භො, අවිසංභාරො, චිරං පවාසිං, ගන්තුං කාමො, ගන්තුං මනො ඉතීධ “ක්වචි ලොප”න්ති වත්තතෙ.

54. බ්‍යඤ්ජනෙ ව.

නිග්ගහිතං බො බ්‍යඤ්ජනෙ ව පරෙ ලොපං පජ්ජොති ක්වචි ඡන්දානුරක්ඛණාදිමිහි. රකාරහකාරෙසු උපසග්ගන්තස්ස දීසො.

අරියසච්චාන දස්සනං, එතං බුද්ධාන සාසනං, සාරත්තො, සාරාගො, සාරම්භො, අවිසාහාරො, විරජ්ජවාසිං, ද්විත්තං, ගන්තුකාමො, ගන්තුමනො.

ක්වචිති කිං? එතං මඛගලමුත්තමං.

කතං ඉති, කිං ඉති, අභිනන්දුං ඉති, උත්තත්තං ඉව, චක්කං ඉව, කලිං ඉදානි, කිං ඉදානි, ත්වං අසි, ඉදං අපි, උත්තරිං අපි, දාතුං අපි, සදිසං එව ඉතීධ “නිග්ගහිතමිහා, ලොප” ත්ති ව චත්තතෙ.

55. පරො වා සරො.

නිග්ගහිතමිහා පරො සරො ලොපං පජ්ජොති වා. නිග්ගහිතස්ස වග්ගන්තත්තං.

කතන්ති, කිත්ති, අභිනන්දුන්ති, උත්තත්තංව, චක්කංව, කලින්දානි, කින්දානි, ත්වංසි, ඉදම්පි, උත්තරිම්පි, දාතුම්පි, සදිසංව.

වාති කිං? කතං ඉති, කිමිති, දාතුම්පි, සාමං එව.

අයම්පි වාසද්දස්ස වචන්ටීතවිහාසත්තා ඉතිවිදානිසිපෙවාදිතො අඤ්ඤත්ථ න හොති. යථා – අහං එත්ථ, එතං අහොසි.

එවං අස්ස තෙ ආසවා, පුජ්ඵං අස්සා උජ්ජජ්ජති ඉතීධ සරෙ පරෙ ලුත්තෙ විපරිණාමෙන “පරස්මිං, සරෙ, ලුත්තෙ” ති ව චත්තතෙ.

56. බ්‍යඤ්ජනො ව විසඤ්ඤාගො.

නිග්ගහිතමිහා පරස්මිං සරෙ ලුත්තෙ බ්‍යඤ්ජනො සඤ්ඤාගො වෙ, විසඤ්ඤාගොව හොතීති සංයොගෙකදෙසස්ස පුරිමබ්‍යඤ්ජනස්ස ලොපො.

ද්විත්තං බ්‍යඤ්ජනානමෙකත්‍ර ධීති සඤ්ඤාගො, ඉධ පන සංයුජ්ජතීති සඤ්ඤාගො, පුරිමො වණ්ණො, විගතො සඤ්ඤාගො අස්සාති විසඤ්ඤාගො, පරො.

එවං ස තෙ ආසවා, පුජ්ඵංසා උජ්ජජ්ජති.

ලුත්තෙති කිං? එවමස්ස.

වසද්දෙන තිණ්ණං බ්‍යඤ්ජනානං සරූපසංයොගොපි විසඤ්ඤොගො හොති. යථා – අග්‍යාගාරං, වුත්තස්ස.

වක්ඛු උදපාදි, අව සිරො, යාවච්ඨ භික්ඛවෙ, අණුචුලානි, ත සම්පයුත්තා ඉතීධ “සරෙ, ආගමො, ක්වචි, බ්‍යඤ්ජනෙ”ති ව වත්තනෙ.

57. නිග්ගහිතඤ්ච.

නිග්ගහිතඤ්ච ආගමො හොති සරෙ වා බ්‍යඤ්ජනෙ වා ක්වචි සුඛුච්චාරණට්ඨානෙ. නිග්ගහිතස්ස රස්සානුගතත්තා රස්සතොයෙවායං.

වක්ඛුං උදපාදි, අවංසිරො, යාවඤ්ච්ඨ භික්ඛවෙ, අණුංචුලානි, තංසම්පයුත්තා, එවං තඨ්ඛණෙ, තංසභාවො.

ක්වචිති කිං? න හි එතෙහි, ඉධ වෙව.

එවං වුත්තෙ, තං සාධු, එකං සමයං භගවා, අග්ගිංව සනමං ඉතීධ ලොපාදෙසකාරියෙ සම්පත්තෙ යෙභුයොන තදපවාදත්ථමාහ.

58. අං බ්‍යඤ්ජනෙ නිග්ගහිතං.

නිග්ගහිතං ඛො බ්‍යඤ්ජනෙ පරෙ අංඉති හොති.

අකාරො උච්චාරණත්ථො, “සරලොපො”තිආදිනා පුබ්බස්සරලොපො වා.

එවං වුත්තෙ, තං සාධු, එකං සමයං භගවා, අග්ගිංව සන්ධමං.

ඉධ අවුත්තවිසෙසානම්පි වුත්තනායාතිදෙසත්ථමතිදෙසමාහ.

59. අනුපදිට්ඨානං වුත්තයොගතො.

යෙ ඉධ අම්භෙහි විසෙසතො න උපදිට්ඨා උපසග්ගනිපාතාදයො, තෙසං වුත්තයොගතො වුත්තනයෙන සරසන්ධාදීසු වුත්තනානුසාරෙන රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

තෙන “දො ධස්ස වා”ති සුත්තෙ වසද්දෙන පරියාදිනං රහනාදිවණ්ණස්ස විපරියයො යවාදිහි, යථා – පරියුදාහාසි පයිරුදාහාසි, අරියස්ස අයිරස්ස, බන්වාබාධො බව්භාබාධො, න අහිනෙය්‍ය අනහිනෙය්‍ය.

“තං ඉමිනාපි ජානාථා”ති එත්ථ “පරො වා සරො”ති සරෙ ලුත්තෙ “තත්‍රාකාරො”ති යොගච්ඡාගෙන අකාරො නිග්ගහීතස්ස දකාරො, තදමිනාපි ජානාථ ඉච්චාදි.

ඉති නිග්ගහීතසන්ධිවිධානං නිට්ඨිතං.

සඤ්ඤාවිධානං සරසන්ධි සන්ධි,
නිසෙධනං ඛාඤ්ජනසන්ධි සන්ධි;
යො නිග්ගහීතස්ස ච සන්ධිකප්පෙ,
සුනිච්ඡයො සොපි මයෙත්ථ වුත්තො.

ඉති රූපසිද්ධියං සන්ධිකණ්ඩො

පට්ඨමො.

2. නාමකණ්ඩ

අථ නාමිකවිභ්‍යාසවතාරො වුච්චතෙ.

අත්ථාහිමුඛං නමනතො, අත්තනි චත්ථස්ස නාමනතො නාමං,
දබ්බාහිධානං.

තං පන දුට්ඨං අත්චත්ථරුල්භිවසෙන, තිට්ඨං පුමිත්ථිනපුංසකලිඬගවසෙන.
යථා – රුක්ඛො, මාලා, ධනං.

චතුබ්බිධං සාමඤ්ඤගුණක්‍රියායදිච්ඡාවසෙන, යථා – රුක්ඛො, නිලො,
පාවකො, සිරිවඬ්ඨිසාතිආදි.

අට්ඨවිධං අවණ්ණිචණ්ණවණ්ණොකාරනිග්ගහිත්තපකතිහෙදෙන.

පුල්ලිඬග

තත්ථ පයමං අකාරන්තම්භා පුල්ලිඬගා ජාතිනිමිත්තා පුරිසසද්දා
සාදිච්ඡත්තියො පරා යොජියන්තෙ.

60. ජිනවචනායුත්තඤ්ඤි.

අධිකාරොයං. තත්ථ පඤ්ච මාරෙ ජිනවාති ජිනො, බුද්ධො. ජිනස්ස චචනං
ජිනවචනං, තස්ස ජිනවචනස්ස යුත්තං ජිනවචනායුත්තං, තෙපිටකස්ස
බුද්ධචචනස්ස මාගධිකාය සභාවනිරුත්තියා යුත්තං අනුරූපමෙවාති ඉදං
අධිකාරත්ථං වෙදිතබ්බං.

සා මාගධි මූලභාසා, නරා යායාදිකජ්ජිකා;
බ්‍රහ්මානො ච'ස්සුතාලාපා, සම්බුද්ධා චාපි භාසරෙ.

අධිකාරො පන තිට්ඨො සිහගතිකමණ්ඩුකගතිකයථානුපුබ්බිකවසෙන, අයං
පන සිහගතිකො පුබ්බාපරවිලොකනතො, යථානුපුබ්බිකොයෙව වා.

සක්කතවිසදිසං කත්වා ජිනවචනානුරූපවසෙන පකතිට්ඨපනත්ථං
පරිභාසමාහ.

61. ලිඬගඤ්ච නිපච්චතෙ.

ලිඬගංපාටිපදිකං, යථා යථා ජිනවචනායුත්තඤ්ඤි ලිඬගං, තථා තථා ඉධ
ලිඬගං නිපච්චතෙ යජියති. චසද්දෙන ධාතවො චාති ජිනවචනානුරූපතො
“පුරිස” ඉති ලිඬගෙ යජිතෙ තතො තස්ස ධාතුජ්ජවිච්ඡිභත්තිච්ඡිකස්ස

අත්ථවනො සද්දස්ස “පරසමඤ්ඤා පයොගෙ”ති පරිභාසනො ලිඛිගසඤ්ඤායං

ඉතො පරං විහත්තිජපච්චයාදිවිධානෙ සබ්බත්ථ ලිඛිගග්ගහණමනුවත්තනෙ.

62. තතො ච විහත්තියො.

තතො ජීනවචනසුත්තෙහි ලිඛිගෙහි පරා විහත්තියො භොන්ති. වසද්දග්ගහණෙන තවෙනුනාදිපච්චයන්තනිපාතනොපි. කම්මාදිවසෙන, එකත්තාදිවසෙන ච ලිඛිගත්ථං විහජන්තිති විහත්තියො.

කා ච පන තා විහත්තියො? “විහත්තියො”ති අධිකාරො.

63. සියො, අංයො, නාහි, සනං, ස්මාහි, සනං, ස්මිංසු.

සායාදයො ද්විසත්ත විහත්තියො නාම භොන්ති. තත්ථ සි, යො ඉති පයමා, අං, යො ඉති දුතියා, නා, හි ඉති තතියා, ස, නං ඉති චතුත්ථි, ස්මා, හි ඉති පඤ්චමි, ස, නං ඉති ඡට්ඨි, ස්මිං, සු ඉති සත්තමි.

ඉදං පන සඤ්ඤාධිකාරපරිභාසාවිධිසුත්තෙසු සඤ්ඤාසුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, චුත්තඤ්ඤි චුත්තියං “විහත්තිඉච්චනෙන ක්චත්ථො, අම්හස්ස මමං සවිහත්තිස්ස සෙ”ති, ඉතරථා පුරිමසුත්තෙන එකයොගො කත්තබ්බොති. එත්ථ ච පයමාදිවොභාරො, එකවචනාදිවොභාරො ච අත්ථත්ථවසෙන, පරසමඤ්ඤාවසෙන චා සිද්ධොති වෙදිතබ්බො.

එකස්ස වචනං එකවචනං, බහුනං වචනං බහුවචනං, ද්විත්තං පුරණි දුතියාතිආදි, ඉතරථා පුරිමසුත්තෙ වසද්දෙන සඤ්ඤාකරණෙ අප්පකතනිරත්ථකවිධිප්පසඨගො සියා.

“ජීනවචනසුත්තඤ්ඤි, ලිඛිගඤ්ච නිපච්චනෙ”ති ච වත්තනෙ. ඉධ පන පදනිජ්ඣාදනම්පි ජීනවචනස්සාවිරොධෙනාති ඤාපෙත්තුං පරිභාසන්තරමාහ.

64. තදනුපරොධෙන.

යථා යථා තෙසං ජීනවචනානං උපරොධො න භොති, තථා තථා ඉධ ලිඛිගං, වසද්දෙනාඛ්‍යාතඤ්ච නිපච්චනෙ, නිජ්ඣාදියතිති අත්ථො. තෙනෙව ඉධ ච ආඛ්‍යාතෙ ච ද්විච්චනාග්ගහණං, සක්කතවිසදිසතො විහත්තිජපච්චයාදිවිධානඤ්ච කතන්ති දට්ඨබ්බං.

තත්ථ අවිසෙසෙන සබ්බසායාදිවිහත්තිජපසඨගෙ “චත්තිච්ඡානුපුබ්බිකා සද්දජ්ජවත්ති”ති චත්තිච්ඡාවසා —

65. ලිඬගත්ථෙ පයමා.

ලිඬගත්ථාහිධානමත්තෙ පයමාවිහත්ති හොතිති පයමා. තත්ථාපි අනියමෙනෙකවචනබහුවචනජපසඬගෙ “එකමහී වත්තබ්බෙ එකවචන”න්ති පරිභාසනො ලිඬගත්ථස්සෙකත්තවචනිච්ඡායං පයමෙකවචනං සි.

“අනො නෙනා”ති ඉතො “අනො”ති වත්තතෙ, ලිඬගග්ගහණඤ්ච.

66. සො.

සි, ඔඉති ද්විපදමිදං. ලිඬගස්ස අකාරතො පරස්ස සිවචනස්ස ඔකාරො හොති.

සුත්තෙසු හි පයමානිද්දිට්ඨස්ස කාරිසිනො ඡට්ඨිවිපරිණාමෙන විවරණං ආදෙසාපෙක්ඛන්ති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ච සීති විහත්ති ගය්හතෙ විහත්තිකාරියවිධිජපකරණතො, “තතො ච විහත්තියො”ති ඉතො විහත්තිග්ගහණානුවත්තනතො වා, එවං සබ්බත්ථ ස්වාදීනං කාරියවිධානෙ විහත්තියෙවාති දට්ඨබ්බං.

“වා පරො අසරූපා”ති පරලොපෙ සම්පත්තෙ තදපවාදෙන පුබ්බලොපමාහ.

67. සරලොපො’මාදෙසජ්ජච්චයාදිමිහි සරලොපෙ තු පකති.

පුබ්බස්සරස්ස ලොපො හොති අංවචනෙ, ආදෙසජ්ජච්චයාදිභූතෙ ච සරෙ පරෙ, සරලොපෙ කතෙ තු පරසරස්ස පකතිභාවො හොති. එත්ථ ච “සරලොපෙ”ති පුනග්ගහණං ඉමිනාව කතසරලොපනිමිත්තෙයෙව පරස්ස විකාරෙ සම්පත්තෙ පකතිභාවත්ථං. පරසරස්ස පකතිභාවිධානසාමත්ථියතො අමාදෙසජ්ජච්චයාදිභූතෙ සරෙ පරෙතිපි සිද්ධං.

තයාදිවිහත්තියො චෙත්ථ, පච්චයත්තෙන ගය්හරෙ;
ආදිග්ගහණමාධ්‍යාත-කිතකෙස්වාගමත්ථිදං.

පච්චයසාහවරියා, වාදෙසො පකතිපරො;
පදන්තස්සරලොපො න, තෙන’බ්භාභාදිකෙ පරෙ.

තුග්ගහණං භික්ඛුනීආදීසු සරලොපනිවත්තනත්ථං, “නයෙ පරං යුත්තෙ”ති පරං නෙතබ්බං. පුරිසො තිට්ඨති.

පුරිසො ච පුරිසො වාති පුරිස පුරිසඉති වත්තබ්බෙ –

68. සරූපානමෙකසෙස්වසකිං.

සරූපානං සමානරූපානං පදබ්‍යාඤ්ජනානං මජ්ඣේ ඵකොව සිස්සතෙ,
අඤ්ඤෙ ලොපමාපජ්ජන්තෙ අසකින්ති ඵකසෙසො. ඵත්ථ ච “සරූපාන”න්ති
චුත්තත්තාව සිද්ධෙ අසකිම්පයොගෙ පුනාසකිංගහණං
ඵකවිහත්තිවිසයානමෙවාසකිම්පයොගෙ ඵවායන්ති දස්සනත්ථං, න ච
විච්ඡාපයොගෙ’තිජපසඬගො. “චග්ගා පඤ්චපඤ්චසො මන්තා”ති ඵත්ථ
“පඤ්චපඤ්චසො”ති නිද්දෙසෙනෙව විච්ඡාපයොගසිද්ධියා ඤාපිතත්තා, අථ වා
සභවච්ඡාය’මය’මෙකසෙසො.

යොගවිභාගතො චෙත්ථ, ඵකසෙස්වසකිං ඉති;
විරූපෙකසෙසො හොති, වා “පිතුන”න්තිආදිසු.

තත්ථෙව ලිඬගත්ථස්ස බහුත්තවච්ඡායං “බහුමිහි වත්තබ්බෙ
බහුවචන”න්ති පටමාබහුවචනං යො, පුරිස යො ඉතීධ “අතො, වා”ති ච
වත්තතෙ.

69. සබ්බයොනීනමාථ.

අකාරන්තතො ලිඬගමිහා පරෙසං සබ්බෙසං පටමායොනීනං,
දුතියායොනීනඤ්ච යයාක්කමං ආකාරෙකාරාදෙසා හොන්ති වාති ආකාරො,
සබ්බග්ගහණං සබ්බාදෙසත්ථං, සරලොපාදි පුරිමසදිසමෙව, පුරිසා තිට්ඨන්ති.

වා ඉච්චෙව රූපා රූපානි, අග්ගයො, මුතයො.

වාසද්දොයං වචන්ථිතපිභාසත්ථො, තෙන චෙත්ථ —

නිච්චමෙව ච පුල්ලිඬගෙ, අනිච්චඤ්ච නපුංසකෙ;
අසන්තං ඤෙ කතත්තෙ තු, විධිං දීපෙති වාසුති.

තත්ථෙවලපනවච්ඡායං “ලිඬගත්ථෙ පටමා”ති වත්තතෙ.

70. ආලපනෙ ව.

අහිමුඛං කත්වා ලපනං ආලපනං, සම්බොධනං. තස්මිං ආලපනත්ථාධිකෙ
ලිඬගත්ථාහිධානමත්තෙ ච පටමාවිහත්ති හොති. පුරෙ විය ඵකවචනාදි.

පුරිස සි ඉච්චත්‍ර —

71. ආලපනෙ සි ගසඤ්ඤා.

ආලපනත්ථෙවි හිතො සි ගසඤ්ඤා හොතිති ගසඤ්ඤායං “හො ගෙ තු”ති ඉතො “ගෙ”ති වත්තතෙ.

72. අකාරපිතාදායන්තානමා.

ලිඬිගස්ස සම්බන්ධි අකාරො ව පිතුසත්ථුඉච්චෙවමාදීනමන්තො ව අකාරත්තමාපජ්ජතෙ ගෙ පරෙ.

“ගෙ, රස්ස”මිති ව වත්තතෙ.

73. ආකාරො වා.

ලිඬිගස්ස සම්බන්ධි ආකාරො රස්සමාපජ්ජතෙ ගෙ පරෙ විකජ්ජෙන, අද්ධරට්ඨස්සාලපනෙවායං.

74. සෙසතො ලොපං ගසිපි.

“සිං, සො, සා ව, සබ්බො ගස්සෙ වා, සතෙ වා”ති එවමාදීහි නිද්දිට්ඨෙහි අඤ්ඤා සෙසො නාම, තතො සෙසතො ලිඬිගම්හා ගසිඉච්චෙන ලොපමාපජ්ජන්තෙ. අපිග්ගහණං දුතියත්ථසම්පිණ්ඩනත්ථං, එත්ථ ව සතිපි සිග්ගහණෙ වග්ගි වචනමෙව ඤාපකමඤ්ඤත්ථාපි සිග්ගහණෙ ආලපනාග්ගහණස්ස. කෙච් ආලපනාහිබ්බත්ති යා භවත්තසද්දං වා හෙසද්දං වා පයුජ්ජන්තෙ. හො පුරිස තිට්ඨ, හෙ පුරිසා වා.

බහුවචනෙ න විසෙසො, භවත්තො පුරිසා තිට්ඨථ.

තත්ථෙව කම්මත්ථවචනිච්ඡායං “ව,”ති වත්තතෙ.

75. යං කරොති තං කම්මං.

යං වා කරොති, යං වා විකරොති, යං වා පාපුණාති, තං කාරකං ක්‍රියානිමිත්තං කම්මසඤ්ඤං හොති.

76. කම්මත්ථෙ දුතියා.

කම්මත්ථෙ දුතියාවිහත්ති හොති. පුරෙ විය දුතියෙකච්චනං අං, “සරලොපො”තිආදිනා සරෙ ලුත්තෙ “දීඝ”න්ති දීඝෙ සම්පත්තෙ පකතිභාවො ව, පුරිසං පස්ස.

බහුවචනෙ “සබ්බයොනීනමාථ”ති යොවචනස්සෙකාරො, පුරිසෙ පස්ස.

තත්ථෙව කත්තුවචනිච්ඡායං —

77. යො කරොති ස කත්තා.

යො අත්තජ්ජධානො ක්‍රියං කරොති, යො කත්තුසඤ්ඤො භොති.

“තතියා”ති වත්තතෙ.

78. කත්තරි ව.

කත්තරි ව කාරකෙ තතියාවිහත්ති භොතීති තතියෙකචචනං නා.

79. අනො නෙන.

එනාති අවිහත්තිකනිද්දෙසො. අකාරන්තතො ලිඬගම්භා පරස්ස නාවචනස්ස එනාදෙසො භොති, සරලොපාදි, පුරිසෙන කතං.

බහුවචනම්හි —

80. සුභිස්ථකාරො ඵ.

සු, භිඉච්චෙනෙසු විහත්තිරූපෙසු පරෙසු ලිඬගස්ස සම්බන්ධී අකාරො එත්තමාපජ්ජතෙ.

81. ස්මාහිස්මිංනං මිහාහිමිහි වා.

සබ්බතො ලිඬගම්භා ස්මා හි ස්මිංඉච්චෙනෙසං යථාක්කමං මිහා, හි, මිහිඉච්චෙනෙ ආදෙසා භොත්ති වා, පුරිසෙහි, පුරිසෙහි කතං.

තත්ථෙව කරණචචනිච්ඡායං —

82. යෙන වා කයිරතෙ තං කරණං.

යෙන වා කයිරතෙ, යෙන වා පස්සති, යෙන වා සුභාති, තං කාරකං කරණසඤ්ඤං භොති.

83. කරණෙ තතියා.

කරණකාරකෙ තතියාවිහත්ති භොති, සෙසං කත්තුසමං, ආවිට්ඨෙන පුරිසෙන යො පුඤ්ඤං කරොති, පුරිසෙහි, පුරිසෙහි.

තත්ථෙව සම්පදානචචනිච්ඡායං —

84. යස්ස දාතුකාමො රොවනෙ ධාරයනෙ වා නං සම්පදානං.

යස්ස වා දාතුකාමො, යස්ස වා රොවනෙ, යස්ස වා ධාරයනෙ, නං කාරකං සම්පදානසඤ්ඤං හොති.

85. සම්පදානෙ චතුත්ථි.

සම්පදානකාරකෙ චතුත්ථිවිහත්ති හොතිති චතුත්ථියා එකවචනං ස.

86. සාගමො සෙ.

සබ්බතො ලිඬිගම්භා සකාරාගමො හොති සෙ විහත්තිමිහි පරෙ. පුරිසස්ස ධනං දදාති.

බහුවචනමිහි “දීස” ත්ති වත්තනෙ.

87. සුනංහිසු ව.

සු නං හිඉච්චෙනෙසු පරෙසු ලිඬිගස්ස අන්තභූතා සබ්බෙ රස්සසරා දීසමාපජ්ජන්තෙ, වග්ගභණ්ඩකාරුකාරානං ක්වචි නිවත්තනත්ථං. පුරිසානං.

තත්ථෙචාපාදානවචනිච්ඡායං —

88. යස්මා දපෙති භයමාදත්තෙ වා තදපාදානං.

යස්මා වා අවධිභූතා අපෙති, යස්මා වා භයං, යස්මා වා ආදත්තෙ, නං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති.

89. අපාදානෙ පඤ්චමි.

අපාදානකාරකෙ පඤ්චමිවිහත්ති හොතිති පඤ්චමියා එකවචනං ස්මා.

“අතො, සබ්බෙසං, ආ ඵ්” ති ව වත්තනෙ.

90. ස්මාස්මිංන වා.

අකාරන්තතො ලිඬිගම්භා සබ්බෙසං ස්මා ස්මිංඉච්චෙනෙසං යථාක්කමං ආකාරෙකාරාදෙසා හොන්ති වා, අඤ්ඤත්ථ මිභාදෙසො. පුරිසා අපෙති, පුරිසම්භා, පුරිසස්මා.

බහුවචනෙ සබ්බත්ථ තතියාසමං, හිස්ස හිආදෙසො හොති. පුරිසෙහි, පුරිසෙහි අපෙති.

තත්ථෙච සාම්චවනිච්ඡායං —

91. යස්ස වා පරිග්ගහො තං සාමී.

යස්ස වා පරිග්ගහො, තං සාමීසඤ්ඤං හොති.

92. සාමීස්මිං ඡට්ඨි.

සාමීස්මිං ඡට්ඨිවිහත්ති හොති. ධූපෙත්වා ආයාදෙසං සබ්බත්ථ චතුත්ථිඡට්ඨිනං සමානං රූපං. පුරිසස්ස එතං ධනං, පුරිසානං.

තත්ථෙව ඔකාසවචනිච්ඡායං —

93. යොධාරො තමොකාසං.

යො කත්තුකම්මානං ක්‍රියාය ආධාරො, තං කාරකං ඔකාසසඤ්ඤං හොති.

94. ඔකාසෙ සත්තමී.

ඔකාසකාරකෙ සත්තමීවිහත්ති හොතිති සත්තමියා එකචචනං ස්මිං, තස්ස “ස්මාස්මිංනං වා”ති එකාරො, මිහිආදෙසො ව, පුරිසෙ පතිට්ඨිතං, පුරිසමිහි, පුරිසස්මිං.

බහුවචනෙ “සුහිස්වකාරො ඵ”ති එකාරො, පුරිසෙසු.

පුරිසො, පුරිසා, හො පුරිස හො පුරිසා වා, භවත්තො පුරිසා, පුරිසං, පුරිසෙ, පුරිසෙන, පුරිසෙහි පුරිසෙහි, පුරිසස්ස, පුරිසානං, පුරිසා පුරිසස්මා පුරිසමිහා, පුරිසෙහි පුරිසෙහි, පුරිසස්ස, පුරිසානං, පුරිසෙ පුරිසස්මිං පුරිසමිහි, පුරිසෙසු.

තථා සුගතො, සුගතා, හො සුගත හො සුගතා වා, භවත්තො සුගතා, සුගතං, සුගතෙ, සුගතෙන, සුගතෙහි සුගතෙහි, සුගතස්ස, සුගතානං, සුගතා සුගතස්මා සුගතමිහා, සුගතෙහි සුගතෙහි, සුගතස්ස, සුගතානං, සුගතෙ සුගතස්මිං සුගතමිහි, සුගතෙසු.

එවං සුරා’සුර නරො’රග නාග යක්ඛා,
ගන්ධබ්බ කින්තර මනුස්ස පිසාව පෙතා;
මාතඨග ඡඨගම තුරඨග වරාහ සීහා,
ධ්‍යග්ග්ථිස්ස කච්ඡප තරච්ඡ මිග්ග්ස්ස සොණා.

ආලොක ලොක නිලයා’නිල වාග යොගා, වායාම ගාම
නිගමා’ගම ධම්ම කාමා;
සඨසො’ස සොස පටිසා’සව කොධ ලොහා,
සාරම්හ ථම්හ මද මාන පමාද මක්ඛා.

පුත්තාග පුග පනසා'සන වම්පක'මිබා,
හිත්තාල තාල බකුල'ඡ්ජුන කිංසුකා ව;
මන්දාර කුන්ද පුට්මන්ද කරඤ්ජ රුක්ඛා,
කෙයායා මයුර සකුනණ්ඩප කොඤ්ච හංසා —

ඉච්චාදයොපි.

මනොගණාදිස්ස තු නාසස්මාස්මිංසු විසෙසො. අඤ්ඤත්ථ පුරිසසමං.

මනො, මනා, හෙ මන හෙ මනා වා, භවන්තො මනා, මනං, මනෙ.

“වා”ති වත්තතෙ.

95. මනොගණාදිතො ස්මිංනානමිඤා.

මනොපභුති ගණො මනොගණො, මනොගණාදිතො ස්මිං, නාඉච්චෙනෙසං
යථාක්කමං ඉකාරාකාරාදෙසා භොන්ති වා. ආදිග්ගහණෙන ඛිලපදාදිතොපි.

“මනොගණාදිතො”ති වත්තතෙ.

96. ස පරෙ වාගමො.

එතෙහෙව මනොගණාදිහි සරෙ පරෙ සාගමො භොති වා. මනසා, මනෙන.

වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො, තෙන “මනො මනා මනං මනෙ
මනආයතන”න්තිආදීසු න භොති. “මානසිකං, චෙතසික”න්තිආදීසු නිච්චං.
මනෙහි, මනෙහි.

“මනොගණාදිතො, වා”ති ව වත්තතෙ.

97. සස්ස චො.

මනොගණාදිතො පරස්ස සස්ස විහත්තිස්ස ඕකාරො භොති වා. සාගමො.

මනසො මනස්ස, මනානං, මනා මනස්මා මනමිහා, මනෙහි මනෙහි,
මනසො මනස්ස, මනානං, මනසි මනෙ මනස්මිං මනමිහි, මනෙසු.

ඵචං වචො වයො තෙජො,
තපො චෙතො තමො යසො;
අයො පයො සිරො ඡන්දො,
සරො උරො රහො අහො —

ඉච්චාදි මනොගණො.

ගුණවන්තූසද්දස්ස හෙදො. ගුණවන්තූ සි ඉතීධ –

“සවිහත්තිස්ස, න්තූස්සා”ති ච අධිකාරො.

98. ආ සිමිහි.

සබ්බස්සෙව න්තූපච්චයස්ස සවිහත්තිස්ස ආආදෙසො හොති සිමිහි විහත්තිමිහි. ගුණවා.

“යොමිහි, පයමෙ”සිහගතියා “වා”ති ච වත්තතෙ.

99. න්තූස්ස න්තො.

සබ්බස්සෙව න්තූපච්චයස්ස සවිහත්තිස්ස න්තොආදෙසො හොති වා යොමිහි පයමෙ, ගුණවන්තො තිට්ඨන්ති.

“සුනංහිසු, අත්ත”න්ති ච වත්තතෙ.

100. න්තූස්සන්තො යොසු ව.

න්තූපච්චයස්ස අන්තො උකාරො අත්තමාපජ්ජතෙ සුනංහි යොඉච්චෙනෙසු, වග්ගහණෙන අඤ්ඤෙසු අං නා ස්මාස්මිංසු ව. ගුණවන්තා, ඡට්ඨියා සිද්ධෙපි අන්තාදෙසෙ පුන අත්තග්ගහණකරණතො යොනං ඉකාරො ච ක්චචි. ගුණවන්ති.

“අ”මිති වත්තතෙ.

101. අවණ්ණො ව ගෙ.

සබ්බස්සෙව න්තූපච්චයස්ස සවිහත්තිස්ස අං අවණ්ණඉච්චෙනෙ ආදෙසො හොන්ති ගෙ පරෙ.

හො ගුණවං හො ගුණව හො ගුණවා, හවන්තො ගුණවන්තො ගුණවන්තා, ගුණවන්තං, ගුණවන්තෙ.

“වා”ති වත්තතෙ.

102. තොතිතා සස්මිනාසු.

සබ්බස්සෙව න්තුපච්චයස්ස සවිහත්තිස්ස තොති තාආදෙසා හොන්ති වා සස්මිනාඉච්චෙනෙසු යථාසංඛාරං. ගුණවතා ගුණවන්තෙන, ගුණවන්තෙහි ගුණවන්තෙහි.

103. න්තස්ස සෙ වා.

සබ්බස්සෙව න්තුපච්චයස්ස සවිහත්තිස්ස න්තස්සඉච්චයමාදෙසො හොති වා සෙ විහත්තිමිහි. ගුණවන්තස්ස ගුණවතො.

104. නංමහි තං වා.

සබ්බස්සෙව න්තුපච්චයස්ස සවිහත්තිස්ස තංආදෙසො හොති වා නංමහි විහත්තිමිහි. ගුණවතං ගුණවන්තානං.

“අමිහ තුමිහ න්තු” ඉච්චාදිනා ස්මාවචනස්ස නාත්තපදෙසො.

ගුණවතා ගුණවන්තා ගුණවන්තස්මා ගුණවන්තමිහා, ගුණවන්තෙහි ගුණවන්තෙහි, ගුණවන්තස්ස ගුණවතො, ගුණවතං ගුණවන්තානං, ගුණවති ගුණවන්තෙ ගුණවන්තස්මි ගුණවන්තමිහි, ගුණවන්තෙසු.

ඵචං ගණවා කුලවා බලවා යසවා ධනවා සුතවා භගවා හිමවා ඵලවා සීලවා පඤ්ඤවා ඉච්චාදියො.

හිමවන්තුසද්දතො සිමහි කතෙ —

“අත්තං, න්තුස්ස’න්තො” ති ව චන්තමානෙ —

105. සිමහි වා.

න්තුපච්චයස්ස අන්තො අත්තං හොති වා සිමහි විහත්තිමිහි. හිමවන්තො, හිමවා, සෙසං සමං.

පුත වාග්ගහණකරණං හිමවන්තුසද්දතො අඤ්ඤත්ව අත්තනියෙධනත්ථං, චන්තීතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. තෙන ගුණවන්තාදීසු නාතිජ්ජසංඛාරො.

ඵචං සතිමා ධිතිමා ගතිමා මතිමා මුතිමා මුත්තිමා ජුතිමා සිරිමා හිරිමා ථුතිමා රතිමා යතිමා සුචිමා කලිමා බලිමා කසිමා රුචිමා බුද්ධිමා චක්ඛුමා ඛන්ධුමා හෙතුමා සෙතුමා කෙතුමා රාහුමා භාණුමා බාණුමා විජ්ජුමා ඉච්චාදියො.

තත්ථ සතිමන්තු බන්ධුමන්තුසද්දානං අංසෙසු රූපහෙදො. “අත්තං, න්තුස්සා”ති ව චත්තතෙ.

106. සබ්බස්ස වා අංසෙසු.

සබ්බස්සෙව න්තුපච්චයස්ස අත්තං හොති වා අංසඉච්චෙනෙසු. ඉධාපි වාසද්දස්ස වචන්ථිතවිභාසත්තා නාතිජ්ජසඬගො. සතිමං සතිමන්තං, බන්ධුමං බන්ධුමන්තං, සතිමස්ස සතිමතො සතිමන්තස්ස, බන්ධුමස්ස බන්ධුමතො බන්ධුමන්තස්ස, සෙසං සමං.

ගච්ඡන්තසද්දස්ස හෙදො, ගච්ඡන්ත සි,

“වා”ති චත්තතෙ. 【 "මත්තු" ප්‍රත්‍යාන්ත දුතියා ඒකච්චනයේ විශේෂ යෙදීමකි. my 】

107. සිම්භි ගච්ඡන්තාදීනං න්තසද්දො අං.

ගච්ඡන්තිච්චෙවමාදීනං අන්තජ්ජච්චයන්තානං න්තසද්දො අංරූපං ආපජ්ජතෙ වා සිම්භි විහත්තිම්භි. සරලොපසිලොපා, සො ගච්ඡං, ගච්ඡන්තො වා ගණ්හාති.

“ගච්ඡන්තාදීනං, න්තසද්දො”ති ව චත්තමානෙ —

108. සෙසෙසු න්තුච.

ගච්ඡන්තාදීනං න්තසද්දො න්තුපච්චයොව දට්ඨබ්බො සෙසෙසු විහත්තිජ්ජච්චයෙසු, අස්මිම්භි කාරියාතිදෙසොයං. සෙසං ගුණවන්තුසමං.

තෙ ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තා, හො ගච්ඡං හො ගච්ඡ හො ගච්ඡා, හචන්තො ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තා, [ගච්ඡං] ගච්ඡන්තං, ගච්ඡන්තෙ, ගච්ඡතා ගච්ඡන්තෙන, ගච්ඡන්තෙහි ගච්ඡන්තෙහි, ගච්ඡතො ගච්ඡන්තස්ස, ගච්ඡතං ගච්ඡන්තානං, ගච්ඡතා ගච්ඡන්තස්මා ගච්ඡන්තම්භා, ගච්ඡන්තෙහි ගච්ඡන්තෙහි, ගච්ඡතො ගච්ඡන්තස්ස, ගච්ඡතං ගච්ඡන්තානං, ගච්ඡති ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තස්මිං ගච්ඡන්තම්භි, ගච්ඡන්තෙසු.

ඵවං මහං වරං තිට්ඨං, දදං භුඤ්ජං සුණං පවං;

ජයං ජීරං වචං මීයං, සරං කුබ්බං ජපං වජං —

ඉච්චාදයො.

භවන්තසද්දස්ස ග යො නා සච්චනෙසු විසෙසො. සො භවං.

“භවතො” ති වත්තතෙ.

109. ඕභාවො ක්වච්චි යොසු වකාරස්ස.

භවත්තඉච්චෙනස්ස වකාරස්ස ඕභාවො භොති ක්වච්චි යොඉච්චෙනෙසු. තෙ භොන්තො භවන්තො භවන්තා.

“භවතො” ති වත්තතෙ.

110. භො ගෙ තු.

සබ්බස්සෙව භවත්තසද්දස්ස භො භොති ගෙ පරෙ. තුසද්දෙන භන්තෙ, භොන්තාදි ව, ගලොපො, භො භන්තෙ භොන්ත භොන්තා, භොන්තො භවන්තො භවන්තා, භවන්තං, භොන්තෙ භවන්තෙ.

නාසෙසු “ඕභාවො ක්වච්චි” ති යොගච්ඡාගෙන ඕභාවො.

භොතා භවතා භවන්තෙන, භොතො භවතො භවත්තස්ස ඉච්චාදි.

111. භදන්තස්ස භද්දන්ත භන්තෙ.

සබ්බස්සෙව භදන්තසද්දස්ස භද්දන්ත භන්තෙඉච්චෙන ආදෙසා භොන්ති ක්වච්චි ගෙ පරෙ යොසු ව. භො භද්දන්ත භන්තෙ, භදන්ත භදන්තා වා ඉච්චාදි පුරිසසද්දසමං.

112. සන්තසද්දස්ස සො හෙ බො චන්තෙ.

සබ්බස්සෙව සන්තසද්දස්ස සසද්දාදෙසො භොති භකාරෙ පරෙ, අන්තෙ ව බකාරාගමො භොති.

වසද්දග්ගහණෙන අභකාරෙපි සමාසෙ ක්වච්චි සකාරාදෙසො. සබ්භි.

භෙති කිං? සන්තෙහි, සෙසං ගච්ඡන්තසද්දසමං.

අත්ථි රාජ බ්‍රහ්ම අත්ත සබ්බසද්දාදීනං හෙදො, තථෙව ස්වාද්වෘත්තී, “රාජ සි” ඉති යීතෙ —

“බ්‍රහ්මත්තසබ්බරාජාදිතො” ති අධිකාරො.

113. ස්‍යා ව.

බ්‍රහ්ම අත්ත සබ රාජඉච්චෙවමාදිතො සිවචනස්ස ආකාරො හොති. ආදිසද්දෙන ආතුමාදිසද්දතො ව. සරලොපාදි. රාජා තිට්ඨති.

114. යොනමානො.

බ්‍රහ්මත්තසබරාජාදිතො යොනං ආනොආදෙසො හොති. රාජානො තිට්ඨන්ති, හො රාජ හො රාජා, භවන්තො රාජානො.

“වා”ති වත්තතෙ.

115. බ්‍රහ්මත්තසබරාජාදිතො අමානං.

බ්‍රහ්මාදීහි පරස්ස අංවචනස්ස ආනං හොති වා. රාජානං පස්ස රාජං වා, රාජානො.

“සවිහත්තිස්ස, රාජස්සා”ති ව වත්තතෙ.

116. නාමිහි රඤ්ඤා වා.

සබ්බස්සෙව රාජසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස රඤ්ඤාආදෙසො හොති වා නාමිහි විහත්තිමිහි. රඤ්ඤා කතං රාජෙන වා.

117. රාජස්ස රාජු සුනංහිසු ව.

සබ්බස්ස රාජසද්දස්ස රාජුආදෙසො හොති සු නං හිඉච්චෙනෙසු වචනෙසු. වසද්දො විකප්පනත්ථො, “සුනංහිසු වා”ති දීසො, රාජුහි රාජුහි, රාජෙහි රාජෙහි වා.

“සවිහත්තිස්සා”ති අධිකාරො.

118. රාජස්ස රඤ්ඤොරාජිනො සෙ.

සබ්බස්සෙව රාජසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස රඤ්ඤො රාජිනොඉච්චෙන ආදෙසො හොත්ති සෙ විහත්තිමිහි. රඤ්ඤො, රාජිනො දෙති.

“රාජස්සා”ති වත්තතෙ.

119. රඤ්ඤං නං මිහි වා.

සබ්බස්සෙව රාජසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස රඤ්ඤංආදෙසො හොති වා නං මිහි විහත්තිමිහි. රඤ්ඤං රාජුනං රාජානං.

පඤ්චමියං -

120. අම්භතුම්භන්තුරාජබ්‍රහ්මත්තසබ්බත්ථුපිනාදීහි ස්මා

නාව.

අම්භතුම්භන්තුරාජබ්‍රහ්මත්තසබ්බත්ථුපිතුඉච්චෙවමාදීහි ස්මාවචනං නාව දට්ඨබ්බන්ති ස්මාවචනස්ස නාභාවාතිදෙසො. අතිදෙසො පන ඡබ්බිධො.

වුත්තඤ්ච -

“ඛ්‍යපදෙසො නිමිත්තඤ්ච, තංරූපං තංසභාවතා;
සුත්තඤ්චෙව තථා කාරි-යාතිදෙසොති ඡබ්බිධො”ති.

තත්‍රායං බ්‍රහ්මත්තසබ්බාදීසු පාඨසාමන්ථියතො රූපාතිදෙසො. සෙසං තතියාසමං.

රඤ්ඤා අපෙති, රාජුහි රාජුහි, රාජෙහි රාජෙහි, රඤ්ඤො, රාජිනො සන්තකං, රඤ්ඤං රාජුනං රාජානං.

“රාජස්සා”ති වත්තතෙ.

121. ස්මිංමහි රඤ්ඤො රාජිනි.

සබ්බස්සෙව රාජසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස රඤ්ඤොරාජිනිඉච්චෙනෙ ආදෙසා හොන්ති ස්මිංමහි විහත්තිමහි. රඤ්ඤො, රාජිනි පතිට්ඨිතං, රාජුසු රාජෙසු.

බ්‍රහ්මසද්දස්ස ච ග නා ස ස්මිංසු විසෙසො. බ්‍රහ්මා, බ්‍රහ්මානො.

ආලපනෙ ච “ඵ”ති වත්තතෙ.

122. බ්‍රහ්මනො ගස්ස ච.

බ්‍රහ්මසද්දතො ගස්ස ච ඵකාරො හොති, වග්ගහණං ඵග්ගහණානුකඨ්ඨන්තං, හො බ්‍රහ්මෙ, භවන්තො බ්‍රහ්මානො, බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මං, බ්‍රහ්මානො.

විපරිණාමෙන “බ්‍රහ්මස්ස, අන්තො”ති ච වත්තතෙ.

123. උත්තං සනාසු.

බ්‍රහ්මසද්දස්ස අන්තො උත්තමාපජ්ජතෙ ස නාඉච්චෙනෙසු වචනෙසු. උත්තමිති භාවනිද්දෙසො කත්ථවි අභාවදස්සනත්ථො. බ්‍රහ්මුනා, බ්‍රහ්මෙහි බ්‍රහ්මෙහි.

සස්මිං උත්තෙ කතෙ “ඉවණ්ණුවණ්ණො කුලා”ති ලසඤ්ඤායං –

124. කුලනො සස්ස නො වා.

කුලසඤ්ඤෙහි ඉවණ්ණුවණ්ණෙහි පරස්ස සඉච්චෙනස්ස වචනස්ස නොඉච්චාදෙසො භොති වා. බ්‍රහ්මුනො බ්‍රහ්මස්ස, බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මුනං වා, උත්තමිති යොගවිභාගෙන අඤ්ඤත්ථාපි උත්තං.

පඤ්චමියං නාභාවාතිදෙසො. බ්‍රහ්මුනා, බ්‍රහ්මෙහි බ්‍රහ්මෙහි, බ්‍රහ්මුනො බ්‍රහ්මස්ස, බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මුනං වා.

125. බ්‍රහ්මනො තු ස්මිං නි.

බ්‍රහ්මසද්දතො ස්මිංවචනස්ස නි භොති. තුසද්දෙන කම්මවම්මමුද්ධාදිතො ච ක්වචි. බ්‍රහ්මනි, බ්‍රහ්මෙසු.

අත්තසද්දස්ස තතිශාදීස්වෙව විසෙසො.

අත්තා, අත්තානො, භො අත්ත භො අත්තා, භවන්තො අත්තානො, අත්තානං අත්තං, අත්තානො.

නාමිහි “අකම්මන්තස්ස වා”ති එත්ථ වසද්දෙන අත්තන්තස්ස අත්තං වා. අත්තනා අත්තෙන වා.

126. අත්තන්තො නිස්මිමනත්තං.

අත්තසද්දස්ස අන්තො අනත්තමාපජ්ජතෙ නිස්මිං පරෙ. අත්තනෙහි අත්තනෙහි.

“තතො, අත්තතො”ති ච වත්තතෙ.

127. සස්ස නො.

තතො අත්තසද්දතො සස්ස විභත්තිස්ස නො භොති. අත්තතො, අත්තානං.

128. ස්මා නා.

තතො අත්තසද්දතො ස්මාවචනස්ස නා භොති. අත්තනා අපෙති.

නාභාවාතිදෙසෙනෙව සිද්ධෙපි උත්තරසුත්තෙන එකයොගමකත්වා භින්නයොගකරණං අත්ථත්තරවිඤ්ඤාපනත්ථං, තෙන අත්තන්තකකාරස්ස රකාරො ඡකාරෙ ක්වචි. අත්තජො අත්තජො වා. අත්තනෙහි අත්තනෙහි, අත්තතො, අත්තානං.

“අත්තතො”ති වත්තතෙ.

129. තතො ස්මිං නි.

තතො අත්තසද්දතො ස්මිංවචනස්ස නි භොති. අත්තනි, අත්තෙසු.

සබ්බසද්දස්ස භෙදො. සබ්බා, සබ්බානො.

“යොන”මිති වත්තතෙ.

130. සබ්බතො වායොනො.

සබ්බසද්දතො යොනං ආයො නොආදෙසා ව භොන්ති. සබ්බායො.

131. සබ්බන්තස්සි නොනානංසෙසු.

සබ්බසද්දන්තස්ස ඉකාරාදෙසො භොති නොනානංසඉච්චෙනෙසු පරෙසු. සබ්බතො තිට්ඨන්ති.

ආලපනෙ ගසඤ්ඤායං —

132. සබ්බතො ගස්සෙ වා.

සබ්බතො ගස්ස අකාර ආකාර ඉකාර ඊකාරඵකාරාදෙසා භොන්ති. වාසද්දෙන අඤ්ඤස්මාපි ක්වචි ඵකාරො. යථා — භද්දන්තෙ ඉසෙ ඉති.

අ ව ආ ව ඉ ව ඊ ව ඵ වාතිපි ඵ, පුබ්බස්සරානං කමෙන ලොපො.

භො සබ්බ භො සබ්බා භො සබ්බි භො සබ්බි භො සබ්බෙ, භවන්තො සබ්බානො සබ්බායො සබ්බිනො.

“සබ්බන්තස්ස, ආරො වා”ති ව වත්තතෙ.

133. සුනමංසු වා.

සබන්තස්ස ආරො හොති වා සුනං අංඉච්චෙනෙසු පරෙසු. සබාරං සබානං සබං, සබාතො සබායො සබ්බතො, සබ්බතා.

“සබන්තස්සා”ති වත්තතෙ.

134. ආරො හිමිහි වා.

සබන්තස්ස ආරො හොති වා හිමිහි විහත්තිමිහි. සබාරෙහි සබාරෙහි, සබෙහි සබෙහි.

ඉකාරාදෙසෙ “කුලතො සස්ස නො වා”ති නො. සබ්බතො සබ්බස්ස, සබාරානං සබ්බතං.

ස්මාවචනස්ස නාභාවො. සබ්බතා, සබාරෙහි සබාරෙහි සබෙහි සබෙහි, සබ්බතො සබ්බස්ස, සබාරානං සබ්බතං.

“සබතො”ති ව වත්තතෙ.

135. ස්මිමෙ.

සබතො ස්මිංචචනස්ස එකාරො හොති. නිච්චත්ථොයමාරම්හො. සබෙ, සබාරෙසු සබෙසු.

ආතුමසද්දස්ස පයමාදුනියාසු අත්තසද්දස්සෙව රූපනයො. ආතුමා, ආතුමානො, හො ආතුම හො ආතුමා, භවන්තො ආතුමානො, ආතුමානං ආතුමං, ආතුමානො, ආතුමෙන ඉච්චාදි පූරිසසමං.

පුමසද්දස්ස හෙදො. පුම සි,

“සවිහත්තිස්සා”ති අධිකාරො.

136. පුමන්තස්සා සිමිහි.

පුමසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස ආකාරාදෙසො හොති සිමිහි විහත්තිමිහි. අත්තග්ගහණෙන මසවයුචාදීනමන්තස්ස ව. පුමා.

“පුමන්තස්සා”ති අධිකාරො.

137. යොස්වානො.

පුමන්තස්ස සවිහත්තිස්ස ආනොආදෙසො හොති යොසු විහත්තිසු.
පුමානො.

138. අමාලපනෙකවචනෙ.

පුමන්තස්ස සවිහත්තිස්ස අං හොති අමාලපනෙකවචනෙ පරෙ. හෙ පුමං, හෙ
පුමානො, පුමං, පුමානො.

“ආ, වා”ති ව චත්තතෙ.

139. උ නාමිහි ව.

පුමන්තස්ස ආලආදෙසො හොත්ති වා නාමිහි විහත්තිමිහි. වසද්දෙන
පුමකම්මථාමන්තස්ස වු’කාරො වා සස්මාසු. පුමානා පුමුනා පුමෙන වා.

“ආනෙ”ති වත්තතෙ.

140. නිවිහත්තිමිහි ව.

පුමන්තස්ස නිවිහත්තිමිහි ව ආනෙආදෙසො හොති. විහත්තිග්ගහණං
සවිහත්තිග්ගහණනිවත්තනත්ථං. පුමානෙහි පුමානෙහි.

වසද්දෙන යුවමසවාදීනමන්තස්ස වා ආනාදෙසො හොති සබ්බවිහත්තිසු.
“උ නාමිහි වා”ති එත්ථ වසද්දෙන පුමන්තස්සකාරො වා සස්මාසු විහත්තිසු.
“කුලතො සස්ස නො වා”ති නො. පුමුනො පුමස්ස, පුමානං.

“ස්මා, නා”ති වත්තතෙ.

141. කුලතො ව.

කුලඉච්චෙනෙහි ස්මාවචනස්ස නා හොති. වග්ගහණං ක්වචි
නිවත්තනත්ථං. පුමානා පුමුනා පුමා පුමස්මා පුමම්හා, පුමානෙහි පුමානෙහි
පුමෙහි පුමෙහි, පුමුනො පුමස්ස, පුමානං.

142. ආනෙ ස්මිංමිහි වා.

පුමන්තස්ස සවිහත්තිස්ස ආනෙආදෙසො හොති වා ස්මිංමිහි විහත්තිමිහි.
පුමානෙ පුමෙ පුමස්මිං පුමම්හි.

143. සුස්මිමා වා.

පුමන්තස්ස සුඉච්චෙනස්මිං පරෙ ආආදෙසො හොති වා. පුමාසු පුමෙසු.

යුවාදීසු “යුව සි” ඉතීධ –

“පුමන්තස්සා සිමිහි”ති එත්ථ අන්තග්ගහණෙන ආකාරො, “හිවිහත්තිමිහි වා”ති සුත්තෙ වසද්දෙන ආනාදෙසො ව.

යුවා යුවානො, යුවානා යුවා, හෙ යුව හෙ යුවා හෙ යුවාන හෙ යුවානා, හවත්තො යුවානා, යුවානං යුවං, යුවානෙ යුවෙ.

“අකම්මන්තස්ස වා”ති එත්ථ වසද්දෙන යුවමසවාදීනමන්තස්ස ආ හොති වා නාසුඉච්චෙනෙසුති ආත්තං.

යුවානා යුවෙන යුවානෙන වා, යුවානෙහි යුවානෙහි යුවෙහි යුවෙහි, යුවානස්ස යුවස්ස, යුවානානං යුවානං, යුවානා යුවානස්මා යුවානම්හා, යුවානෙහි යුවානෙහි යුවෙහි යුවෙහි, යුවානස්ස යුවස්ස, යුවානානං යුවානං, යුවානෙ යුවානස්මිං යුවානම්හි යුවෙ යුවමිහි යුවස්මිං, යුවානෙසු යුවාසු යුවෙසු.

එවං මසවා මසවානො, මසවානා ඉච්චාදි යුවසද්දසමං.

අකාරත්තං.

ආකාරත්තො පුල්ලිච්චගො සාසද්දො.

සා සි, සිලොපො, සා සුනබො.

බහුවචනෙ –

144. අසො රස්සමෙකච්චනයොස්වපි ව.

සසඤ්ඤකආකාරවජ්ජිතො ලිඛිගස්සන්තො සරො රස්සමාපජ්ජතෙ එකච්චනෙසු යොසු ව පරෙසුති රස්සත්තං. අපිග්ගහණං සිමිහි නිවත්තනත්ථං. සෙසං නෙය්‍යං.

සා තිට්ඨන්ති, හෙ ස හෙ සා, හෙ සා, සං, සෙ, සෙන, සාහි සාහි, සස්ස සාය, සානං, සා සස්මා සම්හා, සාහි සාහි, සස්ස, සානං, සෙ සස්මිං සම්හි, සාසු.

එවං පච්චක්ඛධම්මා ගාණධීවධන්වාපභුතයො.

ආකාරන්තං.

ඉකාරන්තො පුල්ලිඬිගො අග්ගිසද්දො. ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, අග්ගි සි,

“අන්තො, සිම්භි, වා”ති ව චත්තතෙ.

145. අග්ගිස්සිනි.

අග්ගිස්ස අන්තො ඉති හොති වා සිම්භි විහත්තිමිහි. “සෙසතො ලොපං ගසිසි”ති සිලොපො. අග්ගිනි අග්ගි.

බහුවචනෙ “ඉවණ්ණුවණ්ණා කුලා”ති කුලසඤ්ඤායං –

“කුලතො, වා”ති ව චත්තතෙ.

146. සපතො ව යොනං ලොපො.

සපසඤ්ඤෙහි ඉත්ථිවාචකෙහි ආකාරිවණ්ණුවණ්ණෙහි, කුලසඤ්ඤෙහි ව පරෙසං යොවචනානං ලොපො හොති වා. වචත්ථිතවිභාසායං.

147. යොසු කතනිකාරලොපෙසු දීසං.

ලිඬිගස්සන්තභූතා සබ්බෙ රස්සසරා යොසු කතනිකාරලොපෙසු දීසමාපජ්ජන්තෙ. කතා නිකාරලොපා යෙසං තෙ කතනිකාරලොපා. අග්ගි.

“පඤ්චාදීනමත්ත”න්ති ඉතො “අත්ත”මිති චත්තතෙ.

148. යොස්චකතරස්සො කො.

යොසු පරෙසු අකතරස්සො කො අත්තමාපජ්ජතෙ. අග්ගයො.

කොති කිං? රත්තියො.

ආලපනෙපෙවං. හෙ අග්ගි, හෙ අග්ගි හෙ අග්ගයො.

දුතියෙකචචනෙ පුබ්බස්සරලොපෙ සම්පත්තෙ –

149. අං මො නිග්ගහීනං කුලපෙහි.

කුලපඉච්චෙනෙහි පරස්ස අංවචනස්ස, මකාරස්ස ව නිග්ගහීනං ආදෙසො හොති. අග්ගිං.

අග්ගී අග්ගයො, අග්ගිනා, අග්ගිහි අග්ගිහි, “සුනංහිසු වා”ති එත්ථ වග්ගහණෙන කත්ථවි දීඝාභාවො. අග්ගිහි අග්ගිහි.

“කුලතො සස්ස නො වා”ති නො. අග්ගිනො අග්ගිස්ස, අග්ගිනං.

“ස්මා නා”ති වත්තමානෙ “කුලතො වා”ති විකප්පෙන නා. අග්ගිනා අග්ගිස්මා අග්ගිමහා, අග්ගිහි අග්ගිහි අග්ගිහි අග්ගිහි, අග්ගිනො අග්ගිස්ස, අග්ගිනං අග්ගිනං, අග්ගිමහි අග්ගිස්මිං, අග්ගිසු අග්ගිසු.

එවමඤ්ඤෙපි —

ජොති පාණි ගණ්ඨි මුට්ඨි, කුච්ඡි වත්ථි සාලි වීහි;
බ්‍යාධි ඔධි බොධි සන්ධි, රාසි කෙසි සාති දීපි.

ඉසි මුනි මණි ධනි යති ගිරි රවි කවි,
කපි අසි මසි නිධි විධි අහි කිම් පති;
හරි අරි තිම් කලි බලි ජලධි ගහපති,
උරුධිති වරමති නිරුපධි අධිපති.

අඤ්ජලි සාරථි අතිථි සමාධි උදධිජ්ජභුතයො.

ඉකාරන්තං.

ඊකාරන්තො පුල්ලිඨිගො දණ්ඨිසද්දො.

“දණ්ඨි සි” ඉතීධ —

“අසො රස්සමෙකවචනයොස්වපි වා”ති රස්සත්තෙ සම්පත්තෙ එත්ථෙවාපිග්ගහණෙන සිස්මිං තදභාවෙ සිද්ධෙ නියමත්ථමාහ.

“රස්ස”න්ති වත්තමානෙ —

150. න සිස්මිමනපුංසකානි.

සිස්මිං නපුංසකවජ්ජිතානි ලිඨිගානි න රස්සමාපජ්ජත්තෙති රස්සත්තාභාවො, සිලොපො. දණ්ඨි තිට්ඨති.

අනපුංසකානීති කිං? සුඛකාරි දානං.

එත්ථ ව —

විසදාවිසදාකාර-වොහාරොහයමුත්තකා;
පුමාදිජානනෙ හෙතු-භාවතො ලිඛිගමීරිතා.

යොලොපෙ දණ්ඩි තිට්ඨන්ති.

ඉතරත්‍ර “අසො රස්ස” මිච්චාදිනා රස්සත්තෙ කතෙ —

“ඤාතො, කතරස්සා” ති ව චත්තතෙ.

151. යොනං නො.

සබ්බෙසං යොනං සාලපනානං ඤාතො කතරස්සා පරෙසං නොඉච්චාදෙසො
හොති. දණ්ඩිනො තිට්ඨන්ති.

කතරස්සාති කිං? අග්ගයො.

අධිකාරං විනා “යොනං,
නො” ති යොගවිභාගතො;
ක්වචි අකතරස්සාපි,
නො සාරමතිනො යථා.

ආලපනෙ “ගෙ” ති චත්තතෙ.

152. ඤාලපා රස්සං.

ඤාලපඉච්චෙතෙ රස්සමාපජ්ජන්තෙ ගෙ පරෙ. හො දණ්ඩි.

“අසො රස්ස” න්තිආදිනාව සිද්ධෙපි රස්සත්තෙ පුනාරම්භො නියමත්ථො,
තෙන “හො ගො” තිආදීසු න භවති. දණ්ඩි දණ්ඩිනො.

දුතියායං රස්සත්තෙ කතෙ “අ” මිති චත්තතෙ, “සපතො ස්මිං යං වා” ති
ඉතො මණ්ඩුකගතියා “වා” ති චත්තතෙ.

153. නං ඤාතො කතරස්සා.

ඤාතො කතරස්සා පරස්ස අංචචනස්ස නං හොති වා. දණ්ඩිනං දණ්ඩිං, දණ්ඩි
දණ්ඩිනො, දණ්ඩිනා, දණ්ඩිහි දණ්ඩිහි, දණ්ඩිනො දණ්ඩිස්ස, දණ්ඩිනං.

“ඤාලතො වා” ති නා. දණ්ඩිනා දණ්ඩිස්මා දණ්ඩිමිහා, දණ්ඩිහි දණ්ඩිහි,
දණ්ඩිනො දණ්ඩිස්ස, දණ්ඩිනං.

“ඤාතො, කතරස්සා” ති ව චත්තතෙ, පුරෙ විය “වා” ති ව.

154. ස්මිං නි.

කුතො කතරස්සා පරස්ස ස්මිංචචනස්ස නිඉච්චාදෙසො හොති වා. දණ්ඩිනි දණ්ඩස්මිං දණ්ඩමිහි, දණ්ඩසු.

එවමඤ්ඤානිපි –

ධම්මි සඬ්ඝි ඤාණි හත්ථි, චක්කි පක්ඛි දායි රට්ඨි;
ජත්ති මාලි චම්මි යොගි, භාගි හොගි කාමි සාමි.

ධජී ගණි සසි කුට්ඨි, ජට්ඨි යානි සුඛි සිඛි;
දන්ති මන්ති කරි වාගි, කුසලි මුසලි බලි.

පාපකාරි සත්තුසාතී, මාලාකාරි දිසජීවී;
ධම්මචාරි සිසයායී, සිහනාදි භූමිසායී –

ඉච්චාදිනි ඊකාරන්තනාමානි.

ගාමණිසද්දස්ස තු සත්තමියං හෙදො.

ගාමණි, ගාමණි ගාමණිනො, හො ගාමණි, හොන්තො ගාමණි
හොන්තො ගාමණිනො, ගාමණිනං ගාමණිං, ගාමණි ගාමණිනො.

සෙසං දණ්ඩිසමං. නිඤාදෙසාභාවොච විසෙසො. එවං සෙනානී
සුඬිජ්ජභුතයො.

ඊකාරන්තං.

උකාරන්තො පුල්ලිඬිගො භික්ඛුසද්දො.

තථෙච භික්ඛුසද්දතො සි, සිලොපො. සො භික්ඛු.

බහුවචනෙ “සපතො ච යොනං ලොපො”ති යොලොපො, “යොසු
කත”ඉච්චාදිනා දීසො. තෙ භික්ඛු.

ලොපාභාවෙ “වා, යොන”න්ති ච වත්තතෙ.

155. ලතො වොකාරො ච.

ලසඤ්ඤතො පරෙසං යොචචනානං වොකාරාදෙසො හොති වා.
කාරග්ගහණෙන යොනං නො ච හොති. වසද්දග්ගහණං කත්ථවි

නිවත්තනත්ථං. අථ චා වග්ගහණං නොග්ගහණානුවත්තනත්ථං, තෙන ජන්තුසබ්බඤ්ඤාදිනො යොනං නො ච හොති. වාසද්දො වචන්ටීතවිභාසත්ථො. තෙන –

භික්ඛුජ්ජප්පභුතීනො නිව්චං, චො යොනං හෙතුආදිනො;
විභාසා න ච චො නො ච, අමුජ්ජප්පභුතීනො භවෙ.

“අත්තං, අකතරස්සො”ති ච වත්තතෙ.

156. වෙවොසු ලො ව.

වෙ වොඉච්චෙනෙසු ච පරෙසු අකතරස්සො ලො අත්තමාපජ්ජතෙ. භික්ඛවො, හො භික්ඛු, භවන්තො භික්ඛු.

ලොපාභාවෙ –

157. අකතරස්සා ලතො ය්වාලපනස්ස වෙවො.

අකතරස්සා ලතො පරස්ස ආලපනෙ විහිතස්ස යොඉච්චෙනස්ස වෙ වොආදෙසා හොන්ති. අත්තං. භවන්තො භික්ඛවෙ භික්ඛවො. “අං මො නිග්ගහිතං කුලපෙහී”ති නිග්ගහිතං.

භික්ඛුං, භික්ඛු භික්ඛවො, භික්ඛුනා, භික්ඛුහි භික්ඛුහි භික්ඛුහි භික්ඛුහි,
භික්ඛුනො භික්ඛුස්ස, භික්ඛුනං භික්ඛුනං, භික්ඛුනා භික්ඛුස්මා භික්ඛුමිහා,
භික්ඛුහි භික්ඛුහි භික්ඛුහි භික්ඛුහි, භික්ඛුනො භික්ඛුස්ස, භික්ඛුනං
භික්ඛුනං, භික්ඛුමිහි භික්ඛුස්මිං, භික්ඛුසු භික්ඛුසු.

ඵචං සෙතු කෙතු රාහු භානු පඬිගු උච්ඡු වෙඵ මච්චු සින්ඬු බන්ඬු නෙරු මෙරු
සත්තු කාරු හෙතු ජන්තු රුරු පටු ඉච්චාදයො.

හෙතුජන්තුසද්දානං පඨමාදුතියාසු විසෙසො.

හෙතු, හෙතු හෙතවො හෙතුයො, හො හෙතු, හොන්තො හෙතු
හෙතවෙ හෙතවො, හෙතුං, හෙතු හෙතවො හෙතුයො. සෙසං භික්ඛුසමං.

ජන්තු, ජන්තු ජන්තවො. කාරග්ගහණෙන යොනං නො ච හොති.
ජන්තුවො ජන්තුයො, හො ජන්තු, ජන්තු ජන්තවෙ ජන්තවො, ජන්තුං,
ජන්තු ජන්තවො ජන්තුවො ජන්තුයො ඉච්චාදි.

සත්ථුසද්දස්ස හෙදො. “සත්ථු සි”ඉතීධ –

“අන්තො”ති වත්තතෙ.

158. සත්ථුපිතාදීනමා සිස්මිං සිලොපො ව.

සත්ථු පිතු මාතු භාතු ධිතු කත්තුඉච්චෙවමාදීනමන්තො ආත්තමාපජ්ජතෙ සිස්මිං, සිලොපො ව භොති. සත්ථා.

“සත්ථු පිතාදීන”න්ති අධිකාරො.

159. අඤ්ඤස්ථාරත්තං.

සත්ථු පිතාදීනමන්තො සිවචනතො අඤ්ඤස්ස වචනෙස්ස ආරත්තමාපජ්ජතෙ. ආරත්තමිතිභාවනිද්දෙසෙන කත්ථවි අනියමං දස්සෙති.

ආරග්ගහණමනුවත්තතෙ.

160. තතො යොනමො තු.

තතො ආරාදෙසතො සබ්බෙසං යොනං ඔකාරාදෙසො භොති.

තුග්ගහණෙන අඤ්ඤහිපි චතුර්භනදීගවාදීහි යොනමොකාරො භොති, සරලොපාදි. සත්ථාරො.

ආලපනෙ “අකාරපිතාදාන්තානමා”ති ආත්තං. “ගෙ රස්ස”න්ති අධිකිච්ච “ආකාරො වා”ති විකප්පෙන රස්සත්තං, චලොපො. භො සත්ථ භො සත්ථා, භවන්තො සත්ථාරො, සත්ථාරං, සත්ථාරෙ සත්ථාරො.

“තතො”ති ව වත්තතෙ.

161. නා ආ.

තතො ආරාදෙසතො නාවචනස්ස ආකාරාදෙසො භොති. සත්ථාරා, සත්ථුනාති ආරත්තමිතිභාවනිද්දෙසෙන සිද්ධං. සත්ථාරෙහි සත්ථාරෙහි.

“වා නංමිහි”ති ඉතො “වා”ති වත්තතෙ.

162. උ සස්මිං සිලොපො ව.

සත්ථු පිතුඉච්චෙවමාදීනමන්තස්ස උත්තං භොති වා සස්මිං, සිලොපො ව භොති. ආරාදෙසාපවාදොයං. සත්ථු, අඤ්ඤත්ථ භාවනිද්දෙසනාරාභාවො. සත්ථුස්ස සත්ථුනො.

“ආරත්ත” න්ති වත්තතෙ.

163. වා නංමිහි.

සත්ථු පිතුආදීනමන්තො ආරත්තමාපජ්ජතෙ වා නංමිහි විහත්තිමිහි.
සත්ථාරානං.

ආරාහාවෙ “වා නංමිහි” නි වත්තතෙ.

164. සත්ථුනත්තඤ්ච.

සත්ථුසද්දන්තස්ස, පිතාදීනමන්තස්ස ච අත්තං හොති වා නංමිහි විහත්තිමිහි,
පුන සත්ථුග්ගහණං සත්ථුනො නිච්චවිධානත්ථං. සත්ථාරානං.

“අම්භතුම්භන්තුරාජබ්‍රහ්මත්තසබ්බසත්ථුපිතාදීනි ස්මා නාවා” නි
ස්මාවචනස්සනාහාවො. සත්ථාරා, සත්ථාරෙහි සත්ථාරෙහි, සත්ථු සත්ථුනො
සත්ථුස්ස, සත්ථාරානං සත්ථාරානං.

“ආරතො” නි වත්තතෙ.

165. තතො ස්මිම්.

තතො ආරාදෙසතො ස්මිංචචනස්ස ඉකාරාදෙසො හොති. පුන
තතොග්ගහණෙන අඤ්ඤස්මාපි ස්මිංචචනස්ස ඉකාරො. යථා – භූචි, දිවි.

166. ආරො රස්සමිකාරො.

ආරාදෙසො රස්සමාපජ්ජතෙ ඉකාරෙ පරෙ, සත්ථරි, සත්ථාරෙසු.

ඵචං කත්තා, කත්තාරො, හො කත්ත හො කත්තා, භවන්තො
කත්තාරො, කත්තාරං, කත්තාරෙ කත්තාරො, කත්තාරා, කත්තාරෙහි
කත්තාරෙහි. “උ සස්මිං සලොපො වා” නි උත්තං, සලොපො ච. කත්තු
කත්තුනො කත්තුස්ස, කත්තාරානං කත්තානං කත්තුනං කත්තුනං,
කත්තාරා, කත්තාරෙහි කත්තාරෙහි, කත්තු කත්තුනො කත්තුස්ස,
කත්තාරානං කත්තානං කත්තුනං කත්තුනං, කත්තරි, කත්තාරෙසු,
ආරාහාවෙ කත්තුසු කත්තුසු.

ඵචං –

භත්තු වත්තු නෙතු සොතු, ඤාතු ජෙතු ඡෙත්තු භෙත්තු. දාතු ධාතු නත්තු බොද්ධු,
විඤ්ඤාපෙතු ආදයොපි.

“උ සස්මිං සලොපො වා”ති වත්තනෙ.

167. සකමන්ධාතාදීනඤ්ච.

සකමන්ධාතූඉච්චෙවමාදීනමන්තො ව උත්තමාපජ්ජනෙ සස්මිං, සලොපො ව, නිච්චං පුනඛ්බිධානා. සකමන්ධාතූ විය අස්ස රාජිනො විභවො, සෙසං සමං. එවං මහාමන්ධාතූජ්ජහුතයො.

පිතුසද්දස්ස හෙදො. සිම්භි ආත්තං, සිලොපො, පිතා.

යොමිහි “ආරො, රස්ස”න්ති ව වත්තනෙ.

168. පිතාදීනමසිම්භි.

පිතාදීනමාරාදෙසො රස්සමාපජ්ජනෙ අසිම්භි විහත්තිම්භි. සිස්මිං ආරාදෙසාභාවෙපි අසිම්භීති අධිකවචනමත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනත්ථං, තෙන තොආදිම්භි පිතාදීනමිකාරො ව. යථා – පිතිතො, මාතිතො, භාතිතො, ධීතිතො, පිතිපක්ඛො, මාතිපක්ඛොති.

පිතරො, සෙසං කත්තුසමං. හො පිත හො පිතා, භවන්තො පිතරො, පිතරං, පිතරෙ පිතරො, පිතරා පිතුනා, පිතරෙහි පිතරෙහි. භාවනිද්දෙසෙන ආරාදෙසාභාවෙ පිතුහි පිතුහි පිතුහි පිතුහි, පිතු පිතුනො පිතුස්ස, පිතරානං පිතානං පිතුනං, දීසාභාවෙ පිතුනං වා, පිතරා, පිතරෙහි පිතරෙහි පිතුහි පිතුහි පිතුහි පිතුහි, පිතු පිතුනො පිතුස්ස, පිතරානං පිතානං පිතුනං පිතුනං, පිතරි, පිතරෙසු පිතුසු පිතුසු.

එවං භාතා, භාතරො ඉච්චාදි.

උකාරන්තං.

උකාරන්තො පුල්ලිඬිගො අභිභූසද්දො.

තථෙව ස්වාද්දුජ්ජත්ති, සිලොපො. යො අභිභූ, යොලොපෙ කතෙ තෙ අභිභූ.

“අසො රස්ස”න්තිආදිනා රස්සත්තං, වොකාරො. කතරස්සත්තා අත්තාභාවො. අභිභූවො, හො අභිභූ, භවන්තො අභිභූ අභිභූවො.

කතරස්සත්තා වෙආදෙසො න හොති. සෙසං භික්ඛුසද්දසමං, රස්සත්තමෙව විසෙසො. අභිභූ, අභිභූ අභිභූවො, අභිභූනා, අභිභූහි අභිභූහි, අභිභූනො අභිභූස්ස, අභිභූනං ඉච්චාදි.

එවං සයම්භූ, වෙස්සභූ, පරාභිභූ, සහභූආදයො. සහභූසද්දස්ස යොනං නොආදෙසොව විසෙසො. සහභූ, සහභූ සහභුවො සහභුනො ඉච්චාදි.

තථා සබ්බඤ්ඤසද්දස්ස යොස්වෙව විසෙසො. සො සබ්බඤ්ඤ තෙ සබ්බඤ්ඤ, යොලොපාභාවෙ රස්සත්තං, ‘‘ලතො වොකාරො වා’’ති එත්ථ කාරග්ගහණෙන යොනං නොආදෙසො. වාධිකාරස්ස වචන්ථිතවිභාසත්තා න ව වොකාරො. සබ්බඤ්ඤනො, හො සබ්බඤ්ඤ, හොන්තො සබ්බඤ්ඤ සබ්බඤ්ඤනො, සබ්බඤ්ඤං, සබ්බඤ්ඤ සබ්බඤ්ඤනො ඉච්චාදි.

එවං මග්ගඤ්ඤ ධම්මඤ්ඤ අත්ථඤ්ඤ කාලඤ්ඤ රත්තඤ්ඤ මත්තඤ්ඤ කතඤ්ඤ තථඤ්ඤ විඤ්ඤ විදු වෙදගු පාරගු ඉච්චාදයො.

උභකාරත්තං.

එකාරත්තො අප්පසිද්ධො.

ඔකාරත්තො පුල්ලිඬිගො ගොසද්දො.

තතො ස්වාදුප්පත්ති, සිලොපො, ගො ගච්ඡති.

‘‘ගාව සෙ’’ති ඉතො ‘‘ගො’’ති අධිකාරො, ‘‘ආවා’’ති ව වත්තතෙ.

169. යොසු ව.

ගොඉච්චෙතස්ස ඔකාරස්ස ආවාදෙසො හොති යොසු. වසද්දෙන නා ස්මා ස්මිංසුඉච්චෙතෙසු ව. ‘‘තතො යොනමො තු’’ති එත්ථ තුග්ගහණෙන යොනමොකාරො, සරලොපාදි. ගාවො තිට්ඨන්ති.

170. අවංමිහි ව.

ගොඉච්චෙතස්ස ඔකාරස්ස ආව අවඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති අංමිහි විහත්තිමිහි. සෙද්දෙන යො නා ස ස්මාස්මිංසුඉච්චෙතෙසු ව අවාදෙසො හොති. ගවො ගච්ඡන්ති, හෙ ගො, හෙ ගාවො හෙ ගවො.

දුතියායං ‘‘අංමිහි’’ති වත්තතෙ.

171. ආවස්සු වා.

ආවඉච්චෙතස්ස ගාවාදෙසස්ස අන්තසරස්ස උකාරාදෙසො හොති වා අංමිහි විහත්තිමිහි. ආවස්ස අ ආව, තස්ස ආවසද්දන්තස්ස. ‘‘අංමො’’තිආදිනා නිග්ගහිතං. ගාවුං ගාවං ගවං, ගාවො ගවො.

“ගොණ, වා”ති වත්තතෙ.

172. සුභිනාසු ව.

සු භි නාඉච්චෙනෙසු සබ්බස්ස ගොසද්දස්ස ගොණාදෙසො හොති වා. වසද්දෙන සෙසෙසු ව. ගොණො, ගොණා, හෙ ගොණ හෙ ගොණා, ගොණං, ගොණ, ගොණෙන, ගොණෙහි ගොණෙහි, ගොණස්ස.

173. ගොණ නංමිති වා.

සබ්බස්ස ගොසද්දස්ස ගොණාදෙසො හොති වා නංමිති විහත්තිමිති. ගොණානං, ගොණා ගොණස්මා ගොණමිහා, ගොණෙහි ගොණෙහි, ගොණස්ස, ගොණානං, ගොණ ගොණස්මිං ගොණමිති, ගොණෙසු.

ගොණාදෙසානාවෙ ගාවෙන ගවෙන, ගොහි ගොහි.

174. ගාව සෙ.

“ගො ආව සෙ”ඉති තිපදමිදං. ගොස්ස ඔ ගො, ගොසද්දොකාරස්ස ආවාදෙසො හොති සෙ විහත්තිමිති. ගාවස්ස ගවස්ස.

නංමිති “ගො, අවා”ති ව වත්තතෙ.

175. තතො නමං පතිමිහාලුත්තෙ ව සමාසෙ.

තතො ගොසද්දතො පරස්ස නංවචනස්ස අංආදෙසො හොති, ගොසද්දොකාරස්ස අවාදෙසො ව පතිමිති පරෙ අලුත්තෙ ව සමාසෙ. වසද්දෙන අසමාසෙපි අං අවාදෙසො. ගවංපතිස්ස ථෙරස්ස, ගවං.

“සුභිනාසු වා”ති එත්ථ වසද්දෙන නංමිති ගුආදෙසො. “නො ව ද්වාදිතො නංමිති”ති සුත්තෙ වසද්දෙන නකාරාගමො ව. ගුන්තංගොනං වා.

ගාවා ගාවමිහා ගාවස්මා ගවා ගවමිහා ගවස්මා, ගොහි ගොහි, ගාවස්ස ගවස්ස, ගවං ගුන්තං ගොනං, ගාවෙ ගාවමිති ගාවස්මිං ගවෙ ගවමිති ගවස්මිං, ගාවෙසු ගවෙසු ගොසු.

ඔකාරන්තං.

පුරිසො ගුණවා රාජා, සා’ග්ගි දණ්ඩි ව හික්ඛු ව;
සත්ථා’හිභු ව සබ්බඤ්ඤා, ගොති පුල්ලිඬ්ඨගසඬ්ඨගො.

පුල්ලිඬ්ඨං නිට්ඨිතං.

අස්මා නස්මා තස්මා නම්හා තම්හා, නෙහි නෙහි තෙහි තෙහි, අස්ස නස්ස තස්ස, නෙසං තෙසං නෙසානං තෙසානං, අස්මිං නස්මිං තස්මිං නම්හි තම්හි, නෙසු තෙසු.

ඉත්ථියං “තා සි” ඉතීධ සාදෙසසිලොපා. සා කඤ්ඤා, නත්තං. නා තා නායො තායො, නං තං, නා තා නායො තායො, නාය තාය, නාහි තාහි නාහි තාහි.

“එතිමාසමි”ති ඉතො එතිමාග්ගහණඤ්ච “තස්සා වා”ති ඉතො තග්ගහණඤ්ච පඤ්චමියන්තවසෙන වත්තතෙ “වා”ති ව.

215. තතො සස්ස ස්සාය.

තතො තා එතා ඉමාතො පරස්ස සස්ස විහත්තිස්ස ස්සායාදෙසො හොති වා.

“සංසාස්ථෙකවචනෙසු ව, ඉ”ඉති ව වත්තතෙ.

216. තස්සා වා.

තාඉච්චෙතස්ස ඉත්ථියං වත්තමානස්ස අන්තස්ස ඉකාරො හොති වා සංසාස්ථෙකවචනෙසු විහත්තාදෙසෙසු. තිස්සාය තස්සාය අස්සාය නස්සාය අස්සා නස්සා තිස්සා තස්සා නාය තාය, නාසං තාසං.

පඤ්චමිඡට්ඨිසු තතියාවතුත්ථිසමං. සත්තමියං අස්සං නස්සං තිස්සං තස්සං නායං තායං, නාසු තාසු.

නපුංසකෙ සිම්භිසාදෙසාභාවා නත්තං. නං තං, නානි තානි, නං තං, නානි තානි, නෙන තෙන ඉච්චාදි පුල්ලිච්චිගසමං.

එත සි, “එතතෙසං තො”ති සකාරාදෙසො. එසො පුරිසො, එතෙ, එතං, එතෙ ඉච්චාදි සබ්බසද්දසමං.

ඉත්ථියං එතා සි, සාදෙසො. එසා කඤ්ඤා, එතා එතායො, එතං, එතා එතායො, එතාය, එතාහි එතාහි.

ස ස්මිංසු පන “සංසාස්ථෙකවචනෙසු වා”ති වත්තතෙ.

217. එතිමාසමි.

අන්තාපෙක්ඛායං ඡට්ඨි, එතා ඉමාඉච්චෙනෙසමන්තො සරො ඉකාරො හොති සංසාස්චෙකචචනෙසු විහත්තාදෙසෙසු. සාදෙසගතිකත්තා ස්සායාදෙසෙපි. වසද්දාධිකාරතො අඤ්ඤකාසද්දාදීනමන්තස්ස ව.

එතිස්සාය එතිස්සා එතාය, එතාසං එතාසානං, එතාය, එතාහි එතාහි, එතිස්සාය එතිස්සා එතාය, එතාසං එතාසානං, එතිස්සං එතායං, එතාසු.

වසද්දතො අඤ්ඤස්සා අඤ්ඤාය, අඤ්ඤස්සං අඤ්ඤායං. එතිස්සා එතාය, එතිස්සං එතායං. ඉතරිස්සා ඉතරාය, ඉතරිස්සං ඉතරායං ඉච්චාදි.

නපුංසකෙ එතං, එතානි, එතං, එතානි, සෙසං ඤෙය්‍යං.

ඉමසද්දස්ස හෙදො. ඉම සි —

“සබ්බස්සිමස්සා”ති වත්තතෙ.

218. අනපුංසකස්සායං සිමිහි.

ඉමසද්දස්ස සබ්බස්සෙව අනපුංසකස්ස අයංආදෙසො හොති සිමිහි විහත්තිමිහි, සිලොපො. අයං පුරිසො, ඉමෙ, ඉමං, ඉමෙ.

219. අනිමි නාමිහි ව.

ඉමසද්දස්ස සබ්බස්සෙව අන ඉමිආදෙසො හොත්ති නාමිහි විහත්තිමිහි. අනිත්ථිලිඬිගස්සෙවෙතං ගහණං. අනෙත ඉමිනා.

“සුනංහිසු”ති වත්තතෙ.

220. සබ්බස්සිමස්සෙ වා.

සබ්බස්ස ඉමසද්දස්ස එකාරො හොති වා සු නං හිඉච්චෙනෙසු වචනෙසු.

ආප්පච්චයන්තානිද්දෙසා, සබ්බත්ථානි අවුත්තතො;
අනිත්ථිලිඬිගස්සෙවෙත්ථ, ගහණඤ්ඤි ඉමස්සිති.

එහි එහි ඉමෙහි ඉමෙහි.

“සබ්බස්ස, වා, සබ්බත්ථ, සස්මාස්මිංසංසාස්වත්ත”න්ති ව වත්තතෙ.

221. ඉමසද්දස්ස ව.

ඉමසද්දස්ස ව සබ්බස්සෙව අත්තං හොති වා ස ස්මා ස්මිංසං සාඉච්චෙනෙසු වචනෙසු සබ්බත්ථ ලිඛිගෙසු.

අස්ස ඉමස්ස, එසං එසානං ඉමෙසං ඉමෙසානං, අස්මා ඉමස්මා ඉමම්හා, එහි එහි ඉමෙහි ඉමෙහි, අස්ස ඉමස්ස, එසං එසානං ඉමෙසං ඉමෙසානං, අස්මිං ඉමස්මිං ඉමම්හි, එසු ඉමෙසු.

ඉත්ථියං ඉමා සි, අයමාදෙසසිලොපා.

අයං කඤ්ඤා, ඉමා ඉමායො, ඉමං, ඉමා ඉමායො, ඉමාය, ඉමාහි ඉමාහි. චතුත්ථියං අත්තං, ඉකාර- ස්සායාදෙසා ව, අස්සාය ඉමිස්සාය අස්සා ඉමිස්සා ඉමාය, ඉමාසං ඉමාසානං. සත්තමියං අස්සං ඉමිස්සං ඉමිස්සා වා, “තෙසු වුද්ධිලොපා”දිනා ස්මිංචචනස්ස වා සාදෙසො. ඉමායං, ඉමාසු. සෙසං ඤෙය්‍යං.

නපුංසකෙ ඉම සි, “සවිහත්තිස්ස, වා”ති ව චත්තතෙ.

222. ඉමස්සිදමංසිසු න පුංසකෙ.

නපුංසකෙ චත්තමානස්ස සබ්බස්සෙව ඉමසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස ඉදං හොති වා අං සිසු පරෙසු.

ඉදං චිත්තං විරොචති, ඉමං, ඉමානි, ඉදං පුජ්ථං පස්සසි, ඉමං, ඉමානි, අනෙත ඉමිනා, එහි එහි ඉමෙහි ඉමෙහි ඉච්චාදි පුල්ලිඛිගෙ විය ඤෙය්‍යං.

අමුසද්දස්ස හෙදො. අමු සි –

“වා, අනපුංසකස්ස, සිමහි”ති ව චත්තතෙ.

223. අමුස්ස මො සං.

අනපුංසකස්ස අමුසද්දස්ස මකාරො සකාරමාපජ්ජතෙ වා සිමහි පරෙ. අසු රාජා.

“සබ්බනාමනො, වා”ති ව චත්තතෙ.

224. සබ්බතො කො.

සබ්බතො සබ්බනාමතො පරො කඉච්චයමාගමො හොති වා. පුන සබ්බතොග්ගහණෙන භීතාදිතොපි කො. “අමුස්ස මො ස”න්ති විනාධිකාරෙන යොගෙන කකාරෙපි සාදෙසො.

අසුකො, අසුකා, අසුකං. සාදෙසාභාවෙ අමුකො, අමුකා, අමුකං ඉච්චාදි.

බහුවචනෙ “ලතො වොකාරො වා”ති සුත්තෙ අනුවත්තමානවාග්ගහණෙන වොකාරො න හොති, නිච්චං යොලොපො, දීසො ව.

අමු පුරිසා, අමුං, අමු, අමුනා, අමුහි අමුහි අමුහි අමුහි, අමුස්ස. “අමුස්සාදු”න්ති විනාධිකාරෙන යොගෙන අදුංආදෙසො, අදුස්ස, අමුසං අමුසානං අමුසං අමුසානං, අමුස්මා අමුමිහා, අමුහි අමුහි අමුහි අමුහි, අමුස්ස අදුස්ස, අමුසං අමුසානං අමුසං අමුසානං, අමුස්මිං අමුමිහි, අමුසු අමුසු.

ඉත්ථියං සිමහි සාදෙසාදි.

අසු කඤ්ඤා අසුකා අමුකා වා, අමු අමුයො, අමුං, අමු අමුයො, අමුයා, අමුහි අමුහි, අමුස්සා අමුයා, අමුසං අමුසානං, අමුයා, අමුහි අමුහි, අමුස්සා අමුයා, අමුසං අමුසානං, අමුස්සං අමුයං අමුයා, අමුසු.

නපුංසකෙ අමුසි. “සච්ඡත්තිස්ස”, ඉමස්සිදුමිච්චාදිතො “අංසිසු නපුංසකෙ”ති ච වත්තතෙ.

225. අමුස්සාදුං.

නපුංසකෙ වත්තමානස්ස සබ්බස්සෙව අමුසද්දස්ස සච්ඡත්තිස්ස අදුං හොති අංසිසු පරෙසු. අදුං පුජ්ථං, අමු අමුනි, අදුං, අමු අමුනි, අමුනා ඉච්චාදි පුල්ලිඨගසමං.

කිංසද්දස්ස හෙදො. “කිං සි” ඉතිධ –

“කිස්ස ක වෙ වා”ති ඉතො “කිස්ස, ක”ඉති ච වත්තතෙ.

226. සෙසෙසු ව.

කිම්චිචෙනස්ස කසද්දො ආදෙසො හොති වජ්ජච්චයතො සෙසෙසු විහත්තිහෙදෙසු. එත්ථ ච “කිස්ස ක වෙ වා”ති සුත්තෙ වසද්දෙන වජ්ජච්චයාවසිට්ඨ ථමාදිජ්ජච්චයානං ගහිතත්තා සෙසග්ගහණෙන විහත්තියොව

ගණන්තෙ. වග්ගහණං කත්ථවි නිවත්තනත්ථං, තෙන “කිස්ස, කිස්මි”න්තිආදි ව සිජ්ඣති. “සො”ති සිස්ස ඔ, සරලොපාදි.

කො එසො, කෙ, කං, කෙ, කෙන, කෙහි කෙහි, කස්ස කිස්ස, නිග්ගහිතලොපාදි, කෙසං කෙසානං, කස්මා කම්භා, කෙහි කෙහි, කස්ස කිස්ස, කෙසං කෙසානං, කස්මිං කිස්මිං කම්භි කම්භි, කෙසු.

ඉත්ථියං “කිං සි”ඉතිධ “සෙසෙසු වා”ති විහත්තියං පරායං කාදෙසෙ කතෙ “ඉත්ථියමතො ආජපච්චයො”ති මජ්ඣෙ ආජපච්චයො, සිලොපො.

කා එසා කඤ්ඤා, කා කායො, කං, කා කායො ඉච්චාදි සබ්බාසද්දසමං.

නපුංසකෙ කිං සි, ලොපවිධිස්ස බලවතරත්තා පඨමං සිලොපෙ කතෙ පුන විහත්තිපරත්තාභාවා, “තදනුපරොධෙනා”ති පරිභාසතො වා කාදෙසාභාවො. කිං එතං, කාති.

දුතියෙකවචනෙ “ක්චචි ලොප”න්ති නිග්ගහිතලොපෙ කතෙ “අංමො නිග්ගහිතං කුලපෙහි”ති නිග්ගහිතං. කිං, කාති ඉච්චාදි පුල්ලිච්ඡගසමං.

එකසද්දො සඬ්ඛ්‍යාතුලාසභායඤ්ඤවචනො. යදා සඬ්ඛ්‍යාවචනො, තදා සබ්බත්ථෙකවචනන්තොව, අඤ්ඤත්ථ බහුවචනන්තොපි. එකො, එකා, එකං ඉච්චාදි සබ්බත්ථ සබ්බසද්දසමං. සංසාස්ථෙව විසෙසො.

උභසද්දො ද්විසද්දපරියායො, සදා බහුවචනන්තොව.

“උභ යො” ඉතිධ “තතො යොනමො තු”ති එත්ථ තුග්ගහණෙන ක්චචි යොනමොකාරො. උභො පුරිසාඋභෙ වා, උභො පුරිසෙ උභෙ. සු හිසු “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා ක්චචි එකාරස්සොකාරො. උභොහි උභොහි උභෙහි උභෙහි.

227. උභාදිතො නමින්නං.

උභඉච්චෙවමාදිතො නංවචනස්ස ඉන්නං භොති.

උහින්තං, උභොහි උභොහි උභෙහි උභෙහි, උහින්තං, උභොසු උභෙසු.

ද්විආදයො සඬ්ඛ්‍යාසඬ්ඛ්‍යාසඬ්ඛ්‍යාවචනා, බහුනං වාචිතත්තා සදා බහුවචනත්තාව.

“ද්වි යො”ඉතිධ “සවිහත්තිස්ස, ඉත්ථිපුමනපුංසකසඬ්ඛ්‍යා”න්ති ව අධිකාරො.

228. යොසු ද්විත්තං ද්වෙ ව.

ද්විඉච්චෙනස්ස සඬ්ඛ්‍යාසද්දස්ස ඉත්ථිපුමනපුංසකෙ වත්තමානස්ස සවිහත්තිස්ස ද්වෙඉච්චාදෙසො හොති යොසු පරෙසු. වසද්දෙන දුචෙ ව, ක්වචි දුචි ව නංමිහි. බහුවචනුවචාරණං ද්විසද්දතො බහුවචනමෙව හොතීති ඤාපනත්ථං. ද්වෙ ධම්මා, ද්වෙ ඉත්ථියො, ද්වෙ රූපානි, දුචෙ වා, එවං දුතිශායමිපි, ද්විහි ද්විහි.

නංමිහි දීසෙ සම්පත්තෙ —

229. නො ව ද්වාදිතො නංමිහි.

ද්විඉච්චෙවමාදිතො සඬ්ඛ්‍යාතො නකාරාගමො හොති නංමිහි විහත්තිමිහි. වසද්දග්ගහණෙන ඉත්ථියං ති ව තුසද්දතො ස්සඤ්චාගමො නංමිහි විහත්තිමිහි. ද්විත්තං දුචිත්තං වා, ද්විහි ද්විහි, ද්විත්තං දුචිත්තං, ද්විසු.

තිසද්දස්ස හෙදො. “ති යො” ඉතිධ

යොලොපෙ සම්පත්තෙ

“යොසු” ති වත්තතෙ.

230. ති චතුත්තං තිස්සො චතස්සො තයොචත්තාරොතිණි චත්තාරි.

ති චතුත්තං සඬ්ඛ්‍යානං ඉත්ථිපුමනපුංසකෙ වත්තමානානං සවිහත්තිනං යථාක්කමං තිස්සො චතස්සො තයො චත්තාරොතිණි චත්තාරිඉච්චෙන ආදෙසා හොත්ති යොසු පරෙසු. තයො පුරිසා, තයො පුරිසෙ පස්ස, තිහි තිහි.

“ත” මිති වත්තතෙ.

231. ඉණ්ණමිණ්ණන්තං තිහි සඬ්ඛ්‍යාහි.

තිඉච්චෙනස්මා සඬ්ඛ්‍යාසද්දා පරස්ස නංචචනස්ස ඉණ්ණං ඉණ්ණන්තංඉච්චෙන ආදෙසා හොත්ති, සරලොපාදි. තිණ්ණං තිණ්ණන්තං, තිහි තිහි, තිණ්ණං තිණ්ණන්තං, තිසු.

ඉත්ථියං තිස්සො ඉත්ථියො, තිස්සො, තිහි තිහි, නංමිහි ස්සඤ්චාගමො, තිස්සන්තං, ස්සංඛ්‍යවධානතො ඉණ්ණාභාවො, සෙසං සමං.

නපුංසකෙ තිණ්, තිණ්. සෙසං පුල්ලිඬ්භසමං.

තථා චතුසද්දස්සපි යොසු “තිවතුන්න”න්තිආදිනා යථාචුත්තාදෙසො,
 “තතො යොනමො තු”ති එත්ථ තුසද්දෙන ක්වචි ඔකාරො ව. චත්තාරො
 චතුරො වා, චත්තාරො චතුරො, චතුභි චතුභි චතුඛිභි, චතුන්නං, නකාරාගමො.
 චතුභි චතුභි චතුඛිභි, චතුන්නං, චතුසු.

ඉත්ථීයං චතස්සො, චතස්සො, නංමහි ස්සඤ්චාගමො, “තෙසු
 චුද්ධි”න්තිආදිනා චතුරුකාරස්ස අකාරො. චතස්සන්නං. සෙසං සමං.

නපුංසකෙ චත්තාරි, චත්තාරි. සෙසං පුල්ලිඨගසමං.

තථා —

නීලාදිගුණනාමඤ්ච, ඛහුඛිඛි ව තද්ධිතං;
 සාමඤ්ඤචත්තානීතාදි-කිත්තනං වාවචලිඨගිකං.

එත්ථෙදං චුච්චතෙ —

එසෙ’සො එතමිති ව,
 පසිද්ධි අත්ථෙසු යෙසු ලොකස්ස;
 ථීපුත්තපුංසකානිති,
 චුච්චන්තෙ තානි නාමානි.

තිලිඨගං නිට්ඨිතං.

අලිඨගනාම

අථාලිඨගෙසු නාමෙසු තුම්භම්භසද්දා චුච්චන්තෙ.

තෙසං පනාලිඨගත්තා තීසු ලිඨගෙසු සමානරූපං. “තුම්භම්භ”ඉති යීතෙ
 සාදාද්වෘත්තී.

“සවිහත්තීනං, තුම්භම්භාක”න්ති අධිකාරො.

232. ත්වමහං සිමිහි ව.

සබ්බෙසං තුම්භඅම්භසද්දානං සවිහත්තීනං යථාක්කමං ත්වංඅහංඉච්චෙතෙ
 ආදෙසා භොන්ති සිමිහි විහත්තිමිහි. වසද්දෙන තුම්භස්ස තුවඤ්ච භොති. ත්වං
 පුමා, ත්වං ඉත්ථී, ත්වං නපුංසකං, තුවං සත්ථා වා. අහං පුමා, අහං ඉත්ථී, අහං
 නපුංසකං.

බහුවචනෙ “සබ්බනාමකාරතෙ පඨමො”ති එකාරො. තුම්හෙ තිට්ඨථ, භියොසා අම්හෙ මහෙමසෙ.

“අම්හස්සා”ති චත්තතෙ.

233. මයං යොමිහි පඨමෙ.

සබ්බස්ස අම්හසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස මයංආදෙසො හොති යොමිහි පඨමෙ. මයං ගච්ඡාම.

එත්ථ ච එකස්මිම්පි ගාරවබ්භුමානෙන බ්භුත්තසමාරොපා බ්භුවචනං හොති.

“අංමිහි”ති චත්තතෙ.

234. තචං මමඤ්ච නචා.

සබ්බෙසං තුම්හ අම්හසද්දානං සවිහත්තිනං තචං මමංඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති නචා යථාක්කමං අංමිහි විහත්තිමිහි. තචං, මමං පස්ස.

235. තං මමංමිහි.

සබ්බෙසං තුම්හ අම්හසද්දානං සවිහත්තිනං තං මංඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති යථාක්කමං අංමිහි විහත්තිමිහි. තං, මං.

236. තුම්හස්ස තුචං ත්වමංමිහි.

සබ්බස්ස තුම්හසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස තුචංත්වංඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති අංමිහි විහත්තිමිහි. තුචං ත්වං.

බහුවචනෙ “තුම්හම්හෙහි, ආක”න්ති ච චත්තතෙ.

237. වා ය්වජ්ජපඨමො.

තුම්හම්හෙහි පරො අජ්ජපඨමො යො ආකං හොති වා. තුම්හාකං පස්සාමි, තුම්හෙ පස්සාමි, අම්හාකං පස්සසි, අම්හෙ පස්සසි.

238. නාමිහි තයා මයා.

සබ්බෙසං තුම්හ අම්හසද්දානං සවිහත්තිනං තයා මයාඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති යථාක්කමං නාමිහි විහත්තිමිහි.

239. තයාතයිනං තකාරො ත්වත්තං වා.

තයා තයිඉච්චෙතෙසං තකාරො ත්වත්තමාපජ්ජතෙ වා. ත්වයා තයා, මයා, තුම්හෙහි තුම්හෙහි, අම්හෙහි අම්හෙහි.

“සස්මිං, වා” ති වත්තතෙ.

240. සස්සං.

තුම්හම්හෙහි සස්ස විහත්තිස්ස අමාදෙසො හොති වා. තුම්හං, අම්හං දීයතෙ.

241. තච මම සෙ.

සබ්බෙසං තුම්හ අම්හසද්දානං සවිහත්තිනං යථාක්කමං තචමමඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති සෙ විහත්තිමිහි, විකප්පෙනායං විජ්ඣන්තරස්ස විජ්ජමානත්තා.

“සෙ” ති වත්තතෙ.

242. තුය්හං මය්හඤ්ච.

සබ්බෙසං තුම්හ අම්හසද්දානං සවිහත්තිනං යථාක්කමං තුය්හංමය්හංඉච්චෙතෙ ආදෙසා ච හොන්ති සෙ විහත්තිමිහි. තච, මම තුය්හං, මය්හං වා දීයතෙ.

243. අම්හස්ස මමං සවිහත්තිස්ස සෙ.

සබ්බස්සෙව අම්හසද්දස්ස සවිහත්තිස්ස මමංආදෙසො හොති සෙ විහත්තිමිහි. මමං දීයතෙ.

“සස්ස” ත්ති ඉතො සිහගතියා “අ” මිති වත්තතෙ.

244. තුම්හම්හෙහි නමාකං.

තුම්හම්හෙහි පරස්ස නංචචනස්ස ආකම්චිවාදෙසො හොති, අඤ්ච. “තෙසු වුද්ධි” තිආදිනා අම්හස්ස ක්චචි අස්මාදෙසො. තුම්හං තුම්හාකං, අම්හං අම්හාකං අස්මාකං වා.

පඤ්චමියං “අම්හතුම්හන්තුරාජ” ඉච්චාදිනා ස්මාචචනස්ස නාභාවාතිදෙසො. තයා, මයා අපෙති, තුම්හෙහි, අම්හෙහි තුම්හෙහි අම්හෙහි, තුම්හං අම්හං තච මම, තුය්හං, මය්හං මමං පරිග්ගහො, තුම්හං තුම්හාකං, අම්හං අම්හාකං අස්මාකං ධම්මතා.

“ස්මිංමහි” ති වත්තනෙ.

245. තුම්භමිහාකං තයි මයි.

සබ්බෙසං තුම්භ අම්භසද්දානං සවිහත්තීනං තයි මයි ඉච්චෙනෙ ආදෙසා භොන්ති යථාක්කමං ස්මිංමහි විහත්තිමහි. තකාරස්ස ත්වත්තං. ත්වයි තයි මයි, තුම්භෙසු අම්භෙසු.

තෙසං එව තුම්භ අම්භසද්දානං පදනො පරෙසං ක්වචි ආදෙසන්තරවිධානෙ රූපහෙදො.

“නවා” ති අධිකාරො.

246. පදනො දුතියාවතූත්ථිජට්ඨිසු වො නො.

සබ්බෙසං තුම්භ අම්භසද්දානං සවිහත්තීනං පදස්මා පරෙසං වො නො ආදෙසා භොන්ති යථාක්කමං දුතියාවතූත්ථිජට්ඨිසු බහුවචනෙසු නවා. එත්ථ ච “එකච්චනෙසු” ති චක්ඛමානත්තා “බහුවචනෙසු” ති ලද්ධං. පභාය වො ගමිස්සාමි, මා නො අජ්ජ විකන්තිංසු, ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසිස්සාමි, සංවිහජෙථ නො රජ්ජෙන, තුට්ඨොස්මි වො පකතියා, සත්ථා නො භගවා අනුජ්ජත්තො.

නවාති කිං? භයං තුම්භාක නො සියා, එසො අම්භාකං සත්ථා.

“පදනො, චතූත්ථිජට්ඨිසු” ති වත්තනෙ.

247. තෙමෙකච්චනෙසු ච.

සබ්බෙසං තුම්භ අම්භසද්දානං සවිහත්තීනං පදස්මා පරෙසං තෙ මෙ ආදෙසා භොන්ති යථාක්කමං චතූත්ථිජට්ඨිසු එකච්චනෙසු නවා. දදාමි තෙ ගාමවරාති පඤ්ච, දදාහි මෙ ගාමවරං, ඉදං තෙ රට්ඨං, අයං මෙ පුත්තො.

නවාති කිං? ඉදං චීවරං තුය්හං විකජ්ජනත්ථාය දමමි, සුණාථ වචනං මම.

නවාධිකාරතො චෙත්ථ,
වො නො තෙ මෙති යෙ ඉමෙ;
පාදාදො ච ච වා එවා-
දියොගෙ ච න භොන්ති තෙ.

යථා —

න සොවාමි න රොදාමි, තව සුත්වාන මාණව;
තුය්හඤ්චාපි මහාරාජ, මය්හඤ්ච රට්ඨවඬ්ඨන.

එවමීදං දීඝමද්ධානං සන්ධාවිතං සංසරිතං මමඤ්චෙව තුම්භාකඤ්චාති.

පදතොති කිං? තව ඤාති, මම ඤාති.

“තෙ මෙ”ති වත්තතෙ.

248. න අංමිහි.

සබ්බෙසං තුම්භ අම්භසද්දානං සවිහත්තීනං පදස්මා පරෙසං තෙ මෙ ආදෙසා
න භොන්ති අංමිහි විහත්තිමිහි. පස්සෙය්‍යා තං වස්සසතං ආරොග්‍යං. සො
මමබ්චිති.

“තෙමෙකචචනෙ”ති වත්තතෙ.

249. වා තතියෙ ව.

සබ්බෙසං තුම්භ අම්භසද්දානං සවිහත්තීනං පදස්මා පරෙසං තෙ මෙ ආදෙසා
භොන්ති වා යථාක්කමං තතියෙකචචනෙ පරෙ. කතං තෙ පාපං, කතං තයා
පාපං, කතං මෙ පුඤ්ඤං, කතං මයා පුඤ්ඤං.

“වා, තතියෙ”ති ව වත්තතෙ.

250. බහුවචනෙසු වො නො.

සබ්බෙසං තුම්භ අම්භසද්දානං සවිහත්තීනං පදස්මා පරෙසං වො
නොආදෙසා භොන්ති වා යථාක්කමං තතියාබහුවචනෙ පරෙ. කතං වො කම්මං,
කතං නො කම්මං.

බහුවචනාදිදෙසෙන ක්වචි යොමිහි පයිමෙ ව වො නො භොන්ති. ගාමං
වො ගච්ඡෙය්‍යාථ, ගාමං නො ගච්ඡෙය්‍යාම.

තථා පඤ්චාදීනමට්ඨාරසන්තානං, කතිසද්දස්ස වාලිඬ්ඨගත්තා තිලිඬ්ඨගෙපි
සමානරූපං, අලිඬ්ඨගත්තා එව පඤ්චාදිතො ඉත්ථිප්පච්චයාභාවො.

“පඤ්ච යො”ඉතීධ –

“යොසු ද්විත්තං ද්වෙ වා”ති ඉතො “යොසු”ති වත්තතෙ,
“ඉත්ථිපුමනපුංසකසඬ්ඛ්‍ය”න්ති ව.

251. පඤ්චාදීනමකාරො.

අන්තාපෙක්ඛායං ඡට්ඨි, පඤ්චාදීනං අට්ඨාරසන්තානං සඬ්ඛ්‍යානං ඉත්ථිපුමනපුංසකෙ චත්තමානානමත්තස්ස සවිහත්තිස්ස අකාරො හොති යොසු පරෙසු. ආ එආදෙසාපවාදොයං, පඤ්චක්ඛන්ධා, පඤ්ච ගතියො, පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි. එවං දුතියායඤ්ච.

“සුනංහිසු”ති වත්තතෙ.

252. පඤ්චාදීනමත්තං.

පඤ්චාදීනමට්ඨාරසන්තානං සඬ්ඛ්‍යානමත්තො අත්තමාපජ්ජතෙ සු නං හිඉච්චෙනෙසු පරෙසු. එත්තදීසාපවාදොයං. පඤ්චහි පඤ්චහි, පඤ්චන්තං, පඤ්චහි පඤ්චහි, පඤ්චන්තං, පඤ්චසු. එවං ඡ ස ත්ත අට්ඨනව දසසද්දා.

“එකඤ්ච දස වා”ති අත්තෙ ඒවන්දසමාසෙ, “එකෙන අධිකා දසා”ති අත්තෙ තජ්ජුරිසෙ වා කතෙ

“සඬ්ඛ්‍යානෙ”ති වත්තතෙ.

253. ද්වේකට්ඨානමාකාරො වා.

ද්විඑකඅට්ඨඉච්චෙනෙසමත්තො ආකාරො හොති වා සඬ්ඛ්‍යානෙ උත්තරපදෙ පරෙ. වචත්ථිතවිභාසායං. එකාදස, ද්වාදස, අට්ඨාරස.

සඬ්ඛ්‍යානෙති කිමත්ථං? එකදන්තො, ද්විදන්තො, අට්ඨත්ථම්මො.

“වා”ති වත්තතෙ.

254. එකාදිතො දස්ස ර සඬ්ඛ්‍යානෙ.

එකාදිතො සඬ්ඛ්‍යානො පරස්ස දසස්ස ආදිස්ස දස්ස රකාරො හොති වා සඬ්ඛ්‍යානෙ. සෙසං සමං. එකාරස, එකාදස.

ද්වේ ව දස ව, ද්විහි වා අධිකා දසාති ද්විදස ඉතීධ —

“වා”ති වත්තතෙ.

255. වීසතිදසෙසු ඛා ද්විස්ස තු.

වීසති දසඉච්චෙනෙසු පරෙසු ද්විස්සද්විස්ස ඛා හොති වා. තුසද්දෙන තිංසායම්භි. රකාරො, ආත්තඤ්ච. ඛාරස, ද්වාදස.

තයො ව දස ව, තිහි වා අධිකා දසාති තෙරස. එත්ථ “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා තිසද්දස්ස තෙආදෙසො ආනවුතියා.

චත්තාරො ව දස ව, චතුහි වා අධිකා දසාති චතුද්දස ඉච්චත්ත —

“ගණනෙ, දසස්සා”ති ව චත්තතෙ.

256. චතුපපදස්ස ලොපො තුත්තරපදාදි වස්ස වු වොපි

නවා.

ගණනෙ දසස්සාදිමිහි යිතස්ස චතුඉච්චෙතස්ස උපපදස්ස තුසද්දො ලොපො හොති, උත්තරපදාදිමිහි යිතස්ස චතුපපදස්ස චකාරස්ස වු වොආදෙසො හොන්ති නවා. වුද්දස, වොද්දස, චතුද්දස.

අපිග්ගහණෙන අනුපපදස්සාපි ගණනෙ පදාදිචකාරස්ස ලොපො, වු වො හොන්ති නවා. යථා — තාලීසං, වුත්තාලීසං, වොත්තාලීසං, චත්තාලීසං.

පඤ්ච ව දස ව, පඤ්චහි වා අධිකා දසාති අත්ථෙ පඤ්චදස. “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා පඤ්චසද්දස්ස දස වීසතිසු ක්චචි පන්නපණ්ණආදෙසා. පන්නරස, පණ්ණරස.

ඡ ව දස ව, ඡහි වා අධිකා දසාති අත්ථෙ ඡදස ඉතිධ —

“ඡස්සා”ති චත්තතෙ.

257. දසෙ සො නිච්චඤ්ච.

ඡඉච්චෙතස්ස සඬ්ඛ්‍යාසද්දස්ස නිච්චං සො හොති දසෙ පරෙ.

“සඬ්ඛ්‍යානං, වා”ති ව චත්තතෙ.

258. ල දරානං.

සඬ්ඛ්‍යානං දකාරරකාරානං ලකාරාදෙසො හොති වා.

ලලානමච්චෙසෙසො. වචත්ථිතච්චාසත්ථොයං වාසද්දො, තෙන “සොලස” ඉති නිච්චං, “තෙලස, තෙරස, චත්තාලීසං, චත්තාරීස”මිති විභාසා, දස පන්නරසාදීසු න ව හොති.

සත්ත ව දස ව, සත්තහි වා අධිකා දසාති අත්ථෙ සත්තරස, සත්තදස.

අටිය ව දස ව, අටියහි වා අධිකා දසාති අත්ථෙ අටියදස ඉතීධ ආත්තෙ කතෙ

“වා, දස්ස, ර, සඬ්ඛ්‍යානෙ”ති ව වත්තතෙ.

259. අටියාදිනො ව.

අටියාදිනො ව දසසද්දස්ස දකාරස්ස රකාරො හොති වා සඬ්ඛ්‍යානෙ. අටියාරස, අටියාදස.

අටියාදිනොති කිං? චතුද්දස.

කතිසද්දො ඛහුවචනත්තොව, “කති යො” ඉතීධ

නිච්චං යොලොපාදි, රස්සත්තං, කති තිට්ඨන්ති, කති පස්සසි, කතිහි කතිහි, කතිනං, කතිහි කතිහි, කතිනං, කතිසු.

අලිඬ්ඛනාමං නිට්ඨිතං.

විහත්තිජපච්චයවිධාන

අථ විහත්තිජපච්චයන්තා වුච්චන්තෙ.

තෙසං පනාලිඬ්ඛත්තා, නිපාතත්තා ව තිලිඬ්ඛගෙ, චචනද්වයෙ ව සමානං රූපං.

පුරිසස්මා, පුරිසෙහි වාති අත්ථෙ –

260. ක්වචි නො පඤ්චම්‍යත්ථෙ.

සබ්බස්මා සුද්ධනාමනො, සබ්බනාමනො ව ලිඬ්ඛමිහා ක්වචි නොපච්චයො හොති පඤ්චම්‍යත්ථෙ.

261. ත්වාදයො විහත්තිසඤ්ඤා.

නොආදි යෙසං දානිපරියන්තානං පච්චයානං තෙ හොන්ති පච්චයා ත්වාදයො, තෙ පච්චයා විහත්තිසඤ්ඤා හොන්ති. තෙන තදන්තානම්පි විහත්‍යන්තපදත්තං සිද්ධං හොති.

පුරිසනො, ඵ්චං රාජනො වා, වොරනො වා, අග්ගිනො වා, ගහපතිනො වා, හත්ථිනො, හෙතුනො, සබ්බඤ්ඤනො, කඤ්ඤනො, යුත්තිනො, ඉත්ථිනො,

හික්බුතිනො, එත්ථ ච “ක්වවාදිමජ්ඣුත්තරානං දීඝරස්සාපච්චයෙසු වා”ති තොපච්චයෙ රස්සත්තං. යාගුතො, ජම්බුතො, චිත්තතො, ආයුතො ඉච්චාදි.

සබ්බනාමතො සබ්බස්මා, සබ්බෙහීති වා අත්ථෙ සබ්බතො, එවං යතො, තතො, කතරතො, කතමතො, ඉතරතො, අඤ්ඤතො, එකතො, උභයතො, පුබ්බතො, පරතො, අපරතො, දක්ඛිණතො, උත්තරතො, අමුතො.

“කිස්ස, කු”ඉති ච වත්තතෙ.

262. තුතොපෙසු ච.

කිම්චිචෙතස්ස කු හොති තුතො ථඉච්චෙතෙසු ච පරෙසු. කස්මා, කෙහීති වා කුතො.

“තුතොපෙසු”ති වත්තතෙ.

263. සබ්බස්සෙතස්සාකාරො වා.

සබ්බස්ස එතසද්දස්ස අකාරො හොති වා තොථඉච්චෙතෙසු. එතස්මා, එතෙහීති වා අතො.

“සබ්බස්සෙතස්සා”ති ච වත්තතෙ.

264. එ තොපෙසු ච.

සබ්බස්ස එතසද්දස්ස එකාරො හොති වා තොථඉච්චෙතෙසු. ද්විත්තං, එත්තො.

“සබ්බස්සා”ති වත්තතෙ.

265. ඉමස්සි ථංදානිහතොධෙසු ච.

ඉමසද්දස්ස සබ්බස්සෙව ඉකාරො හොති ථංදානිහතොධඉච්චෙතෙසු ච. ඉමස්මාති ඉතො.

“ක්වචි තො”ති යොගවිභාගෙන ආදිප්පභූතීහි තො සත්තමියත්ථෙ. අනිච්චාදීහි තතියත්ථෙ ච. යථා – ආදිමහීහි අත්ථෙ ආදිතො. එවං මජ්ඣනො, එකතො, පුරතො, පච්ඡතො, පස්සතො, පිට්ඨිතො, පාදතො, සිසතො, අග්ගතො, මූලතො, පරතො ඉච්චාදයො.

තතියත්ථෙ අනිච්චෙතාති අනිච්චතො, අනිච්චතො සම්මසති. එවං දුක්ඛතො, රොගතො, ගණ්ඨතො ඉච්චාදයො.

“අත්ථෙ, ක්වච්චි”ති ච වත්තනෙ.

266. තුථ සත්තමියා සබ්බනාමෙහි.

සබ්බනාමෙහි පරා තු ථුච්චෙවෙනෙ පච්චයා හොන්ති ක්වච්චි සත්තමයත්ථෙ. සබ්බස්මිං, සබ්බෙසු වාති සබ්බත්ත සබ්බත්ථ. එවං යත්ත යත්ථ, තත්ත තත්ථ, ඉතරත්ත ඉතරත්ථ, අඤ්ඤත්ත අඤ්ඤත්ථ, උභයත්ත උභයත්ථ, පරත්ත පරත්ථ, කුත්ත කුත්ථ, “ත්තොපෙසු වා”ති කුත්තං. “කිස්ස ක වෙ වා”ති සුත්තෙ වසද්දෙන කාදෙසො. කත්ථ, අමුත්ත අමුත්ථ.

“සබ්බස්සෙතස්සාකාරො”ති වත්තනෙ.

267. ත්‍රෙ නිච්චං.

සබ්බස්සෙව එතසද්දස්ස අකාරො හොති නිච්චං ත්‍රෙ පරෙ. අත්ත. “සබ්බස්සෙතස්සාකාරො වා”ති අත්තං, “එ තොපෙසු වා”ති එකාරො, අත්ථ, එත්ථ.

“ක්වච්චි, අත්ථෙ, සත්තමියා”ති ච අධිකාරො, සබ්බස්මින්ති අත්ථෙ —

268. සබ්බතො ධි.

සබ්බඉච්චෙනස්මා ධිජ්ජච්චයො හොති ක්වච්චි සත්තමයත්ථෙ. සබ්බධි.

269. කිස්මා වො.

කිම්ච්චෙනස්මා වජ්ජච්චයො හොති ක්වච්චි සත්තමයත්ථෙ.

270. කිස්ස ක වෙ ව.

කිම්ච්චෙනස්ස කසද්දො ආදෙසො හොති වජ්ජච්චයෙපරෙ. වග්ගහණෙන ථහමාදිඅවජ්ජච්චයෙපි. “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා කකාරෙ අකාරස්ස ලොපො ච වම්භි. ක්ව ගතොසි ත්වං.

“කිස්මා”ති වත්තනෙ.

271. හිංහංහිඤ්චනං.

කිම්ච්චෙනස්මා හිං හං හිඤ්චනංඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති ක්වච්චි සත්තමයත්ථෙ.

“කිස්සා”ති වත්තනෙ.

272. කු හිංහංසු ව.

කිම්චිචෙනස්ස කු හොති හිං හං ඉච්චෙනෙසු. වග්ගහණෙන හිඤ්චනංදාවනම්චිවාදීසුපි. කිස්මින්ති කුහිං, කුහං, කුහිඤ්චනං, කහං කාදෙසො.

“හිං හ”න්ති වත්තනෙ.

273. තම්හා ව.

තඉච්චෙනස්මා ව සබ්බනාමනො හිංහංපච්චයා හොන්ති ක්චචි සත්තම්‍යත්ථෙ. තස්මින්ති තහිං, තහං.

274. ඉමස්මා භධා ව.

ඉමසද්දෙනො භධස්පච්චයා හොන්ති ක්චචි සත්තම්‍යත්ථෙ. “ඉමස්සි ථ”න්තිආදිනා ඉකාරො. ඉමස්මින්ති ඉහ, ඉධ.

275. යනො හිං.

යඉච්චෙනස්මා සබ්බනාමනො හිංපච්චයො හොති ක්චචි සත්තම්‍යත්ථෙ. යස්මින්ති යහිං.

“කාලෙ”ති අධිකාරොයං.

කස්මිං කාලෙති අත්ථෙ

276. කිංසබ්බඤ්ඤඵකයකුහි දා දාවනං.

කිං සබ්බඅඤ්ඤඵකයඉච්චෙනෙහි සබ්බනාමෙහි දාපච්චයො හොති. කුඉච්චෙනස්මා දාවනඤ්ච කාලෙ ක්චචි සත්තම්‍යත්ථෙ.

“කිස්ස ක චෙ වා”ති සුත්තෙ වසද්දෙන කාදෙසො, කදා.

277. සබ්බස්ස යො දාමහි වා.

සබ්බඉච්චෙනස්ස සද්දස්ස සසද්දාදෙසො හොති වා දාපච්චයෙ පරෙ. සබ්බස්මිං කාලෙති සදා, සබ්බදා.

ඵචං අඤ්ඤදා, ඵකදා, යදා, කස්මිං කාලෙති කුදාවනං, “කු හිංහංසු වා”ති සුත්තෙ වසද්දෙන කුත්තං, “කු”ඉති නිපාතනෙන වා.

“දා”ති වත්තනෙ.

278. තම්භා දානි ව.

තඉච්චෙනස්මා සබ්බනාමනො දානිදාපච්චයා හොන්ති කාලෙ ක්වචි සත්තමාත්ථෙ. තස්මිං කාලෙති තදානි, තදා.

279. ඉමස්මා රහිධුනාදානි ව.

ඉමසද්දතො රහි ධුනා දානිඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති කාලෙ ක්වචි සත්තමාත්ථෙ.

“සබ්බස්ස, ඉමස්සා”ති ව චත්තනෙ.

280. එත රහිමිහි.

සබ්බස්ස ඉමසද්දස්ස එතාදෙසො හොති රහිමිහි පච්චයෙ පරෙ. ඉමස්මිං කාලෙති එතරහි.

281. අ ධුනාමිහි ව.

සබ්බස්සෙව ඉමසද්දස්ස අකාරො හොති ධුනාපච්චයෙ පරෙ. අධුනා, ඉමසද්දස්ස ඉකාරො. ඉමස්මිං කාලෙති ඉදානි.

විහත්තිජ්ජච්චයවිධානං නිට්ඨිතං.

ඔපසග්ගිකපද

අථාලිඬගසඬඛ්‍යාවිහත්තිහෙදා උපසග්ගනිපාතා වුච්චන්තෙ.

ප පරා නි නී උ දු සං වි අව අනු පරි අධි අභි පති සු ආ අති අපි අප උප ඉති ජිසති උපසග්ගා.

තත්ථ පසද්දො පකාරා’දිකම්ම පධානි’ස්සරිය’න්තොභාවවියොග තජ්ජර භුසත්ථ සම්භවතිත්ති අනාවලි පත්ථනාදීසු. පඉති අයමුපසග්ගො එතෙසු පකාරාදීසු අත්ථෙසු චත්තති, යථා – පකාරෙ පඤ්ඤා, ආදිකම්මෙ විජ්ජකතං, පධානෙ පණිතං, පධානං පධානත්තං, ඉස්සරියෙ පභූ අයං දෙසස්ස, අන්තොභාවෙ පක්ඛිත්තං, වියොගෙ පවාසි, තජ්ජරෙ පාවරියො, භුසත්ථෙ පවුද්ධකායො, සම්භවෙ භිමවතා ගඬිගා පහවති, තිත්තියං පහුතමන්තං, අනාවලි පසන්තමුදකං, පත්ථනෙ පණිහිතං.

පරාග්‍රති පරිහානි පරාජය ගතිවික්කමා'මසනාදීසු. යථා - පරිහානියං පරාහවො, පරාජයෙ පරාජිතො, ගතියං පරායනං. වික්කමෙ පරක්කමති, ආමසනෙ අභිගස්ස පරාමසනං.

නිග්‍රති නිස්සෙස නිග්ගත නිහරණ'න්තොපවෙසනා'භාවනිසෙධ නික්ඛන්ත පාතුභාවා'වධාරණ විහජන උපමු'පධාරණා'වසානජෙකාදීසු. නිස්සෙසෙ නිරුත්ති, නිරවසෙසං දෙති, නිග්ගතෙ නික්කිලෙසො, නියානි, නිහරණෙ නිද්ධාරණං, අන්තොපවෙසනෙ නිබ්බානො, අභාවෙ නිම්මක්ඛිකං, නිසෙධෙ නිවාරෙති, නික්ඛන්තෙ නිබ්බානො, නිබ්බානං, පාතුභාවෙ නිම්මිතං, අවධාරණෙ නිවිජයො, විහජනෙ නිද්දෙසො, උපමායං නිදස්සනං, උපධාරණෙ නිසාමනං, අවසානෙ නිට්ඨිතං, ඡෙකෙ නිපුණො.

නිග්‍රති නිහරණා'වරණාදීසු. නිහරණෙ නිහරති, ආවරණෙ නිවරණං.

උග්‍රති උග්ගතු'ද්ධකම්ම පධාන වියොග සම්භව අත්ථලාභසත්ති සරූපකථනාදීසු. උග්ගතෙ උග්ගච්ඡති, උද්ධකම්මෙ ආසනා උට්ඨිතො, උක්ඛෙපො, පධානෙ උත්තමො, ලොකුත්තරො, වියොගෙ උබ්බාසිතො, සම්භවෙ උබ්භූතො, අත්ථලාභෙ උප්පන්නං ඤාණං, සත්තියං උස්සහති ගන්තුං, සරූපකථනෙ උද්දිසති සුත්තං.

දුග්‍රති අසොභනා'භාවකුච්ඡිතා'සමිද්ධි කිච්ඡ විරූපනාදීසු. අසොභනෙ දුග්ගන්ධො, අභාවෙ දුබ්භික්ඛං, කුච්ඡිතෙ දුක්කටං, අසමිද්ධියං දුස්සස්සං, කිච්ඡෙ දුක්කරං, විරූපතායං දුබ්බණ්ණො, දුම්මුබ්බො.

සංග්‍රති සමොධාන සම්මාසම සමන්තභාවසඤ්ඤා සඤ්ඤාපභූසත්ථ සහත්ථ අප්පත්ථ පහවා'හිමුඛභාව සඤ්ඤා පිධාන පුනප්පුනකරණ සමිද්ධාදීසු. සමොධානෙ සන්ධි, සම්මාසමෙසු සමාධි, සම්පයුත්තො, සමන්තභාවෙ සංකිණ්ණො සමුල්ලපනා, සඤ්ඤාතෙ සඤ්ඤාමො, සඤ්ඤාපෙ සමාසො, භූසත්ථෙ සාරත්තො, සහත්ථෙ සංවාසො, අප්පත්ථෙ සමග්ගො. පහවෙ සම්භවො, අහිමුඛභාවෙ සම්මුඛං, සඤ්ඤාතෙ සඤ්ඤාණ්හාති, පිධානෙ සංවුතං, පුනප්පුනකරණෙ සන්ධාවති, සමිද්ධියං සම්පන්නො.

විග්‍රති විසෙස විවිධ විරුද්ධ විගත වියොග විරූපනාදීසු. විසෙසෙ විමුත්ති විසිට්ඨො, විවිධෙ විමති විවිත්‍රං, විරුද්ධෙ විවාදො, විගතෙ විමලං, වියොගෙ විප්පයුත්තො, විරූපතායං විරූපො.

අවග්‍රති අධොභාග වියොග පරිහව ජානන සුද්ධි නිවිජයදෙස ථෙය්‍යාදීසු. අධොභාගෙ අවක්ඛිත්තවක්ඛු, වියොගෙ ඔමුක්කඋපාහනො අවකොකිලං වනං,

පරිභවෙ අවජානනං අවමඤ්ඤති, ඡානනෙ අවගච්ඡති, සුද්ධියං වොදානං, නිව්ඡයෙ අවධාරණං, දෙසෙ අවකාසො, ථෙය්‍යෙ අවහාරො.

අනුඉති අනුගතා'නුපවිජින්න පවිජත්ථ භුසත්ථ සාදිස්ස භිත්තනියත්ථ ලක්ඛණි'ත්ථම්භුතක්ඛාන භාග විච්ඡාදීසු. අනුගතෙ අන්වෙති, අනුපවිජින්නෙ අනුසයො, පවිජාසද්දත්ථෙ අනුරථං, භුසත්ථෙ අනුරත්තො, සාදිස්සෙ අනුරූපං. භීතෙ අනුසාරිපුත්තං පඤ්ඤවත්තො, තතියත්ථෙ නදිමන්වවසිතා සෙනා, ලක්ඛණෙ රුක්ඛං අනු විජ්ජොතතෙ විජ්ජු, ඉත්ථම්භුතක්ඛානෙ සාධු දෙවදත්තො මාතරං අනු, භාගෙ යදෙත්ථ මං අනුසියා තං දීයතු, විච්ඡායං රුක්ඛං රුක්ඛං අනු විජ්ජොතතෙ චන්දො.

පරිඉති සමන්තතොභාව පරිච්ඡෙද වජ්ජනා'ලිඬගන නිවාසනපුජාභොජනා'වජානන දොසක්ඛාන ලක්ඛණාදීසු. සමන්තතොභාවෙ පරිවුතො, පරිච්ඡෙදෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යං, වජ්ජනෙ පරිහරති, ආලිඬගතෙ පරිස්සජති, නිවාසනෙ චත්ථං පරිධස්සති, පුජායං පාරිවරියා, භොජනෙ භික්ඛුං පරිවිසති. අවජානනෙ පරිභවති, දොසක්ඛානෙ පරිභාසති, ලක්ඛණාදීසු රුක්ඛං පරි විජ්ජොතතෙ විජ්ජුඉච්චාදි.

අධිඉති

අධිකි'ස්ස'රූපරිභාවා'ධිභවනජ්ඣායනා'ධිට්ඨානනිව්ඡයපාපුණ්ණාදීසු. අධිකෙ අධිසීලං, ඉස්සරෙ අධිපති, අධි බ්‍රහ්මදත්තෙ පඤ්චාලා, උපරිභාවෙ අධිරොහති, පථවිං අධිසෙස්සති, අධිභවනෙ අධිභවති, අජ්ඣායනෙ ඛ්‍යාකරණමධිතෙ, අධිට්ඨානෙ භූමිකම්පාදිං අධිට්ඨාති, නිව්ඡයෙ අධිමොක්ඛො, පාපුණ්ණෙ භොගක්ඛන්ධං අධිගච්ඡති.

අභිඉති අභිමුඛභාව විසිට්ඨා'ධි කු'ද්ධකම්ම කුල සාරුජ්ජවන්දන ලක්ඛණි'ත්ථම්භුතක්ඛාන විච්ඡාදීසු. අභිමුඛභාවෙ අභිමුඛො අභික්කමති, විසිට්ඨෙ අභිධම්මො, අධිකෙ අභිවස්සති, උද්ධකම්මෙ අභිරුහති, කුලෙ අභිජාතො, සාරුජ්ජෙ අභිරූපො, වන්දනෙ අභිවාදෙති, ලක්ඛණාදීසු පුරිමසමං.

පතිඉති පතිගත පටිලොමපතීනිධි පතිදාන නිසෙධනිවත්තන සාදිස්ස පතිකරණා'දාන පතිබොධ පටිච්ච ලක්ඛණි'ත්ථම්භුතක්ඛාන භාගවිච්ඡාදීසු. පතිගතෙ පච්චක්ඛං, පටිලොමෙ පතියොතං, පතීනිධිමිහි ආවරියතො පති සිස්සො, පතිදානෙ තෙලත්ථිකස්ස සතං පති දදාති, නිසෙධෙ පටිසෙධනං, නිවත්තනෙ පටික්කමති, සාදිස්සෙ පතිරූපකං, පතිකරණෙ පතිකාරො, ආදානෙ පතිග්ගණ්හාති, පතිබොධෙ පටිවෙධො, පටිච්චෙ පච්චයො, ලක්ඛණාදීසු පුරිමසමං.

සුඉති සොහන සුට්ඨසම්මා සමිද්ධි සුඛත්ථාදීසු. සොහනෙ සුගන්ධො, සුට්ඨසම්මාදන්තේසු සුට්ඨ ගතො සුගතො, සම්මා ගතොතිපි සුගතො, සමිද්ධියං සුභික්ඛං, සුඛත්තේ සුකරො.

ආඉති අභිමුඛභාවු'ද්ධකම්ම මරියාදා'භිවිධි පත්ති'ච්ඡාපරිස්සජන ආදිකම්මග්ගහණ නිවාස සමීප'වහානාදීසු. අභිමුඛභාවෙ ආගච්ඡති, උද්ධකම්මෙ ආරොහති, මරියාදායං ආපබ්බතා ඛෙත්තං, අභිවිධිමිති ආකුමාරං යසො කච්චායනස්ස, පත්තියං ආපත්තිමාපන්නො, ඉච්ඡායං ආකඬ්ඛා, පරිස්සජනෙ ආලිඬගනං, ආදිකම්මෙ ආරම්භො, ගහණෙ ආදියති ආලම්බති, නිවාසෙ ආවසංථා, සමීපෙ ආසන්නං, අවහානෙ ආමන්තෙසි.

අතිඉති අභික්කමනා'තික්කන්තා'තිසය භුසත්ථාදීසු. අතික්කමනෙ අතිරොචති අමිහෙහි, අතීතො, අතික්කන්තෙ අච්චන්තං, අතිසයෙ අතිකුසලො, භුසත්තේ අතික්කොධො අතිවුද්ධි.

අපිඉති සම්භාවනා'පෙක්ඛා සමුච්චය ගරහ පඤ්ඤාදීසු. සම්භාවනායං අපි දිබ්බෙසු කාමෙසු, මෙරුමිපි විනිවිජ්ඣිත්වා ගච්ඡෙය්‍ය, අපෙක්ඛායං අයමිපි ධම්මො අනියතො, සමුච්චයෙ ඉතිපි අරහං, අන්තමිපි අන්තගුණමිපි ආදාය, ගරහෙ අපි අමිහාකං පණ්ඩිතක, පඤ්ඤෙ අපි හන්තෙ භික්ඛං ලභිත්ථ.

අපඉති අපගත ගරහ වජ්ජන පූජා පදුස්සනාදීසු. අපගතෙ අපමානො අපෙතො, ගරහෙ අපගබ්භො, වජ්ජනෙ අපසාලාය ආයන්ති වාණිජා, පූජායං වුද්ධාපවායී, පදුස්සනෙ අපරජ්ඣති.

උපඉති උපගමන සමීපු'පපත්ති සාදිස්සා'ධිකු'පරිභාවා'නසන දොසක්ඛාන සඤ්ඤා පුබ්බකම්ම පූජා ගය්‍යාකාර භුසත්ථාදීසු. උපගමනෙ නිසින්නං වා උපනිසිදෙය්‍ය, සමීපෙ උපනගරං, උපපත්තියං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජති, අථ වා උපපත්ති යුත්ති, යථා – උපපත්තිතො ඉක්ඛතීති උපෙක්ඛා, සාදිස්සෙ උපමානං උපමා, අධිකෙ උප බාරියං දොණො, උපරිභාවෙ උපසම්පන්නො, අනසනෙ උපවාසො, දොසක්ඛානෙ පරං උපපදති, සඤ්ඤායං උපධා උපසග්ගො, පුබ්බකම්මෙ උපක්කමො උපකාරො, පූජායං බුද්ධුපට්ඨාකො, මාතුපට්ඨානං, ගය්‍යාකාරෙ සොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, භුසත්තේ උපාදානං, උපායාසො, උපනිස්සයොති. ඉති අනෙකත්ථා හි උපසග්ගා.

වුත්තඤ්ච –

‘උපසග්ග නිපාතා ව, පච්චයා ව ඉමෙ තයො;
නෙකෙනෙකත්ථවිසයා, ඉති නෙරුත්තිකාබුචු’න්ති.

තත්ථ උපසග්ගානං නාමාධ්‍යාතවිසෙසකත්තා ලිඛිගසඤ්ඤායං අනියමෙන ස්‍යාදිමිහි සම්පත්තෙ තෙසං සඬ්ඛ්‍යාකම්මාදිභෙදාභාවා තෙහි පයමෙකචචනමෙව භවති.

“ලොප” ත්ති චත්තමානෙ

282. සබ්බාසමාච්ඡෙසාපසග්ගනිපාතාදීහි ව.

ආච්ඡෙසාසද්දතො, උපසග්ගනිපාතෙහි ව සබ්බාසං පරාසං විහත්තීනං ලොපො හොති. ආදිසද්දෙන ක්වචි සුත්තපදාදීහි ව. එත්ථ ව ආච්ඡෙසානිමස්ස විසුං ගහණං සසඬ්ඛ්‍යාත්තදීපනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං.

උපෙච්චත්ථං සජ්ජන්තිති, උපසග්ගා හි පාදයො;
චාදී පදාදිමජ්ඣන්තෙ, නිපාතා නිපතන්තිති.

පහරණං පහාරො, එවං පරාහවො, නිවාසො, නීහාරො, උහාරො, දුහාරො, සංහාරො, විහාරො, අවහාරො, අනුහාරො, පරිහාරො, අධිහාරො, අභිහාරො, පතිහාරො, සුහාරො, ආහාරො, අතිහාරො, අපිහාරො, අපහාරො, උපහාරො. පහරති, පරාහවති, නිවසති, නීහරති, උද්ධරති ඉච්චාදි යොජෙතබ්බං.

ධාත්චත්ථං බාධතෙ කොචි, කොචි තමනුචත්තතෙ;
තමෙවඤ්ඤො විසෙසෙති, උපසග්ගගති තිධා.

ඔපසග්ගිකපදං නිට්ඨිතං.

නෙපාතිකපද

සමුච්චයවිකප්පනපටිසෙධපුරණාදිඅත්ථං අසත්චවාචකං නෙපාතිකං පදං.

තත්‍ර වග්ගෙ සමුච්චයා’න්වාචයෙ’තරිතරයොගසමාහාරා’වධාරණාදියු.

වාග්ගෙ විකප්පනු’පමාන සමුච්චය වචන්ථිතවිභාසාසු.

න නො මා අ අලං හලං ඉච්චෙතෙ පටිසෙධනත්ථෙ.

අලං පරියත්ති භූසනෙසු ව.

පුරණත්ථං දුට්ඨං අත්ථපුරණං පදපුරණඤ්ච.

තත්ථං අථ බලු වත වථ අථො අස්සු යග්ගෙහි හි වරහි නං තං වා ච තුව වො පන හවෙ කීව හ තතො යථා සුදං බො වෙ හං එනං සෙය්‍යථිදං ඉච්චෙවමාදීනි පදපුරණානි.

තත්ථං – අථඉති පඤ්භා’නන්තරියා’ධිකාරාදීසු ව.

බලුඉති පටිසෙධා’වධාරණ පසිද්ධිසු ව.

වතඉති එකංස බෙදා’නුකම්පසඬිකප්පෙසු ව.

අථොඉති අන්වාදෙසෙ ව.

හිඉති හෙතු අවධාරණෙසු ව.

තුඉති විසෙස හෙතු නිවත්තනාදීසු ව.

පනඉති විසෙසෙපි.

හවෙ, වෙඉච්චෙනෙ එකංසත්ථෙපි.

හංඉති විසාද සම්භමෙසුපි.

සෙය්‍යථිදන්ති තං කතමන්ති අත්ථෙපි.

අත්ථපුරණං දුට්ඨං විභත්තියුත්තං, අවිභත්තියුත්තඤ්ච.

අත්ථි සක්කා ලබ්භා ඉච්චෙනෙ පඨමායං.

ආවුසො අම්භො හම්භො රෙ අරෙ හරෙ ඡෙඉච්චෙනෙ ආමන්තනෙ.

දිවා භියෙය්‍යා නමො ඉච්චෙනෙ පඨමායං, දුතියායඤ්ච.

සයං සාමං සං සම්මා කීන්ති ඉච්චෙනෙ තතියත්ථෙ, සොතො ධාපච්චයන්තා ව. සුත්තසො පදසො අනිච්චතො දුක්ඛතො එකධා ද්විධා ඉච්චාදි.

තවෙ තුංපච්චයන්තා චතුත්ථියා, කාතවෙ දාතවෙ කාතුං කාරෙතුං දාතුං දාපෙතුං ඉච්චාදි.

සො තොපච්චයන්තා පඤ්චමියත්ථෙ, දීඝසො ඔරසො රාජතො වා චොරතො වා ඉච්චාදි.

තො සත්තමාත්ථෙපි, ත්‍රූපාදිපච්චයන්තා ව. එකතො පුරතො පච්ඡතො පස්සතො පිට්ඨිතො පාදතො සීසතො අග්ගතො මූලතො යත්‍ර යත්ථ යහිං තත්‍ර තත්ථ තහිං තහං ඉච්චාදි.

සමන්තා සාමන්තා පරිතො අභිතො සමන්තතො එකජ්ඣං එකමන්තං හෙට්ඨා උපරි උද්ධං අධො තිරියං සම්මුඛා පරම්මුඛා ආචී රහො තිරො උච්චං නීචං අන්තො අන්තරා අජ්ඣන්තං බහිද්ධා බාහිරා බාහිරං බහි ඔරං පාරං ආරා ආරකා පච්ඡා පුරෙ හුරං පෙච්ච ඉච්චෙතෙ සත්තමියා.

සම්පති ආයති අජ්ජ අපරජ්ජු පරජ්ජ සුචෙ ස්ථෙ පරසුචෙ හියොයා පරෙ සජ්ජු සායං පාතො කාලං කල්ලං දිවා නත්තං නිච්චං සතතං අභිණ්භං අභික්ඛණං මුහුං මුහුත්තං භූතපුබ්බං පුරා යදා තදා කදා ඉච්චාදයො කාලසත්තමියා. ඉති විහත්තියුත්තාති.

අවිහත්තියුත්තෙසු ව අජ්ජෙව අජ්ජෙවනාම නු ඉච්චෙතෙ සංසයන්ථෙ.

අද්ධා අඤ්ඤදත්ථු තග්ග ඡාතු කාමං සසක්කංඉච්චෙතෙ එකංසන්ථෙ.

එවඉති අවධාරණෙ.

කච්චිත්තු'කිත්තනනුකථං කිංසු කිංඉච්චෙතෙ පුච්ඡනත්ථෙ.

එවං ඉති ඉත්ථං ඉච්චෙතෙ නිදස්සනෙ.

ඉති හෙතු වාක්‍යපරිසමත්තිසු ව.

යාව තාව යාවතා තාවතා කිත්තාවතා එත්තාවතා කීව ඉච්චෙතෙ පරිච්ඡෙදනත්ථෙ.

එවං සාහු ලහු ඔපායිකං පතිරූපං ආම සාධු ඉති සම්පට්ච්ඡනත්ථෙ.

යථා තථා යථෙව තථෙව එවං එවමෙව එවමෙවං එවමිපි යථාපි සෙය්‍යථාපි සෙය්‍යථාපිනාම විය ඉව යථරිව තථරිව යථානාම තථානාම යථාහි තථාහි යථාවතථාව ඉච්චෙතෙ පටිභාගත්ථෙ.

යථාඉති යොග්ගතා විච්ඡා පදත්ථානනිවත්තනිදස්සනෙසු ව.

එවංඉති උපදෙස පඤ්භාදීසු ව.

කිඤ්චාපිඉති අනුග්ගහත්ථෙ.

අභොග්ගති ගරහ පසංසන පත්ථනෙසු ව.

නාමග්ගති ගරහ පසංසන සඤ්ඤා පඤ්ඤෙසු ව.

සාධුග්ගති පසංසන යාවනෙසු ව.

ඉඨිස හන්ද ඉච්චෙනෙ චොදනත්ථෙ.

සාධු සුට්ඨු එවමෙතන්ති අනුමොදනෙ.

කිරග්ගති අනුස්සවණ අස්සද්ධෙය්‍යසු.

නුනග්ගති අනුමානා'නුස්සරණ පරිවිතක්කනෙසු.

කස්මාග්ගති කාරණපුච්ඡනෙ.

යස්මා තස්මා තථාහි තෙන ඉච්චෙනෙ කාරණච්ඡෙදනත්ථෙ.

සහ සද්ධිං සමං අමාග්ගති සමක්‍රියායං.

විනා රිතෙග්ගති විජ්ජයොගෙ.

නානා පුටු බහුජ්ජකාරෙ.

පුටු විසුං අසඬ්ඝාතෙ ව.

දුට්ඨු කු ජිගුච්ඡායං.

පුන අජ්ජයමෙ.

කථඤ්චි කිච්ඡත්ථෙ ව.

ධා ක්ඛන්තුං සකිඤ්ච සඬ්ඛ්‍යාවිභාගෙ.

ර්සකං අජ්ජත්ථෙ.

සණ්කං මන්දත්ථෙ.

බ්ජ්ජං අරං ලහු ආසුං තුණ්ණං අවිරං සිසත්ථෙ.

විරං වරස්සං දිසකාලෙ.

වෙ යදි සඬිකාවට්ඨානෙ.

ධුචං ටීරාවධාරණෙසු.

හා විසාදෙ.

තුණ්හී අභාසනෙ.

සච්ඡ පච්චක්ඛෙ.

මුසා මිච්ඡා අලිකං අසච්චෙ.

සුචත්ථී ආසිසත්ථෙ ඉච්චාදි.

තුන ත්වාන ත්වාපච්චයන්තා උස්සුක්කනත්ථෙ භවන්ති.

යථා – පස්සිතුන පස්සිය පස්සිත්වාන පස්සිත්වා දිස්වා දිස්වානදස්සෙත්වා දාතුන දත්වාන දත්වා උපාදාය දාපෙත්වා විඤ්ඤාපෙත්වා විවෙය්‍ය විනෙය්‍ය නිහච්ච සමෙච්ච අපෙච්ච උපෙච්ච ආරබ්භ ආගමිම ඉච්චාදි.

ඵචං නාමාඛ්‍යාතොපසග්ගවිනිමුත්තං යද්ධ්‍යයලක්ඛණං, තං සබ්බං නිපාතපදන්ති වෙදිතබ්බං.

චුත්තඤ්ච –

“මුත්තං පදත්තයා යස්මා, තස්මා නිපතත්තන්තරා;
නෙපාතිකන්ති තං චුත්තං, යං අඛ්‍යය සලක්ඛණ”න්ති.

නෙපාතිකපදං නිට්ඨිතං.

පුල්ලිඬගං ඉත්ථිලිඬගඤ්ච, නපුංසකමථාපරං;
තිලිඬගඤ්ච අලිඬගඤ්ච, නාමිකං පඤ්චධා ධිතං.

ඉති පදරුපසිද්ධියං නාමකණ්ඩො දුතියො.

3. කාරකකණ්ඩ

අප විභත්තිනමත්ථහෙදා වුවුවන්තෙ.

තත්ථ ඵකම්පි අත්ථං කම්මාදිවසෙන, ඵකත්තාදිවසෙන ච විභජන්තිති විභත්තියො, ස්වාදයො. තා පන පට්ඨාදිවෙදෙන සත්තවිධා.

තත්ථ කස්මිං අත්ථෙප්පට්ඨො?

283. ලිඛිගත්ථෙප්පට්ඨො.

ලිඛිගත්ථාහිධානමත්තෙ පට්ඨොවිභත්ති හොති.

ලිඛිගස්ස අත්ථො ලිඛිගත්ථො. ඵත්ථ ච ලීනං අභිගන්ති ලිඛිගං, අපාකටො අවයවො, පුරිසොතිආදීනඤ්ඤි පකතිප්පච්චයාදිවිභාගකප්පනාය නිප්ථාදිතානං සද්දප්පතිරූපකානං නාමිකපදානං පට්ඨං යපෙනබ්බං පකතිරූපං අපාකටත්තා, අවයවත්තා ච ලිඛිගන්ති වුවුවති. අප්ප වා විසදාවිසදොභයරහිතාකාරවොභාරසඬ්ඛාතෙන තිවිධලිඛිගෙන සහිතත්ථස්ස, තබ්බිනිමුත්තස්සුපසග්ගාදිනමත්ථස්ස ච ලීනස්ස ගමනතො, ලිඛිගනතො වා ලිඛිගන්ති අත්ථත්ථනාමවසෙන වා “ධාතුප්පච්චයවිභත්තිවජ්ජිතමත්ථවං ලිඛිග”න්ති වචනතො පරසමඤ්ඤාවසෙන වා ලිඛිගන්ති ඉධ පාටිපදිකාපරනාමධෙය්‍යං ස්වාදිවිභත්තන්තපදපකතිරූපමෙව වුවුවතිති දට්ඨබ්බං.

ලිඛිගස්සත්ථො නාම පබ්බන්ධවිසෙසාකාරෙන පවත්තමානෙ රූපාදයො උපාදාය පඤ්ඤාපීයමානො තදඤ්ඤානඤ්ඤාභාවෙන අනිබ්බවතීයො සමුභසන්තානාදිවෙදො උපාදාපඤ්ඤත්තිසඬ්ඛාතො සට්ඨාදිවොභාරත්ථො ච පට්ඨිධාතුඵස්සාදීනං සභාවධම්මානං කාලදෙසාදිවෙදහින්තානං විජාතියවිනිවත්තො සජාතියසාධාරණො යථාසඬ්ඛකතමාරොපසිද්ධො තජ්ජාපඤ්ඤත්තිසඬ්ඛාතො කක්ඛලත්තච්ඡිසනාදිසාමඤ්ඤාකාරො ච.

සො පන කම්මාදිසංසට්ඨො, සුද්ධො වාති දුව්ධො. තත්ථ කම්මාදීසු දුතියාදීනං විධියමානත්තා කම්මාදිසංසග්ගරහිතො ලිඛිගසඬ්ඛායාපරිමාණයුත්තො, තබ්බිනිමුත්තපසග්ගාදිපදත්ථභූතො ච සුද්ධො සද්දත්ථො ඉධ ලිඛිගත්ථො නාම.

යො පන ආරාධනකිතකතද්ධිතසමාසෙහි වුත්තො කම්මාදිසංසට්ඨො අත්ථො, සොපි දුතියාදීනං පුන අත්තනා වත්තබ්බස්ස අත්ථවිසෙසස්සාභාවෙන අවිසයත්තා, ලිඛිගත්ථමත්තස්ස සම්භවතො ච පට්ඨායෙව විසයො.

හොති වෙත්ථං —

පයමාවුපසග්ගත්ථෙ, කෙසඤ්චත්ථෙ නිපාතසද්දානං;
ලිඬගාදිකෙ ච සුද්ධෙ-හිහිතෙ කම්මාදිඅත්ථෙපි.

සලිඬගෙ තාව — එසො පුරිසො, එතෙ පුරිසා, එසා කඤ්ඤා, එතා කඤ්ඤායො, එතං විත්තං, එතානි විත්තානි.

සසඬබ්බො — එකො ද්වෙ.

සපරිමාණෙ — දොණො ඛාරි ආඥ්භකං.

ලිඬගාදිවිනිමුත්තෙ සත්තාමත්තෙ — ච වා භ අහං අත්ථි සක්කාලබ්භා ඉච්චාදි.

“ලිඬගත්ථෙ පයමා”ති අධිකිච්ච “ආලපනෙ වා”ති ආලපනත්ථෙ ච පයමා, අහිමුඛං කත්වා ලපනං ආලපනං, ආමන්තනං අවිභානන්ති අත්ථො.

එත්ථ ච ආමන්තනං නාම පගෙව ලද්ධසරූපස්ස සද්දෙන අහිමුඛිකරණං, කතාහිමුඛො පන “ගච්ඡා”තිආදිනා නයෙන ක්‍රියාය යොජ්ජිති, තස්මා ආමන්තනසමයෙ ක්‍රියායොගාභාවතො ඉදං කාරකවොහාරං න ලහති.

වුත්තඤ්ච

“සද්දෙනාහිමුඛිකාරො, විජ්ජමානස්ස වත්ථුනො;
ආමන්තනං විධාතඬ්ඛෙ, නත්ථි ‘රාජා භවෙ’තිද්”න්ති.

හො පුරිස එහි, හො පුරිසා වා, භවන්තො පුරිසා එථ.

කස්මිං අත්ථෙ දුතියා?

284. කම්මත්ථෙ දුතියා.

කම්මත්ථෙ ලිඬගම්භා දුතියාවිභත්ති හොති.

අනභිහිතෙ එවායං, “කම්මනි දුතියායං ත්තො”ති වචනඤ්චෙත්ථ ඤාපකං.

කිං කම්මං?

“යෙන වා කයිරතෙ තං කරණං”න්ති ඉතො “වා”ති වත්තතෙ.

285. යං කරොති නං කම්මං.

යං වා කරොති, යං වා විකරොති, යං වා පාපුණාති, නං කාරකං කම්මසඤ්ඤං හොති.

ඉධ ලිඛිතකාලවචනමතන්තං. කරියතීති කම්මං. තත්ථ කාරකං, සාධකං ක්‍රියානිෂ්ඨත්තියා කාරණමුච්චතෙ, නං පන කාරකං ඡබ්බිධං කම්මං කත්තා කරණං සම්පදානමපාදානමොකාසො වාති. තත්ථ සභාවතො, පරිකප්පතො වා කම්මාදිමහි සතියෙව ක්‍රියාභාවතො කම්මාදීනං ඡන්තමපි කාරකවොභාරො සිද්ධොව හොති.

තං පන කම්මං තිවිධං නිබ්බත්තනීයං විකරණීයං පාපණීයඤ්ඤා වාති. යථා — මාතා පුත්තං විජායති, ආභාරො සුඛං ජනයති. සං කරොති දෙවදත්තො, කට්ඨමඬිගාරං කරොති, සුවණ්ණං කෙයුරං, කටකං වා කරොති, වීභයො ලුණාති. දෙවදත්තො නිවෙසනං පවිසති, ආදිච්චං පස්සති, ධම්මං සුභාති, පණ්ඩිතෙ පරිපාසති.

වුත්තඤ්ඤා

“නිබ්බත්තිවිකතිෂ්පත්ති-හෙදෙන තිවිධං මතං;
කත්තු ක්‍රියාහිගම්මං තං, සුඛඬිගාරං නිවෙසන”න්ති.

එත්ථ ව ඉච්ඡිතානිච්ඡිතකර්මකර්මාදිහෙදමනපෙක්ඛිත්වා සබ්බසම්භාහකවසෙන “යං කරොති නං කම්ම”න්ති වුත්තත්තා, අත්ථන්තරවිකප්පනවාධිකාරතො ව සබ්බත්ථ ඉමිනාව කම්මසඤ්ඤා හොති.

තත්ථ අනිච්ඡිතකම්මං යථා — කණ්ටකං මද්දති, විසං ගිලති, ගාමං ගච්ඡන්තො රුක්ඛමූලං උපගච්ඡති.

අකර්මකම්මං යථා — යඤ්ඤදත්තං කම්බලං යාවතෙ බ්‍රාහ්මණො. එත්ථ හි “කම්බල”මිති කර්මකම්මං ද්විකම්මිකාය යාවනක්‍රියාය පත්තුමිච්ඡිතතරත්තා. “යඤ්ඤදත්ත”මිති අප්පධානත්තා අකර්මකම්මං. තථා සමිද්ධං ධනං හික්ඛතෙ, අජං ගාමං නයති, පරාභවන්තං පුරිසං, මයං පුච්ඡාම ගොතමං, භගවා හික්ඛු එතදවොච ඉච්චාදි.

අභිභිතකම්මෙ පන න හොති, යථා — කටො කරියතෙ දෙවදත්තෙන, සුගතෙන දෙසිතො ධම්මො, යඤ්ඤදත්තො කම්බලං යාථීයතෙ බ්‍රාහ්මණෙන ඉච්චාදි.

“දුතියා”ති අධිකාරො.

286. ගති බුද්ධි භූෂ පඨ හර කර සයාදීනං කාරිතෙ වා.

ගමු සජ්ජ ගතිමිති, බුධ බොධනෙ, බුධ අවගමනෙ වා, භූෂ පාලනත්ථාවහරණෙසු, පඨ ඛාත්තියං වාචායං, හර හරණෙ, කර කරණෙ, සි සයෙ ඉච්චෙවමාදීනං ධාතුනං පයොගෙ කාරිතෙ සති පයොජ්ජකකත්තුභූතෙ කම්මනි ලිඛිගම්භා දුතියාවිහත්ති හොති වා. නිච්චසම්පත්තෙ විකප්පත්ථොයං, තෙන තස්ස පක්ඛෙ තතියා හොති.

යො කොච්ඡුරිසො ගාමං ගච්ඡති, තමඤ්ඤො පයොජයති. පුරිසො පුරිසං ගාමං ගමයති, පුරිසෙන වා ගාමං ගමයති. එවං සිස්සං ධම්මං බොධෙති ආචරියො, මාතා පුත්තං භොජනං භොජයති, සිස්සං ධම්මං පාඨෙති ආචරියො, පුරිසො පුරිසං භාරං භාරෙති, තථා පුරිසො පුරිසං කම්මං කාරයති, පුරිසෙන වා කම්මං කාරාපයති, පුරිසො පුරිසං සයාපයති. එවං සබ්බත්ථ කාරිතෙ කත්තුකම්මනි දුතියා.

කාරිතෙති කිං? පුරිසො ගාමං ගච්ඡති.

අභිනිතෙ න භවති, පුරිසෙන පුරිසො ගාමං ගමියතෙ, සිස්සො ධම්මං බොධියතෙ ඉච්චාදි.

287. කාලද්ධානමච්චන්තසංයොගෙ.

අච්චන්තං නිරන්තරං සංයොගොඅච්චන්තසංයොගො. කාලද්ධානං දබ්බගුණක්‍රියාහි අච්චන්තසංයොගෙ තෙහි කාලද්ධානවාචිති ලිඛිගෙහි දුතියාවිහත්ති හොති.

කාලෙ තාව – සත්තාහං ගවපානං, මාසං මංසොදනං, සරදං රමණියා නදී, සබ්බකාලං රමණියං නන්දනං, මාසං සජ්ඣායති, තයො මාසෙ අභිධම්මං දෙසෙසි.

අද්ධානෙ – යොජනං චනරාජී, යොජනං දීසො පබ්බතො, කොසං සජ්ඣායති.

අච්චන්තසංයොගෙති කිං? මාසෙ මාසෙ භුඤ්ජති, යොජනෙ යොජනෙ විහාරං පතිට්ඨාපෙසි.

288. කම්මජ්ජවචනීයයුත්තෙ.

කම්මජ්ජවචනීයෙහි නිපාතොපසග්ගෙහි යුත්තෙ යොගෙ සති ලිඛිගම්භා දුතියාවිහත්ති හොති.

කම්මං පවචනියං යෙසං තෙ කම්මජ්ජපවචනියා, පරසමඤ්ඤාවසෙන වා අත්වාදයො කම්මජ්ජපවචනියා.

තත්ථ අනුසද්දස්ස ලක්ඛණෙ, සහත්ථෙ, භීතෙ ච කම්මජ්ජපවචනියසඤ්ඤා වුත්තා. යථා – පබ්බජිතමනු පබ්බජිංසු, නදිමන්චවසිතා බාරාණසී, නදියා සහ අවබද්ධාති අත්ථො, අනු සාරිපුත්තං පඤ්ඤවා.

ලක්ඛණාදීසු “ලක්ඛණි”ත්ථම්භූතක්ඛානභාග විච්ඡාසු පති පරි අනථො”ති පති පරි අනුතං කම්මජ්ජපවචනියසඤ්ඤා වුත්තා.

ලක්ඛණෙ සුරියුග්ගමනං පති දිබ්බා භක්ඛා පාතුභවෙය්‍යං, රුක්ඛං පති විජ්ජොතතෙ චන්දො, රුක්ඛං පරි, රුක්ඛං අනු.

ඉත්ථම්භූතක්ඛානෙ සාධු දෙවදත්තො මාතරං පති, මාතරං පරි, මාතරං අනු.

භාගෙ යදෙත්ථ මං පති සියා, මං පරි, මං අනු, තං දීයතු.

විච්ඡායොගෙ අත්ථමත්ථං පති සද්දො නිවිසති, රුක්ඛං රුක්ඛං පති විජ්ජොතතෙ චන්දො, රුක්ඛං රුක්ඛං පරි, රුක්ඛං රුක්ඛං අනු.

“අභිරහාගෙ”ති අභිස්ස භාගවජ්ජිතෙසු ලක්ඛණාදීසු කම්මජ්ජපවචනියසඤ්ඤා වුත්තා. තං බො පන භවත්තං ගොතමං එවං කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගතො, සාධු දෙවදත්තො මාතරං අභි.

නිපාතෙ ධි බ්‍රාහ්මණස්ස හන්තාර මිච්චෙවමාදි.

289. ක්වචි දුතියා ජට්ඨිනමත්ථෙ.

ජට්ඨිනං අත්ථෙ ක්වචි දුතියාවිහත්ති හොති. අන්තරාඅභිතො පරිතො පති පටිභාතියොගෙ අයං. අන්තරා ච රාජගහං අන්තරා ච නාලන්දං අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො, රාජගහස්ස ච නාලන්දාය ච මජ්ඣකි අත්ථො. අභිතො ගාමං වසති, පරිතො ගාමං වසති, නදිං නෙරඤ්ජරං පති, නෙරඤ්ජරාය නදියා සමීපෙති අත්ථො. පටිහන්තු තං වුන්ද බොජ්ඣකිගා, උපමා මං පටිභාති, උපමා මය්හං උපට්ඨහතීති අත්ථො.

“ක්වචි දුතියා, අත්ථෙ”ති ච වත්තතෙ.

290. තතියාසත්තමීනඤ්ච.

තතියාසත්තමීනමත්ථෙ ච ක්වචි ලිඬගම්භා දුතියාවිහත්ති හොති.

තනියන්ටේ සවෙ මං නාලපිස්සති, ත්වඤ්ච මං නාහිභාසසි, විනා සද්ධම්මං
කුතො සුඛං, උපායමන්තරෙන න අත්ථසිද්ධි.

සත්තමීයන්ටේ – කාලෙ, උපාන්වජ්ඣාචසස්ස පයොගෙ, අධිසිට්ඨාචසානං
පයොගෙ, තප්පානචාරෙ ච දුතියා.

කාලෙ තච – පුබ්බණ්හසමයං නිවාසෙත්වා, එකං සමයං භගවා. ඉමං රත්තිං
චත්තාරො මහාරාජානො.

උපාදිපුබ්බස්ස වසධාතුස්ස පයොගෙ – ගාමං උපවසති, ගාමං අනුවසති,
විහාරං අධිවසති, ගාමං ආවසති, අගාරං අජ්ඣාචසති. තථා පථවිං අධිසෙස්සති,
ගාමං අධිතිට්ඨති, ගාමං අජ්ඣාචසති.

තප්පානචාරෙසු – නදිං පිවති, ගාමං චරති ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ටේ තතියා?

291. කරණෙ තතියා.

කරණකාරකෙ තතියාවිහත්ති හොති.

කිං කරණං?

292. යෙන වා කයිරතෙ තං කරණං.

යෙන වා කර්තා උපකරණභූතෙන චත්ථුනා ක්‍රියං අබ්‍යවධානෙන කරොති,
යෙන වා චිකරොති, යෙන වා පාපුණාති, තං කාරකං කරණසඤ්ඤං හොති.

කරියතෙ අනෙනාති කරණං, එත්ථ ච සතිපි සබ්බකාරකානං
ක්‍රියාසාධකත්තෙ “යෙන වා කයිරතෙ”ති විසෙසෙත්වා චචනං
කත්තුපකරණභූතෙසු කාරකෙසු සාධකතමස්සෙව ගහණත්ථං.

චුත්තඤ්ච

“යස්ස සබ්බවිසෙසෙන, ක්‍රියාසංසිද්ධිහෙතුතා;
සම්භාවීයති තං චුත්තං, කරණං නාම කාරක”න්ති.

තං පන දුට්ඨං අජ්ඣත්තික බාහිරවසෙන.

යථා – භත්ටේන කම්මං කරොති, චක්ඛුනා රූපං පස්සති, මනසා ධම්මං
විඤ්ඤාය. දත්තෙන වීභයො ලුනාති, අග්ගිනා කුටිං ඝාපෙති.

“තනියා” ති අධිකාරො.

293. කත්තරි ව.

කත්තරි ව කාරකෙ ලිඬිගම්භා තනියාවිහත්ති හොති. වග්ගහණෙන ඉත්ථම්භුතලක්ඛණෙ, ක්‍රියාපවග්ගෙ, පුබ්බසදිසසමුත්තත්ථ කලහ නිපුණ මිස්සක සබ්බලත්ථාදියොගෙ, කාලද්ධානෙසු, පච්චත්තකම්මත්ථපඤ්චමියත්ථාදීසු ව තනියා.

කො ව කත්තා?

294. යො කරොති ස කත්තා.

යො ක්‍රියං අත්තප්පධානො භුත්වා කරොති, සො කත්තුසඤ්ඤො හොති.

සො තිව්ධො සුද්ධකත්තා හෙතුකත්තා කම්මකත්තාති. තත්ථ යො සයමෙව ක්‍රියං කරොති, සො සුද්ධකත්තා. යො අඤ්ඤං කාතුං සමත්ථං අකරොත්තං කම්මං නියොපෙති, සො හෙතුකත්තා, යථා – ගන්තුං සමත්ථො දෙවදත්තො, තමඤ්ඤො පයොපෙති “ගමයති දෙවදත්ත”න්ති.

යං පන තත්ථ තත්ථ ගච්ඡති දෙවදත්තො, තමඤ්ඤො පයොජයති “ගමයති දෙවදත්ත”න්ති හෙත්ථත්ථනිදස්සනං, තම්පි සාමත්ථියදස්සනවසෙන චුත්තන්ති ගහෙතඬ්ඛං. අඤ්ඤථා යදි සයමෙව ගච්ඡති, කිං තත්ථ පයොජකඛ්‍යාපාරෙන අකරොත්තං බලෙන කාරයති, පාසාණං උට්ඨාපයතීතිආදිකඤ්ච න සිජ්ඣෙය්‍ය.

එත්ථ පන

“කත්තා” ති වත්තතෙ.

293. යො කාරොති ස හෙතු.

යො කත්තාරං කාරොති, සො හෙතුසඤ්ඤො හොති, කත්තා වාති හෙතුකත්තුසඤ්ඤො.

යො පන පරස්ස ක්‍රියං පටිච්ච කම්මභූතොපි සුකරත්තා සයමෙව සිජ්ඣන්තො විය හොති, සො කම්මකත්තා නාම, යථා – සයං කරියතෙ කට්ඨො, සයමෙව පච්චතෙ ඔදනොති.

චුත්තඤ්ච

“අත්තප්පධානො කිරියං, යො නිබ්බත්තෙති කාරකො;

අප්පයුත්තො පයුත්තො වා, ස කත්තාති පවුච්චති.

හෙතුකත්තාති කථිතො,
කත්තො යො පයොජකො;
කම්මකත්තාති සුකරො,
කම්මභූතො කථියතෙ’’ති.

නනු ච “සංයොගො ජායතෙ’’තිආදීසු කථං පුරෙ අසතො ජනනක්‍රියාය කත්තුභාවොසියාති? වුච්චතෙ – ලොකසඬකෙතසිද්ධො හි සද්දප්පයොගො, අවිජ්ජමානම්පි හි ලොකො සද්දාහිධෙය්‍යත්‍යාය විජ්ජමානං විය ගහෙත්වා වොහරති, විකප්පබුද්ධිගහිතාකාරොයෙව හි සද්දෙනාහිධියතෙ, න තු වත්ථුසභාවො, අඤ්ඤා සුතමයඤ්ඤාණෙනපි පච්චක්ඛෙන විය වත්ථුසභාවසච්ඡිකරණප්පසඬිගො ච මුසාවාද කුදිට්ඨිවාදාදීනමභාවප්පසඬිගො ච සියා, තස්මා බුද්ධිපරිකප්පිතපඤ්ඤත්තිවසෙනපි සද්දප්පවත්ති හොතීති අසතො සංයොගාදිස්සපි හොතෙව ජනනක්‍රියාය කත්තුකාරකතාති.

යථාහ

“වොහාරවිසයො සද්දො, නෙකන්තපරමත්ථිකො;
බුද්ධිසඬකප්පිතො අත්ථො, තස්සත්ථොති පවුච්චති.

බුද්ධියා ගහිතත්තා හි, සංයොගො ජායතෙ ඉති;
සංයොගො විජ්ජමානොව, කත්තා භවති ජාතියා’’ති.

තත්‍ර තතියා ජිනෙන දෙසිතො ධම්මො, බුද්ධෙන ජිතො මාරො, අහිනා දට්ඨො නරො, බුද්ධෙන බොධිතො ලොකො, සද්ධෙහි කාරිතො විහාරො.

අහිහිතෙ න භවති. කථං කරොති දෙවදත්තො, කාරෙති වා.

ඉත්ථම්භූතස්ස ලක්ඛණෙ – සා හින්තෙන සීසෙන පග්ගරන්තෙන ලොහිතෙන පටිවිස්සකානං උජ්ඣාපෙසි, උනපඤ්චබන්ධනෙන පත්තෙන අඤ්ඤං නවං පත්තං චෙතාපෙය්‍ය, තිදණ්ඩකෙන පරිබ්බාජකමද්දක්ඛි.

අපවග්ගෙ – එකාහෙනෙව බාරාණසිං පායාසි, නවහි මාසෙහි විහාරං නිට්ඨාපෙසි, යොජනෙන අධිතං බ්‍යාකරණං, ක්‍රියාපවග්ගොති ක්‍රියාය ආසුං පරිනිට්ඨාපනං.

පුබ්බාදියොගෙ – මාසෙන පුබ්බො, පිතරා සදිසො, මාතරා සමො, කභාපණෙන උනො, ධනෙන විකලො, අසිනා කලහො, ආචාරෙන නිපුණො,

වාචාය නිපුණො, ගුලෙන මිස්සකං, තිලෙන මිස්සකං, වාචාය සබ්බලො, මණිනා අත්ථො, ධනෙන අත්ථො, පිතරා තුලොයා.

කාලද්ධානෙසු – මාසෙන භුඤ්ජති, යොජනෙන ගච්ජති.

පච්චත්තෙ – අත්තනාව අත්තානං සම්මත්තති.

කම්මත්ථෙ – තිලෙහි බෙත්තෙ වජ්ජති.

පඤ්චමියත්ථෙ – සුමුත්තා මයං තෙන මහාසමණෙන.

296. සහද්දියොගෙ ව.

සහ සද්ධිං සමං නානා විනා අලං කිම්චිචෙවමාදීහි යොගෙ ලිඬගම්භා තතියාවිහත්ති හොති, වසද්දෙන සහත්ථෙපි.

තත්ථ සහසද්දෙන යොගො ක්‍රියා ගුණ දබ්බ සමවායෙ සම්භවති. යථා – විතක්කෙන සහ වත්තති, පුත්තෙන සහ ථුලො, අත්තෙවාසිකසද්ධිවිහාරිකෙහි සහ ආවරිපුපජ්ඣායානං ලාභො, නිසිදි භගවා සද්ධිං භික්ඛුසඬ්ඨසෙන, සහස්සෙන සමං මිතා, සබ්බෙහි මෙ පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො විනාභාවො, සඬ්ඨො විනාපි ගග්ගෙන උපොසථං කරෙය්‍ය, අලං තෙ ඉධ වාසෙන, කිං මෙ එකෙන තිණ්ණෙන, පුරිසෙන ථාමදස්සිනා, කිං තෙ ජටාහි දුම්මෙධ, කිං තෙ අජිනසාටියා.

සහත්ථෙ – දෙවදත්තො රාජගහං පාවිසි කොකාලිකෙන පච්ඡාසමණෙන, දුක්ඛො බාලෙහි සංවාසො.

297. හෙත්චත්ථෙ ව.

යොගග්ගහණම්භානුවත්තෙන, හෙත්චත්ථෙ, හෙත්චත්ථජ්ජයොගෙ ව ලිඬගම්භා තතියාවිහත්ති හොති.

කිස්මිඤ්චි එලෙ දිට්ඨසාමත්ථියං කාරණං හෙතු, සොයෙව අත්ථො, තස්මිං හෙත්චත්ථෙ, අත්තෙන වසති, ධම්මෙන වසති, විජ්ජාය වසති.

න ජච්චාවසලො හොති,
න ජච්චා හොති බ්‍රාහ්මණො;
කම්මුනා වසලො හොති,
කම්මුනා හොති බ්‍රාහ්මණො.

දානෙන භොගවා, ආවාරෙන කුලී.

කෙන පාණි කාමදදො, කෙන පාණි මධුස්සවො;
කෙන තෙ බ්‍රහ්මවරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිමිහි ඉජ්ඣති.

හෙත්වත්ථප්පයොගෙ — කෙන නිමිත්තෙන, කෙන පයොජනෙන,
කෙනටියෙන, කෙන හෙතුනා වසති.

298. සත්තමයත්ථෙ ව.

සත්තමයත්ථෙ ව ලිඬිගම්භා තතියාවිහත්ති හොති.

කාලද්ධානදිසාදෙසාදීසු වායං. තෙන සමයෙන, තෙන කාලෙන, කාලෙන
ධම්මස්සවණං, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා, මාසෙන භුඤ්ජති, යොජනෙන
ධාවති. පුරත්ථිමෙන ධතරටියො, දක්ඛිණෙන විරුල්භකො, පච්ඡිමෙන
විරුපක්ඛො, උත්තරෙන කසිවත්තො ජනොසමපරෙන ව, යෙන භගවා
තෙනුපසඬිකම් ඉච්චාදි.

299. යෙනඬිගවිකාරො.

යෙන ඛ්‍යාධිමතා අඬිගෙන අඬිගිනො විකාරො ලක්ඛියතෙ, තත්ථ
තතියාවිහත්ති හොති. එත්ථ ව අඬිගමස්ස අත්ථිති අඬිගං, සරිරං. අක්ඛිනා
කාණො, හත්ථෙන කුණි, පාදෙන බඤ්ජො, පිට්ඨියා බුජ්ජො.

300. විසෙසනෙ ව.

විසෙසියති විසෙසිතඛිං අනෙනාති විසෙසනං, ගොත්තාදි. තස්මිං
ගොත්තනාමජාතිසිප්පවයොගුණසඬ්ඛාතෙ විසෙසනත්ථෙ තතියාවිහත්ති
හොති, වසද්දෙන පකතිආදීහි ව. ගොත්තෙන ගොතමො නාටො.

සාරිපුත්තොති නාමෙන, විස්සුතො පඤ්ඤවා ව සො;
ජාතියා ඛත්තියො බුද්ධො, ලොකෙ අප්පටිපුග්ගලො.

තදහු පඬ්ඛජිතො සන්තො, ජාතියා සත්තවස්සිකො;
සොපි මං අනුසාසෙය්‍ය, සම්පට්ඨිජාමි මත්ථකෙ.

සිප්පෙන නළකාරො සො, එකුනතිංසො වයසා, විජ්ජාය සාධු, පඤ්ඤාය
සාධු, තපසා උත්තමො, සුවණ්ණෙන අභිරුපො.

පකතිආදීසු – පකතියා අභිරූපො, යෙහුයොන මත්තිකා, සමෙන ධාවති, විසමෙන ධාවති, ද්විදොණෙන ධක්ඛං කිණාති, සහස්සෙන අස්සකෙ කිණාති ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ථෙ චතුත්ථි?

301. සම්පදානෙ චතුත්ථි.

සම්පදානකාරකෙ ලිඛිගම්භා චතුත්ථිවිහත්ති හොති.

කිඤ්ච සම්පදානං?

302. යස්ස දාතුකාමො රොචනෙ ධාරයනෙ චා නං

සම්පදානං.

යස්ස චා දාතුකාමො, යස්ස චා රොචනෙ, යස්ස චා ධාරයනෙ, නං කාරකං සම්පදානසඤ්ඤං හොති. සම්මා පදීයනෙ අස්සාති සම්පදානං, පටිග්ගාහකො.

තං පන තිවිධං දියාමානස්සාතිචාරණජ්ඣෙසනානුමතිවසෙන. යථා – බුද්ධස්ස පුජ්ථං යජති, බොධිරුක්ඛස්ස ජලං දදාති. අජ්ඣෙසනෙ – යාවකානං ධනං දදාති. අනුමතියං – භික්ඛූනං දානං දෙති.

යථාහ

“අනිරාකරණාරාධ-නාබ්භනුඤ්ඤවසෙන භි;
සම්පදානං තිධා වුත්තං, රුක්ඛ යාවක භික්ඛවො”ති.

දාතුකාමොති කිං? රඤ්ඤො දණ්ඩං දදාති.

රොචනාදීසු පන – සමණස්ස රොචනෙ සච්චං, මායස්මන්තානම්පි සඬ්ඝහෙදො රුච්චිත්ථං, යස්සායස්මනො ඛමති, දෙවදත්තස්ස සුවණ්ණච්ඡත්තං ධාරයනෙ යඤ්ඤදත්තො.

“සම්පදානං, චා”ති ච වත්තනෙ.

303. සිලාස හනු යා සප ධාර පිහ කුඨ දුභි ස්සාසුය රාධික්ඛ

පච්චාසුණ අනුපතිගිණපුබ්බකත්තාරොචනත්ථනදත්ථ

තුමත්ථාලමත්ථ මඤ්ඤානාදරජපාණිනි ගතයත්ථකම්මනි ආසිසත්ථ සම්මුති භියාසත්තමයත්ථෙසු ව.

චතුප්පදමිදං. සීලාස කත්ථනෙ, හනු අපනයනෙ, යා ගතීනිවත්තිමිහි, සප අක්කොසෙ, ධර ධාරණෙ, පිහ ඉච්ඡායං ඉච්චෙනෙසං ධාතුනං පයොගෙ, කුඨ කොපෙ, දුහ ජිසංසායං, ඉස්ස ඉස්සායං, උසුය දොසාවිකරණෙ ඉච්චෙනෙසං තදත්ථවාචිනඤ්ච ධාතුනං පයොගෙ ව රාධ හිංසාසංරාධෙසු, ඉක්ඛ දස්සනඬකෙසුති ඉමෙසං පයොගෙ ව පති ආපුබ්බස්ස සු සවණෙති ඉමස්ස ව අනුපතිපුබ්බස්ස ගෙසද්දෙනි ඉමස්ස ව පුබ්බකත්තා ව ආරොචනත්ථජපයොගෙ, තදත්ථෙ, තුමත්ථෙ, අලමත්ථජපයොගෙ ව මඤ්ඤාතිජපයොගෙ අනාදරෙ අජපාණිනි ව ගතයත්ථානං කම්මනි ව ආසිසත්ථජපයොගෙ ව සම්මුති භියාසජපයොගෙසු ව සත්තමයත්ථෙ වාති තං කම්මාදිකාරකං සම්පදානසඤ්ඤං හොති, වසද්දග්ගහණෙන පහිණතිකජපති පහොති උපමාඤ්ජලිකරණ ඵාසු අත්ථසෙයාජපහුතියොගෙ ව පුරෙ විය චතුත්ථි.

සීලාසාදිජපයොගෙ තාව – බුද්ධස්ස සීලාසතෙ. උපජ්ඣායස්ස සීලාසතෙ, ටොමෙතීති අත්ථො.

හනුතෙ මය්හමෙව, හනුතෙ තුය්හමෙව, අපලපතීති අත්ථො.

උපතිට්ඨෙයා සකාසුත්තානං වඩ්ඪකී, එත්ථ ව උපට්ඨානං නාම උපගමනං. හික්ඛුස්ස භුඤ්ජමානස්ස පාතියෙන වා විඬුපනෙන වා උපතිට්ඨෙයා.

තුය්හං සපතෙ, මය්හං සපතෙ, එත්ථ ව සපනං නාම සච්චකරණං.

ධාරයතිජපයොගෙ ධනිකොයෙව සම්පදානං, සුවණ්ණං තෙ ධාරයතෙ, ඉණං ධාරයතීති අත්ථො. තස්ස රඤ්ඤො මයං නාගං ධාරයාම.

පිහජපයොගෙ ඉච්ඡිකොයෙව, දෙවාපි තස්ස පිහයන්ති තාදිනො, දෙවාපි තෙසං පිහයන්ති, සම්බුද්ධානං සතීමතං, පත්ථෙත්තීති අත්ථො.

කොධාදිඅත්ථානං පයොගෙ යං පති කොපො, තස්ස කුජ්ඣ මහාවීර, යදිහං තස්ස කුජ්ජෙයාං.

දුහයති දිසානං මෙසො, යො මිත්තානං න දුබ්භති.

තිත්ථියා ඉස්සන්ති සමණානං.

දුජ්ජනා ගුණවත්තානං උසුයන්ති, කා උසුයා විජානතං.

රාධික්ඛජ්ජයොගෙ යස්ස විප්පව්ජනං කම්මවිබ්බාසනත්ථං, වාධිකාරතො දුතියා ව. ආරාධො මෙ රඤ්ඤො, රඤ්ඤො අපරජ්ඣකි, රාජානං වා අපරජ්ඣකි, කායානං අය්‍යානං අපරජ්ඣාමි, කායානං අය්‍යො අපරජ්ඣාමි වා.

ආයස්මතො උපාලිත්ථෙරස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො උපතිස්සො, ආයස්මත්තං වා.

පච්චාසුණ අනුපතිගිණානං පුබ්බකත්තා ව සුණොතිස්ස ධාතුස්ස පච්චායොගෙ, ගිණස්ස ව අනුපතියොගෙ පුබ්බස්ස කම්මුතො යො කත්තා, සො සම්පදානසඤ්ඤො හොති. යථා – භගවා භික්ඛු එතදවොච, එත්ථ “භික්ඛු”ති අකථිතකම්මං, “එත”ත්ති කථිතකම්මං, පුබ්බස්ස වචනකම්මස්ස කත්තා භගවා. භික්ඛු භගවතො පච්චස්සොසුං, ආසුණන්ති බුද්ධස්ස භික්ඛු, තථා භික්ඛු ජනං ධම්මං සාවෙති, තස්ස භික්ඛුතො ජනො අනුගිණාති, තස්ස භික්ඛුතො ජනො පතිගිණාති, සාධුකාරදානාදිනා තං උස්සාභයතීති අත්ථො.

යො වදෙති ස කත්තාති, චුත්තං කම්මන්ති වුච්චති;
යො පටිග්ගාභකො තස්ස, සම්පදානං විජානියාති.

ආරොචනත්ථජ්ජයොගෙ යස්ස ආරොචෙති, තං සම්පදානං. ආරොචයාමි වො භික්ඛවෙ, පටිවෙදයාමි වො භික්ඛවෙ, ආමන්තයාමි තෙ මහාරාජ, ආමන්ත ඛො තං ගච්ඡාමාති වා. එත්ථ ව ආරොචනසද්දස්ස කථනජ්ජකාරත්ථත්තා දෙසනත්ථාදිජ්ජයොගෙපි චතුත්ථී. ධම්මං වො දෙසෙස්සාමි, දෙසෙතු භන්තෙ භගවා ධම්මං භික්ඛුනං, යථා නො භගවා බ්‍යාකරෙය්‍ය, නිරුත්තිං තෙ පචක්ඛාමි ඉච්චාදි.

තදත්ථෙ සම්පදානසඤ්ඤො, චතුත්ථී ව.

“අතො, වා”ති ව චත්තතෙ.

304. ආය වතුත්ථෙකච්චනස්ස තු.

අකාරන්තතො ලිඛිගම්භා පරස්ස වතුත්ථෙකච්චනස්ස ආයාදෙසො හොති වා, සරලොපාදි.

බුද්ධස්සත්ථාය ධම්මස්සත්ථාය සඬ්ඝස්සත්ථාය ජීවිතං පරිච්චජාමි, පිණ්ඩපානං පටිසෙවාමි නෙව ද්වාය න මදාය න මණ්ඩනාය න විභූසනාය, උභාස්ස පාරිපුරියා, අත්ථාය භිතාය සුඛාය සංවත්තති.

තුමත්ථෙ – ලොකානුකම්පාය, ලොකමනුකම්පිතුන්ති අත්ථො. තථා ඵාසුචිභාරාය.

අලංසද්දස්ස අත්ථා අරහපට්ඨකේසා. අරහත්ථෙ – අලං මෙ රජ්ජං, අලං භික්ඛු පත්තස්ස, අක්ඛඬුත්තො පුරිසපුග්ගලො නාලං දාරහරණාය, අලං මල්ලො මල්ලස්ස, අරහති මල්ලො මල්ලස්ස.

පට්ඨකේසෙ – අලං තෙ ඉධ වාසෙන, අලං මෙ හිරඤ්ඤසුවණ්ණෙන, කිං මෙ එකෙන තිණ්ණෙන, කිං තෙ ජට්ඨාහි දුම්මෙධ, කිං තෙත්ථ චතුමට්ඨස්ස.

මඤ්ඤතිජ්ජයොගෙ අනාදරෙ අජ්ජාණීති කම්මනියෙව – කට්ඨස්ස තුවං මඤ්ඤෙ, කළිඬගරස්ස තුවං මඤ්ඤෙ, ජීවිතං තිණායපි න මඤ්ඤමානො.

අනාදරෙති කිං? සුවණ්ණං තං මඤ්ඤෙ. අජ්ජාණීතීති කිං? ගදුහං තුවං මඤ්ඤෙ.

ගත්තත්ථකම්මනි වාධිකාරතො දුතියා ච. අජ්ජො සග්ගාය ගච්ඡති, අජ්ජො සග්ගං ගච්ඡති, නිබ්බානාය චජන්තියා, මූලාය පටිකස්සෙය්‍යා, මූලං පටිකස්සෙය්‍යා.

ආසීසනත්ථෙ ආයුහද්දකුසලාදියොගෙයෙව, ආයස්මතො දීඝායු හොතු, “තොතිතා සස්මිංනාසු”ති න්තුස්ස සවිහත්තිස්ස තො ආදෙසො. හද්දං හවතො හොතු, කුසලං හවතො හොතු, අනාමයං හවතො හොතු, සුඛං හවතො හොතු, අත්ථං හවතො හොතු, භිතං හවතො හොතු, ස්වාගතං හවතො හොතු, සොත්ථී හොතු සබ්බසත්තානං.

සම්මුතිජ්ජයොගෙ – සාධු සම්මුති මෙ තස්ස භගවතො දස්සනාය.

භියාජ්ජයොගෙ භියොයාසො මත්තාය.

සත්තමියත්ථෙ ආචිකරණ පාතුභවනාදියොගෙ – තුය්හඤ්චස්ස ආචිකරොමි, තස්ස මෙ සක්කො පාතුරහොසි.

චසද්දග්ගහණෙන පභිණාදිත්‍රියායොගෙ, ථාසුආදිනාමපයොගෙ ච – තස්ස පභිණෙය්‍යා, භික්ඛුනං දුතං පාහෙසි, කජ්ජති සමණානං ආයොගො, එකස්ස දිත්තං ද්විත්තං තිණ්ණං පහොති, උපමං තෙ කරිස්සාමි, අඤ්ජලිං තෙ පග්ගණ්හාමි. තථා තස්ස ථාසු හොති, ලොකස්සත්ථො, මණිනා මෙ අත්ථො, සෙය්‍යො මෙ අත්ථො ඉච්චාදි.

“චතුත්ථී”ති වත්තතෙ.

305. නමොයොගාදීස්වජි ව.

නමොසද්දයොගෙ, සොත්ථිස්වාගතාදීහි ව යොගෙ ලිඛිගම්භා වතුත්ථිවිහත්ති හොති. නමො තෙ බුද්ධ වීරත්ථු, නමො කරොහි නාගස්ස, නමත්ථු බුද්ධානං, නමත්ථු බොධියා, සොත්ථි පජානං, ස්වාගතං තෙ මහාරාජ, අපො තෙ අදුරාගතං.

“කාලෙ, හවිස්සති” ති ව වත්තතෙ.

306. භාවවාචිමිහි වතුත්ථි.

භාවවාචිමිහි වතුත්ථිවිහත්ති හොති හවිස්සතිකාලෙ. භවනං භාවො. පච්චිස්සතෙ, පචනං වා පාකො, පාකාය වජති, පචිතුං ගච්ඡති අත්ථො. එවං භොගාය වජති ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ථො පඤ්චමි?

307. අපාදානෙ පඤ්චමි.

කිමපාදානං?

308. යස්මාදපෙනි භයමාදත්තෙ වා තදපාදානං.

යස්මා වා අවධිතො අපෙනි, යස්මා වා භයහෙතුතො භයං භවති, යස්මා වා අක්ඛාතාරා විජ්ජං ආදදාති, තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති. අපනෙත්වා ඉතො ආදදාතීති අපාදානං.

තං පන තිවිධං විසයහෙදෙන නිද්දිට්ඨවිසයං, උපාත්තවිසයං, අනුමෙයාවිසයඤ්චාති.

අපාදානසඤ්ඤාවිසයස්ස ක්‍රියාවිසෙසස්ස නිද්දිට්ඨත්තා නිද්දිට්ඨවිසයං. යථා – ගාමා අපෙත්ති මුත්තයො, නගරා නිග්ගතො රාජා.

එත්ථ ව “පාපා චිත්තං නිවාරයෙ, පාපා නිවාරෙන්ති” තිආදීසු යදිපි කායසංයොගපුබ්බකාපගමනං නත්ථි, තථාපි චිත්තසංයොගපුබ්බකස්ස අපගමනස්ස සම්භවතො ඉමිනා ව අපාදානසඤ්ඤා.

යත්ථ පන අපගමනක්‍රියං උපාත්තං අජ්ඣාහටං විසයං කත්වා පචත්තති, තං උපාත්තවිසයං. යථා – වලාහකා විජ්ජොතතෙ විජ්ජු, කුසුලතො පවතීති. එත්ථ ව “වලාහකා නික්ඛම්ම, කුසුලතො අපනෙත්වා” ති ව පුබ්බක්‍රියා අජ්ඣාහරීයති.

අනුමෙයාවිසයං යථා – මාථුරා පාටලිපුත්තකෙහි අභිරූපා. එත්ථ හි කෙනවි ගුණෙන උක්කංසියන්තීති අනුමෙයොව ක්‍රියාවිසෙසො. ඉධ පන දුරන්තිකාදිසුත්තෙ විහත්තග්ගහණෙන අපාදානසඤ්ඤා.

වුත්තඤ්ච

“නිද්දිට්ඨවිසයං කිඤ්චි, උපාත්තවිසයං තථා;
අනුමෙයාවිසයඤ්චාති, අපාදානං තිධා මත”න්ති.

තදෙව චලාවලවසෙන දුට්ඨමිපි හොති.

චලං යථා – ධාවතා හත්ථිමහා පතිතො අඬ්ඝසධාරි.

අචලං යථා – පබ්බතා ඔතරන්ති චනචරා.

භයහෙතුමිහි – වොරා භයං ජායති, තණ්හාය ජායති භයං, පාපතො උත්තසති, අක්ඛාතරි – උපජ්ඣායා සික්ඛං ගණ්හාති, ආචරියමහා අධිතෙ, ආචරියතො සුඤ්ඤාති.

“අපාදාන”න්ති අධිකාරො.

309. ධාතුනාමානමුපසග්ගයොගාදීස්ථපි ව.

ධාතුවො ව නාමානි ව ධාතුනාමානි, තෙසං අවිහිතලක්ඛණානං ධාතුනාමානං පයොගෙ, උපසග්ගයොගෙ ව ආදිසද්දෙන නිපාතයොගෙ ව තංයුත්තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති.

ධාතුප්පයොගෙ තාව – පරාජ්ජයොගෙ යො අසය්හො, පභූයොගෙ පහවො, ජනියොගෙ ජායමානස්ස පකති ව. යථා – බුද්ධස්මා පරාජෙන්ති අඤ්ඤතිත්ථියා. හිමවතා පහවන්ති පඤ්ච මහානදියො, අනවතත්තමහා මහාසරා පහවන්ති, අචිරවතියා පහවන්ති කුන්තදියො. කාමතො ජායති සොකො, යස්මා සො ජායතෙ ගිති, උරස්මා ජාතො පුත්තො, කම්මතො ජාතං ඉන්ද්‍රියං.

නාමප්පයොගෙ අඤ්ඤත්ථිතරාදිහි යුත්තෙ – නාඤ්ඤත්‍ර දුක්ඛා සම්මොති, නාඤ්ඤං දුක්ඛා නිරුජ්ඣති, තතො අඤ්ඤෙන කම්මෙන, තතො ඉතරං, උභතො සුජාතො පුත්තො ඉච්චාදි.

උපසග්ගයුත්තෙසු අපපරිහි වජ්ජනත්ථෙහි යොගෙ, මරියාදාහිවිධිඅත්ථෙ ආයොගෙ පතිනා පතිනිධිපතිදානත්ථෙහි යොගෙ ව. යථා – අපසාලාය ආයන්ති වාණිජා, සාලං වජ්ජෙන්වාති අත්ථො. තථා පරිපබ්බතා දෙවො වස්සති, පබ්බතං

වජ්ජේන්වාති අත්ථො. මරියාදායං - ආපබ්බතා ඛෙත්තං. අභිවිධිමිති - ආබ්බුමලොකා සද්දො අබ්බුග්ගච්ඡති, බ්බුමලොකං අභිබ්බාපෙත්වාති අත්ථො. පතිනිධිමිති - බුද්ධස්මා පති සාරිපුත්තො ධම්මදෙසනාය ආලපති තෙමාසං. පතිදානෙ - සතමස්ස තෙලස්මා පති දදාති, කනකමස්ස හිරඤ්ඤස්මා පති දදාති.

නිපාතයුත්තෙසු රිතෙ නානා විනාදීහි යොගෙ - රිතෙ සද්ධම්මා කුතො සුඛං ලහති. තෙ හික්ඛු නානාකුලා පබ්බජිතා. විනා සද්ධම්මා නත්ථඤ්ඤො කොචි නාථො ලොකෙ විජ්ජති. අරියෙහි පුථගෙවායං ජනො, යාව බ්බුමලොකා සද්දො අබ්බුග්ගච්ඡති.

අපිග්ගහණෙන කම්මාපාදානකාරකමජ්ඣෙපි පඤ්චමී කාලද්ධානෙහි, පක්ඛස්මා විජ්ඣති මිගං ලුද්දකො, ඉතො පක්ඛස්මා මිගං විජ්ඣතීති චුත්තං හොති. එවං මාසස්මා භුඤ්ජති භොජනං, කොසා විජ්ඣති කුඤ්ජරං.

වසද්දග්ගහණෙන පභුතාදිඅත්ථො, තදත්ථජ්ජයොගෙ ව - යතොහං හගිති අරියාය ජාතියා ජාතො, යතො සරාමී අත්තානං, යතො පත්තොස්මි විඤ්ඤානං, යත්වාධිකරණමෙතං, යතො පභුති, යතො පට්ඨාය, තතො පට්ඨාය ඉච්චාදි.

310. රක්ඛණත්ථානමිච්ඡිතං.

රක්ඛණත්ථානං ධාතුනං පයොගෙ යං ඉච්ඡිතං, තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති, වකාරාධිකාරතො අනිච්ඡිතඤ්ච. රක්ඛණඤ්චෙත්ථ නිවාරණං, තායනඤ්ච. කාකෙ රක්ඛන්ති තණ්ඩුලා, යවා පටිසෙධෙන්ති ගාවො.

අනිච්ඡිතං යථා - පාපා චිත්තං නිවාරයෙ, පාපානිවාරෙන්ති, රාජතො වා චොරතො වා අග්ගිතො වා උදකතො වා නානාභයතො වා නානාරොගතො වා නානාඋපද්දවතො වා ආරක්ඛං ගණ්හන්තු.

‘‘ඉච්ඡිත’’මිති වත්තතෙ.

311. යෙන වා’දස්සනං.

යෙන අදස්සනමිච්ඡිතං අන්තරධායන්තෙන, තං කාරකං අපාදානසඤ්ඤං හොති වා, අන්තරධානෙවායං. උපජ්ඣායා අන්තරධායති සිස්සො, නිලියතීති අත්ථො. මාතාපිතූහි අන්තරධායති පුත්තො.

වාති කිං? ජෙනවනෙ අන්තරහිතො. යෙනාති කිං? යක්ඛො තත්ථොච අන්තරධායති.

312.

දුරන්තිකද්ධකාලනිම්මානත්වාලොපදිසායොගවිභත්තාරජප
යොග සුද්ධජපමොචන හෙතු විවිත්තජපමාණ පුබ්බයොග
බන්ධන ගුණවචන පඤ්ඤ කථනථොකාකත්තුසු ව.

දුරත්ථෙ, අන්තිකත්ථෙ, අද්ධනිම්මානෙ, කාලනිම්මානෙ, ත්වාලොපෙ,
දිසායොගෙ, විභත්තෙ, ආරතිජපයොගෙ, සුද්ධත්ථජපයොගෙ,
පමොචනත්ථජපයොගෙ, හෙත්ථත්ථෙ, විවිත්තත්ථජපයොගෙ, පමාණත්ථෙ,
පුබ්බයොගෙ, බන්ධනත්ථජපයොගෙ, ගුණවචනෙ, පඤ්ඤෙ, කථනෙ,
ථොකත්ථෙ, අකත්තරි ව යදවධිභූතං, හෙතුකම්මාදිභූතඤ්ච, තං කාරකං
අපාදානසඤ්ඤං හොති, චසද්දෙන යථායොගං දුතියා, තතියා, ඡට්ඨි ව.

එත්ථ ව දුරන්තිකඤ්ච දුරන්තිකත්ථඤ්චාති දුරන්තිකන්ති සරූපෙකසෙසං
කත්වා චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, තෙන දුරන්තිකත්ථජපයොගෙ, තදත්ථෙ ව
අපාදානසඤ්ඤා හොති.

දුරත්ථජපයොගෙ තාව – කීවදුරො ඉතො නළකාරගාමො, තතො භවෙ
දුරතරං වදන්ති, ගාමතො නාතිදුරෙ. ආරකා තෙ මොසපුරිසා ඉමස්මා
ධම්මවිනයා, ආරකා තෙහි භගවා. දුරත්ථෙ – දුරතොච නමස්සන්ති, අද්දස
දුරතොච ආගච්ඡන්තං.

අන්තිකත්ථජපයොගෙ – අන්තිකං ගාමා, ආසන්නං ගාමා, සමීපං ගාමා,
ගාමස්ස සමීපන්ති අත්ථො.

දුතියා, තතියා ව, දුරං ගාමං ආගතො, දුරෙන ගාමෙන ආගතො, දුරතො
ගාමා ආගතොති අත්ථො. දුරං ගාමෙන වා. අන්තිකං ගාමං ආගතො, අන්තිකං
ගාමෙන වා, ආසන්නං ගාමං, ආසන්නං ගාමෙන වා ඉච්චාදි.

අද්ධකාලනිම්මානෙ නිම්මානං නාම පරිමාණං, තස්මිං ගම්‍යමානෙ – ඉතො
මචුරාය වතුසු යොජනෙසු සඬකස්සං, රාජගහතො
පඤ්චවත්තාලිසයොජනමත්ථකෙ සාවත්ථි.

කාලනිම්මානෙ – ඉතො එකනවුතිකජපමත්ථකෙ විපස්සි භගවා ලොකෙ
උදපාදි, ඉතො වස්සසහස්සව්වයෙන බුද්ධො ලොකෙ උජ්ජජ්ජස්සති.

ත්වාපච්චයන්තස්ස ලොපො නාම තදත්ථසම්භවෙපි අවිජ්ජමානතා, තස්මිං
ත්වාලොපෙ කම්මාධිකරණෙසු – පාසාදා සඬකමෙයා, පාසාදං අභිරුහිත්වා
සඬකමෙයාති අත්ථො. තථා භත්ථික්ඛන්ධා සඬකමෙයා, අභිධම්මා පුච්ඡන්ති,

අභිධම්මං සුත්වා වා, අභිධම්මා කථයන්ති, අභිධම්මං පටිත්වා වා, ආසනා වුට්ඨහෙය්‍යා, ආසනෙ නිසිදිත්වා වා.

දිසත්ථවාචීහි යොගෙ, දිසත්ථෙ ව – ඉතො සා පුරිමා දිසා, ඉතො සා දක්ඛිණා දිසා, ඉතො සා පච්ඡිමා දිසා, ඉතො සා උත්තරා දිසා, අවිචිතො උපරිභවග්ගා, උද්ධං පාදතලා, අධො කෙසමත්ථකා ඉච්චාදි. දිසත්ථෙ – පුරත්ථිමතො දක්ඛිණතොතිආදි. එත්ථ පන සත්තමියත්ථෙ තොපච්චයොපි භවිස්සති.

විහත්තං නාම සයං විහත්තස්සෙව තදඤ්ඤතො ගුණෙන විහජනං, තස්මිං විහත්තෙ – යතො පණ්ණාසකරො වා විසිට්ඨකරො වා නත්ථි, අත්තදන්තො තතො වරං. කිඤ්චාපි දානතො සීලමෙව වරං, තතො මයා සුතා අස්සුතමෙව ඛුන්තරං, සීලමෙව සුතා සෙය්‍යො. ඡට්ඨි ව, ඡන්තවුතීනං පාසණ්ඩානං පවරං යදිදං සුගතචිතයො.

ආරතිජපයොගො නාම චිරමණත්ථසද්දජපයොගො. තත්ථ – අසද්ධම්මා ආරති, චිරති පාපා, පාණාතිපාතා වෙරමණී, අදින්නාදානා පටිචිරතො, අජපටිචිරතො මුසාවාදා.

සුද්ධත්ථජපයොගෙ – ලොහනියෙහි ධම්මෙහි සුද්ධො අසංසට්ඨො, මානිතො ච පිනිතො ච සුද්ධො අනුපක්කුට්ඨො අගරහිතො.

පමොචනත්ථජපයොගෙ – පරිමුත්තො දුක්ඛස්මාති වදාමි, මුත්තො මාරඛන්ධනා, න තෙ මුච්චන්ති මච්චුනා, මුත්තොහං සබ්බපාසෙහි.

හෙත්ථත්ථෙ, සරූපෙකසෙසස්ස ගහිතත්තා හෙත්ථත්ථජපයොගෙ ව සබ්බනාමතො – කස්මා නු තුම්භං දහරා න මීයරෙ, කස්මා ඉධෙව මරණං භවිස්සති, කස්මා හෙතුනා, යස්මා ච කම්මානි කරොන්ති, යස්මා තිහ භික්ඛවෙ, තස්මා තිහ භික්ඛවෙ එවං සික්ඛිතබ්බං, තස්මා බුද්ධොස්මි බ්‍රාහ්මණ, යස්මා කාරණා, තස්මා කාරණා, කිං කාරණා. දුතියා, ඡට්ඨි ව, කිං කාරණං, තං කිස්ස හෙතු, කිස්ස තුම්භෙ කිලමථ.

කෙන හෙතුනා, කෙන කාරණෙන, යෙන මිඨෙකච්චෙ සත්තා, තෙන නිමිත්තෙන, තෙන චුත්තමිච්චාදීසු “හෙත්ථත්ථෙ වා”ති තතියා.

විචිත්තං නාම විචෙචනං, තදත්ථජපයොගෙ – විචිත්තො පාපකා ධම්මා, විචිච්චෙව කාමෙහි, විචිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි.

පමාණත්ථෙ තතියා ව, ආයාමතො ව චිත්ථාරතො ව යොජනං, ගම්භීරතො ව පුචුලතො ව යොජනං චන්දහාගාය පරිමාණං, පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතපරිමාණො මජ්ඣිමපදෙසො.

දීඝසො නව විදත්ථියො සුගතවිදත්ථියා පමාණිකා කාරෙතඛිබා.

එත්ථ ව “ස්මාහිස්මින” මිච්චාදිතො “ස්මා” ති ව “සො, වා” ති ව චත්තමානෙ

313. දීඝාචරණි.

දීඝ ඔරඉච්චෙතෙති ස්මාවචනස්ස සොආදෙසො හොති වා.

දීඝසො, දීඝමහා වා, [ඔරසො, ඔරමහා වා] තතියා ව, යොජනං ආයාමෙන, යොජනං චිත්ථාරෙන, යොජනං උඛිබ්බෙධෙන සාසපරාසි.

පයමත්ථවාචකෙන පුඛ්ඛසද්දෙන යොගො පුඛ්ඛයොගො, එත්ථ ව පුඛ්ඛග්ගහණං අදිසත්ථවුත්තිතො පුඛ්ඛාදිග්ගහණස්සුපලක්ඛණන්ති දට්ඨඛිබං, තෙන පරාදියොගෙයි. යථා – පුඛ්ඛෙව මෙ හික්ඛවෙ සම්බොධා, ඉතො පුඛ්ඛෙනාහොසි, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ධාතුලිඬිගෙහි පරා පච්චයා, තතො අපරෙන සමයෙන, තතො උත්තරිමයි ඉච්චාදි.

බන්ධනත්ථප්පයොගෙ බන්ධනහෙතුමිහි ඉණෙ පඤ්චමී, තතියා ව හොති, සතස්මා බද්ධො නරො රඤ්ඤා, සතෙන වා බද්ධො නරො.

ඵලසාධනහෙතුභූතස්ස ගුණස්ස වචනං ගුණවචනං, තස්මිං ගුණවචනෙ පඤ්චමී, තතියා ව, ඉස්සරියා ජනං රක්ඛති රාජා, ඉස්සරියෙන වා, සීලතො නං පසංසන්ති, සීලෙන වා, පඤ්ඤාය විමුත්තිමතො ඉච්චාදි.

පඤ්ඤකථනෙසු – කුතොසි ත්වං, කුතො භවං, පාටලිපුත්තතො. එත්ථ ව කථනං නාම විස්සජ්ජනං.

ථොකත්ථෙ අසත්ථවචනෙ කරණෙ තතියා ව, ථොකා මුච්චති, ථොකෙන මුච්චති වා, අප්පමත්තකා මුච්චති, අප්පමත්තකෙන වා, කිච්ඡා මුච්චති, කිච්ඡෙන වා.

අකත්තරි අකාරකෙ ඤාපකහෙතුමිහි – කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා උස්සන්තත්තා විපුලත්තා උප්පන්නං හොති චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං, න තාවිදං නාමරූපං අහෙතුකං සබ්බත්ථ සබ්බදා සබ්බෙසඤ්ච එකසදිසභාවාපත්තිතො.

හුත්වා අභාවතො නිව්වා, උදයබ්බයපිළනා;
දුක්ඛා අවසවත්තිත්තා, අනත්තාති තිලක්ඛණං.

“පඤ්චමී” ති වත්තතෙ.

314. කාරණත්ථෙ ව.

කරොති අත්තතො ඵලන්ති කාරණං, කාරකහෙතු [ජනකහෙතු], තස්මිං කාරණත්ථෙ ව පඤ්චමීවිහත්ති හොති, විකප්පෙනායං, හෙත්වත්ථෙ තතියාය ව විහිතත්තා, අනනුබොධා අප්පට්ඨෙධා චතුන්නං අරියසච්චානං යථාභූතං අදස්සනා ඵවමිදං දීඝමද්ධානං සන්ධාවිතං සංසරිතං, අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා, සඬබ්බාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, අවිජ්ජාය ත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා සඬබ්බාරනිරොධො, සඬබ්බාරනිරොධා විඤ්ඤාණනිරොධො, විඤ්ඤාණනිරොධො ඉව්වාදි.

කස්මිං අත්ථෙ ඡට්ඨී?

315. සාමිස්මිං ඡට්ඨී.

කො ව සාමී?

316. යස්ස වා පරිග්ගහො තං සාමී.

පරිග්ගය්හනීති පරිග්ගහො, යො යස්ස පරිග්ගහො ආයත්තො සම්බන්ධී, තං පති සො අත්ථො සාමිසඤ්ඤො හොති. වාග්ගහණෙන සාමිතබ්බ රූපාදියොගෙයි.

ඵත්ථ ව ක්‍රියාහිසම්බන්ධාභාවා න කාරකතා සම්භවති. සාමිභාවො හි ක්‍රියාකාරකභාවස්ස ඵලභාවෙන ගහිතො, තථා හි “රඤ්ඤො පුරිසො” ති වුත්තෙ යස්මා රාජා දදාති, පුරිසො ව පතිග්ගණ්හාති, තස්මා “රාජපුරිසො” ති විඤ්ඤායති. ඵවං යො යස්ස ආයත්තො සෙවකාදිභාවෙන වා භණ්ඩභාවෙන වා සමීප සමුභාවයවචිකාර කාරියඅවත්ථා ජාති ගුණ ක්‍රියාදිවසෙන වා, තස්ස සබ්බස්සාපි සො සම්බන්ධාධාරභූතො විසෙසනට්ඨානී ආගමීවසෙන තිව්ධොපි අත්ථො සාමී නාමාති ගහෙනබ්බො.

වුත්තඤ්ච

“ක්‍රියාකාරකසඤ්ජාතො,
අස්සෙදං භාවහෙතුකො;
සම්බන්ධො නාම සො අත්ථො,
තත්ථ ඡට්ඨී විධියතෙ.

පාරතන්ත්‍රාසඳ්වි සම්බන්ධො,
තත්ථ ඡට්ඨි භවෙතිතො;
උපාධිට්ඨානා ගමිතො,
න විසෙසාදිතො තිතො'ති.

විසෙසනතො තාව - රඤ්ඤො පුරිසොති, එත්ථ ච රාජා පුරිසං අඤ්ඤාසාමිතො විසෙසෙති නිවත්තෙතීති විසෙසනං, පුරිසො තෙන විසෙසියතීති විසෙසිතබ්බො, එවං සබ්බත්ථ විසෙසිතබ්බයොගෙ විසෙසනතො ඡට්ඨි.

භණ්ඩෙන සම්බන්ධෙ - පභුතං මෙ ධනං සක්ක, එතස්ස පටිවිසො, භික්ඛුස්ස පත්තවිවරං.

සමීපසම්බන්ධෙ - අම්බවනස්ස අවිදුරෙ, නිබ්බානස්සෙව සන්තිකෙ.

සමුහසම්බන්ධෙ - සුවණ්ණස්ස රාසි, භික්ඛුනං සමුහො.

අවයවසම්බන්ධෙ - මනුස්සස්සෙව තෙ සීසං, රුක්ඛස්ස සාධා.

විකාරසම්බන්ධෙ - සුවණ්ණස්ස විකති, භට්ඨධඤ්ඤානං සත්තු.

කාර්යසම්බන්ධෙ - යවස්ස අඬුරො, මෙසස්ස සද්දො, පුත්තාපි තස්ස බහවො, කම්මානං ඵලං විපාකො.

අවත්ථාසම්බන්ධෙ - බන්ධානං පාතුභාවො, බන්ධානං ජරා, බන්ධානං භෙදො.

ජාතිසම්බන්ධෙ - මනුස්සස්ස භාවො, මනුස්සානං ජාති.

ගුණසම්බන්ධෙ - සුවණ්ණස්ස වණ්ණො, වණ්ණො න ඛියෙථ තථාගතස්ස, බුද්ධස්ස ගුණසොසො, පුජ්ථානං ගන්ධො, ඵලානං රසො, චිත්තස්ස චූසනා, සිප්පිකානං සතං නත්ථි, තිලානං මුට්ඨි, තෙසං සමායොගො, සන්ධිතො විමොක්ඛො, තථාගතස්ස පඤ්ඤාපාරමි ආරබ්භ, පුබ්බවරියං වා, සුඛං තෙ, දුක්ඛං තෙ, වෙනසො පරිචිතක්කො උදපාදි, පඤ්ඤාය පටුභාවො, රූපස්ස ලහුතා, රූපස්ස මුදුතා, රූපස්ස උපවයො.

ක්‍රියාසම්බන්ධෙ - පාදස්ස උක්ඛිපනං, පාදස්ස අවක්ඛෙපනං වා, හත්ථස්ස සමිඤ්ජනං, පාදානං පසාරණං, ධාතුනං ගමනං, ධාතුනංයෙව ධානං, නිසජ්ජා, සයනං වා. තථා තස්ස නාමගොත්තාදි, තස්ස කාරණං, තස්ස මාතෘපිතරො,

තස්ස පුරතො පාතුරහොසි, තස්ස පච්ඡතො, නගරස්ස දක්ඛිණතො, වස්සානං තතියෙ මාසෙ, න තස්ස උපමා, කුට්ටෙරස්ස බලි ඉච්චාදි.

යානිතො – යමෙදන්තස්සාදෙසො, ඔ අවස්ස.

ආගමිතො – පුට්ඨස්සාගමො ඉච්චාදි.

සාමියොගෙ – දෙවානම්න්දො, මිගානං රාජා.

තඬ්ඛ රුජාදියොගෙ – මහාසෙනාපතීනං උජ්ඣාපෙතඬ්ඛං විකන්දිතඬ්ඛං විරචිතඬ්ඛං, දෙවදන්තස්ස රුජති, තස්ස රොගො උප්පජ්ජති, රජකස්ස වත්ථං දදාති, මුසාවාදස්ස ඔත්තජ්ජං ඉච්චාදි.

“ක්වචි, තතියාසත්තමීන”න්ති ච වත්තතෙ.

317. ඡට්ඨි ව.

තතියාසත්තමීනමත්ථෙ ක්වචි ඡට්ඨිවිහත්ති හොති.

යජස්ස කරණෙ – පුජ්ථස්ස බුද්ධං යජති, පුජ්ථෙන වා, සතස්ස අග්ගිං ජුහොති.

සුභිතත්ථයොගෙ – පත්තං ඔදනස්ස පුරෙත්වා, ඔදනෙනාති අත්ථො. ඉමමෙව කායං පුරං නානජ්ජකාරස්ස අසුචිනො පච්චචෙක්ඛති, පුරං හිරඤ්ඤසුචණ්ණස්ස, පුරති බාලො පාපස්ස.

තුලාත්ථකිමලමාදියොගෙ – පිතුස්ස තුලො, පිතරා වා තුලො, මාතු සදිසො, මාතරා සදිසො වා, කිං තස්ස ච තුට්ඨස්ස, කිං තෙන තුට්ඨෙනාති අත්ථො. අලං තස්ස ච තුට්ඨස්ස.

කත්තරි කිත්තජ්ජවිචයයොගෙ – සොහනා කච්චායනස්ස කති, කච්චායනෙන වා, රඤ්ඤො සම්මතො, රඤ්ඤො වා, එවං රඤ්ඤො පුජිතො, රඤ්ඤො සක්කතො, රඤ්ඤො අපචිතො, රඤ්ඤො මානිතො, අමතං තෙසං භික්ඛවෙ අපරිභුත්තං, යෙසං කායගතාසති අපරිභුත්තා ඉච්චාදි.

සත්තමියත්ථෙ කුසලාදියොගෙ – කුසලා නච්චගීතස්ස සික්ඛිතා වාතුරිත්ථියො, කුසලො ත්වං රථස්ස අභිගපච්චඛිගානං, කුසලො මග්ගස්ස, කුසලො අමග්ගස්ස, සන්ති හි හන්තෙ උළාරා යක්ඛා හගවතො පසන්තා, දිවසස්ස තික්ඛත්තුං, දිවසෙ තික්ඛත්තුං වා, මාසස්ස ද්විත්වත්තුං ඉච්චාදි.

“ක්වචි, ඡට්ඨි” ති ව වත්තනෙ.

318. දුතියාපඤ්චමීනඤ්ච.

දුතියාපඤ්චමීනමත්ථෙ ව ක්වචි ඡට්ඨිවිහත්ති හොති.

දුතියත්ථෙ කම්මනි කිතකයොගෙ – තස්ස භවන්ති වත්තාරො, සහසා කම්මස්ස කත්තාරො, අමතස්ස දාතා, භින්නානං සන්ධාතා, සහිතානං අනුප්පදාතා, බොධෙතා පජාය, කම්මස්ස කාරකො නත්ථී, විපාකස්ස ව වෙදකො, අවිසංවාදකො ලොකස්ස, පාපානං අකරණං සුඛං, චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො, අවිජරියො අරජකෙන වත්ථානං රාගො, අවිජරියො අගොපාලකෙන ගාවීනං දොහො.

තථා සර්වඡාදීනං කම්මනි – මාතු සරති, මාතරං සරති, න තෙසං කොචි සරති, සත්තානං කම්මප්පච්චයා, පුත්තස්ස ඉච්ඡති, පුත්තමිච්ඡති.

කරොතිස්ස පතියතනෙ ව – පතියතනං අභිසංඛාරො, උදකස්ස පතිකුරුතෙ, උදකං පතිකුරුතෙ, කණ්ඩස්ස පතිකුරුතෙ, කණ්ඩං පතිකුරුතෙ.

පඤ්චමීයත්ථෙ පරිහානිභයත්ථයොගෙ – අස්සවනතා ධම්මස්ස පරිහායන්ති, කිං නු බො අහං තස්ස සුඛස්ස භායාමි, සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්ස, සබ්බෙ භායන්ති මච්චුනො, භීතො චතුන්නං ආසිවිසානං ඉච්චාදි.

ක්වචීති කිං? ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, කාලෙන ධම්මිං කථං භාසිතා හොති, පරෙසං පුඤ්ඤානි අනුමොදිතා, බුද්ධිතා සච්චානි, කථං කාරකො, පසචො සාතකො.

තථා න නිට්ඨාදීසු ව – සුඛකාමී විහාරං කතො, රථං කතවන්තො, රථං කතාවී, කථං කත්වා, කථං කරොන්තො, කථං කරානො, කථං කුරුමානො ඉච්චාදි.

කස්මිං අත්ථෙ සත්තමී?

319. ඔකාසෙ සත්තමී.

ඔකාසකාරකෙ සත්තමීවිහත්ති හොති.

කො ව ඔකාසො?

320. යොධාරො තමොකාසං.

ආධාරියති අස්මින්ති ආධාරො, අධිකරණං. කත්තුකම්මසමවෙනානං නිසජ්ජපවනාදික්‍රියානං පතිට්ඨානට්ඨෙන යො ආධාරො, තං කාරකං ඔකාසසඤ්ඤං හොති.

කථෙ නිසිදති දෙවදත්තො, ථාලියං ඔදනං පවති. එත්ථ හි දෙවදත්තතණ්ඩුලානං කත්තුකම්මානං ධාරණතො තංසමවෙනං ආසනපවනසඬ්ඛානං ක්‍රියං ධාරෙති නාම.

සො පනායමොකාසො චතුබ්බිධො බ්‍යාපිකො ඔපසිලෙසිකො සාමීපිකො වෙසයිකොති.

තත්ථ බ්‍යාපිකො නාම යත්ථ සකලොපි ආධාරභූතො අත්ථො ආධෙය්‍යෙන පත්ථො හොති, යස්මිඤ්ච ආධෙය්‍යභූතං කිඤ්චි බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති, තං යථා – තිලෙසු තෙලං අත්ථි, බිලෙසු ජලං, දධිමිහි සජ්ජිති.

ඔපසිලෙසිකො නාම පච්චෙකසිද්ධානං භාවානං යත්ථ උපසිලෙසෙන උපගමො හොති, යස්මිඤ්ච ආධෙය්‍යො උපසිලිස්සති අල්ලිශිත්වා තිට්ඨති, තං යථා – ආසනෙ නිසින්තො සඬ්ඝො, ථාලියං ඔදනං පවති, සට්ඨෙ උදකං අත්ථි, දුරෙ යිතො, සමීපෙ යිතොති.

සාමීපිකො නාම යත්ථ සමීපෙ සමීපිවොහාරං කත්වා තදායත්තචුත්තිතාදීපනත්ථං ආධාරභාවො විකජ්ජියති, තං යථා – ගඬ්ගායං සොසො වසති, ගඬ්ගාය සමීපෙ වජො වසතීති අත්ථො. භගවා සාවත්ථියං විහරති ජෙනවනෙ, සාවත්ථියා සමීපෙති අත්ථො.

වෙසයිකො නාම යත්ථ අඤ්ඤත්ථාභාවවසෙන, දෙසන්තරාවච්ඡෙදවසෙන වා ආධාරභාවො පරිකජ්ජො, තං යථා – ආකාසෙ සකුණා පක්ඛන්ති, භූමිසු මනුස්සා චරන්ති, ජලෙසු මච්ඡා, පාදෙසු පතීනො, පාපස්මිං රමති මනො, පසන්තො බුද්ධසාසනෙ, පඤ්ඤාය සාධු, විනයෙ නිපුණො, මාතරි සාධු, පිතරි නිපුණො ඉච්චාදි.

සබ්බොපි වායමාධාරො පධානවසෙන වා පරිකජ්ජිතවසෙන වා ක්‍රියාය පතිට්ඨා භවතීති ඔකාසොත්ථෙව චුත්තොති වෙදිතබ්බො.

චුත්තඤ්ඤං

“කිරියා කත්තුකම්මානං,
යත්ථ හොති පතිට්ඨිතා;

‘ඔකාසො’ති පවුත්තො සො,
චතුරා බ්‍යාපිකාදිතො.

බ්‍යාපිකො තිලබ්බරාදි,
කට්ඨා ඔපසිලෙසිකො;
සාමිපිකො තු ගඬිගාදි,
ආකාසො විසයො මතො’ති.

“ඡට්ඨි, සත්තම්”ති ච අධිකාරො.

321. සාමිස්සරාධිපතිදායාදසක්ඛිපතිභූපසුතකුසලෙහි ව.

සාමි ඉස්සර අධිපති දායාද සක්ඛිපතිභූ පසුත කුසලඉච්චෙනෙහි යොගෙ ඡට්ඨිවිහත්ති හොති, සත්තම් ව. උභයත්ථං වචනං.

ගවං සාමි, ගොසු සාමි, ගවං ඉස්සරො, ගොසු ඉස්සරො, ගවං අධිපති, ගොසු අධිපති, ගවං දායාදො, ගොසු දායාදො, ගවං සක්ඛි, ගොසු සක්ඛි, ගවං පතිභූ, ගොසු පතිභූ, ගවං පසුතො, ගොසු පසුතො, ගවං කුසලො, ගොසු කුසලො.

322. නිද්ධාරණෙ ව.

නිහරිත්වා ධාරණං නිද්ධාරණං, ජාති ගුණ ක්‍රියා නාමෙහි සමුදායතො එකදෙසස්ස පුට්ඨකරණං, තස්මිං නිද්ධාරණත්ථෙ ගම්‍යමානෙ තතො සමුදායවාචිලිඬිගම්භා ඡට්ඨිවිහත්ති හොති, සත්තම් ව.

මනුස්සානං ඛත්තියො සුරතමො, මනුස්සෙසු ඛත්තියො සුරතමො, කණ්භා ගාවීනං සම්පන්නබීරතමා, කණ්භා ගාවීසු සම්පන්නබීරතමා, අද්ධිකානං ධාවන්තො සීසතමො, අද්ධිකෙසු ධාවන්තො සීසතමො, ආයස්මා ආනන්දො අරහතං අඤ්ඤතරො අහොසි, අරහන්තෙසු වා ඉච්චාදි.

323. අනාදරෙ ව.

අනාදරෙ ගම්‍යමානෙ භාවචනා ලිඬිගම්භා ඡට්ඨිවිහත්ති හොති, සත්තම් ව. අකාමකානං මාතාපිතුනං රුදන්තානං පබ්බජි, මාතාපිතුසු රුදන්තෙසු පබ්බජි.

ආකොට්ඨන්තො සො නෙති,
සිවිරාජස්ස පෙක්ඛතො;
මච්චු ගච්ඡති ආදාය,
පෙක්ඛමානෙ මහාජනෙ.

324. කම්මකරණනිමිත්තත්ථෙප්පු සත්තමි.

කම්මකරණනිමිත්තඉච්චෙනෙස්චත්ථෙප්පු ලිඬගම්භා සත්තමිච්ඡත්ති හොති.

කම්මත්ථෙ – භික්ඛුසු අභිවාදෙන්ති, මුද්ධනි චුම්ඛිත්වා, පුරිසස්ස බාහාසු ගහෙන්වා.

කරණත්ථෙ – භත්ථෙප්පු පිණ්ඩාය වරන්ති, පත්තෙප්පු පිණ්ඩාය වරන්ති, පථෙප්පු ගච්ඡන්ති, සොපි මං අනුසාසෙය්‍යා, සම්පට්ච්ඡාමි මත්ථකෙ.

නිමිත්තත්ථෙ – දීපි වම්මෙප්පු භඤ්ඤතෙ, කුඤ්ඡරො දන්තෙප්පු භඤ්ඤතෙ, අණුමත්තෙප්පු වජ්ජෙප්පු භයදස්සාවි, සම්පජානමුසාවාදෙ පාවිත්තියං, මුසාවාදනිමිත්තං මුසාවාදප්පච්චියාති අත්ථො.

“සත්තමි”ති අධිකාරො.

325. සම්පදානෙ ව.

සම්පදානත්ථෙ ව ලිඬගම්භා සත්තමිච්ඡත්ති හොති. සඬ්ඝෙ දින්නං මහජ්ඵලං, සඬ්ඝෙ ගොතමි දෙහි, සඬ්ඝෙ තෙ දින්නෙ අභඤ්චෙච පුජිතො භවිස්සාමි.

යා පලාලමයං මාලං, නාරී දත්වාන චෙතියෙ;
අලත්ථ කඤ්චනමයං, මාලං බොජ්ඣකඬ්ඛිකඤ්ච සා.

326. පඤ්චම්‍යත්ථෙ ව.

පඤ්චම්‍යත්ථෙ ව ලිඬගම්භා සත්තමිච්ඡත්ති හොති. කදලීසු ගජෙ රක්ඛන්ති.

327. කාලභාවෙප්පු ව.

කාලො නාම නිමෙස ඛණ්ණ ලය මුහුත්ත පුබ්බණ්ණාදිකො, භාවො නාම ක්‍රියා, සා චෙත්ථ ක්‍රියන්තරූපලක්ඛණාව අධිජ්ජෙතා, තස්මිං කාලත්ථෙ ව භාවලක්ඛණෙ භාවත්ථෙ ව ලිඬගම්භා සත්තමිච්ඡත්ති හොති.

කාලෙ – පුබ්බණ්ණසමයෙ ගතො, සායන්හසමයෙ ආගතො, අකාලෙ වස්සති තස්ස, කාලෙ තස්ස න වස්සති, චුස්සමාසම්භා තීසු මාසෙසු චෙසාබමාසො, ඉතො සතසහස්සමිහි, කජ්ජෙ උජ්ජජ්ජි වක්ඛුමා.

භාවෙනභාවලක්ඛණෙ – භික්ඛුසඬ්ඝෙසු හොජියමානෙසු ගතො, භුත්තෙසු ආගතො, ගොසු දුශ්භමානාසු ගතො, දුද්ධාසු ආගතො, ජායමානෙ බො

සාරිපුත්ත බොධිසත්තෙ අයං දසසහස්සිලොකධාතු සංකම්පි සම්පකම්පි සම්පවෙධි.

පාසාණා සක්ඛරා වෙව, කඨලා බාණුකණ්ටකා;
සබ්බෙ මග්ගා විවජ්ජෙන්ති, ගච්ඡන්තෙ ලොකනායකෙ.

ඉමස්මිං සති ඉදං හොති ඉච්චාදි.

328. උපාක්කාමිකිස්සරවචනෙ.

ද්විපදමිදං. අධිකත්ථෙ, ඉස්සරත්ථෙ ච චත්තමානෙහි උපඅධිඉච්චෙනෙහි යොගෙ අධිකිස්සරවචනෙ ගම්‍යමානෙ ලිඛිගම්‍හා සත්තමීච්ඡන්ති හොති.

අධිකවචනෙ – උප බාරියං දොණො, බාරියා දොණො අධිකොති අත්ථො. තථා උප නික්ඛෙ කභාපණං, අධි දෙවෙසු බුද්ධො, සම්මුතිඋපපත්තිවිසුද්ධිදෙවසඬ්ඛානෙහි තිච්චෙහිපි දෙවෙහි සබ්බඤ්ඤ බුද්ධොව අධිකොති අත්ථො.

ඉස්සරවචනෙ – අධි බ්‍රහ්මදත්තෙ පඤ්චාලා, බ්‍රහ්මදත්තිස්සරා පඤ්චාලාති අත්ථො.

329. මණ්ඩිතඋස්සුක්කෙසු තතියා ච.

මණ්ඩිතඋස්සුක්කඉච්චෙනෙස්වත්ථෙසු ගම්‍යමානෙසු ලිඛිගම්‍හා තතියාච්ඡන්ති හොති, සත්තමී ච. මණ්ඩිතසද්දො පනෙත්ථ පසන්නත්ථවාචකො, උස්සුක්කසද්දො සර්භත්ථො. ඤාණෙන පසන්නො, ඤාණස්මිං පසන්නො, ඤාණෙන උස්සුක්කො, ඤාණස්මිං උස්සුක්කො සප්පුරිසො.

කාරකං ඡබ්බිධං සඤ්ඤා-වසා ඡබ්බිසතීවිධං;
පහෙදා සත්තධා කම්මං, කත්තා පඤ්චවිධො භවෙ.

කරණං දුට්ඨං හොති, සම්පදානං තිධා මතං;
අපාදානං පඤ්චවිධං, ආධාරො තු චතුඛ්ඛිධො.

ච්ඡන්තියො පන පච්චත්තවචනාදිවසෙන අට්ඨවිධා භවන්ති. යථාහ

“පච්චත්තමුපයොගඤ්ච, කරණං සම්පදානියං;
නිස්සක්කං සාමීච්චනං, භූමිමාලපනමට්ඨම”න්ති.

ඉති පදරූපසිද්ධියං කාරකකණ්ඩො

පදරූපසිද්ධි
තනියො.

කාරකකණ්ඩ

4. සමාසකණ්ඩ

අප් නාමමෙව අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධිතං සමාසොති නාමනිස්සිතත්තා, සයඤ්ච නාමිකත්තා නාමානන්තරං සමාසො වුච්චතෙ.

සො ච සඤ්ඤාවසෙන ඡබ්බිධො අබ්‍යසිභාවො කම්මධාරයො දිගු තප්පුරිසො බහුබ්බිහි ද්වන්ද්‍යො වාති.

අබ්‍යසිභාවසමාස

තත්‍ර පඨමං අබ්‍යසිභාවසමාසො වුච්චතෙ;
සො ච නිච්චසමාසොති අස්සපදවිග්ගහො.

“උපනගරං” ඉතීධ — උපසද්දතො පඨමෙකච්චනං සි, තස්ස උපසග්ගපරත්තා “සබ්බාසමාවුසොපසග්ගනිපාතාදිහි වා”ති ලොපො, නගරසද්දතො ඡට්ඨෙකච්චනං ස, නගරස්ස සමීපන්ති අඤ්ඤපදෙන විග්ගහෙ —

“නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො”ති සමාසවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ.

330. උපසග්ගනිපාතපුබ්බකො අබ්‍යසිභාවො.

උපසග්ගපුබ්බකො, නිපාතපුබ්බකො ච නාමිකො යුත්තත්ථො තෙහෙව අත්තපුබ්බකෙහි උපසග්ගනිපාතෙහි සහ නිච්චං සමසීයතෙ, සො ච සමාසො අබ්‍යසිභාවසඤ්ඤො හොති. ඉධ අබ්‍යසිභාවාදිසඤ්ඤාවිධායකසුත්තානෙව වා සඤ්ඤාවිධානමුඛෙන සමාසවිධායකානීති දට්ඨබ්බාති.

තත්ථ අබ්‍යසමීති උපසග්ගනිපාතානං සඤ්ඤා, ලිඛිගවචනහෙදෙපි බ්‍යායරහිතත්තා, අබ්‍යයානං අත්ථං විභාවයතීති අබ්‍යසිභාවො අබ්‍යයත්ථපුබ්බකභිගමත්තා, අනබ්‍යයං අබ්‍යයං භවතීති වා අබ්‍යසිභාවො. පුබ්බපදත්ථප්පධානො හි අබ්‍යසිභාවො, එත්ථ ච “උපසග්ගනිපාතපුබ්බකො”ති වුත්තත්තා උපසග්ගනිපාතානමෙව පුබ්බනිපාතො.

331. නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො.

තෙසං නාමානං පයුජ්ජමානපදත්ථානං යො යුත්තත්ථො, සො සමාසසඤ්ඤො හොති, තදඤ්ඤං වාක්‍යමිති රුළ්භං.

නාමානි ස්‍යාදිවිභ්‍යාන්තානි, සමස්සතෙති සමාසො, සච්චිපියතීති අත්ථො.

වුත්තඤ්ඤි

“සමාසො පදසඬ්ඛෙපො, පදප්පච්චයසංහිතං;
තද්ධිතං නාම භොතෙවං, විඤ්ඤෙය්‍යං තෙසමන්තර” න්ති.

දූවිධඤ්ඤවස්ස සමසනං සද්දසමසනමත්ථසමසනඤ්ච, තදුභයමිපි ලුත්තසමාසෙ පරිපුණ්ණමෙව ලබ්භති. අලුත්තසමාසෙ පන අත්ථසමසනමෙව විභත්තිලොපාභාවතො, තත්ථාපි චා එකපදත්තූපගමනතො දූවිධමිපි ලබ්භතෙව. ද්වෙ හි සමාසස්ස පයොජනානි එකපදත්තමෙකවිභත්තිත්තඤ්චාති.

යුත්තො අත්ථො යුත්තත්තො, අථ චා යුත්තො සඬ්ඛතො, සම්බන්ධො චා අත්ථො යස්ස සොයං යුත්තත්ථො, එතෙන සඬ්ඛතත්ථොන යුත්තත්ථවචනෙන හින්තත්ථානං එකත්ථිභාවො සමාසලක්ඛණන්ති චුත්තං භොති. එත්ථ ච “නාමාන” න්ති වචනෙන “දෙවදත්තො පවතී” තිආදීසු ආඛ්‍යාතෙන සමාසො න භොතීති දස්සෙති. සම්බන්ධත්ථොන පන යුත්තත්ථග්ගහණෙන “භටො රඤ්ඤො පුත්තො දෙවදත්තස්සා” තිආදීසු අඤ්ඤමඤ්ඤානපෙක්ඛෙසු, “දෙවදත්තස්ස කණ්භා දන්තා” තිආදීසු ච අඤ්ඤසාපෙක්ඛෙසු අයුත්තත්ථත්තාය සමාසො න භොතීති දීපෙති.

“අත්ථවසා විභත්තිවිපරිණාමො” ති විපරිණාමෙන “යුත්තත්ථාන” න්ති වත්තතෙ.

332. තෙසං විභත්තියො ලොපා ව.

ඉධ පදන්තරෙන චා තද්ධිතප්පච්චයෙහි චා ආයාදිප්පච්චයෙහි චා එකත්ථිභූතා යුත්තත්ථා නාම, තෙන “තෙසං යුත්තත්ථානං සමාසානං, තද්ධිතායාදිප්පච්චයන්තානඤ්ච විභත්තියො ලොපනීයා භොන්ති” ති අත්ථො. සමාසග්ගහණාධිකාරෙ පන සති තෙසංගහණෙන චා තද්ධිතායාදිප්පච්චයන්ත විභත්තිලොපො. වග්ගහණං “පහඬ්ඛරො” තිආදීසු ලොපනිවත්තනත්ථං.

විපරිණාමෙන “ලුත්තාසු, විභත්තීසු” ති වත්තතෙ, යුත්තත්ථග්ගහණඤ්ච.

333. පකති වස්ස සරන්තස්ස.

ලුත්තාසු විභත්තීසු සරන්තස්ස අස්ස යුත්තත්ථභූතස්ස තිවිධස්සපි ලිඬ්ඛස්ස පකතිභාවො භොති. වසද්දෙන කිංසමුදය ඉදප්පච්චයතාදීසු නිග්ගහිතත්තස්සපි. නිමිත්තභාවො නෙමිත්තකාභාවස්ස ඉධ අනිච්ඡිතත්තා අයමතිදෙසො.

සකත්ථවිරහෙනිධ සමාසස්ස ච ලිඬ්ඛභාවාභාවා විභත්තූප්පත්තියමසම්පත්තායං නාමඛ්‍යාපදෙසාතිදෙසමාහ.

334. තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවා'තවෙනුනාදීසු ව.

තද්ධිතන්තා, කිතන්තා, සමාසා ව නාමමිව දට්ඨබ්බා තවෙනුන ත්වාන ත්වාදිප්පව්වයන්තෙ වජ්ජෙත්වා. වග්ගහණං කිව්වප්පව්වයආර්ඳ්වනීඉත්ථිප්පව්වයන්තාදිස්සපි නාමබ්‍යපදෙසත්ථං. ඉධ සමාසග්ගහණං අත්ථවතං සමුදායානං නාමබ්‍යපදෙසො සමාසස්සෙවාති නියමත්ථන්ති අපරෙ.

“අබ්‍යයිභාවො”ති වත්තතෙ.

335. සො නපුංසකලිඬිගො.

සො අබ්‍යයිභාවසමාසො නපුංසකලිඬිගොව දට්ඨබ්බොති නපුංසකලිඬිගත්තං. එත්ථ හි සතිපි ලිඬිගාතිදෙසෙ “අධිපඤ්ඤ”න්තිආදීසු “අධිඤ්ඤාණං”න්තිආදි රූපප්පසඬිගො න භොති සද්දන්තරත්තා, “තිපඤ්ඤ”න්තිආදීසු වියාති දට්ඨබ්බං, න වායං අතිදෙසො, සුත්තෙ අතිදෙසලිඬිගස්ස ඉවසද්දස්ස අදස්සනතො. පුරෙ විය ස්වාද්‍යුප්පත්ති.

“ක්වච්චි”ති වත්තතෙ.

336. අං විහත්තීනමකාරන්තා අබ්‍යයිභාවා.

තස්මා අකාරන්තා අබ්‍යයිභාවා පරාසං විහත්තීනං ක්වච්චි අං භොති, සෙසං නෙය්‍යං.

තං උපනගරං, නගරස්ස සමීපං තිට්ඨතීති අත්ථො. තාති උපනගරං, ආලපනෙපෙවං, තං උපනගරං පස්ස, තාති උපනගරං.

න පඤ්චම්‍යායමම්භාවො, ක්වච්චිති අධිකාරතො;
තතියාසත්තමීජට්ඨි-නන්තු භොති විකප්පතො.

තෙන උපනගරං කතං, උපනගරෙන වා, තෙහි උපනගරං, උපනගරෙහි වා, තස්ස උපනගරං දෙහි, තෙසං උපනගරං, උපනගරා ආනය, උපනගරම්භා උපනගරස්මා, උපනගරෙහි, උපනගරං සන්තකං, උපනගරස්ස වා, තෙසං උපනගරං, උපනගරානං වා, උපනගරං නිධෙහි, උපනගරමිහි උපනගරස්මිං, උපනගරං උපනගරෙසු වා. එවං උපකුම්භං.

අභාවෙ – දරථානං අභාවො නිද්දරථං, නිම්මසකං.

පච්ඡාඅත්ථෙ – රථස්ස පච්ඡා අනුරථං, අනුවාතං.

යොග්ගතායං – යථාසරූපං, අනුරූපං, රූපයොග්ගන්ති අත්ථො.

විච්ඡායං – අත්තානමත්තානං පති පච්චත්තං, අද්ධමාසං අද්ධමාසං අනු අත්ථද්ධමාසං.

අනුපුබ්බියං – ජෙට්ඨානං අනුපුබ්බො අනුජෙට්ඨං.

පටිලොමෙ – සොතස්ස පටිලොමං පටිසොතං, පටිපථං, පතිවාතං, අත්තානං අධිකිච්ච පවත්තා අජ්ඣත්තං.

පරියාදාහිවිධිසු ආපාණකොටියා ආපාණකොටිකං, “ක්චචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො”ති කප්පච්චයො, ආකුමාරෙහි යසො කච්චායනස්ස ආකුමාරං.

සමිද්ධියං – හික්ඛාය සමිද්ධිති අත්ථෙ සමාසෙව නපුංසකලිඬගත්තෙ ච කතෙ –

“සමාසස්ස, අන්තො”ති ච වත්තතෙ.

337. සරො රස්සො නපුංසකෙ.

නපුංසකෙ වත්තමානස්ස සමාසස්ස අන්තො සරො රස්සො හොති. එත්ථ ච අඛ්‍යායිතාවග්ගහණං නානුවත්තෙතඛිං, තෙන දිගුද්වන්දබ්‍රහ්මිහිසුපි නපුංසකෙ වත්තමානස්ස සමාසන්තස්සරස්ස රස්සත්තං සිද්ධං හොති. “අං විහත්තීන”ථිච්චාදිනා අමාදෙසො, සුහික්ඛං. ගඬිගාය සමීපෙ වත්තතීති උපගඬිගං, මණ්ඩාය සමීපං උපමණ්ඩං.

ඉත්ථිසු අමිකිච්චාති අත්ථෙ සමාසනපුංසකරස්සත්තාදිසු කතෙසු –

“අඛ්‍යායිතවා, විහත්තීන”න්ති ච වත්තතෙ.

338. අඤ්ඤස්මා ලොපො ව.

අකාරන්තො අඤ්ඤස්මා අඛ්‍යායිතාවසමාසා පරාසං විහත්තීනං ලොපො ච හොති. අධිත්ති, ඉත්ථිසු අධිකිච්ච කථා පවත්තතීති අත්ථො. අධිත්ථි පස්ස, අධිත්ථි කතං ඉච්චාදි, එවං අධිකුමාරි, වධුයා සමීපං උපවධු, ගුන්තං සමීපං උපගු, ඔකාරස්ස රස්සත්තං උකාරො. එවං උපසග්ගපුබ්බකො.

නිපාතපුබ්බකො යථා – වුඬ්ඬානං පටිපාටි, යෙ යෙ වුඬ්ඬා වා යථාවුඬ්ඬං, පදත්ථානතික්කමෙ – යථාක්කමං, යථාසත්ති, යථාබලං කරොති,

බලමනතික්කමිත්වා කරොතීති අත්ථො. ජීවස්ස යත්තකො පරිච්ඡේදො යාවජීවං, යාවතායුකං, කප්පච්චයො. යත්තකෙන අත්ථො යාවදත්ථං, පබ්බතස්ස පරභාගො තිරොපබ්බතං, තිරොපාකාරං, තිරොකුට්ඨං, පාසාදස්ස අත්තො අත්තොපාසාදං, අත්තොනගරං, අත්තොවස්සං, නගරස්ස බහි බහිනගරං, පාසාදස්ස උපරි උපරිපාසාදං, උපරිමඤ්චං, මඤ්චස්ස හෙට්ඨා හෙට්ඨාමඤ්චං, හෙට්ඨාපාසාදං, හත්තස්ස පුරෙ පුරෙහත්තං, එවං පච්ඡාහත්තං.

සාකල්ලත්ථෙ – සහ මක්ඛිකාය සමක්ඛිකං භුඤ්ජති, න කිඤ්චි පරිච්ඡේදතීති අත්ථො. “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා සහසද්දස්ස සාදෙසො. ගඬිගාය ඔරං ඔරගඬිගමිච්චාදි.

අබ්බාසිභාවසමාසො නිට්ඨිතො.

කම්මධාරයසමාස

අථ කම්මධාරයසමාසො වුච්චතෙ.

සො ච නවවිධො විසෙසනපුබ්බපදො විසෙසනුත්තරපදො විසෙසනොභයපදො උපමානුත්තරපදො සම්භාවනාපුබ්බපදො අවධාරණපුබ්බපදො නනිපාතපුබ්බපදො කුපුබ්බපදො පාදිපුබ්බපදො චාති.

තත්ථ විසෙසනපුබ්බපදො තාව – “මහත්ත පුරිස”ඉතීධ උභයත්ථ පඨමෙකච්චනං සී, තුල්‍යාධිකරණභාවජ්ජසිද්ධත්ථං වසද්ද තසද්දජ්ජපයොගො, මහත්තො ච සො පුරිසො චාති විග්ගහෙ –

ඉතො පරං “විභාසා රුක්ඛතිණ”ඉච්චාදිතො “විභාසා”ති සමාසවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ.

339. ද්විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ කම්මධාරයො.

ද්වෙ පදානි නාමිකානි තුල්‍යාධිකරණානි අඤ්ඤමඤ්ඤෙන සහ විභාසා සමස්‍යන්තෙ, තස්මිං ද්විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ සති සො සමාසො කම්මධාරයසඤ්ඤො ච භොති.

ද්වෙ පදානි ද්විපදං, තුල්‍යං සමානං අධිකරණං අත්ථො යස්ස පද්දවයස්ස තං තුල්‍යාධිකරණං, තස්මිං ද්විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ. භින්නජ්ජවත්තිනිමිත්තානං ද්වින්නං පදානං විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවෙන එකස්මිං අත්ථෙ පවත්ති තුල්‍යාධිකරණතා. කම්මමිච ද්වයං ධාරයතීති කම්මධාරයො. යථා හි කම්මං ක්‍රියඤ්ච පයොජනඤ්ච ද්වයං ධාරයති, කම්මෙ සති ක්‍රියාය, පයොජනස්ස ච

සම්භවතො, තථා අයං සමාසො එකස්ස අත්ථස්ස ද්වෙ නාමානි ධාරයති, තස්මිං සමාසෙ සති එකත්ථජොතකස්ස නාමද්වයස්ස සම්භවතො.

පුරෙ විය සමාසසඤ්ඤාවිහත්තිලොපපකතිභාවා, සමාසෙනෙව තුල්‍යාධිකරණභාවස්ස චුත්තත්තා “චුත්තත්ථානමප්පයොගො”ති වසද්ද තසද්දානමප්පයොගො.

340. මහත්තං මහා තුල්‍යාධිකරණෙ පදෙ.

මහත්ත සද්දස්ස මහා හොති තුල්‍යාධිකරණෙ උත්තරපදෙ පරෙ. මහත්තති බහුවචනග්ගහණෙන ක්වචි මහආදෙසො ව, එත්ථ ව විසෙසනස්ස පුබ්බනිපාතො විසෙසනභූතස්ස පුබ්බපදස්ස මහාදෙසවිධානතොව විඤ්ඤායති.

“කම්මධාරයො, දිගු”ති ව චත්තතෙ.

341. උභෙ තප්පුරිසා.

උභෙ කම්මධාරයදිගුසමාසා තප්පුරිසසඤ්ඤා හොන්ති.

තස්ස පුරිසො තප්පුරිසො, තප්පුරිසසදිසත්තා අයම්පි සමාසො අත්ථත්ථසඤ්ඤාය තප්පුරිසොති චුත්තො. යථා හි තප්පුරිසසද්දො ගුණමතිචත්තො, තථා අයං සමාසොපි. උත්තරපදත්ථප්පධානො හි තප්පුරිසොති. තතො නාමබ්‍යපදෙසො ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති. අයං පන තප්පුරිසො අභිධෙය්‍යවචනො, පරලිඪිගො ව.

මහාපුරිසො, මහාපුරිසා ඉච්චාදි පුරිසසද්දසමං, එවං මහාවීරො, මහාමුනි, මහත්තඤ්ච තං බලඤ්චාති මහාබලං, මහබ්‍රහ්මයං, මහආදෙසො. සන්තො ව සො පුරිසො වාති සප්පුරිසො, “සන්තසද්දස්ස සො හෙ බො චන්තෙ”ති එත්ථ වසද්දෙන සන්තසද්දස්ස සමාසෙ අභකාරෙපි සාදෙසො, තථා පුබ්බපුරිසො, පරපුරිසො, පඨමපුරිසො, මජ්ඣමපුරිසො, උත්තමපුරිසො, දන්තපුරිසො, පරමපුරිසො, වීරපුරිසො, සෙතහත්ථී, කණ්ඨසප්පො, නීලූප්පලං, ලොහිතචන්දනං.

ක්වචි විභාසාධිකාරතො න භවති, යථා – පුණ්ණො මන්තානිපුත්තො, විත්තො ගහපති, සක්කො දෙවරාජාති.

පුමා ව සො කොකිලො වාති අත්ථෙ සමාසෙ කතෙ –

“ලොප”න්ති චත්තතෙ.

342. ප්‍රමස්ස ලිඛිතාදීසු සමාසෙසු.

ප්‍රමඉච්චෙනස්ස අන්තො අකාරො ලොපමාපජ්ජනෙ ලිඛිතාදීසු පරපදෙසු සමාසෙසු, “අංමො නිග්ගහීතං කුලපෙහී”ති මකාරස්ස නිග්ගහීතං. ප්‍රචිකොකිලො. එවං පුන්නාගො.

බත්තියා ච සා කඤ්ඤා වාති විග්ගය්හ සමාසෙ කතෙ –

“තුලයාධිකරණෙ, පදෙ, ඉත්ථියං භාසිතපුමිත්ථි ප්‍රමාව චෙ”ති ච වත්තතෙ.

343. කම්මධාරයසඤ්ඤෙ ච.

කම්මධාරයසඤ්ඤෙ ච සමාසෙ ඉත්ථියං වත්තමානෙ තුලයාධිකරණෙ උත්තරපදෙ පරෙ පුබ්බභූතො ඉත්ථිවාචකො සද්දො පුබ්බෙ භාසිතපුමා චෙ, සො පුමා ඉච දට්ඨබ්බොති පුබ්බපදෙ ඉත්ථිප්පච්චයස්ස නිවත්ති හොති.

බත්තියකඤ්ඤා, බත්තියකඤ්ඤායො ඉච්චාදි. එවං රත්තලතා, දුතියහික්ඛා, බ්‍රාහ්මණී ච සා දාරිකා වාති බ්‍රාහ්මණදාරිකා, නාගමාණවිකා.

පුබ්බපදස්සෙවායං පුම්භාවාතිදෙසො, තෙන “බත්තියකුමාරී කුමාරසමණී තරුණබ්‍රාහ්මණී”තිආදීසු උත්තරපදෙසු ඉත්ථිප්පච්චයස්ස න නිවත්ති හොති.

ඉත්ථියම්ච්චෙව කිං? කුමාරිරතනං, සමණීපදුමං.

භාසිතපුමාති කිං? ගඬිගානදී, තණ්හානදී, පථව්ධාතු. “නන්දාපොක්ඛරණී, නන්දාදෙවී”තිආදීසු පන සඤ්ඤාසද්දත්තා න හොති.

තථා පුරත්ථිමො ච සො කායො වාති පුරත්ථිමකායො, එත්ථ ච කායෙකදෙසො කායසද්දො. එවං පච්ඡිමකායො, හෙට්ඨිමකායො, උපරිමකායො, සබ්බකායො, පුරාණවිහාරො, නවාචාසො, කතරනිකායො, කතමනිකායො, හෙතුප්පච්චයො, අබ්‍රුලං බ්‍රුලං කතන්ති බ්‍රුලීකතං, ජීවිතප්පධානං නවකං ජීවිතනවකං ඉච්චාදි.

විසෙසනුත්තරපදෙ ජීනවචනානුපරොධතො ථෙරාවරියපණ්ඩිතාදි විසෙසනං පරඤ්ච හවති. යථා – සාරිපුත්තො ච සො ථෙරො වාති සාරිපුත්තත්ථෙරො. එවං මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො, මහාකස්සපත්ථෙරො, බුද්ධසොසාවරියො, ධම්මපාලාවරියො, ආචරියගුත්තිලොති වා, මහොසධො ච සො පණ්ඩිතො වාති මහොසධපණ්ඩිතො. එවං විධුරපණ්ඩිතො, වත්ථුච්චිසෙසො.

විසෙසනොභයපදො යථා – සිතඤ්ච තං උණ්හඤ්චාති සිතුණ්හං, සිනිද්ධො ච සො උණ්හො වාති සිනිද්ධුණ්හො, මාසො. ඛඤ්ජො ච සො බුජ්ජො වාති ඛඤ්ජබුජ්ජො. එවං අන්ධබ්ධිරො, කතාකතං, ඡිද්දාවඡිද්දං, උච්චාවචං, ඡින්නභින්නං, සිත්තසම්මට්ඨං, ගතපච්චාගතං.

උපමානුත්තරපදෙ අභිධානානුරොධතො උපමානභූතං විසෙසනං පරං භවති. යථා – සිහො විය සිහො, මුනි ච සො සිහො වාති මුනිසිහො. එවං මුනිවසහො, මුනිපුඤ්ඣගො, බුද්ධනාගො, බුද්ධාදිච්චො, රංසි විය රංසි, සද්ධම්මො ච සො රංසි වාති සද්ධම්මරංසි. එවං විනයසාගරො, පුණ්ඩරිකම්ච පුණ්ඩරිකො, සමණො ච සො පුණ්ඩරිකො වාති සමණපුණ්ඩරිකො, සමණපදුමො. චන්දො විය චන්දො, මුඛඤ්ච තං චන්දො වාති මුඛචන්දො. එවං මුඛපදුමං ඉච්චාදි.

සම්භාවනාපුබ්බපදො යථා – ධම්මො ඉති බුද්ධි ධම්මබුද්ධි. එවං ධම්මසඤ්ඤා, ධම්මසඤ්ඤා, ධම්මසම්මතො, පාණසඤ්ඤා, අසුභසඤ්ඤා, අනිච්චසඤ්ඤා, අනත්තසඤ්ඤා, ධාතුසඤ්ඤා, ධීතුසඤ්ඤා, අත්තසඤ්ඤා, අත්ථිසඤ්ඤා, අත්තදිට්ඨි ඉච්චාදි.

අවධාරණපුබ්බපදො යථා – ගුණො එව ධනං ගුණධනං. එවං සද්ධාධනං, සිලධනං, පඤ්ඤාධනං, චක්ඛු එව ඉන්ද්‍රියං චක්ඛුන්ද්‍රියං. එවං චක්ඛායතනං, චක්ඛුධාතු, චක්ඛුද්වාරං, රූපාරම්මණම්ච්චාදි.

නනිපාතපුබ්බපදො යථා – න බ්‍රාහ්මණොති අත්ථෙ කම්මධාරයසමාසෙ, විහත්තිලොපාදිම්භි ච කතෙ –

“උභෙ තප්පුරිසා”ති තප්පුරිසසඤ්ඤා.

344. අත්තං නස්ස තප්පුරිසෙ.

නස්ස නිපාතපදස්ස තප්පුරිසෙ උත්තරපදෙ පරෙ සබ්බස්සෙව අත්තං ගොති. තප්පුරිසෙකදෙසත්තා තප්පුරිසො, අබ්‍රාහ්මණො.

න නිසෙධො සතො යුත්තො,
දෙසාදිනියමං විනා;
අසතො චාඵලො තස්මා,
කථමබ්‍රාහ්මණොති චෙ?

නිසෙධත්ථානුවාදෙන, පටිසෙධවිධි ක්වචි;
පරස්ස මිච්ඡාඤාණත්තා-ඛ්‍යාපනායොපපජ්ජතෙ.

දුවිධො චස්සත්ථො පසජ්ජප්පට්ඨෙධපරියුදාසචසෙන.

තත්ථ යො “අසුරියපස්සා රාජදාරා” තිආදීසු විය උත්තරපදත්ථස්ස සබ්බථා අභාවං දීපෙනි, සො පසජ්ජප්පට්ඨෙධවාචී නාම. යො පන “අබ්‍රාහ්මණ අමනුස්සා” තිආදීසු විය උත්තරපදත්ථං පරියුදාසිත්වා තංසදිසෙ චත්ථම්හි කාරියං පටිපාදයති, සො පරියුදාසවාචී නාම.

චුත්තඤ්ච

“පසජ්ජප්පට්ඨෙධස්ස, ලක්ඛණං චත්ථනත්ථිතා;
චත්ථනො අඤ්ඤත්‍ර චුත්ති, පරියුදාසලක්ඛණ” තිති.

නත්ථෙවං සන්තෙපි “අබ්‍රාහ්මණො” තිආදීසු කථමුත්තරපදත්ථස්සධානතා සියාති?

චුච්චනෙ — බ්‍රාහ්මණාදිසද්දානං බ්‍රාහ්මණාදිඅත්ථස්සෙව
තංසදිසාදිඅත්ථස්සාපි වාචකත්තා, බ්‍රාහ්මණාදිසද්දා හි
කෙවලාබ්‍රාහ්මණාදිඅත්ථස්සෙවෙව පාකටා, භූසද්දො වියසත්තායං, යදා නෙ පන
අඤ්ඤෙන සදිසාදිවාචකෙන නඉති නිපාතෙන යුජ්ජන්ති, තදා
තංසදිසතදඤ්ඤතබ්බිරුද්ධතදභාවෙසුපි චත්තන්ති, භූසද්දො විය
අත්ථහියාදියොගෙ අනුභවනඅභිභවනාදීසු, තස්මා
උත්තරපදත්ථජොතකොයෙවෙත්ථ නඉති නිපාතොති න දොසො, තෙන
අබ්‍රාහ්මණොති බ්‍රාහ්මණසදිසොති චුත්තං හොති. එවං අමනුස්සො, අස්සමණො.

අඤ්ඤත්ථෙ — න බ්‍යාකතා අබ්‍යාකතා, අසංකිලිට්ඨා, අපරියාපන්තා.

විරුද්ධත්ථෙ — න කුසලා අකුසලා, කුසලපටිපක්ඛාති අත්ථො. එවං
අලොභො, අමිත්තො.

පසජ්ජප්පට්ඨෙධෙ — න කත්ථා අකත්ථා, අකාතුන පුඤ්ඤං අකරොන්තො.

“නස්ස, තජ්ජුරිසෙ” ති ච චත්තතෙ.

345. සරෙ අන.

නඉච්චෙනස්ස පදස්ස තජ්ජුරිසෙ උත්තරපදෙ අන හොති සරෙ පරෙ.

න අස්සො අනස්සො, න අරියො අනරියො. එවං අනිස්සරො, අනිට්ඨො,
අනුපවාදො, න ආදාය අනාදාය, අනොලොකෙත්ථා ඉච්චාදි.

කුපුඛිඛපදො යථා – කුච්ඡිතමන්තන්ති නිච්චසමාසත්තා අඤ්ඤපදෙන විග්ගහො, කම්මධාරයසමාසෙ කතෙ –

“තප්පුරිසෙ, සරෙ”ති ව චත්තතෙ.

346. කදද කුස්ස.

කුඉච්චෙනස්ස නිපාතස්ස තප්පුරිසෙ උත්තරපදෙ කද හොති සරෙ පරෙ. කදන්තං. එවං කදසනං.

සරෙති කිං? කුදාරා, කුපුත්තා, කුදාසා, කුදිට්ඨි.

“කුස්සා”ති චත්තතෙ.

347. කාප්පත්ථෙසු ව.

කුඉච්චෙනස්ස අප්පත්ථෙ චත්තමානස්ස කා හොති තප්පුරිසෙ උත්තරපදෙ පරෙ. ඛුච්චවනුච්චාරණතො කුච්ඡිතත්ථෙ ව ක්වචි තප්පුරිසෙ. අප්පකං ලචණං කාලචණං. එවං කාපුප්ඵං, කුච්ඡිතො පුරිසො කාපුරිසො, කුපුරිසො වා.

පාදිපුඛිඛපදො ව නිච්චසමාසොච, පධානං චචනං පාචචනං, භුසං වද්ධං පවද්ධං, සරිරං, සමං, සම්මා වා ආධානං සමාධානං, විච්චා මති විමති, විච්චො කප්පො විකප්පො, විසිට්ඨො වා කප්පො විකප්පො, අධිකො දෙවො අතිදෙවො. එවං අධිදෙවො, අධිසීලං, සුන්දරො ගන්ධො සුගන්ධො, කුච්ඡිතො ගන්ධො දුග්ගන්ධො, සොහනං කතං සුකතං, අසොහනං කතං දුක්කටං ඉච්චාදි.

යෙ ඉධ අවිහිතලක්ඛණා නාමනිපාතොපසග්ගා, තෙසං “නාමානං සමාසො”ති යොගවිභාගෙන සමාසො දට්ඨබ්බො. යථා – අපුනගෙය්‍යා ගාථා, අචන්දමුල්ලොකිකානි මුඛානි, අස්සද්ධහොජී, අලචණහොජීතිආදියු අයුත්තත්ථත්තා නාඤ්ඤෙන සමාසො.

තථා දිට්ඨො පුඛ්ඛන්ති දිට්ඨපුඛ්ඛො තථාගතං. එවං සුතපුඛ්ඛො ධම්මං, ගතපුඛ්ඛො මග්ගං, කම්මති දිට්ඨා පුඛ්ඛන්ති දිට්ඨපුඛ්ඛො දෙවා තෙන. එවං සුතපුඛ්ඛො ධම්මා, ගතපුඛ්ඛො දිසා, පභාරො, පරාභවො, විහාරො, ආහාරො, උපහාරො ඉච්චාදි.

කම්මධාරයසමාසො.

දිගුසමාස

අථ දිගුසමාසො වුච්චතෙ.

තයො ලොකා සමාහටා චිත්තෙන සම්පිණ්ඩිතා, තිණ්ණං ලොකානං සමාහාරොති වා අත්ථෙ –

“නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො”ති චත්තමානෙ “ද්විපදෙ”ති ආදිනා කම්මධාරයසමාසො, තතො සමාසසඤ්ඤායං, විභත්තිලොපෙ, පකතිභාවෙ ච කතෙ –

“කම්මධාරයො”ති චත්තතෙ.

348. සඬ්ඛ්‍යාපුබ්බො දිගු.

සඬ්ඛ්‍යාපුබ්බො කම්මධාරයසමාසො දිගුසඤ්ඤො හොති.

ද්වෙ ගාවො දිගු, දිගුසදිසත්තා අයම්පි සමාසො දිගුති වුත්තො. අථ වා සඬ්ඛ්‍යාපුබ්බත්තනපුංසකෙකත්තසඬ්ඛාතෙහි ද්විති ලක්ඛණෙහි ගතො අවගතොති දිගුති වුව්වති, ද්විති වා ලක්ඛණෙහි ගව්ඡති පවත්තතිති දිගු. එත්ථ ච “සඬ්ඛ්‍යාපුබ්බො”ති වුත්තත්තා සඬ්ඛ්‍යාසද්දස්සෙව පුබ්බනිපාතො, “උභෙ තප්පුරිසා”ති තප්පුරිසසඤ්ඤා.

“නපුංසකලිඬ්ඛො”ති චත්තතෙ.

349. දිගුස්සෙකත්තං.

දිගුස්ස සමාසස්ස එකත්තං හොති, නපුංසකලිඬ්ගත්තඤ්ච.

සමාහාරදිගුස්සෙතං ගහණං, තත්ථ සබ්බත්ථෙකවචනමෙව හොති, අඤ්ඤත්‍ර පන ඛ්‍යවචනම්පි, නාමධ්‍යපදෙසසාද්‍යුජ්ජත්ති අමාදෙසාදි.

තිලොකං, හෙ තිලොක, තිලොකං, තිලොකෙන, තිලොකස්ස, තිලොකා තිලොකස්මා තිලොකම්භා, තිලොකස්ස, තිලොකෙ තිලොකම්භි තිලොකස්මිං.

එවං තයො දණ්ඩා තිදණ්ඩං, තිණි මලානි සමාහටානි, තිණ්ණං මලානං සමාහාරොති වා තිමලං, තිලක්ඛණං, චතුස්සව්වං, චතස්සො දිසා චතුද්දිසං, “සරො රස්සො නපුංසකෙ”ති රස්සත්තං, පඤ්චසික්ඛාපදං, සලායතනං, සත්තාහං, අට්ඨසීලං, නවලොකුත්තරං, දසසීලං, සතයොජනං.

තථා – ද්වෙ රත්තියො ද්විරත්තං, තිස්සො රත්තියො තිරත්තං, ද්වෙ අඬ්ගුලියො ද්වඬ්ගුලං, සත්ත ගොදාවරියො, තාසං සමාහාරොති වා සත්තගොදාවරං.

එත්ථ ච රත්ති අඬ්ගුලි ගොදාවරීනමත්තස්ස –

350. ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො.

රාජාදිගණස්සෙනං ගහණං, තෙන සමාසන්තගතානං රාජාදීනං නාමානං අන්තො ක්වචි අකාරො හොතීති අත්ථො. කාරග්ගහණෙන බහුබිඛිභාදිමිති සමාසන්තෙ ක්වචි කප්පච්චයො හොති, සුරහි සු දු පූතීහි ගන්ධන්තස්සිකාරො ව.

අථ චා අ ච කො ච අකා, රකාරො පදසන්ධිකරො, තෙන ක්වචි සමාසන්තගතානමන්තො හුත්වා අ ක ඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්තීති අත්ථො. තෙන පඤ්ච ගාවො සමාහටාති අත්ථෙ සමාසාදිං කත්වා සමාසන්තෙ අප්පච්චයෙ, “ඔ සරෙ චා”ති අවාදෙසෙ ච කතෙ “පඤ්චගව”න්තිආදි ච සිජ්ඣති. “ද්විරත්ත”න්තිආදියු පන අප්පච්චයෙ කතෙ පුබ්බසරස්ස “සරලොපො”තිආදිනා ලොපො.

අසමාහාරදිගු යථා – එකො ච සො පුග්ගලො චාති එකපුග්ගලො. එවං එකධම්මො, එකපුත්තො, තයො භවා තිභවා, චතස්සො දිසා චතුර්දිසා, දසසහස්සචක්කවාළාති ඉච්චාදි.

දිගුසමාසො.

තප්පුරිසසමාස

අථ තප්පුරිසසමාසො වුච්චතෙ.

සො පන දුතියාදියු ඡසු විහත්තිසු භාවතො ඡබ්බිධො. තත්ථ දුතියාතප්පුරිසො ගතනිස්සිතාතිතාතික්කන්තප්පත්තාපන්තාදිහි භවති.

සරණං ගතොති විග්ගහෙ –

“තප්පුරිසො”ති චත්තතෙ.

351. අමාදයො පරපදෙහි.

අමාදිවිභ්‍යන්තාති යුත්තත්ථාති පුබ්බපදාති නාමෙහි පරපදෙහි සහ විභාසා සමසාන්තෙ, සො සමාසො තප්පුරිසසඤ්ඤො හොති. අයඤ්ච තප්පුරිසො අභිධෙයාවචනලිඨිගො.

ගතාදිසද්දා කිත්තත්තත්තා තිලිඨිගා, විහත්තිලොපාදි සබ්බං පුබ්බසමං. සො සරණගතො, තෙ සරණගතා. සා සරණගතා, තා සරණගතායො. තං කුලං සරණගතං, තාති කුලාති සරණගතාති ඉච්චාදි.

එවං අරඤ්ඤගතො, භූමිගතො, ධම්මං නිස්සිතො ධම්මනිස්සිතො, අත්ථනිස්සිතො, භවං අතීතො භවාතීතො, කාලාතීතො, පමාණං අතික්කන්තං පමාණාතික්කන්තං. ලොකාතික්කන්තං, සුඛං පත්තො සුඛප්පත්තො, දුක්ඛප්පත්තො, සොතං ආපත්තො සොතාපත්තො, නිරොධසමාපත්තො, රථං ආරුළුහො රථාරුළුහො, සබ්බරත්තිං සොහනො සබ්බරත්තිසොහනො, මුහුත්තසුඛං.

උපපදසමාසෙ පන වුත්තියෙව තස්ස නිව්චත්තා. යථා – කම්මං කරොතීති කම්මකාරො, කුම්භකාරො, අත්ථං කාමෙතීති අත්ථකාමො, ධම්මකාමො, ධම්මං ධාරෙතීති ධම්මධරො, විනයධරො, සච්චං වදිතුං සීලමස්සාති සච්චවාදී ඉච්චාදී.

තවත්තුමානන්තාදිකිත්තෙහි වාක්‍යමෙව වචන්ථිතවිභාසාධිකාරතො. යථා – ඔදනං භුත්තවා, ධම්මං සුඤ්ඤාමානො, ධම්මං සුඤ්ඤන්තො, කටං කරානො, අනභිධානතො වා, අභිධානලක්ඛණා හි තද්ධිතසමාසකිත්තකාති.

දුතියාතප්පරිසො.

තතියා කිත්ත පුබ්බ සදිස සමුනත්ථ කලහ නිපුණ මිස්සසබ්බලාදීහි.

බුද්ධොන භාසිතො බුද්ධභාසිතො, ධම්මො. එවං ජීනදෙසිතො, සත්ථාරා වණ්ණිතො සත්ථුවණ්ණිතො, විඤ්ඤාහි ගරහිතො විඤ්ඤාගරහිතො, විඤ්ඤාප්පසත්ථො, ඉස්සරකතං, සයංකතං, සුකෙහි ආහටං සුකාහතං, රඤ්ඤා හතො රාජහතො, රොගපිළිතො, අග්ගිද්ධිමො, සප්පදට්ඨො, සල්ලෙන විද්ධො සල්ලවිද්ධො, ඉච්ඡාය අපකතො ඉච්ඡාපකතො, සීලෙන සම්පත්තො සීලසම්පත්තො. එවං සුඛසහගතං, ඤාණසම්පයුත්තං, මිත්තසංසග්ගො, පියවිප්පයොගො, ජාතිත්ථද්ධො, ගුණහිතො, ගුණවුඩ්ධො, චතුර්වග්ගකරණීයං, චතුර්වග්ගාදිකත්තබ්බං, කාකෙහි පෙය්‍යා කාකපෙය්‍යා, නදී.

ක්වචි වුත්තියෙව, උරෙන ගච්ඡතීති උරගො, පාදෙන පිච්ඡතීති පාදපො. ක්වචි වාක්‍යමෙව, පරසුනා ඡින්නවා, කාකෙහි පාතබ්බා, දස්සනෙන පහාතබ්බා.

පුබ්බාදියොගෙ – මාසෙන පුබ්බො මාසපුබ්බො. එවං මාතුසදිසො, පිතුසමො, එකුනවිසති, සීලවිකලො, අසිකලහො, වාචානිපුණො, යාවකාලිකසංමිස්සං, වාචාසබ්බලො, සත්ථාරා සදිසො සත්ථුකප්පො, පුඤ්ඤෙන අත්ථිකො පුඤ්ඤත්ථිකො, ගුණාධිකො, ගුලෙන සංසට්ඨො ඔදනො ගුලොදනො, බීරොදනො, අස්සෙන යුත්තො රථො අස්සරථො, මග්ගවිත්තං, ජම්බුයා පඤ්ඤාතො ලක්ඛිතො දිපො ජම්බුදිපො, එකෙන අධිකා දස එකාදස, ජාතියා අන්ධො ජච්චන්ධො, පකතියා මෙධාවි පකතිමෙධාවි ඉච්චාදී.

තනියාතප්පුරිසො.

චතුත්ථි තදත්ථඅත්ථභිතදෙය්‍යාදීහි.

තදත්ථෙ – කථිනස්ස දුස්සං කථිනදුස්සං, කථිනවිවරත්ථායාති අත්ථො. එවං විවරදුස්සං, විවරමුල්‍යං, යාගුයා අත්ථාය තණ්ඩුලා යාගුතණ්ඩුලා, හත්තතණ්ඩුලා, සඬ්ඝස්සත්ථාය හත්තං සඬ්ඝහත්තං, ආගන්තුකානමත්ථාය හත්තං ආගන්තුකහත්තං. එවං ගමිකහත්තං, පාසාදාය දබ්බං පාසාදදබ්බං.

අත්ථෙ භික්ඛුසඬ්ඝස්සත්ථාය විහාරො භික්ඛුසඬ්ඝත්ථො විහාරො, භික්ඛුසඬ්ඝත්ථා යාගු, භික්ඛුසඬ්ඝත්ථං විවරං. යස්සත්ථාය යදත්ථො, යදත්ථා, යදත්ථං. එවං තදත්ථො, තදත්ථා. තදත්ථං. එතදත්ථො වායාමො, එතදත්ථා කථා, එතදත්ථං සොතාවධානං. කිමත්ථං, අත්තත්ථං, පරත්ථං, විනයො සංවරත්ථාය, සුඛං සමාධත්ථාය, නිබ්බිදා විරාගත්ථාය, විරාගො විමුත්තත්ථාය. තථා ලොකස්ස භිතො ලොකභිතො, බුද්ධස්ස දෙය්‍යං බුද්ධදෙය්‍යං, පුජ්ථං. සඬ්ඝදෙය්‍යං, විවරං. ඉධ න භවති, සඬ්ඝස්ස දාතබ්බං, සඬ්ඝස්ස දාතුං ඉච්චාදි.

චතුත්ථිතප්පුරිසො.

පඤ්චමි අපගමන භය විරති මොචනත්ථාදීහි.

මෙටුනස්මා අපෙතො මෙටුනාපෙතො. එවං පලාපාපගතො, නගරනිග්ගතො, පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො. ගාමතො නික්ඛන්තං ගාමනික්ඛන්තං, රුක්ඛග්ගා පතීතො රුක්ඛග්ගපතීතො, සාසනචුතො, ආපත්තිචුට්ඨානං, ධරණිතලුග්ගතො, සබ්බභවෙහි නිස්සටො සබ්බභවනිස්සටො.

භයත්ථාදියොගෙ යථා – රාජතො භයං රාජභයං, චොරෙහි භයං චොරභයං, අමනුස්සෙහි භයං අමනුස්සභයං, අග්ගිතො භයං අග්ගිභයං. පාපතො භීතො පාපභීතො, පාපභීරුකො, අකත්තබ්බතො විරති අකත්තබ්බවිරති. එවං කායදුච්චරිතවිරති, වච්චුච්චරිතවිරති, ඛන්ධනා මුත්තො ඛන්ධනමුත්තො, වනමුත්තො, ඛන්ධනමොක්ඛො, කම්මතො සමුට්ඨිතං කම්මසමුට්ඨිතං, උක්කට්ඨුක්කට්ඨං, ඔමකොමකං.

ක්වචි චුත්තියෙව, කම්මතො ජාතං කම්මජං. එවං චිත්තජං, උතුජං, ආහාරජං. ඉධ න භවති, පාසාදා පතීතො.

පඤ්චමිතප්පුරිසො.

ජට්ඨි රඤ්ඤො පුත්තො රාජපුත්තො. එවං රාජපුරිසො, ආචරියපුජකො, බුද්ධසාවකො, බුද්ධරූපං, ජිනවචනං, සමුද්දසොසො, ධඤ්ඤානං රාසි ධඤ්ඤරාසි, පුජ්ඵගන්ධො, ඵලරසො, කායස්ස ලහුතා කායලහුතා, මරණස්සති, රුක්ඛමූලං, අයස්ස පත්තො අයොපත්තො, එවං සුවණ්ණකටාහං, පානියථාලකං, සප්පිකුම්භො.

“දෙවනං රාජා”ති අත්ථෙ සමාසාදිමිති කතෙ “ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො”ති අකාරො, තතො “සා වා”ති ආත්තං න භවති. දෙවරාජො, දෙවරාජා, දෙවරාජං, දෙවරාජෙ ඉච්චාදි පුරිසසද්දසමං. අත්තාභාවෙ සො දෙවරාජා, තෙ දෙවරාජානො ඉච්චාදි රාජසද්දසමං. තථා දෙවනං සඛා දෙවසඛො, දෙවසඛා, සො දෙවසඛා, තෙ දෙවසඛානො ඉච්චාදි.

පුමස්ස ලිඛිතං පුල්ලිඛිතං. එවං පුම්භාවො, පුමන්තලොපාදි.

භත්ථිපදං, ඉත්ථිරූපං, භික්ඛුනිසඬ්ඨො, ජම්බුසාඛා, එත්ථ ච “ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරාන”න්තිආදිනා මජ්ඣෙ ඊකාරූකාරානං රස්සත්තං.

විභාසාධිකාරතො ක්වචි වාක්‍යමෙව, සභසා කම්මස්ස කත්තාරො, භින්නානං සන්ධාතා, කප්පස්ස තතියො භාගො, යා ච පක්ඛස්ස අට්ඨමී, මනුස්සානං ඛත්තියො සුරතමො.

යුත්තත්ථො ඉච්චෙව? “භටො රඤ්ඤො පුරිසො දෙවදත්තස්සා”ති එත්ථ “භටසම්බන්ධෙ ජට්ඨි”ති අඤ්ඤමඤ්ඤානපෙක්ඛතාය අයුත්තත්ථභාවතො සමාසො න භවති, “කොසලස්ස රඤ්ඤො පුත්තො”තිආදියු පන සාපෙක්ඛතාය අසමත්ථත්තා න භවති, සම්බන්ධීසද්දානං පන නිව්චං සාපෙක්ඛත්තෙපි ගමකත්තා සමාසො, යථා — දෙවදත්තස්ස ගුරුකුලං, භගවතො සාවකසඬ්ඨොතිආදි.

ජට්ඨිතජ්ජුරිසො.

සත්තම් රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා, එවං රූපසඤ්ඤෙතනා, සංසාරදුක්ඛං, චක්ඛුමිහි සන්තිස්සිතං විඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, ධම්මෙ රතො ධම්මරතො, ධම්මාභිරති, ධම්මරූපි, ධම්මගාරවො, ධම්මෙසු නිරුත්ති ධම්මනිරුත්ති, දානාධිමුත්ති, භවන්තරකතං, දස්සනෙ අස්සාදො දස්සනස්සාදො, අරඤ්ඤෙ වාසො අරඤ්ඤවාසො, විකාලෙ භොජනං විකාලභොජනං, කාලෙ වස්සං කාලවස්සං, වතෙ පුජ්ඵං වනපුජ්ඵං. එවං වනමහිසො, ගාමසුකරො, සමුද්දමච්ඡො, ආවාටකච්ඡපො, ආවාටමණ්ඩුකො, කූපමණ්ඩුකො,

තිත්ථනාවා, ඉත්ථිසු ධුත්තො ඉත්ථිධුත්තො ඡායාය සුක්ඛො ඡායාසුක්ඛො, අභිගාරපක්කං, වාරකඛද්ධො.

ඉධ චුත්තිසෙව, යථා – වනෙ වරතීති වනවරො, කුච්ඡිමිති සයතීති කුච්ඡිසයො, ථලෙ තිට්ඨතීති ථලට්ඨො. එවං ජලට්ඨො, පබ්බතට්ඨො, මග්ගට්ඨො, පඬකෙ ඡාතං පඬකජං, සිරෙ රුහතීති සිරොරුහං ඉච්චාදි.

ඉධ න භවති, භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, ආසනෙ නිසින්නො, ආසනෙ නිසිදිතබ්බං.

සත්තමිතජ්ජුරිසො.

“තදනුපරොධොනා”ති චුත්තත්තා යථාභිධානං තජ්ජුරිසෙ ක්වචි අච්චන්තාදිසු අමාදිච්ඡත්තාන්තං පුබ්බපදං පරං සම්භවති.

යථා – අන්තං අතික්කන්තං අච්චන්තං, අච්චන්තානි, වෙලං අතික්කන්තො අතිවෙලො, රස්සන්තං. එවං මාලං අතීතො අතිමාලො, පත්තජීවිකො, ආපන්තජීවිකො, අක්ඛං පතිගතං නිස්සිතන්ති පච්චක්ඛං දස්සනං, පච්චක්ඛො අත්තභාවො, පච්චක්ඛා බුද්ධි, අත්ථං අනුගතං අන්වත්ථං, කොකිලාය අවකුට්ඨං අවකොකිලං වනං, පරිච්චත්තන්ති අත්ථො. අවමයුරං, අජ්ඣයනාය පරිගිලානො පරියජ්ඣයනො, කම්මස්ස අලං සමත්ථොති අලංකම්මො, වචනාය අලන්ති අලංවචනො, වානතො නික්ඛන්තං නිබ්බානං, කිලෙසෙහි නික්ඛන්තො නික්කිලෙසො, නිරඬගණො, කොසම්බියා නික්ඛන්තො නික්කොසම්බි, වනතො නියානො නිබ්බනො, ආවරියතො පරො පාවරියො. එවං පයාකො, පරහියො, ගඬගාය උපරි උපරිගඬගං. එවං හෙට්ඨානදී, අන්තොසමාපත්ති, භංසානං රාජා රාජහංසො, භංසරාජා වා, මාසස්ස අද්ධං අද්ධමාසං, මාසද්ධං වා, ආමලකස්ස අද්ධං අද්ධාමලකං, ආමලකද්ධං වා, කභාපණස්ස අඬ්ඨං අඬ්ඨකභාපණං, අඬ්ඨමාසකං, රත්තියා අඬ්ඨං අඬ්ඨරත්තං, රත්තියා පුබ්බං පුබ්බරත්තං, රත්තියා පච්ඡා පච්ඡරත්තං. එත්ථ ච “ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරන්තො”ති රත්තියද්දන්තස්ස අත්තං, අහස්ස පුබ්බං පුබ්බන්තං. එවං සායන්හං, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා අහස්ස අන්තාදෙසො.

අමාදිපරතජ්ජුරිසො.

ක්වචි තජ්ජුරිසෙ “පහඬකරා”දිසු විහත්තිලොපො න භවති.

යථා – පහං කරොතීති අත්ථෙ “අමාදයො පරපදෙහී”ති සමාසො, “නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො”ති සමාසසඤ්ඤා, තතො “තෙසං විහත්තියො ලොපා වා”ති විහත්තිලොපෙ සම්පත්තෙ තත්ථෙව වග්ගහණෙන පුබ්බපදෙ

විභත්තිලොපාභාවෝ. සෙසං සමං. පහඬිකරො, අමතං දදාතීති අමතන්දදො, රණං ජහාතීති රණඤ්ජහො, ජුතීං ධාරෙතීති ජුතින්ධරො, තථා සහසාකතං, පරස්සපදං. අත්තනොපදං, භයතො උපට්ඨානං භයතුපට්ඨානං, පරතොසොසො, ගවංපතිත්ථෙරො, මනසිකාරො, පුබ්බෙනිවාසො, පුබ්බෙනිවාසානුස්සති, මජ්ඣකල්යාණං, අත්තෙවාසී, අත්තෙවාසිකො, ජනෙසුතො, උරසිලොමො, කණ්ඨෙකාලො, සරසිජම්චිවාදි.

අලොපතජ්ජුරිසො.

තජ්ජුරිසසමාසො නිට්ඨිතො.

බහුබ්බිහිසමාස

අථ බහුබ්බිහිසමාසො වුච්චතෙ.

සො ච නවවිධො ද්විපදො තුල්‍යාධිකරණො, ද්විපදො හින්තාධිකරණො, ත්‍රිපදො නනිපාතපුබ්බපදො, සහපුබ්බපදො උපමානපුබ්බපදො සඬ්ඛොභයපදො දිසන්තරාලත්ථො ඛ්‍යතිභාරලක්ඛණො වාති.

තත්ථ ද්විපදො තුල්‍යාධිකරණො බහුබ්බිහි කම්මාදීසු ඡසු විභත්‍යත්ථෙසු භවති.

තත්ථ දුතියත්ථෙ තාව – “ආගතා සමණා ඉමං සඬ්ඝාරාම”න්ති විග්ගහෙ –

352. අඤ්ඤපදත්ථෙසු බහුබ්බිහි.

සමස්‍යාමානපදතො අඤ්ඤසං පට්මදුතියාදිවිභත්‍යන්තානං පදානමත්ථෙසු යුත්තත්ථානි නාමානි විභාසා සමස්‍යන්තෙ, සො සමාසො බහුබ්බිහිසඤ්ඤො ච හොති.

බහවො වීභයො යස්ස සො බහුබ්බිහි, බහුබ්බිහිසදිසත්තා අයම්පිසමාසො අත්ථත්ථසඤ්ඤාවසෙන බහුබ්බිහීති වුත්තො, අඤ්ඤපදත්ථප්පධානො හි බහුබ්බිහි.

දුට්ඨො වායං බහුබ්බිහි තග්ගුණසංචිඤ්ඤාණාතග්ගුණසංචිඤ්ඤාණවසෙන, තෙසු යත්ථ විසෙසනභූතො අත්ථො අඤ්ඤපදත්ථග්ගහණෙන ගය්හති, සො තග්ගුණසංචිඤ්ඤාණො, යථා – ලම්බකණ්ණමානායාති.

යත්ථ පන න ගය්හති, සො අතග්ගුණසංචිඤ්ඤාණො, යථා – බහුධනමානායාති.

ඉධ බහුබිබිහිසද්දෙ විය විසෙසනස්ස පුබ්බනිපාතො, සෙසං පුබ්බසමං.

ආගතසමණො සඬ්ඝාරාමො. එත්ථ ච ආගතසද්දො, සමණසද්දො ච අත්තනො අත්තෙ අට්ඨත්වා දුතියාවිහ්‍යාත්ථභූතෙ සඬ්ඝාරාමසඬ්ඛාතෙ අඤ්ඤපදත්තෙ චත්තන්ති, තදත්ථජාතනත්ථමෙව තදනන්තරං “සඬ්ඝාරාමො”ති පදන්තරං පයුජ්ජති, තතො සමාසෙනෙව කම්මත්ථස්ස අභිහිතත්තා පුන දුතියා න හොති. ඉදංසද්දස්ස ච අප්පයොගො, එවං සබ්බත්ථ. බහුබිබිහි වායං අභිධෙය්‍යලිඬ්ගවචනො.

තථා ආගතසමණො සාවත්ථී, ආගතසමණං ජෙතවනං, පටිපන්නා අද්ධිකා යං පථං සොයං පටිපන්නද්ධිකො පථො, අභිරුළ්භා වාණිජා යං නාවං සා අභිරුළ්භවාණිජා නාවා. එවං කම්මත්තෙ බහුබිබිහි.

තතියත්තෙ බහුබිබිහි යථා – ජිතානි ඉන්ද්‍රියානි යෙන සමණෙන සොයං ජිතින්ද්‍රියො සමණො. එවං දිට්ඨධම්මො, පත්තධම්මො, කතකිච්චො, ජිතා මාරා අනෙනාති ජිතමාරො භගවා, පටිවිද්ධසබ්බධම්මො.

චතුත්ථියත්තෙ බහුබිබිහි යථා – දින්නො සුඬිකො යස්ස රඤ්ඤො සොයං දින්නසුඬිකො රාජා, උපතීතං භොජනං අස්ස සමණස්සාති උපතීතභොජනො සමණො, උපහට්ඨා බලි අස්සාති උපහට්ඨා යක්ඛො.

පඤ්චමියත්තෙ බහුබිබිහි යථා – නිග්ගතා ජනා අස්මා ගාමා සොයං නිග්ගතජනො ගාමො, නිග්ගතො අයො අස්මාති නිරයො, නිග්ගතා කිලෙසා එතස්මාති නික්කිලෙසො, අපෙතං විඤ්ඤාණං අස්මාති අපෙතවිඤ්ඤාණො මතකායො, අපගතං භයභෙරවං අස්මාති අපගතභයභෙරවො අරහා.

ඡට්ඨියත්තෙ බහුබිබිහි යථා – ඡින්නා භත්ථා යස්ස පුරිසස්ස සොයං ඡින්නභත්තො පුරිසො. එවං පරිපුණ්ණසඬ්ඝප්පො, බ්ණාසවො, වීතො රාගො අස්සාති වීතරාගො, ද්වෙ පදානි අස්සාති ද්විපදො, ද්විහත්තො පටො, තෙවිජ්ජො, චතුප්පදො, පඤ්ච චක්ඛුනි අස්සාති පඤ්චචක්ඛු භගවා, ඡලහිඤ්ඤො, රස්සත්තං, නවඬ්ගං සත්ථුසාසනං, දසබලො, අනන්තඤ්ඤාණො, තිණි දස පරිමාණමෙතෙසන්ති තිදසා දෙවා, සමාසන්තස්ස අත්තං, ඉධ පරිමාණසද්දස්ස සන්නිධානතො දසසද්දො සඬ්ඛාතො චත්තතෙ, අයං පච්චයො එතෙසන්ති ඉදප්පච්චයා, කො පහවො අස්සාති කිංපහවො අයං කායො, විගතං මලමස්සාති විමලො, සුන්දරො ගන්ධො අස්සාති සුගන්ධං චන්දනං. එවං සුසීලො, සුමුඛො, කුච්ඡිතො ගන්ධො අස්සාති දුග්ගන්ධං කුණපං, දුට්ඨු මනො අස්සාති දුම්මනො. එවං දුස්සීලො, දුම්මුඛො, තපො එව ධනං

අස්සාති තපොධනො, ඛන්තිසඬ්ඛානං බලං අස්සාති ඛන්තිබලො, ඉන්දොති නාමං එතස්සාති ඉන්දනාමො.

ඡන්දජාතාදීසු විසෙසනවිසෙසිතබ්බානං යථිච්ඡිතත්තා උභයං පුබ්බං නිපතති, යථා – ඡන්දො ජාතො අස්සාති ඡන්දජාතො, ජාතො ඡන්දො අස්සාතිපි ජාතඡන්දො. එවං සඤ්ජාතජීතිසොමනස්සො, ජීතිසොමනස්සසඤ්ජාතො, මාසජාතො, ජාතමාසො, ඡීන්තහත්ථො, හත්ථච්ඡින්නො.

“දීඝා ජඬ්ඝායස්සා”ති විග්ගස්භ සමාසාදිමිති කතෙ –

“තුල්‍යාධිකරණෙ, පදෙ”ති ව වත්තතෙ.

353. ඉත්ථියං භාසිතපුමිත්ථි පුමාව වෙ.

ඉත්ථියං වත්තමානෙ තුල්‍යාධිකරණෙ පදෙ පරෙ පුබ්බෙ භාසිතපුමා ඉත්ථිවාචකො සද්දො අත්ථි වෙ, සො පුමා ඉව දට්ඨබ්බොති පුබ්බපදෙ ඉත්ථිජපච්චයාභාවො, බහුබ්බිහිවිසයොයං, උපරි “කම්මධාරයසඤ්ඤෙ වා”ති වක්ඛමානත්තා.

354. ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරානං දීඝරස්සාපච්චයෙසු ව.

ක්වචි තද්ධිතසමාසනාමොපසග්ගාදීසු පදෙසු ආදිමජ්ඣුත්තරභූතානං සරානං ඡිනවචනානුපරොධෙන දීඝරස්සා භොන්ති පච්චයෙසු, අපච්චයෙසු පරෙසු, අපරභූතෙසු ව.

තත්ථ

දීඝත්තං පාකටානුප- ඝාතාදො මධුවාදීසු;

රස්සත්තං අජ්ජවෙ ඉත්ථි- රූපාදො ව ක, තාදීසුති.

බහුබ්බිහිසමාසෙ සති පුල්ලිඬ්ඛගෙ උත්තරපදන්තස්ස රස්සත්තං. දීඝජඬ්ඝො පුරිසො, තථා පහුතා ජීවිහා අස්සාති පහුතජීවිහො භගවා. මහතී පඤ්ඤා අස්සාති මහාපඤ්ඤා. “මහතං මහා තුල්‍යාධිකරණෙ පදෙ”ති මහාදෙසො.

ඉත්ථියමිති කිං? බමාධනො. භාසිතපුමාති කිං? සද්ධාධුරො, සද්ධාපකතිකො, පඤ්ඤාපකතිකො, පඤ්ඤාවිසුද්ධිකො, එත්ථ ව “ක්වචි සමාසන්තගතානමකාරත්තො”ති කජපච්චයො. තුල්‍යාධිකරණෙ ඉච්චෙව? සමණිහත්තිකො, කුමාරිහත්තිකො, කුමාරිහත්ති.

පුබ්බපදස්සෙවායං පුම්භාවාතිදෙසො, තෙන ඉධ න භවති. බහුදාසිකො පුරිසො. බහුකුමාරිකං කුලං.

“ගාණ්ඨිවො ධනු අස්සා”ති විග්ගය්හ සමාසාදිමිති කතෙ –

355. ධනුමහා ව.

තිපදමිදං. ක්වච්චිසමාසන්තගතා ධනුසද්දා ආපච්චයො හොති, වසද්දෙන ධම්මාදිතො ව, “වමොදුදන්තාන”න්ති වකාරො, ගාණ්ඨිවධන්වා. එවං පච්චක්ඛධම්මො.

ක්වච්චිති කිං? සහස්සථාමධනු, පච්චක්ඛධම්මො, විදිතධම්මො.

නානාදුමපතිතපුප්ඵවාසිතසානු ඉච්චත්‍ර – නානාජ්ජකාරා දුමා නානාදුමා, නානාදුමෙහි පතිතාති නානාදුමපතිතාති, නානාදුමපතිතාති ව තාති පුප්ඵාති වාති නානාදුමපතිතපුප්ඵාති, තෙහි වාසිතා නානාදුමපතිතපුප්ඵවාසිතා, නානාදුමපතිතපුප්ඵවාසිතා සානු යස්ස පබ්බතස්ස සොයං නානාදුමපතිතපුප්ඵවාසිතසානු පබ්බතො. අයං පන කම්මධාරයතජ්ජුරිසගබ්භො තුලාධිකරණබහුබ්බිති.

තථා ඛ්‍යාලම්බො අම්බුධරො ඛ්‍යාලම්බම්බුධරො, තස්ස බින්දුති ඛ්‍යාලම්බම්බුධරබින්දුති, තෙහි චුම්බිතො ඛ්‍යාලම්බම්බුධරබින්දුචුම්බිතො, තාදිසො කූටො යස්ස සොයං ඛ්‍යාලම්බම්බුධරබින්දුචුම්බිතකූටො ඉච්චාදි.

සත්තමියත්ථෙ බහුබ්බිති යථා – සම්පන්නාති සස්සාති යස්මිං ජනපදෙ සොයං සම්පන්නසස්සො ජනපදො, සුලභො පිණ්ඩො ඉමස්මින්ති සුලභපිණ්ඩො දෙසො. ආකිණ්ණා මනුස්සා යස්ස රාජධානියං සා ආකිණ්ණමනුස්සා රාජධානී, බහවො තාපසා එතස්මින්ති බහුතාපසො අස්සමො, උපචිතං මංසලොහිතං අස්මින්ති උපචිතමංසලොහිතං සරිරං, බහවො සාමිනො අස්මින්ති බහුස්සාමිකං නගරං.

“බහු නදියො අස්මි”න්ති අත්ථෙ සමාසාදිමිති කතෙ –

සමාසන්තග්ගහණං, කජ්ජච්චයො ව වත්තතෙ.

356. නදිමහා ව.

සමාසන්තගතා නදිමහා කජ්ජච්චයො හොති, වසද්දෙන තුඅන්තා ව. නිච්චත්ථං වචනං. නදීති චෙත්ථ ඉත්ථිවාචකානං ඊකාරූකාරානං පරසමඤ්ඤා, තතො “ක්වචාදිමජ්ඣුත්තරාන”න්තිආදිනා නදිසඤ්ඤස්ස කජ්ජච්චයෙ

රස්සත්තං, බ්‍රහ්මදිකො ජනපදො. එවං බ්‍රහ්මච්ඡිකං වනං. බ්‍රහ්මාරිකොති ජට්ඨිබ්‍රහ්මබ්බිහිනා සිද්ධං. බහවො කත්තාරො අස්මිං, අස්සාති වා බ්‍රහ්මකත්තුකො දෙසො. එවං බ්‍රහ්මහත්තුකො.

භින්නාධිකරණො යථා — එකරත්තිං වාසො අස්සාති එකරත්තිවාසො, සමානෙන ජනෙන සද්ධිං වාසො අස්සාති සමානවාසො පුරිසො. උභතො ඛාඤ්ජනමස්ස අත්ථිති උභතොඛාඤ්ජනකො, ඡත්තං පාණිමිහි අස්සාති ඡත්තපාණි පුරිසො. එවං දණ්ඩපාණි, සත්ථපාණි, වජිරපාණි, බග්ගහත්ථො, සත්ථහත්ථො, දානෙ අජ්ඣාසයො අස්සාති දානජ්ඣාසයො, දානාධිමුත්තිකො, බුද්ධහත්තිකො, සද්ධම්මගාරවො ඉච්චාදි.

තිපදො යථා — පරක්කමෙනාධිගතා සම්පදා යෙනි තෙ හවන්ති පරක්කමාධිගතසම්පදා මහාපුරිසා. එවං ධම්මාධිගතහොගා, ඔණිතො පත්තතො පාණි යෙන සොයං ඔණිතපත්තපාණි, සීහස්ස පුබ්බද්ධං විය කායො අස්සාති සීහපුබ්බද්ධකායො, මත්තා බහවො මාතඨගා අස්මිත්ති මත්තබ්‍රමාතඨගං වනං ඉච්චාදි.

නනිපාතපුබ්බපදො යථා — නත්ථි එතස්ස සමොති අසමො හගවා. ඉධ “අත්තං නස්ස තප්පුරිසෙ”ති සුත්තෙ “අත්තං නස්සා”ති යොගවිහාගෙන නස්ස අත්තං. එවං අප්පට්ඨපුග්ගලො, අපුත්තකො, අහෙතුකො, “ක්චචි සමාසන්ත”ඉච්චාදිනා කප්පච්චයො, නත්ථි සංවාසො එතෙසන්ති අසංවාසා, න විජ්ජතෙ වුට්ඨි එත්ථාති අවුට්ඨිකො ජනපදො, අභික්ඛුකො විහාරො, නත්ථි එතස්ස උත්තරොති අනුත්තරො, “සරෙ අන”ති අන, තප්පුරිසග්ගහණමුපලක්ඛණං, අථවා “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා නස්ස අන. එවං නත්ථි අන්තො අස්සාති අනන්තං, න විජ්ජන්ති ආසවා එතෙසන්ති අනාසවා ඉච්චාදි.

පය්මායත්ථෙ සහපුබ්බපදො යථා — සහ හෙතුනා යො වත්තතෙති සහෙතුකො, සහෙතු වා, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා සහසද්දස්ස සාදෙසො, “ක්චචි සමාසන්ත”ඉච්චාදිනා කප්පච්චයො ව, සහ පිතියා ඉමෙ වත්තන්තිති සප්පිතිකා. එවං සහ පච්චයෙහි වත්තන්තිති සප්පච්චයා, සකිලෙසො, සඋපාදානො, සපරිවාරො, සහ මූලෙන උද්ධතො සමුලුද්ධතො රුක්ඛො.

උපමානපුබ්බපදො **පය්මායත්ථෙ** **තාව** —
උපමානොපමෙය්‍යභාවජ්ජසිද්ධත්ථං ඉවසද්දප්පයොගො, කායඛ්‍යාමානං සමජ්ජමාණකාය නිග්‍රොධො ඉව පරිමණ්ඩලො යො රාජකුමාරො සොයංනිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො රාජකුමාරො. “චුත්තත්ථානමජ්ජයොගො”ති ඉවසද්දස්ස අප්පයොගො, සඬ්ඛො විය පණ්ඩරො අයන්ති සඬ්ඛපණ්ඩරො,

කාකො විය සුරො අයන්ති කාකසුරො, චක්ඛු ඉව භූතො අයං පරමත්ථදස්සනතොති චක්ඛුභූතො භගවා. එවං අත්ථභූතො. ධම්මභූතො, බ්‍රහ්මභූතො, අන්ධො විය භූතො අයන්ති අන්ධභූතො බාලො. මුඤ්ජපබ්බජමිව භූතා අයන්ති මුඤ්ජපබ්බජභූතා කුදිට්ඨි. තන්තාකුලකමිව ජාතා අයන්ති තන්තාකුලකජාතා.

ජට්ඨියත්ථෙ — සුවණ්ණවණ්ණො විය වණ්ණො යස්ස සොයං සුවණ්ණවණ්ණො භගවා. උත්තරපදලොපො, නාගස්ස විය අස්ස ගතීති නාගගති. එවං සීහගති, නාගචික්කමො, සීහචික්කමො, සීහහනු, එණිස්ස විය අස්ස ජඩ්ඝාති එණිජඩ්ඝො, සීහස්ස පුබ්බද්ධං විය අස්ස කායොති සීහපුබ්බද්ධකායො, බ්‍රහ්මුතො විය අට්ඨංගසමන්තාගතො සරො අස්සාති බ්‍රහ්මස්සරො.

වාසද්දත්ථෙ සඬබ්බොහයපදො යථා — ද්වෙ වා තයො වා පත්තා ද්වත්තිපත්තා, “ද්වෙකට්ඨානමාකාරො වා”ති ද්විසද්දන්තස්ස ආත්තං, රස්සත්තං, ද්විහං වා තීහං වා ද්විහතීහං, ඡ වා පඤ්ච වා වාචා ඡජ්ජඤ්චවාචා. එවං සත්තට්ඨමාසා, එකයොජනද්වියොජනාති.

දිසන්තරාළත්ථො යථා — පුබ්බස්සා ව දක්ඛිණස්සා ව දිසාය යදන්තරාළං සායං පුබ්බදක්ඛිණා විදිසා. එත්ථ තුල්‍යාධිකරණපදපරත්තාභාවා න පුම්භාවාතිදෙසො, “ක්වවාදිමජ්ඣුත්තරාන”න්තිආදිනා දිසන්තරාළත්ථෙ පුබ්බපදස්ස රස්සත්තං. එවං පුබ්බුත්තරා, අපරදක්ඛිණා, පච්ඡිමුත්තරා. යදා පන දක්ඛිණා ව සා පුබ්බා වාති කම්මධාරයසමාසො හොති, තදා පුම්භාවාතිදෙසො උත්තරපදත්ථජ්ජපධානත්තා, සබ්බනාමිකවිධානමපි නිව්චං භවතියෙව, යථා — දක්ඛිණපුබ්බස්සා, දක්ඛිණපුබ්බස්සමිති.

බ්‍යතිහාරලක්ඛණො යථා — කෙසෙසු ව කෙසෙසු ව ගහෙත්වා ඉදං යුද්ධං පවත්තතීති කෙසාකෙසි, දණ්ඨෙහි ව දණ්ඨෙහි ව පහරිත්වා ඉදං යුද්ධං පවත්තතීති දණ්ඩාදණ්ඩි, “ක්වවාදිමජ්ඣුත්තරාන”න්තිආදිනා මජ්ඣිමනිකායෙ, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා අත්තස්සිකාරො.

පඨමාවිහත්තත්ථබ්‍රහ්මිනි.

බ්‍රහ්මිනිසමාසො නිට්ඨිතො.

ද්වන්දසමාස

අථ ද්වන්දසමාසො වුච්චතෙ.

සො ව දුවිටො ඉතරිතරයොග සමාහාරත්ථහෙදෙන.

තත්ථ ඉතරිතරයොගෙ තාව — “සාරිපුත්තමොග්ගල්ලාන” ඉතීධ උභයත්ථාපි පඨමෙකච්චනං, සමුච්චයජොතනත්ථං චසද්දස්පයොගො ව.

“සාරිපුත්තො ව මොග්ගල්ලානො චා” ති විග්ගහෙ —

357. නාමානං සමුච්චයො ද්වන්දො.

නානානාමානමෙව එකවිභත්තිකානං යුත්තත්ථානං යො සමුච්චයො, සො විභාසා සමාසො භවති, ද්වන්දසඤ්ඤො ව.

එත්ථ ව සමුච්චයො නාම සම්පිණ්ඩනං, සො පන අත්ථවසෙන කෙවලසමුච්චයො අන්ථාවයො ඉතරිතරයොගො සමාහාරො චාති චතුබ්බිටො.

තත්ථ කෙවලසමුච්චයෙ, අන්ථාවයෙ ව සමාසො න භවති, ක්‍රියාසාපෙක්ඛනය නාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අයුත්තත්ථභාවතො, යථා — වීචරං පිණ්ඩපාතඤ්ච පච්චයං සයනාසනං අදාසි, දානඤ්ච දෙහි, සීලඤ්ච රක්ඛාහි. ඉතරිතරයොගෙ, සමාහාරෙ ව සමාසො භවති, තත්ථ නාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤං යුත්තත්ථභාවතො.

ද්වෙ ද්වෙ පදානි ද්වන්දා, ද්වන්දට්ඨා චා ද්වන්දා, ද්වන්දසදිසත්තා අයං සමාසොපි අන්වත්ථසඤ්ඤාය ද්වන්දොති වුච්චති, උභයපදත්ථස්පධානො හි ද්වන්දො.

නනු ව උභයපදත්ථස්පධානත්තෙ සති ද්වන්දෙ කථමෙකත්ථිභාවො සියාති? වුච්චතෙ — සදිසාදිඅත්ථෙපි සද්දස්පවත්තිසම්භවෙනද්වන්තං පදානං එකක්ඛණෙයෙව අත්ථද්වයදීපකත්තා න විරොධො, තඤ්ච ද්වන්දවිසයමෙව, තෙසමත්ථද්වයදීපකත්තා. යථා හි භූසද්දො අනුභවඅභිභවාදිකෙ අත්ථෙ අන්වභිආදිඋපසග්ගසහිතොව දීපෙති, න කෙවලො, එවං “ගවස්සක” න්තිආදීසු ගවාදීනං අස්සාදිසද්දන්තරසහිතානමෙව අත්ථද්වයදීපනං, න කෙවලානන්ති තඤ්ච ද්වන්දවිසයමෙව, න සබ්බත්ථාති දට්ඨබ්බං. අථ චා ද්වින්තම්පි යථාවුත්තසමුච්චයදීපකත්තා අත්ථි ද්වන්දෙපෙකත්ථිතාති න කොචි විරොධො, තතො සමාසසඤ්ඤාවිභත්තිලොපාදි වුත්තනයමෙව, සමාසෙනෙව වත්ථස්ස වුත්තත්තා “වුත්තත්ථානමස්පයොගො” ති චසද්දස්ස අස්පයොගො.

ඉධ ද්වන්දෙ අවිචිතතරං පුබ්බං නිපතති, පරස්සෙව ලිඬගඤ්ච. ඉතරිතරයොගස්ස අවයවස්පධානත්තා සබ්බත්ථ බහුවචනමෙව.

සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා, සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ,
සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙහි ඉච්චාදි, සමණො ච බ්‍රාහ්මණො ච සමණබ්‍රාහ්මණො.
එවං බ්‍රාහ්මණගහපතිකා, ඛත්තියබ්‍රාහ්මණො, දෙවමනුස්සා, චන්දිමසුරියා, මාතා
ච පිතා ච මාතාපිතරො, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා ද්වන්දෙ
මාතුආදිපුබ්බපද්ධකාරස්ස ආකාරො. එවං පිතාපුත්තා.

“ජායා ච පති වාති ජායාපති” ඉතිධ –

“ක්වචි”ති වත්තතෙ.

358. ජායාය තුදං ජානි පතිමිහි.

ජායාසද්දස්ස තුදං ජානිඉච්චෙතෙ ආදෙසා භොන්ති පතිසද්දෙ පරෙ ක්වචි.
තුදංපති, ජානිපති, ජයම්පතිකා. එත්ථ නිග්ගහිතාගමො, “ක්වචා”දිනා
රස්සත්තඤ්ච.

ක්වචි අප්පසරං පුබ්බං නිපතති, යථා – චන්දො ච සුරියො ච චන්දසුරියා,
නිගමා ච ජනපදා ච නිගමජනපදා, සුරා ච අසුරා ච ගරුළා ච මනුජා ච භුජගා ච
ගන්ධබ්බා ච සුරාසුරගරුළමනුජභුජගගන්ධබ්බා.

ක්වචි ඉවණ්ණවණ්ණන්තානං පුබ්බනිපාතො, යථා – අග්ගි ච ධුමො ච
අග්ගිධුමා. එවං ගතිබුද්ධිභුජපයහරකරසයා, ධාතවො ච ලිඛිගානි ච
ධාතුලිඛිගානි.

ක්වචි සරාදිඅකාරන්තානං පුබ්බනිපාතො, යථා – අත්ථො ච ධම්මො ච
අත්ථධම්මා. එවං අත්ථසද්දා, සද්දත්ථා වා.

සමාහාරෙ පන – “චක්ඛු ච සොතඤ්චා”ති අත්ථෙ “නාමානං සමුච්චයො
ද්වන්දො”ති ද්වන්දසමාසං කත්වා විහත්තිලොපාදිමිහි කතෙ –

“නපුංසකලිඛිගං, එකත්තඤ්චා”ති වත්තතෙ.

359. තථා ද්වන්දෙ පාණි තූරිය යොග්ග සෙනඪග

බුද්දජන්තුක විවිධ විරුද්ධ විසභාගත්ථාදීනඤ්ච.

යථා දිගුසමාසෙ, තථා සමාහාරද්වන්දසමාසෙපි පාණි තූරිය යොග්ග
සෙනඪගත්ථානං, බුද්දජන්තුකවිවිධ විරුද්ධවිසභාගත්ථඉච්චෙවමාදීනඤ්ච
එකත්තං භොති, නපුංසකලිඛිගත්තඤ්ච.

පාණිනො ච තූරියානි ච යොග්ගානි ච සෙනා වාති පාණිතූරිය යොග්ගසෙනා, තාසමඛිගානි පාණිතූරියයොග්ගසෙනාඛිගානි, ද්වන්ද්වො පරත්තා අඛිගසද්දො පච්චෙකමහිසම්බජ්ඣතෙ. බුද්දා ච තෙ ජන්තුකා චෙති බුද්දජන්තුකා, විවිධෙනාකාරෙන විරුද්ධා විවිධවිරුද්ධා, නිව්චවිරොධිනො. සමානො භාගො යෙසං තෙ සභාගා, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා සමානස්ස සආදෙසො, විවිධා ච තෙ ලක්ඛණතො සභාගා ච කිච්චතොති විසභාගා. පාණිතූරියයොග්ගසෙනාඛිගානි ච බුද්දජන්තුකා ච විවිධවිරුද්ධා ච විසභාගා වාති ද්වන්ද්වො, ඉධ ඛණ්ණතා පුබ්බනිපාතස්ස අනියමො, තෙ අත්ථා යෙසං තෙ පාණිතූරියයොග්ගසෙනාඛිගබුද්දජන්තුකවිවිධවිරුද්ධවිසභාගත්ථා, තෙ ආදයො යෙසං තෙ තදාදයො.

ආදිග්ගහණෙන අඤ්ඤොඤ්ඤලිඛිගවිසෙසිත සඛ්ඛ්‍යාපරිමාණත්ථ පචනවණ්ඩාලත්ථ දිසත්ථාදීනඤ්ච ද්වන්ද්වෙ එකත්තං, නපුංසකලිඛිගත්තඤ්ච, ඉති පාණ්‍යඛිගත්ථභාවතො චක්ඛුසොතසද්දානං ඉමිනා එකත්තං, නපුංසකලිඛිගත්තඤ්ච කත්ථා සමාසත්තා නාමඛ්‍යාපදෙසෙ කතෙ ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති අමාදෙසාදි.

චක්ඛුසොතං, හෙ චක්ඛුසොත, චක්ඛුසොතං, චක්ඛුසොතෙන. එවං සබ්බත්ථෙකවචනමෙව. මුඛඤ්ච නාසිකා ච මුඛනාසිකං, “සරො රස්සො නපුංසකෙ”ති අන්තස්ස රස්සත්තං, හනු ච ගීවා ච හනුගීවං. එවං කණ්ණනාසං, පාණිපාදං, ඡවිමංසලොහිතං. හත්ථපාදා මංසලොහිතානීතිආදීනං පන ඉතරීතරයොගෙන සිද්ධං. එවං පාණ්‍යඛිගත්ථෙ.

තූරියඛිගත්ථෙ ගීතඤ්ච වාදිතඤ්ච ගීතවාදිතං, සම්මඤ්ච තාළඤ්ච සම්මතාළං, සම්මන්ති කංසතාළං. තාළන්ති හත්ථතාළං. සඛ්ඛි ච පණුවා ච ඩිණ්ඩිමො ච, සඛ්ඛා ච පණුවා ච ඩංණ්ඩිමා වාති වා සඛ්ඛපණුවඩිණ්ඩිමං, පණුවාදයො ද්වෙපි හෙරිවිසෙසො.

යොග්ගඛිගත්ථෙ යථා – ඵාලො ච පාවනඤ්ච ඵාලපාවනං, යුගඤ්ච නඛිගලඤ්ච යුගනඛිගලං.

සෙනාඛිගත්ථෙ හත්ථිනො ච අස්සා ච හත්ථිඅස්සං, රථා ච පත්තිකා ච රථපත්තිකං, අසි ච වම්මඤ්ච අසිවම්මං, වම්මන්ති සරවාරණඵලකං. ධනු ච කලාපො ච ධනුකලාපං, කලාපොති තුණ්ණං.

බුද්දජන්තුකත්ථෙ ඩංසා ච මකසා ච ඩංසමකසං. එවං කුන්ථකිපිල්ලිකං, කීටපටඛිගං, කීටසරීසපං. තත්ථ කුන්ථා සුබුමකිපිල්ලිකා, කීටා කපාලපිට්ඨිකපාණා.

විවිධවිරුද්ධත්වේ අභි ව නකුලො ව, අභි ව නකුලා වාති වා අභිනකුලං. එවං බිළාරමුසිකං, අන්තස්ස රස්සත්තං, කාකොලුකං, සජ්ජමණ්ඩුකං, ගරුළසජ්ජං.

විසභාගත්වේ සීලඤ්ච පඤ්ඤාණඤ්ච සීලපඤ්ඤාණං, සමථො ව විපස්සනා ව සමථවිපස්සනං. එවං නාමරූපං, හිරොත්තජ්ජං. සතිසම්පජ්ඤ්ඤං, ලොභමොහං, දොසමොහං, අහිරිකානොත්තජ්ජං, ටීනමිද්ධං, උද්ධච්චකුක්කුච්චමිච්චාදි. “අංමො නිග්ගහිතං කුලපෙහී”ති එත්ථ “අංමො”ති නිද්දෙසදස්සනතො කත්ථවි නපුංසකලිඬගත්තං න භොතිති දට්ඨබ්බං, තෙන ආධිපච්චපරිවාරො ඡන්දපාරිසුද්ධි පටිසන්ධිජ්ජවත්තියන්තිආදි සිජ්ඣති.

අඤ්ඤාඤ්ඤලිඬගවිසෙසිකානං ද්වන්දෙ දාසී ව දාසො ව දාසිදාසං, “ක්චවාදී”තිආදිනා මජ්ඣෙක රස්සත්තං. එවං ඉත්ථිපුමං, පත්තවීරං, සාධාපලාසමිච්චාදි.

සඬ්ඛ්‍යාපරිමාණත්ථානං ද්වන්දෙ එකකඤ්ච දුකඤ්ච එකකදුකං, සඬ්ඛ්‍යාද්වන්දෙ අජ්ජසඬ්ඛ්‍යා පුබ්බං නිපතති. එවං දුකතිකං, තිකචතුක්කං, චතුක්කපඤ්චකං, දීසො ව මජ්ඣිමො ව දීසමජ්ඣිමං.

පවනචණ්ඩාලත්ථානං ද්වන්දෙ ඔරබ්භිකා ව සුකරිකා ව ඔරබ්භිකසුකරිකං. එවං සාකුණිකමාගවිකං, සපාකො ව චණ්ඩාලො ව සපාකචණ්ඩාලං, පුක්කුසජ්චධාහකං, වෙනරථකාරං. තත්ථ වෙනා තච්ඡකා, රථකාරා වම්මකාරා.

දිසත්ථානං ද්වන්දෙ පුබ්බො ව අපරා වාති අත්ථෙ ද්වන්දසමාසං, විහත්තිලොපඤ්ච කත්ථා ඉධාදිග්ගහණෙන එකත්තෙ, නපුංසකලිඬගත්තෙ ව කතෙ “සරො රස්සො නපුංසකෙ”ති රස්සත්තං, පුබ්බාපරං, හෙ පුබ්බාපර, පුබ්බාපරං, පුබ්බාපරෙන, පුබ්බාපරස්ස ඉච්චාදි. එවං පුරත්ථිමපච්ඡිමං, දක්ඛිණුත්තරං, අධරුත්තරං.

“නපුංසකලිඬගං, එකත්තං, ද්වන්දෙ”ති ව වත්තතෙ.

360. විභාසා රුක්ඛ තිණ පසු ධන ධඤ්ඤ ජනපදාදීනඤ්ච.

රුක්ඛ තිණ පසු ධන ධඤ්ඤ ජනපදාදීනමෙකත්තං, නපුංසකලිඬගත්තඤ්ච විභාසා භොති ද්වන්දෙ සමාසෙ. එකත්තාභාවෙ බහුවචනං, පරස්සෙව ලිඬගඤ්ච.

තත්ථ රුක්ඛානං ද්වන්දෙ අස්සත්ථා ව කපිත්ථා වාති අත්ථෙ සමාභාරෙ ද්වන්දසමාසාදිම්භි කතෙ ඉමිනා විකජ්ජෙනෙකත්තං, නපුංසකලිඬගත්තඤ්ච. අස්සත්ථකපිත්ථං, අස්සත්ථකපිත්ථා වා. එවං අම්බපනසං, අම්බපනසා වා, බදිරපලාසං, බදිරපලාසා වා, ධවස්සකණ්ණකං, ධවස්සකණ්ණකා වා.

තිණානං ද්වන්දෙ උසිරානි ච බීරණානි ච උසිරබීරණං, උසිරබීරණානි චා. එවං මුඤ්ජපබ්බජං, මුඤ්ජපබ්බජා චා, කාසකුසං, කාසකුසා චා.

පසුනං ද්වන්දෙ අජා ච එළකා ච අජෙළකං, අජෙළකා චා, හත්ථී ච ගාවො ච අස්සා ච වළවා ච හත්ථීගවස්සවළවං, හත්ථීගවස්සවළවා චා, “ක්වචා”තිආදිනා රස්සත්තං, “ඔසරෙ චා”ති අවාදෙසො ච, ගොමහිංසා, ගොමහිංසා චා, එණෙය්‍යවරාහං, එණෙය්‍යවරාහා චා, සීහබ්‍යග්ගතරච්ඡං, සීහබ්‍යග්ගතරච්ඡා චා.

ධනානං ද්වන්දෙ හිරඤ්ඤඤ්ච සුවණ්ණඤ්ච හිරඤ්ඤසුවණ්ණං, හිරඤ්ඤසුවණ්ණානි චා. එවං ජාතරූපරජතං, ජාතරූපරජතානි චා, මණිමුත්තසඬ්ඛවෙචරියං, මණිමුත්තසඬ්ඛවෙචරියා චා.

ධඤ්ඤානං ද්වන්දෙ සාලී ච යවා ච සාලියවං, සාලියවා චා. එවං තිලමුග්ගමාසං, තිලමුග්ගමාසා චා.

ජනපදානං ද්වන්දෙ කාසී ච කොසලා ච කාසීකොසලං, කාසීකොසලා චා, වජ්ජී ච මල්ලා ච වජ්ජීමල්ලං, වජ්ජීමල්ලා චා, අඬිගා ච මගධා ච අඬිගමගධං, අඬිගමගධා චා.

ආදිග්ගහණෙන අඤ්ඤොඤ්ඤජපට්ඨකම්මමානං, සකුණත්ථානඤ්ච ද්වන්දෙ විභාසා එකත්තං හොති, නපුංසකලිඬගත්තඤ්ච. කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච කුසලාකුසලං, කුසලාකුසලා චා, එවං සාවජ්ජානවජ්ජං, සාවජ්ජානවජ්ජා චා, හීනජ්ජණිකං, හීනජ්ජණිකා චා, කණ්හසුක්කං, කණ්හසුක්කා චා, සුඛදුක්ඛං, සුඛදුක්ඛානි චා, පටිසානුනායං, පටිසානුනායා චා, ඡායාතපං, ඡායාතපා චා, ආලොකන්ධකාරං, ආලොකන්ධකාරා චා, රත්ති ච දිවා ච රත්තින්දිවං, රත්තින්දිවා චා, අහඤ්ච රත්ති ච අභාරත්තං, අභාරත්තා චා, “ක්වචි සමාසත්ත”ඉච්චාදිනා ආකාරිකාරානමත්තං.

සකුණානං ද්වන්දෙ හංසා ච බකා ච හංසබකං, හංසබකා චා. එවං කාරණ්ඩවචක්කවාකං, කාරණ්ඩවචක්කවාකා චා, මයුරකොඤ්චං, මයුරකොඤ්චා චා, සුකසාලිකං, සුකසාලිකා චා.

සමාහාරද්වන්දො.

යෙභුයොන චෙත්ථ —

අවචිතජ්ජසරං පුබ්බං, ඉවණ්ණුවණ්ණකං ක්වචි;
ද්වන්දෙ සරාද්‍යකාරත්තං, බ්‍රහ්මස්වතියමො භවෙ.

ද්වන්දසමාසො නිට්ඨිතො.

පුබ්බත්තරුහයඤ්ඤත්ථ-ප්පධානත්තා චතුබ්බිධො;
සමාසොයං දිගු කම්ම-ධාරයෙහි ච ඡබ්බිධො.

දුට්ඨො අබ්‍යසීභාවො, නවධා කම්මධාරයො;
දිගු දුධා තප්පුරිසො, අට්ඨධා නවධා භවෙ;
බහුබ්බිහි ද්විධා ද්වන්දො, සමාසො චතුරට්ඨධාති.

ඉති පදරූපසිද්ධියං සමාසකණ්ඩො

චතුත්ථො.

5. තද්ධිතකණ්ඩ

අපච්චතද්ධිත

අථ නාමතො ඵච විභ්‍යාසන්තා අපච්චාදිඅත්ථවිසෙසෙ තද්ධිතූප්පත්තීති නාමතො පරං තද්ධිතවිධානමාර්ගීයතෙ.

තත්ථ තස්මා තිවිධලිඛිතො පරං භුත්වා භිතා සභිතාති තද්ධිතා, ණාදිපච්චයානමෙතං අධිවචනං, තෙසං වා නාමිකානං භිතා උපකාරා තද්ධිතාති අත්චත්ථභූතපරසමඤ්ඤාවසෙනාපි ණාදිප්පච්චයාව තද්ධිතා නාම.

“වසිට්ඨස්ස අපච්ච”න්ති විග්ගහෙ —

“ලිඛිතඤ්ච නිපච්චතෙ”ති ඉතො ලිඛිගග්ගහණමනුවත්තතෙ.

361. වා ණ’පච්චෙ.

ජට්ඨියන්තතො ලිඛිගම්භා ණප්පච්චයො හොති විකප්පෙන “තස්ස අපච්ච”මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ.

සො ව —

362. ධාතුලිඛිගෙහි පරා පච්චයා.

ධාතුහි, ලිඛිගෙහි ව පච්චයා පරාව හොත්තීති පරිභාසතො අපච්චත්ථසම්බන්ධිලිඛිතො ජට්ඨියන්තායෙව පරො හොති. පටිච්ච ඵතස්මා අත්ථො ඵතීති පච්චයො, පතීයන්ති අනෙන අත්ථාති වා පච්චයො, “චුත්තත්ථානමප්පයොගො”ති අපච්චසද්දස්ස අප්පයොගො, “තෙසං විභත්තියො ලොපා චෙ”ති විභත්තිලොපො ව.

363. තෙසං ණො ලොපං.

තෙසං තද්ධිතප්පච්චයානං ණානුබන්ධානං ණකාරො ලොපමාපජ්ජතෙ.

364. චුද්ධාදිසරස්ස වාසංයොගන්තස්ස සණෙ ව.

ආදිසරස්ස වා ආදිබ්‍යාඤ්ජනස්ස වා අසංයොගන්තස්ස චුද්ධි හොති සණකාරප්පච්චයෙ පරෙ. සංයොගො අත්තො අස්සාති සංයොගන්තො, තදඤ්ඤො අසංයොගන්තො. අථ වා වචත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො, තදා ව පකතිභූතෙ ලිඛිගෙ සරානමාදිසරස්ස අසංයොගන්තස්ස චුද්ධි හොති සණකාරෙ තද්ධිතප්පච්චයෙ පරෙති අත්ථො.

තෙන —

වාසිටියාදීසු නිව්වායං, අනිව්වොඵම්පිකාදිසු;
න වුද්ධි නීලපිතාදො, වචන්ථිතවිභාසතො.

වසද්දග්ගහණමවධාරණත්ථං.

තස්සා වුද්ධියා අනියමජ්ජසඬගෙ නියමත්ථං පරිභාසමාහ.

365. අයුච්ඡණ්ණානඤ්චායො වුද්ධි.

තෙසං අකාරඉච්ඡණ්ණවණ්ණානමෙව යථාක්කමං ආ එඔඉච්චෙන වුද්ධියො හොන්ති. වසද්දග්ගහණමවුද්ධිසම්පිණ්ණත්ථං, අවධාරණත්ථං වා. ඉ ව උ ව යු, යු එව වණ්ණා යුච්ඡණ්ණා, අ ව යුච්ඡණ්ණා ව අයුච්ඡණ්ණා. ආ ව එ ව ඔ ව ආයො. පුන වුද්ධිග්ගහණං “නෙගමජානපදා”තිආදීසු උත්තරපදවුද්ධිභාවත්ථං, එත්ථ ව “අයුච්ඡණ්ණාන”න්ති යානනියමවචනං ආයොනං වුද්ධිභාවජ්ජසඬගතිවත්තනත්ථං.

යථා හි කතවුද්ධිනං, පුන වුද්ධි න හොතිහ;
තථා සභාවවුද්ධිනං, ආයොනං පුන වුද්ධි න.

තතො අකාරස්ස ආකාරො වුද්ධි, “සරලොපොමාදෙසජ්ජව්වයාදිම්හි සරලොපෙ තු පකඨී”ති සරලොපපකඨිභාවා, “නයෙ පරං යුත්තෙ”ති පරනයනං කත්වා තද්ධිතත්තා “තද්ධිතසමාස”ඉච්චාදිනා නාමබ්‍යපදෙසෙ කතෙ පුරෙ විය ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති.

වාසිටියො, වසිටියස්ස පුත්තො වා, වාසිටියා ඉච්චාදි පූර්වසද්දසමං. තස්ස නත්තූපනත්තාදයොපි තදුපචාරතො වාසිටියායෙව. එවං සබ්බත්ථ ගොත්තතද්ධිතෙ පඨමජ්ජකතිතොයෙව පච්චයො හොති.

ඉත්ථීයං ණජ්ජව්වයන්තත්තා “ණව ණක ණයා ණ න්තුහී”ති වාසිටියසද්දතො ඊපච්චයො. සරලොපාදිං කත්වා ඉත්ථීජ්ජව්වයන්තත්තා “තද්ධිතසමාස”ඉච්චාදිසුත්තෙ වග්ගහණෙන නාමබ්‍යපදෙසෙ කතෙ ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, වාසිටී කඤ්ඤා, වාසිටී, වාසිටීයො ඉච්චාදි ඉත්ථීසද්දසමං.

නපුංසකෙ වාසිටියං අපච්චං, වාසිටියානි අපච්චානි ඉච්චාදි චිත්තසද්දසමං. එවං උපරිපි තද්ධිතත්තස්ස තිලිඬිගතා වෙදිතබ්බා.

භාරද්වාජස්ස පුත්තො භාරද්වාජො, වෙසාමිත්තස්ස පුත්තො වෙසාමිත්තො, ගොතමස්ස පුත්තො ගොතමො. එත්ථ ව අයුච්ඡණ්ණත්තාභාවා

ආකාරාදීනං න වුද්ධිං හොති. වසුදෙවස්ස අපච්චං වාසුදෙවො, බලදෙවො. “චිත්තකො” තිආදීසු පන සංයොගන්තත්තා වුද්ධිං න භවති.

“වච්ඡස්ස අපච්ච”න්ති විග්ගහෙ ණමිහි සම්පත්තෙ “වා ණ’පච්චෙ”ති ඉතො වාති තද්ධිතවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තනෙ, තෙන සබ්බත්ථ වාක්‍යවුත්තියො භවන්ති. “අපච්චෙ”ති පදං යාව සංසට්ඨග්ගහණාව වත්තනෙ.

366. ණායන ණාන වච්ඡාදිතො.

වච්ඡ කච්චඉච්චෙවමාදිතො ඡට්ඨියන්තතො ගොත්තගණතො ණායන ණානඉච්චතෙ පච්චයා හොන්ති වා “තස්සාපච්ච”මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. සබ්බත්ථ ණකාරානුබන්ධො වුද්ධත්ථො, සෙසං පුබ්බසමං, සංයොගන්තත්තා වුද්ධිඅභාවොව විසෙසො.

වච්ඡායනො වච්ඡානො වච්ඡස්ස පුත්තො වා. එවං කච්චස්ස පුත්තො කච්චායනො කච්චානො, මොග්ගල්ලස්ස පුත්තො මොග්ගල්ලායනො මොග්ගල්ලානො. එවං අග්ගිවෙස්සායනො අග්ගිවෙස්සානො, කණ්භායනො කණ්භානො, සාකටායනො සාකටානො, මුඤ්චායනො මුඤ්චානො, කුඤ්ජායනො කුඤ්ජානො ඉච්චාදි. ආකතිගණො’යං.

“කත්තිකාය අපච්ච”න්ති විග්ගහෙ —

367. ණෙය්‍යා කත්තිකාදිහි.

ආදිසද්දොයං පකාරෙ වත්තනෙ. කත්තිකා විනතාරොහිණිඉච්චෙවමාදිහි ඉත්ථියං වත්තමානෙහි ලිඬිගෙහි ණෙය්‍යස්පච්චයො හොති වා “තස්සාපච්ච”මිච්චෙතස්මිං අත්ථෙ.

විහත්තිලොපෙ “පකති වස්ස සරන්තස්සා”ති පකතිභාවො. කත්තිකෙය්‍යා, කත්තිකාය පුත්තො වා. එවං විනතාය අපච්චං වෙනතෙය්‍යා, ඉකාරස්සෙකාරො වුද්ධි, රොහිණියා පුත්තො රොහිණෙය්‍යා, ගඬිගාය අපච්චං ගඬිගෙය්‍යා, හගිනියා පුත්තො හගිනෙය්‍යා, නදියාපුත්තො නාදෙය්‍යා. එවං අන්තෙය්‍යා, ආහෙය්‍යා, කාමෙය්‍යා. සුචියා අපච්චං සොචෙය්‍යා, එත්ථ උකාරස්සෙකාරො වුද්ධි, බාලාය අපච්චං බාලෙය්‍යා ඉච්චාදි.

“දක්ඛස්සාපච්ච”න්ති විග්ගහෙ ණමිහි සම්පත්තෙ —

368. අනො ණි වා.

අකාරන්තතො ලිඛිගම්භා ණිපච්චයො හොති වා “තස්සාපච්ච” මිච්චෙනස්මිං අත්ථෙ. දක්ඛි, දක්ඛි, දක්ඛයො, දොණස්ස අපච්චං දොණි. එවං වාසචි, සකාපුත්ති, නාටපුත්ති, දාසපුත්ති, දාසරථී. වාරුණි, කණ්ඩි, බාලදෙවි, පාවකි, ජිනදත්තස්ස අපච්චං ජෙනදත්ති, සුද්ධොදති, අනුරුද්ධි ඉච්චාදි.

පුත වාග්ගහණෙන අපච්චත්ථෙ ණිකප්පච්චයො, අදිතිආදිතො ණාප්පච්චයො ව. යථා – සකාපුත්තස්ස පුත්තො සකාපුත්තිකො, “තෙසු වුද්ධි” තිආදිනා කකාරස්ස යකාරො, සකාපුත්තියො. එවං නාටපුත්තිකො, ජෙනදත්තිකො, විමාතුයා පුත්තො වෙමාතිකො.

“අදිතියා පුත්තො” ති අත්ථෙ ණාප්පච්චයො, වුද්ධි ව.

369. අවණ්ණො යෙ ලොපඤ්ච.

අවණ්ණො තද්ධිතභූතෙ යප්පච්චයෙ පරෙ ලොපමාපජ්ජතෙ. චසද්දෙන ඉවණ්ණොපිති ඉකාරලොපො, “යවතං තලනදකාරානං බ්‍යඤ්ජනානි ච ල ඤ ජකාරත්ත” ත්ති ත්‍යකාරසංයොගස්ස චකාරො, “පරද්වෙහාවො යානෙ” ති ද්විත්තං, ආදිච්චො. එවං දිතියා පුත්තො දෙච්චො.

“කුණ්ඩනියා පුත්තො” ති අත්ථෙ ණාප්පච්චයෙ කතෙ –

“ක්චචාදිමජ්ඣත්තරෙසු” ති චත්තතෙ.

370. තෙසු වුද්ධිලොපාගමවිකාරවිපරිතාදෙසා ව.

තෙසු ආදිමජ්ඣත්තරෙසු අවිහිතලක්ඛණෙසු ජිනවචනානුපරොධෙන ක්චචි වුද්ධි ලොප ආගම විකාර විපරිතආදෙසා හොන්තිති සංයොගන්තත්තෙපි ආදිවුද්ධි, ඉකාරලොපෙ න්‍යස්සඤ්ඤාදෙසො, කොණ්ඩඤ්ඤො, කුරුතො පුත්තො කොරබොයා, එත්ථාපි තෙනෙව උකාරස්ස අවාදෙසො, භාතුතො පුත්තො භාතබොයා.

“උපගුස්ස අපච්ච” ත්ති විග්ගහෙ –

371. ණවොපග්වාදිහි.

උපගු මනුඉච්චෙවමාදිහි උකාරන්තෙහි ගොත්තගණෙහි ණවප්පච්චයො හොති වා “තස්සාපච්ච” මිච්චෙනස්මිං අත්ථෙ. ආදිසද්දස්ස වෙන්ථ පකාරවාචකත්තා උකාරන්තතොයෙවායං. ඔපගවො, ඔපගචී, ඔපගවං,

මනුෂ්‍යයා අපවිච්ඡාදයෙන් මානවයෙක් වීමට, “මානුෂ්‍යයා” නම් ණප්පව්වයෙහි, සාගමයෙහි ව කතෙ රූපං, භග්ගතො අපව්වං භග්ගතො, පණ්ඩුතො අපව්වං පණ්ඩුතො, උපවිත්ථුස්ස අපව්වං ඔපවිත්ථුතො ඉච්චාදි.

“විධවාය අපව්ව” නීති අත්පො –

372. ණෙර විධවාදිතො.

විධවාදිතො ණෙරප්පව්වයො හොති වා අපව්වත්පො. විගතො ධවො පති එතිස්සාති විධවා, වෙධවෙරො, ඛන්ධුකියා අභිසාරිණියා පුත්තො ඛන්ධුකෙරො, සමණස්ස උපජ්ඣායස්ස පුත්තො පුත්තට්ඨානියත්තාති සාමණෙරො, නාලිකෙරො ඉච්චාදි.

අපව්වතද්ධිතං.

සංසට්ඨාදිඅනෙකත්ථතද්ධිත

“තිලෙන සංසට්ඨ” නීති විග්ගහෙ –

373. යෙන වා සංසට්ඨං තරති වරති වහති ණෙකො.

යෙන වා සංසට්ඨං, යෙන වා තරති, යෙන වා වරති, යෙන වා වහති, තතො තතියත්තතො ලිඛිගම්භා තෙසු සංසට්ඨාදීස්වත්පොසු ණෙකප්පව්වයො හොති වා. තෙලිකං හොජනං, තිලෙන අභිසංඛිතන්ති අත්පො. තෙලිකී යාගු. ගුලෙන සංසට්ඨං එගාලිකං. එවං සාතිකං, දාධිකං, මාරිචිකං, ලොණිකං.

නාවාය තරතීති නාවිකො, උච්චපෙන තරතීති ඔච්චපිකො, වුද්ධිඅභාවපක්ඛෙ උච්චපිකො. එවං කුල්ලිකො, ගොපුච්ඡිකො. සකටෙන වරතීති සාකටිකො. එවං පාදිකො, දණ්ඩිකො, ධම්මෙන වරති පවත්තතීති ධම්මිකො. සිසෙන වහතීති සිසිකො, වාග්ගහණෙන ඊකාරස්ස වුද්ධි න හොති. එවං අංසිකො, ඛන්ධිකො, හත්ථිකො, අභිගුලිකො.

පුන වාග්ගහණෙන අඤ්ඤත්පොසුපි ණෙකප්පව්වයො, පරදාරං ගච්ඡතීති පාරදාරිකො, පථං ගච්ඡතීති පථිකො.

“විනයමධිතෙ, අවෙච්චාධිතෙ” නි වා විග්ගහෙ –

“ණිකො” නි වත්තතෙ.

374. තමධිතෙ

තෙනකතාදිසන්නිධානනියොගසිප්පහණ්ඩජීවිකත්ථෙසු ව.

චතුප්පදමිදං. තමධිතෙති අත්ථෙ, තෙන කතාදිස්ථත්ථෙසු ව තමිහි සන්නිධානො, තත්ථ නියුත්තො, තමස්ස සිප්පං, තමස්ස භණ්ඩං, තමස්ස ජීවිකා ඉච්චෙතෙස්ථත්ථෙසු ව දුතියාදිවිභත්තාන්තෙහි ලිඛිතෙහි ණිකප්පච්චයො හොති වා. චෙතයිකො. එවං සුත්තන්තිකො, ආභිධම්මිකො.

“ඛ්‍යාකරණමධිතෙ”ති අත්ථෙ ණිකප්පච්චයාදිමිහි කතෙ –

“චුද්ධාදිසරස්ස වාසංයොගන්තස්ස සණෙ වා”ති වත්තමානෙ –

375. මායුනමාගමො යානෙ.

ඉ උඉච්චෙහෙසං ආදිසරානං අසංයොගන්තානං මා චුද්ධි හොති සණෙ, තත්ත්ව චුද්ධි ආගමො හොති ව යානෙති එකාරචුද්ධාගමො.

“යානෙ”ති වචනා චෙත්ථ, යුනමාදෙසභුතතො;
යචෙහි පුබ්බෙව එඔ-චුද්ධියො හොන්ති ආගමා.

යකාරස්ස ද්විභාවො.

චෙය්‍යාකරණිකො, න්‍යායමධිතෙති නෙය්‍යායිකො. එවං තක්කිකො, චෙදිකො, නෙමිත්තිකො, කායෙන කතො පයොගො කායිකො, කායෙන කතං කම්මං කායිකං, වචසා කතං කම්මං වාචයිකං. එවං මානසිකං, එත්ථ ව “සසරෙ වාගමො”ති සුත්තෙ වචන්ටීතවාසද්දෙන පච්චයෙ පරෙපි සාගමො, ථෙරෙහි කතා සඬ්භිති ථෙරිකා. එවං පඤ්චසතිකා, සත්තසතිකා, එත්ථ “ණවණිකා”දිසුත්තෙ අනුවත්තිතවාග්ගහණෙන ඊපච්චයො න හොති.

සන්නිධානත්ථෙ සරීරෙ සන්නිධානා වෙදනා සාරීරිකා, සාරීරිකං දුක්ඛං. එවං මානසිකා, මානසිකං.

නියුත්තත්ථෙ ද්වාරෙ නියුත්තො දොචාරිකො, එත්ථ “මායුනමාගමො යානෙ”ති වකාරතො පුබ්බෙඛිකාරාගමො. එවං භණ්ඩාගාරිකො, නාගරිකො, නවකම්මිකො, වනකම්මිකො, ආදිකම්මිකො, ඔදරිකො, රථිකො, පථිකො, උපායෙ නියුත්තො ඔපායිකො, චෙතසි නියුත්තා චෙතසිකා.

සිප්පත්ථෙ විණාවාදනං විණා, විණා අස්ස සිප්පං චෙණිකො. එවං පාණවිකො, මොදිඬිගිකො, වංසිකො.

හණ්ඩත්තේ ගන්ධො අස්ස හණ්ඩන්ති ගන්ධිකො. එවං තෙලිකො, ගොලිකො, පූවිකො, පණ්ණිකො, තම්බුලිකො, ලොණිකො.

ජීවිකත්තේ උරබ්භං හන්ත්වා ජීවති, උරබ්භමස්ස ජීවිකාති වා ඔරබ්භිකො. එවං මාගවිකො, එත්ථ වකාරාගමො. සුකරිකො, සාකුණිකො, මච්ඡිකො ඉච්චාදි.

“තෙන කතාදී”ති එත්ථ ආදිග්ගහණෙන තෙන හතං, තෙන බද්ධං, තෙන කීතං, තෙන දිබ්බති, සො අස්ස ආවුධො, සො අස්ස ආබාධො, තත්ථ පසන්තො, තස්ස සන්තකං, තමස්ස පරිමාණං, තස්ස රාසි, තං අරහති, තමස්ස සීලං, තත්ථ ජාතො, තත්ථ වසති, තත්ත වීදිකො, තදන්ථාය සංවත්තති, තතො ආගතො, තතො සම්භූතො, තදස්ස පයොජනන්ති එවමාදිඅත්තේ ව ණිකප්පච්චයො භොති. යථා – ජාලෙන හතො, හනතිති වා ජාලිකො. එවං බාලිසිකො, වාකරිකො, සුත්තෙන බද්ධො සුත්තිකො, වරත්තාය බද්ධො වාරත්තිකො නාගො.

වත්තේන කීතං හණ්ඩං වත්ථිකං. එවං කුම්භිකං, ථාලිකං, සොවණ්ණිකං, සාතිකං. අක්කෙන දිබ්බතීති අක්ඛිකො. එවං සාලාකිකො, තින්දුකිකො, අම්බඵලිකො. වාපො අස්ස ආවුධොති වාපිකො. එවං තොමරිකො, මුග්ගරිකො, මොසලිකො.

වාතො අස්ස ආබාධොති වාතිකො. එවං සෙම්භිකො, පිත්තිකො.

බුද්ධො පසන්තො බුද්ධිකො. එවං ධම්මිකො, සඬ්ඝිකො. බුද්ධස්ස සන්තකො බුද්ධිකො. එවං ධම්මිකො, සඬ්ඝිකො විහාරො, සඬ්ඝිකා භූමි, සඬ්ඝිකං වීචරං, පුග්ගලිකං.

කුම්භො අස්ස පරිමාණන්ති කුම්භිකං. එවං බාරිකං, දොණිකං. කුම්භස්ස රාසි කුම්භිකො. කුම්භං අරහතිති කුම්භිකො. එවං දොණිකො, අට්ඨමාසිකො, කහාපණිකො, ආසිතිකා ගාථා, නාවුතිකා, සාතිකං, සාහස්සිකං. සන්දිට්ඨමරහතිති සන්දිට්ඨිකො, “එහි පස්සා”ති ඉමං විධිං අරහතිති එහිපස්සිකො.

සීලත්තේ පංසුකුලධාරණං පංසුකුලං, තං සීලමස්සාති පංසුකුලිකො. එවං තෙව්වරිකො, එකාසනෙ භොජනසීලො එකාසනිකො, රුක්ඛමූලෙ වසනසීලො රුක්ඛමූලිකො, තථා ආරක්ඛ්ඤිකො, සොසාතිකො.

ජාතත්තේ අපායෙ ජාතො ආපායිකො. එවං නොරයිකො, සාමුද්දිකො මච්ඡො, වස්සෙසු ජාතො වස්සිකො, වස්සිකා, වස්සිකං පුජ්ථං, සාරදිකො,

හෙමන්තිකො, වාසන්තිකො, වාතුද්දසිකො, රාජගහෙ ජාතො, රාජගහෙ වසතීති වා රාජගහිකො ජතො, මගධෙසු ජාතො, වසතීති වා මාගධිකො, මාගධිකා, මාගධිකං, සාවත්ථියං ජාතො, වසතීති වා සාවත්ථිකො, කාපිලවත්ථිකො, වෙසාලිකො.

ලොකෙ විදිතො ලොකිකො, ලොකාය සංවත්තතීති ලොකිකො. තථා මාතිතො ආගතං මාතිකං, පිතිතො ආගතං පෙත්තිකං නාමං.

සම්භූතත්ථෙ මාතිතො සම්භූතං මත්තිකං. එවං පෙත්තිකං. උපධිතස්ස පයොජනං ඔපධිකං.

සකත්ථෙපි අසඬ්ඛාරොයෙව අසඬ්ඛාරිකං. එවං සසඬ්ඛාරිකං, නාමමෙව නාමිකං. එවං ආඛ්‍යාතිකං, ඔපසග්ගිකං, නෙපාතිකං, චතුමහාරාජෙ හත්ති එතෙසන්ති වාතුමහාරාජිකා. එවං අඤ්ඤත්ථෙපි යොජෙතබ්බං.

“කසාවෙන රත්ත”න්ති විග්ගහෙ —

376. ණ රාගා තෙනරත්තං තස්සෙදමඤ්ඤත්ථෙසු ව.

රාගත්ථවාචකා ලිඬ්ගම්භා “තෙන රත්ත”ම්චිචෙනස්මිං අත්ථෙ, “තස්සෙ”ති ඡට්ඨියන්තතො “ඉද”ම්චිචෙනස්මිං අත්ථෙ ව අඤ්ඤත්ථෙසු ව ණජ්ජච්චයො හොති වා.

කාසාවං වත්ථං. එවං කාසායං, කුසුම්භෙන රත්තං කොසුම්භං, හලිද්දියා රත්තං හාලිද්දං, පත්තඬ්ගං, මඤ්ජීට්ඨං, කුඬ්කුමං, නීලෙන රත්තං නීලං. එවං පීතං.

ඉදමත්ථෙ මහිංසස්ස ඉදං මාහිංසං මංසං, දධි සජ්ජි වම්මාදිකං වා, සුකරස්ස ඉදං සුකරං, කච්චායනස්ස ඉදං කච්චායනං ඛ්‍යාකරණං. එවං සොගතං සාසනං.

“ඉසිස්ස ඉද”න්ති අත්ථෙ ණජ්ජච්චයෙ කතෙ වුද්ධිම්හි සම්පත්තෙ —

“සඤ්ඤා, යුනමාගමො යානෙ”ති ව වත්තතෙ.

377. ආත්තඤ්ච.

ඉ උඉච්චෙනෙසං ආදිසරානං ආත්තඤ්ච හොති සඤ්ඤාකාරජ්ජච්චයෙ පරෙ, වසද්දෙන රිකාරාගමො ව යානෙති ඉකාරස්ස ආත්තං.

යානාධිකාරතො ආත්තං, ඉසුසහඋජාදිනං;
ඉසිස්ස තු රිකාරාග-මො වාත්තානන්තරෙ හවෙ.

ආරිසාං, උසහස්ස ඉදං ආසහං යානං, ආසහී වාචා.

අඤ්ඤත්ථග්ගහණෙන පන අවිදුරහවො, තත්‍ර හවො, තත්‍ර ජාතො, තතො ආගතො, සො අස්ස නිවාසො, තස්ස ඉස්සරො, කත්තිකාදීහි නියුත්තො මාසො, සාස්ස දෙවතා, තමවෙච්චාධිතෙ, තස්ස විසයො දෙසො, තස්මිං දෙසෙ අත්ථී, තෙන නිබ්බත්තං, තං අරහති, තස්ස විකාරො, තමස්ස පරිමාණන්ති ඉච්චෙවමාදීස්වත්ථෙසු ව ණප්පච්චයො. යථා – විදිසාය අවිදුරෙ හවො වෙදිසො ගාමො, උදුම්බරස්ස අවිදුරෙ හවං ඔදුම්බරං විමානං.

හවත්ථෙ මනසි හවං මානසං සුඛං, සාගමො. සරෙ හවො සාරසො සකුණො, සාරසා සකුණී, සාරසං පුජ්ථං, උරසි හවො ඔරසො පුත්තො, උරසි සංවඩ්ඪිතත්තා, මිත්තෙ හවා මෙත්තා, මෙත්තී වා, පුරෙ හවා පොරී වාචා.

ජාතාදීසු පාචුසෙ ජාතො පාචුසො මෙසො, පාචුසා රත්ති, පාචුසං අබ්භං, සරදෙ ජාතො සාරදො මාසො, සාරදා රත්ති, සාරදං පුජ්ථං. එවං සිසිරො, හෙමත්තො, වසත්තො, විම්බො, මුටුරායං ජාතො මාටුරො ජතො, මාටුරා ගණිකා, මාටුරං වත්ථං. මුටුරාය ආගතො මාටුරො, මුටුරා අස්ස නිවාසොති මාටුරො, මුටුරාය ඉස්සරො මාටුරො රාජා. “සබ්බතො කො”ති එත්ථ පුන සබ්බතොග්ගහණෙන තද්ධිතතොපි ක්වචි සසරකකාරාගමො, මාටුරකො වා, රාජගහෙ ජාතො, රාජගහා ආගතො, රාජගහො අස්ස නිවාසොති වා, රාජගහස්ස ඉස්සරොති වා රාජගහො, රාජගහකො වා. එවං සාගලො, සාගලකො වා, පාටලිපුත්තො, පාටලිපුත්තකො වා, වෙසාලියං ජාතොතිආදීඅත්ථෙ වෙසාලො, වෙසාලකො වා, කුසිනාරෙ ජාතො කොසිනාරො, කොසිනාරකො වා. එවං සාකෙතො, සාකෙතකො වා, කොසම්බො, කොසම්බකො වා, ඉන්දපත්තො, ඉන්දපත්තකො වා, කපිල්ලො, කපිල්ලකො වා, භාරුකච්ඡො, භාරුකච්ඡකො වා, නගරෙ ජාතො, නගරා ආගතො, නගරෙ වසතීති වා නාගරො, නාගරකො වා. එවං ජානපදො.

ජනපදනාමෙසු පන සබ්බත්ථ ඛණ්ඩව්වනමෙව හවති. යථා – අභිගෙසු ජාතො, අභිගෙහි ආගතො, අභිගා අස්ස නිවාසො, අභිගානං ඉස්සරො වා අභිගො, අභිගකො වා, මාගධො, මාගධකො වා, කොසලො, කොසලකො වා, වෙදෙහො, වෙදෙහකො වා, කම්බොජො, කම්බොජකො වා, ගන්ධාරො, ගන්ධාරකො වා, සොචීරො, සොචීරකො වා, සින්ධවො, සින්ධවකො වා, අස්සකො, කාලිඞ්ගො, පඤ්චාලො, සක්කො, තථා සුරට්ඨෙ ජාතො, සුරට්ඨස්ස ඉස්සරො වා සොරට්ඨො, සොරට්ඨකො වා. එවං මහාරට්ඨො, මහාරට්ඨකො වා ඉච්චාදි.

නක්ඛත්තයොගෙ කත්තිකාය පුණ්ණුවන්දයුත්තාය යුත්තො මාසො කත්තිකො, මගසිරොන වන්දයුත්තෙන නක්ඛත්තෙන යුත්තො මාසො මාගසිරො. එවං චුස්සෙන යුත්තො මාසො චුස්සො, මසාය යුත්තො මාසො මාසො, එග්ගනියා යුත්තො මාසො එග්ගනො, විත්තාය යුත්තො මාසො විත්තො, විසාබාය යුත්තො මාසො වෙසාබො, ජෙට්ඨාය යුත්තො මාසො ජෙට්ඨො, උත්තරාසාළ්භාය යුත්තො මාසො ආසාළ්භො, ආසාළ්භී වා, සවණෙන යුත්තො මාසො සාවණො, සාවණී. හද්දෙන යුත්තො මාසො හද්දො, අස්සයුජෙන යුත්තො මාසො අස්සයුජො, බුද්ධො අස්ස දෙවතාති බුද්ධො. එවං සොගතො, මාහින්දො, යාමො, සොමො.

බ්‍යාකරණං අවෙච්චාධීතෙ වෙය්‍යාකරණො. එවං මොහුත්තො, නෙමිත්තො, අභිගච්ඡ්ජො, වත්ථුච්ඡ්ජො. වසාතීනං විසයො දෙසො වාසානො, උදුම්බරා අස්මිං පදෙසෙ සන්තීති ඔදුම්බරො දෙසො.

සහස්සෙන නිබ්බත්තා සාහස්සී පරිබා, පයසා නිබ්බත්තං පායාසං, සහස්සං අරහතීති සාහස්සී ගාථා, අයසො විකාරො ආයසො. එවං සොචණ්ණො, පුරිසො පරිමාණමස්සාති පොරිසං උදකං.

වග්ගහණෙන තත්ථ ජාතො, තත්ථ වසති, තස්ස හිතං, තං අරහතීතිආදීසු ණය්‍යප්පච්චයො. බාරාණසියං ජාතො, වසතීති වා බාරාණසෙය්‍යකො, පුරෙ විය කකාරාගමො. එවං වම්පෙය්‍යකො, සාගලෙය්‍යකො, මීටීලෙය්‍යකො ජතො, ගඬිගෙය්‍යො මච්ඡො, සිලාය ජාතං සෙලෙය්‍යකං, කුලෙ ජාතො කොලෙය්‍යකො සුනබො, වනෙ ජාතං වානෙය්‍යං පුප්ඵං. එවං පබ්බතෙය්‍යො මානුසො, පබ්බතෙය්‍යො නදී, පබ්බතෙය්‍යං ඔසධං, පථස්ස හිතං පාථෙය්‍යං, සපතිස්ස හිතං සාපතෙය්‍යං ධනං, පදීපෙය්‍යං තෙලං, මාතු හිතං මත්තෙය්‍යං. එවං පෙත්තෙය්‍යං. දක්ඛිණමරහතීති දක්ඛිණෙය්‍යො ඉච්චාදි.

378. ජාතාදීනමිථියා ව.

ජාතඉච්චෙවමාදීනං සද්දානං අත්ථෙ ඉම ඉයඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති වා.

පච්ඡා ජාතො පච්ඡිමො, පච්ඡිමා ජනතා, පච්ඡිමං චිත්තං, අත්තෙ ජාතො අත්තිමො, අත්තිමා, අත්තිමං. එවං මජ්ඣිමො, පුරිමො, උපරිමො, හෙට්ඨිමො, පච්චන්තිමො, ගොජ්ඣිමො, ගන්ථිමො.

තථා ඉයප්පච්චයෙ මනුස්සජාතියා ජාතො මනුස්සජාතියො, මනුස්සජාතියා, මනුස්සජාතියං. එවං අස්සජාතියො, හත්ථිජාතියො, බොධිසත්තජාතියො, දබ්බජාතියො, සමානජාතියො, ලොකියො ඉච්චාදි.

ආදිග්ගහණෙන තත්ථ නියුත්තො, තදස්ස අත්ථි, තත්ථ භවොතිආදීස්වපි ඉම ඉයස්පච්චයා හොන්ති, වසද්දෙන ඉකස්පච්චයො ව. අන්තෙ නියුත්තො අන්තිමො, අන්තියො, අන්තිකො, පුත්තො අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජති පුත්තිමො, පුත්තියො, වුත්තිකො, කප්පො අස්ස අත්ථිති කප්පියො, ජටා අස්ස අත්ථිති ජටියො, භානභාගො අස්ස අත්ථිති භානභාගියො. එවං ධීතිභාගියො, බොධස්ස පක්ඛෙ භවා බොධපක්ඛියා, පඤ්චවග්ගෙ භවා පඤ්චවග්ගියා. එවං ඡබ්බග්ගියා, උදරියං, අත්තනො ඉදන්ති අත්තනියං, නකාරාගමො.

වසද්දග්ගහණෙන කිය යණ්ණස්පච්චයා ව. ජාතියා නියුත්තො ජාතිකියො. එවං අන්ධකියො, ජච්චන්ධෙ නියුත්තො ජච්චන්ධකියො. සස්ස අයන්ති සකියො. එවං පරකියො.

යස්පච්චයො සාධුභිතභවජාතාදිඅත්ථෙප්පු. යථා – කම්මති සාධු කම්මඤ්ඤං. සභායං සාධු සබ්භං, “යවතං තලනා”දිනා උකාරාදි. එවං මෙධාය භිතං මෙජ්ඣං සටං. පාදානං භිතං පජ්ජං තෙලං, රථස්ස භිතා රච්ඡා, ගාමෙ භවො ගම්මො, ගවෙ භවං ගඛ්ඤං, “ඔසරෙ වා”ති සුත්තෙ වසද්දෙන යස්පච්චයෙ පරෙපි අවාදෙසො. කවිම්භි භවං කඛ්ඤං, දිවි භවා දිඛ්ඤා, ථනනො ජාතං ථඤ්ඤං, ධනාය සංවත්තතීති ධඤ්ඤං.

ණ්ණස්පච්චයො පරිසායං සාධු පාරිසජ්ජො, දකාරාගමො, සමණානං භිතා සාමඤ්ඤා ජනා, බ්‍රාහ්මණානං භිතා බ්‍රාහ්මඤ්ඤා, අරූපෙ භවා ආරූප්පා ඉච්චාදි.

“රාජපුත්තානං සමුහො”ති විග්ගහෙ –

379. සමුහත්ථෙ කණණා.

ජට්ඨියන්තනො “තෙසං සමුහො”ති අත්ථෙ කණණඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති. රාජපුත්තකො, රාජපුත්තකං වා, රාජපුත්තො. එවං මානුස්සකො, මානුස්සො, මාපුරකො, මාපුරො, පොරිසකො, පොරිසො, වුද්ධානං සමුහො වුද්ධකො, වුද්ධො. එවං මායුරකො, මායුරො, කාපොතො, කොකිලො, මාහිංසකො, මාහිංසො, ඔට්ඨකො, ඔරඬ්භකො, අට්ඨන්තං සමුහො අට්ඨකො, රාජානං සමුහො රාජකො, භික්ඛානං සමුහො භික්ඛො, සික්ඛානං සමුහො සික්ඛො, ද්විත්තං සමුහො ද්වයං, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා ඉකාරස්ස අයාදෙසො. එවං තිණ්ණං සමුහො තයං ඉච්චාදි.

“සමුහත්ථෙ”ති වත්තතෙ.

380. ගාමජනබන්ධුසභායාදීහි තා.

ගාමජනබන්ධුසභායාඉච්චෙවමාදීහි තාපච්චයො හොති සමුහත්ථෙ. ගාමානං සමුහො ගාමතා. එවං ජනතා, බන්ධුතා, සභායතා, නාගරතා. “තා”ති යොගච්චාගෙන සකත්ථෙපි දෙවොයෙව දෙවතා, තාපච්චයන්තස්ස නිච්චමිත්ථිලිඛිගතා.

381. තදස්ස යානම්යො ච.

“තදස්ස යාන”ම්ච්චෙතස්මිං අත්ථෙ ඡට්ඨියන්තතො ඉයස්පච්චයො හොති. මදනස්ස යානං මදනියො, මදනියා, මදනියං, බන්ධනස්ස යානං බන්ධනියං. එවං මුච්ඡනියං. රජනියං, ගමනියං, දස්සනියං, උපාදානියං, පසාදනියං. චසද්දෙන හිතාදිඅත්ථෙපි උපාදානානං හිතා උපාදානියා ඉච්චාදි.

382. උපමත්ථායිතත්තං.

උපමත්ථෙ උපමාවාචිලිඛිගතො ආයිතත්තස්පච්චයො හොති. ධුමො විය දිස්සතීති ධුමායිතත්තං. එවං තිමිරායිතත්තං.

“තදස්ස යාන”න්ති වත්තතෙ.

383. තන්තිස්සිතත්ථෙ ලො.

“තන්තිස්සිත”න්ති අත්ථෙ, “තදස්සයාන”න්ති අත්ථෙ ච ලස්පච්චයො හොති. දුට්ඨු නිස්සිතං, දුට්ඨු යානං වා දුට්ඨුල්ලං, දුට්ඨුල්ලා වාචා, ලස්ස ද්විභාවො. එවං වෙදල්ලං.

“අභිජ්ඣා අස්ස පකති, අභිජ්ඣා අස්ස බහුලා”ති වා විග්ගහෙ –

384. ආලු තඛ්ඛහුලො.

පයමාවිහ්තාන්තතො ආලුස්පච්චයො හොති “තදස්ස බහුල”ම්ච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. අභිජ්ඣාලු, අභිජ්ඣාලු, අභිජ්ඣාලුවො. එවං සීතාලු, ධජාලු, දයාලු. “සඛ්ඛතො කො”ති එත්ථ පුන සඛ්ඛතොග්ගහණෙන කකාරාගමො, අභිජ්ඣාලුකො, අභිජ්ඣාලුකා, අභිජ්ඣාලුකං. එවං සීතාලුකො, දයාලුකො, තථා හීනොච හීනකො. එවං පොතකො, කුමාරකො, මාණුවකො, මුදුකො, උජුකො, අස්පමත්තකං, ඔරමත්තකං, සීලමත්තකං ඉච්චාදි.

“යදනුපපන්නා නිපාතනා සිජ්ඣන්ති”ති ඉමිනා පටිභාගකුච්ඡිතසක්ඛානුකම්පාදිඅත්ථෙසු කස්පච්චයො. පටිභාගත්ථෙ හත්ථිනො ඉච්ච හත්ථිකා. එවං අස්සකා. කුච්ඡිතත්ථෙ කුච්ඡිතො සමණො

සමණකො. එවං බ්‍රාහ්මණකො, මුණ්ඩකො, පණ්ඩිතකො, වෙය්‍යාකරණකො. සඤ්ඤායං කතකො, භටකො. අනුකම්පායං පුත්තකො.

තථා කිංයතෙතතො පරිමාණත්ථෙ ත්තකචන්තුප්පච්චයා. කිං පරිමාණමස්සාති කිත්තකං. එවං යත්තකං, තත්තකං, එත්තකං. චන්තුමිහි ආත්තඤ්ච, යං පරිමාණමස්සාති යාචා, යාවන්තො, ගුණචන්තුසමං. එවං තාචා, තාවන්තො. එතාචා, එතාවන්තො ඉච්චාදි.

“සුවණ්ණෙන පකත”න්ති විග්ගහෙ –

385. තප්පකතිවචනෙ මයො.

තප්පකතිවචනත්ථෙ මයප්පච්චයො හොති, පකරියතීති පකති, තෙන පකති තප්පකති, තප්පකතියා වචනං කථනං තප්පකතිවචනං. සුවණ්ණමයො රථො, සොචණ්ණමයො වා, සුවණ්ණමයා භාජනවිකති, සුවණ්ණමයං භාජනං. එවං රූපියමයං, රජතමයං, පතූමයං, දාරුමයං, මත්තිකාමයං, ඉද්ධියා නිබ්බත්තං ඉද්ධිමයං.

මනතො නිප්ඵන්තා මනොමයා, අයසාපකතං අයොමයං. එත්ථ ච “මනොගණාදීන”න්ති වත්තමානෙ –

386. එතෙසමො ලොපෙ.

එතෙසං මනොගණාදීනං අත්තො ඔත්තමාපජ්ජතෙ විහත්තිලොපෙ කතෙති ඕකාරො.

ගවෙන පකතං කර්සං, ගොතො නිබ්බත්තන්ති වා ගොමයං. “මයො”ත්තියොගවිභාගෙන සකත්ථෙපි දානමෙව දානමයං, සීලමයං ඉච්චාදි.

සංසට්ඨාදිඅනෙකත්ථතද්ධිතං.

භාවතද්ධිත

“අලසස්ස භාවො”ත්ති විග්ගහෙ –

387. ණ්‍යත්තතා භාවෙ තු.

ජට්ඨියන්තතො ණ්‍යත්තතාඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති “තස්ස භාවො” ඉච්චෙනස්මිං අත්ථෙ, තුසද්දග්ගහණෙන ත්තනණ්‍යාදිප්පච්චයා ච. භවන්ති එතස්මා බුද්ධිසද්දා ඉති භාවො, සද්දප්පවත්තිනිමිත්තං වුච්චති, වුත්තඤ්ච – “යස්ස ගුණස්ස හි භාවා දබ්බෙ සද්දනිවෙසො තද්ධිධානෙණ්‍යත්තතාදයො”ත්ති.

ණාත්තත්තනන්තානං නිව්චං නපුංසකත්තං, තාපච්චයන්තස්ස සභාවතො නිව්චමිත්ථිලිඬගතා. ණාප්පච්චයොයං ගුණච්චනෙ බ්‍රාහ්මණාදීහි, තත්ථ “අවණ්ණො යෙ ලොපඤ්චා”ති අවණ්ණලොපො, ආදිවුද්ධි.

ආලසාං. එවං ආරොගාං, උදග්ගස්ස භාවො ඔදගාං, සබ්බො භාවො සබ්බාං, අණණස්ස භාවො ආණණාං, විධවාය භාවො වෙධබ්බාං, දුබ්බලස්ස භාවො දුබ්බලාං, වපලස්ස භාවො වාපලාං.

වියත්තස්ස භාවො වෙය්‍යත්තියං, මච්ඡරස්ස භාවො මච්ඡරියං. එවං ඉස්සරියං, ආලසියං, මුණ්ඩියං, මුල්හියං. එත්ථ “වෙය්‍යත්තිය”න්තිආදීසු “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා යමිහි ඉකාරාගමො.

“පණ්ඩිතස්ස භාවො පණ්ඩිතා”න්තිආදීසු “යවනං තලනදකාරානං බ්‍යඤ්ජනානි චලඤ්ජකාරත්ත”න්ති ත්‍යකාරසංයොගාදීනං චලඤ්ජකාරාදෙසා, ද්විත්තං. පණ්ඩිච්චං, බහුස්සුතස්ස භාවො බාහුස්සච්චං, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා උකාරස්ස අකාරො, එවං පොරොහිච්චං, අධිපතිස්ස භාවො ආධිපච්චං, මුට්ඨස්සතිස්ස භාවො මුට්ඨස්සච්චං, ඉවණ්ණලොපො. කුසලස්ස භාවො කොසල්ලං. එවං වෙපුල්ලං, සමානානං භාවො සාමඤ්ඤං, ගිලානස්ස භාවො ගෙලඤ්ඤං, “ක්චවාදිමජ්ඣුත්තරා”දිසුත්තෙන සංයොගෙ පරෙ රස්සත්තං.

සුභදස්ස භාවොසොහජ්ජං. එවං වෙසාරජ්ජං, කුසිදස්සභාවොකොසජ්ජං, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා ඊකාරස්ස අකාරො. තථා “පුරිසස්ස භාවො පොරිස”න්තිආදීසු “යවනං තලනා”දිසුත්තෙ කාරග්ගහණෙන යවනං සකාරකච්චපවග්ගානං සකාරකච්චපවග්ගාදෙසා. සුමනස්ස භාවො සොමනස්සං. එවං දොමනස්සං, සොච්චස්සං, දොච්චස්සං, එත්ථ සකාරාගමො. තථා නිපකස්ස භාවො නෙපක්කං, ද්විත්තං. එවං ආධික්කං, දුභගස්ස භාවො දොහග්ගං, වාණිජස්ස භාවො වාණිජ්ජං, රාජිනො භාවො රජ්ජං, “ක්චවා”දිනා රස්සත්තං. සරූපස්ස භාවො සාරූප්පං. එවං ඔපම්මං, සොබුම්මං.

තථස්ස භාවො තච්ඡං, දුම්මෙධස්ස භාවො දුම්මෙජ්ඣං, සමණස්ස භාවො සාමඤ්ඤං. එවං බ්‍රාහ්මඤ්ඤං, නිපුණස්ස භාවො නෙපුඤ්ඤං. “තච්ඡ”න්තිආදීසුපි කාරග්ගහණෙනෙව යවනං ථංගකාරානං ජඤ්ඤකාරාදෙසා.

ත්තතාපච්චයෙසු – පංසුකුලිකස්ස භාවො පංසුකුලිකත්තං, පංසුකුලිකතා. එවං තෙව්වරිකත්තං, තෙව්වරිකතා, ඔදරිකත්තං, ඔදරිකතා, මනුස්සත්තං, මනුස්සතා ජාති, නීලත්තං, නීලතා ගුණො, යාවකත්තං, යාවකතා ක්‍රියා, දණ්ඩත්තං, දණ්ඩතා දබ්බං, සච්චවාදිතා, පාරමිතා, කතඤ්ඤාතා, සබ්බඤ්ඤාතා,

“ක්වවා”දිනා තාපච්චයෙ රස්සත්තං, අප්පිච්ඡතා, අසංසග්ගතා, හස්සාරාමතා, නිද්දාරාමතා, ලහුතා ඉච්චාදි.

ත්තනපච්චයෙ — පුපුඡ්ඡනස්ස භාවො පුපුඡ්ඡනත්තනං, වෙදනත්තනං, ජායත්තනං.

ණෙය්‍ය — සුච්ඡස්ස භාවො සොචෙය්‍යං. එවං ආධිපතෙය්‍යං, කච්ඡස්ස භාවොකාචෙය්‍යං, ථෙතස්ස භාවො ථෙය්‍යං, මහාචුත්තිනා නකාරස්ස ලොපො.

“ණ්‍යත්තතා”ති යොගච්ඡාගෙන කම්මති, සකත්ථෙ ච ණ්‍යාදයො, වීරානං භාවො, කම්මං චා වීරියං, පරිහටස්ස කම්මං පාරිහට්ඨං, පාරිහට්ඨස්ස භාවො පාරිහට්ඨතා. එවං සොචචස්සතා, භිසග්ගස්ස කම්මං හෙසජ්ජං, ඛ්‍යාචට්ඨස්ස කම්මං වෙය්‍යාචච්චං, සඨස්ස භාවො, කම්මං චා සාඨෙය්‍යං.

සකත්ථෙ පන — යථාභූතමෙව යථාභූච්චං, කරුණායෙව කරුඤ්ඤං, පත්තකාලමෙව පත්තකල්ලං, ආකාසානන්තමෙව ආකාසානඤ්චං, කායපාගුඤ්ඤමෙව කායපාගුඤ්ඤතා ඉච්චාදි.

“විසමස්ස භාවො”ති විග්ගහෙ —

“ත්තතා, භාවෙ”ති ච චත්තතෙ.

388. ණ විසමාදීහි.

විසමඉච්චෙචමාදීහි ඡට්ඨියන්තෙහි ණප්පච්චයො හොති, ත්ත තා ච “තස්ස භාවො” ඉච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. ආකතිගණොයං. වෙසමං, විසමත්තං, විසමතා. සුච්ඡස්ස භාවො සොචං, සුචිත්තං, සුචිතා, ගරුතො භාවො ගාරවො, ආදිවුද්ධි, “ඔ සරෙ චා”ති සුත්තෙ චසද්දග්ගහණෙන උකාරස්ස ච අචාදෙසො. පටුතො භාවො පාටචං, පටුත්තං, පටුතා.

උජුතො භාවො අප්පචං, මුදුතො භාවො මද්දචං ඉච්චත්‍ර “ආත්තඤ්චා”ති ණමහි ඉකාරුකාරානං ආත්තං, ද්විභාවො, සංයොගෙ ආදිරස්සත්තඤ්ච. උජුතා, මුදුතා. එවං ඉසිස්ස භාවො ආරිස්‍යං, ආසහං, කුමාරස්ස භාවොකොමාරං, යුචස්ස භාවො යොබ්බතං, මහාචුත්තිනා නකාරාගමො, පරමානං භාවො, කම්මං චා පාරමී දානාදික්‍රියා, “ණවණ්‍යකා”දිසුත්තෙන ඊපච්චයො, සමග්ගානං භාවො සාමග්ගී.

389. රමණියාදිතො කණ.

රමණියඉච්චෙවමාදිතො කණපච්චයො හොති, ත්ත තා ච භාවත්ථෙ. රමණියස්ස භාවො රාමණියකං, රමණියත්තං, රමණියතා. එවං මානුඤ්ඤකං, මනුඤ්ඤත්තං, මනුඤ්ඤතා, පියරූපකං, පියරූපත්තං, පියරූපතා, කල්‍යාණකං, කල්‍යාණත්තං, කල්‍යාණතා, චොරකං, චොරිකා චා, චොරත්තං, චොරතා, අඛිඨකං, අඛිඨත්තං, අඛිඨතා ඉච්චාදි.

භාවතද්ධිතං.

විසෙසතද්ධිත

“සබ්බෙ ඉමෙ පාපා අයම්මෙසං විසෙසෙන පාපො”ති විග්ගහෙ —

390. විසෙසෙ තරතමිසිකිසිටියා.

විසෙසත්ථෙ තර තම ඉසික ඉය ඉට්ඨඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති. පාපතරො, පාපතරා, පාපතරං. තතොපි අධිකො පාපතමො, පාපතමා, පාපතමං. පාපිසිකො, පාපිසිකා, පාපිසිකං. පාපියො, පාපියා, පාපියං. පාපිටියො, පාපිටියා, පාපිටියං. අතිසයෙන පාපිටියො, පාපිටියතරො. එවං පටුතරො, පටුතමො, පටිසිකො, පටියො, පටිටියො. සබ්බෙසං අතිසයෙන චරො චරතරො, චරතමො, චරිසිකො, චරියො, චරිටියො. එවං පණිතතරො, පණිතතමො.

“සබ්බෙ ඉමෙ වුඬ්ඪා අයම්මෙසං විසෙසෙන වුඬ්ඪො”ති අත්ථෙ ඉයඉට්ඨප්පච්චයා හොන්ති.

391. වුඬ්ඪස්ස ජො ඉයිට්ඨෙසු.

සබ්බස්සෙව වුඬ්ඪස්සද්දස්ස ජො හොති ඉය ඉට්ඨඉච්චෙනෙසු පච්චයෙසු. ඡෙය්‍යා, ඡෙට්ඨො, එත්ථ ච “සරලොපාදි”සුත්තෙ තුග්ගහණෙන ලොපමකත්වා “සරා සරෙ ලොප”න්ති පුබ්බසරෙ ලුත්තෙ “ක්චවාසවණ්ණං ලුත්තෙ”ති එකාරො.

“ඉයිට්ඨෙසු”ති අධිකාරො, “ජො”ති ච වත්තතෙ.

392. පසත්ථස්ස යො ච.

සබ්බස්සෙව පසත්ථස්සද්දස්ස සාදෙය්‍යා හොති, ජො ච ඉයිට්ඨෙසු. අයඤ්ච පසත්ථො අයඤ්ච පසත්ථො සබ්බෙ ඉමෙ පසත්ථා අයම්මෙසං විසෙසෙන පසත්ථොති සෙය්‍යා, සෙට්ඨො, ඡෙය්‍යා, ඡෙට්ඨො.

393. අන්තිකස්ස නෙදො.

සබ්බස්සෙව අන්තිකසද්දස්ස නෙදාදෙසො හොති ඉයිට්ඨෙසු. විසෙසෙන අන්තිකොති නෙදියො, නෙදිට්ඨො.

394. බාළ්භස්ස සාධො.

සබ්බස්සෙව බාළ්භසද්දස්ස සාධාදෙසො හොති ඉයිට්ඨෙසු. විසෙසෙන බාළ්භොති සාධියො, සාධිට්ඨො.

395. අප්පස්ස කණ.

සබ්බස්ස අප්පසද්දස්ස කණ හොති ඉයිට්ඨෙසු. විසෙසෙන අප්පොති කණියො, කණිට්ඨො.

“විසෙසෙන යුවා”ති අත්ථෙ “කණ”ඉති වත්තනෙ.

396. යුවානඤ්ච.

සබ්බස්ස යුවසද්දස්ස කණ හොති ඉයිට්ඨෙසු. “නෙසු වුද්ධි”තිආදිනා ණකාරස්ස නකාරො. කතියො, කතිට්ඨො.

397. වන්තු මන්තු වීනඤ්ච ලොපො.

වන්තුමන්තුවී ඉච්චෙනෙසං පච්චයානං ලොපො හොති ඉයිට්ඨෙසු. සබ්බෙ ඉමෙ ගුණවන්තො අයම්මෙසං විසෙසෙන ගුණවාති ගුණියො, ගුණිට්ඨො, විසෙසෙන සතිමාති සතියො, සතිට්ඨො, විසෙසෙන මෙධාවිති මෙධියො, මෙධිට්ඨො ඉච්චාදි.

විසෙසතද්ධිතං.

අස්සත්ථිතද්ධිත

“මෙධා යස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජති”ති විග්ගහෙ —

398. තදස්සත්ථිති වී ව.

පඨමාවිහ්ග්ගන්තා “තදස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජති” ඉච්චෙනෙස්වත්ථෙසු වීපච්චියො හොති. මෙධාමායා සද්දෙහි වායං. මෙධාවී, මෙධාවිනො. ඉත්ථියං ඊකාරන්තන්තා “පතිහික්ඛුරාජීකාරන්තෙහි ඉතී”ති ඉතී, මෙධාවිතී, මෙධාවිතියො. නපුංසකෙ මෙධාවි කුලං. එවං මායාවී, මායාවිතී, මායාවි විත්තං.

වග්ගහණෙන සො ඉ ලව ආලාදිප්පච්චයා ව. යථා - සුමෙධා යස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතිති සුමෙධසො, රස්සත්තං. එවං ලොමසො. පිච්ඡං අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතිති පිච්ඡලො. එවං චෙතිලො, තුණ්ඨිලො, ජට්ඨිලො. කෙසා අස්ස අත්ථිති කෙසවො, වාචාලො ඉච්චාදි.

“තපො අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජති”ති විග්ගහෙ -

“තදස්සත්ථි”ති අධිකාරො.

399. තපාදිතො සී.

තපඉච්චෙවමාදිතො සීපච්චයො හොති “තදස්සත්ථි” ඉච්චෙනස්මිං අත්ථෙ. සස්ස ද්විභාවො. තපස්සී, තපස්සිනො, තපස්සිනී, තපස්සී. එවං තෙජස්සී, යසස්සී, මනස්සී, පයස්සී.

“දණ්ඨො අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජති”ති විග්ගහෙ -

400. දණ්ඩාදිතො ඉකර්.

ආදිසද්දොයං පකාරත්ථො, දණ්ඩඉච්චෙවමාදිතො අවණ්ණන්තා ඉක රී ඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති “තදස්සත්ථි” ඉච්චෙනස්මිං අත්ථෙ. දණ්ඨිකො, දණ්ඨි, දණ්ඨිනො, දණ්ඨිනී. එවං මාලිකො, මාලි, මාලිනී, ඡත්තිකො, ඡත්ති, රූපිකො, රූපි, කෙසිකො, කෙසී, සඬ්ඨි, ඤාණී, හත්ථි ඉච්චාදි.

401. මධ්වාදිතො රො.

මධුආදිතො රප්පච්චයො හොති “තදස්සත්ථි”ති අත්ථෙ. මධු අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජතිති මධුරො ගුලො, මධුරා සක්ඛරා, මධුරං ඛිරං, කුඤ්ජා හනු එතස්ස සන්තිති කුඤ්ජරො, සබ්බස්මිං වත්තබ්බෙ මුඛමස්ස අත්ථිති මුඛරො, සුසි අස්ස අත්ථිති සුසිරො. එවං රුචිරො, නගරො.

“ගුණො අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජති”ති විග්ගහෙ -

402. ගුණාදිතොවන්තු.

ගුණඉච්චෙවමාදිතො වන්තුප්පච්චයො හොති “තදස්ස අත්ථි”ති අත්ථෙ. විහත්තිලොපෙ, නාමඛ්‍යාපදෙසෙ ව කතෙ ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති. ගුණවන්තු සී, “සවිහත්තිස්ස, න්තුස්සා”ති අධිකිච්ච “ආ සිම්භී”ති ආත්තං, ගුණවා පුරිසො, සෙසං ඤෙය්‍යං. එවං ගුණවා, කුලවා ඉච්චාදියො. ඉත්ථියං “ණව ණක ණෙය්‍යණන්තුහී”ති රීපච්චයො, “වා”ති වත්තමානෙ “න්තුස්ස තමිකාරො”ති

තකාරො, ගුණවතී, ගුණවන්තී ඉච්චාදි. නපුංසකෙ “අං නපුංසකෙ”ති සවිහත්තිස්ස න්තුස්ස අමාදෙසො, ගුණවං ඉච්චාදි.

“සති අස්ස අත්ථි, තස්මිං වා විජ්ජති”ති විග්ගහෙ —

“තදස්සත්ථි”ති වත්තතෙ.

493. සත්‍යාදීහි මන්තු.

සතිඉච්චෙවමාදීහි අවණ්ණන්තරහිතෙහි පට්ඨාච්ඡන්දානි ලිඛිගෙහි මන්තුප්පච්චයො හොති “තදස්සත්ථි”ති අත්ථෙ. සෙසං ගුණවන්තුසමං. සතිමා, සතිමතී, සතිමන්තී, සතිමං. එවං ධිතිමා, ගතිමා ඉච්චාදියො.

තථා “ආයු අස්ස අත්ථිති ආයු මන්තු”ඉච්චත්‍ර —

404. ආයුස්සුකාරාසමන්තුමිහි.

ආයුස්ස උකාරො අස හොති මන්තුමිහිති අසාදෙසො. ආයස්මා, සෙසං සමං. ගාවො අස්ස සන්තීති ගොමා, ගොමන්තො, ගොමතී, ගොමන්තී, ගොමං කුලං ඉච්චාදි.

“සද්ධා අස්ස අත්ථි”ති විග්ගහෙ —

405. සද්ධාදිනො ණ.

සද්ධා පඤ්ඤාඉච්චෙවමාදිනො ණප්පච්චයො හොති “තදස්සත්ථි”ඉච්චෙතස්මිං අත්ථෙ. සද්ධො පුරිසො, සද්ධා කඤ්ඤා, සද්ධං කුලං. එවං පඤ්ඤා, අමච්ඡරො, තථා බුද්ධං, බුද්ධි අස්ස අත්ථිති බුද්ධො ඉච්චාදි.

අස්සත්ථිතද්ධිතං.

සඬ්ඛ්‍යාතද්ධිත

“පඤ්චන්තං පුරණො”ති විග්ගහෙ —

406. සඬ්ඛ්‍යාපුරණෙ මො.

පුරයති සඬ්ඛ්‍යා අනෙතාති පුරණො, සඬ්ඛ්‍යාය පුරණො සඬ්ඛ්‍යාපුරණො, තස්මිං සඬ්ඛ්‍යාපුරණත්ථෙ ඡට්ඨියන්තතො මප්පච්චයො හොති. පඤ්චමො, පඤ්චන්තං පුරණි පඤ්චමී, “නදාදිනො වා ඊ”ති ඊපච්චයො. “ඉත්ථියමනො ආපච්චයො”ති ආපච්චයො, පඤ්චමා වීරියපාරමී, පඤ්චමං ඤානං. එවං

සත්තමො, සත්තමී, සත්තමා, සත්තමං, අට්ඨමො, අට්ඨමී, අට්ඨමා, අට්ඨමං, නවමො, නවමී, නවමා, නවමං, දසමො, දසමී, දසමා, දසමං ඉච්චාදි.

“සඬ්ඛ්‍යාපුරණෙ”ති අධිකාරො.

407. චතුච්ඡේනි ටයා.

චතුච්ඡේනි ටයා චතුච්ඡේනි පච්චයා හොත්ති සඬ්ඛ්‍යාපුරණත්ථෙ. චතුත්තං පුරණො චතුත්ථො, ද්විත්තං, චතුත්ථී, චතුත්ථා, චතුත්ථං, ඡන්තං පුරණො ඡට්ඨො, ඡට්ඨී, ඡට්ඨා, ඡට්ඨං, ඡට්ඨො ඵච ඡට්ඨමො.

ඡාහං, ඡළායතනං ඉච්චත්‍ර –

408. ස ඡස්ස වා.

ඡස්ස සකාරාදෙසො හොති වා සඬ්ඛ්‍යානෙ. ඡාහමස්ස ජීවිතං සාහං, ඡාහං වා, සළායතනං.

“ද්විත්තං පුරණො”ති විග්ගහෙ –

409. ද්විත්ති නියො.

ද්විත්තිඉච්ඡේනි නියජ්ජව්වයො හොති සඬ්ඛ්‍යාපුරණත්ථෙ. විපරිණාමෙන “ද්වි තිණ්ණ”ත්ති චත්තමානෙ –

410. තියෙ දුතාපි ව.

ද්විත්තිඉච්ඡේනෙසං දුතඉච්චාදෙසො හොත්ති නියජ්ජව්වයෙ පරෙ. දුතියො පුරිසො, දුතියා, දුතියං. ඵං තිණ්ණං පුරණො තතියො, තතියා, තතියං. අපිග්ගහණෙන අඤ්ඤත්ථාපි ද්විසද්දස්ස දුආදෙසො හොති, වසද්දෙන දි ව. ද්වෙ රත්තියො දුරත්තං, දුට්ඨං, දුට්ඨං, දිරත්තං, දිගුණං, දිගු.

411. තෙසමඬ්ච්ඡපපදෙන අඬ්ච්ඡඬ්ච්චදිවඬ්ච්චදියඬ්ච්චඬ්ච්චතියා.

තෙසං චතුත්ථදුතියතතියානං අඬ්ච්ඡපපදානං අඬ්ච්ඡපපදෙන සහ අඬ්ච්ඡඬ්ච්චදිවඬ්ච්චදියඬ්ච්චඅඬ්ච්චතියාදෙසො හොත්ති.

ඵත්ථ ව –

අඬ්ච්ඡපපදපාදාන-සාමත්ථා අඬ්ච්ඡපුබ්බකා;
තෙසංසද්දෙන ගස්හන්තෙ, චතුත්ථදුතියාදයො.

අධිචේතන චතුත්ථො අධිචුඨිචේතා, අධිචේතන දුතියො දිවඨිචේතා, දියඨිචේතා, අධිචේතන තතියො අධිචිතියො.

“එකඤ්ච දස වා”ති අත්ථෙ ද්වන්දසමාසෙ, “එකෙන අධිකා දසා”ති අත්ථෙ තප්පුරිසසමාසෙ වා කතෙ “සඬ්ඛ්‍යානෙ”ති වත්තමානෙ “ද්වෙකට්ඨානමාකාරො වා”ති ආත්තං. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො.

තෙන චෙත්ථ –

ද්වෙකට්ඨානං දසෙ නිච්චං, ද්විස්සා’නචුතියා නවා;
ඉතරෙස’මසන්තඤ්ච, ආත්තං දීපෙති වාසුති.

“එකාදිතො දසර සඬ්ඛ්‍යානෙ”ති රත්තං.

රාදෙසො චණ්ණමත්තත්තා, චණ්ණමත්තප්පසඬ්ගිපි;
සියා දසස්ස දස්සෙව, නිමිත්තාසන්නභාවතො.

තතො බහුවචනං යො, “පඤ්චාදීනමකාරො”ති සවිහත්තිස්ස අන්තස්ස අත්තං. එකාරස, එකාදස, ලිඬ්ගත්තයෙපි සමානං.

“වා”ති වත්තතෙ.

412. එකාදිතො දසස්සි.

එකාදිතො පරස්ස දසස්ස අන්තෙ ඊපච්චයො හොති වා පුරණත්ථෙ.

දසස්ස පච්චයායොගා, ලද්ධමන්තෙති අත්ථතො;
තදන්තස්ස සභාවෙන, ඉත්ථියංයෙව සම්භවො.

එකාදසන්නං පුරණි එකාදසි, අඤ්ඤත්‍ර එකාදසමො, එකාදසමං.

ද්වෙ ව දස ව, ද්විහි වා අධිකා දසාති “ද්වි දස”ඉච්චත්‍ර “වා”ති වත්තතෙ.

“විසති දසෙසු බා ද්විස්ස තු”ති බාදෙසො, දස්ස රාදෙසො. බාරස, අඤ්ඤත්‍ර ආත්තං, ද්වාදස. ද්වාදසන්නං පුරණො බාරසමො, ද්වාදසමො, ද්වාදසි.

තයො ව දස ව, තිහි වා අධිකා දසාති තෙරස, “තෙසු වුද්ධි ලොපා”දිනා තිස්ස තෙආදසො ආනචුතියා, තෙරසමො, තෙරසි.

වත්තාරො ව දස ව, චතුහි වා අධිකා දසාති චතුද්දස ඉච්චත්‍ර “ගණනෙ දසස්සා”ති ව වත්තමානෙ “චතුපපදස්ස ලොපො තුත්තරපදාදි වස්ස වුචොපි

නවා” කී තුලොපො, වුමො ව. වුද්දස, වොද්දස, චතුද්දස. වුද්දසමො, චතුද්දසමො, චතුද්දසි, චාතුද්දසි වා.

පඤ්ච ව දස ව, පඤ්චහි වා අධිකා දසාති පඤ්චදස, “තෙසු වුද්ධි ලොපා” දිනා පඤ්චසද්දස්ස දස වීසෙසු පන්තපණ්ණආදෙසාපි, “අට්ඨාදිතො වා” කී රත්තං. පන්තරස, පඤ්චදස. පන්තරසමො, පඤ්චදසමො, පන්තරසි, පඤ්චදසි.

“ඡ ව දස ව, ඡහි වා අධිකා දසා” කී සමාසෙ කතෙ “ඡස්සා” කී වත්තමානෙ “දසෙ සො නිව්චඤ්චා” කී සො, “සඬ්ඛ්‍යානං, වා” කී ව වත්තතෙ, “ල දරාන” න්ති ලත්තං, වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො.

ලො නිව්චං සොළසෙ දස්ස, වත්තාලිසෙ ව තෙරසෙ;
අඤ්ඤත්‍ර න ව භොතායං, වචන්ථිතවිභාසතො.

ලොනමවිසෙසො ක්වචි, සොළස. තෙළස, වත්තාලිසං, වත්තාරීසං. සොළසමො, සොළසි.

“වා, දසර සඬ්ඛ්‍යානෙ” කී අධිකිව්ච “අට්ඨාදිතො වා” කී රත්තං. අට්ඨාරස, අට්ඨාදස, ආත්තං. අට්ඨාරසන්තං පුරණො අට්ඨාරසමො, අට්ඨාදසමො. එවං සත්තරස, සත්තදස. සත්තරසමො, සත්තදසමො.

අට්ඨාදිතොති කිමත්ථං? චතුද්දස.

එකෙන උභා වීසතීති තප්පුරිසො, එකුනවීසති. එකුනවීසතාදයො ආනවුතියා එකච්චනන්තා, ඉත්ථිලිඬ්ඛා ව දට්ඨබ්බො, තෙ ව සඬ්ඛ්‍යානෙ, සඬ්ඛ්‍යෙයො ව වත්තන්තෙ, යදා සඬ්ඛ්‍යානෙ වත්තන්තෙ, තදා භික්ඛුනමෙකුනවීසති තිට්ඨති, භොති භික්ඛුනමෙකුනවීසති තිට්ඨතු, භික්ඛුනමෙකුනවීසතිං පස්ස, භික්ඛුනමෙකුනවීසතියා කතං ඉච්චාදි.

සඬ්ඛ්‍යෙයො පන එකුනවීසති භික්ඛවො තිට්ඨන්ති, භොන්තො එකුනවීසති භික්ඛවො තිට්ඨං, එකුනවීසතිං භික්ඛු පස්ස, එකුනවීසතියා භික්ඛුහි කතං ඉච්චාදි. එවං වීසතාදීසුපි යොජෙතබ්බං, එකුනවීසතියා පුරණො එකුනවීසතිමො.

දස ව දස වාති අත්ථෙ ද්වන්දසමාසං කත්වා “දසදසා” කී වත්තබ්බෙ “සරුපානමෙකසෙස්වසකි” න්ති එකසෙසෙ කතෙ දසසද්දතො පට්ඨාබ්භුවචනං යො. “දස යො” ඉතිධ —

413. ගණනෙ දසස්ස ද්විති චතු පඤ්ච ඡ සත්ත
අට්ඨනවකානං චිති චත්තාර පඤ්ඤා ඡ සත්තාස නවා
යොසු යොනඤ්චි සමාසං යිරි තීතුති.

ගණනෙ දසස්ස සම්බන්ධිතං ද්විති තික චතුක්ක පඤ්චක ඡක්කසත්තක අට්ඨක නවකානං කතෙකසෙසානං යථාක්කමං චිති චත්තාර පඤ්ඤා ඡ සත්ත අස නව ඉච්චාදෙසා හොන්ති යොසු පරෙසු, යොනඤ්ච රීසං ආසං යි රිති රීති උතිඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්තිති ද්විදසත්ථවාචකස්ස දසස්ස විආදෙසො හොති, යොවචනස්ස රීසඤ්ච, සරලොපාදි.

“සඬ්ඛ්‍යානං, වා, අන්තෙ”ති ව චත්තතෙ.

414. ති ව.

තාසං සඬ්ඛ්‍යානමන්තෙ තිකාරාගමො හොති වා. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො.

විභාසා වීස තිංසාන-මන්තෙ හොති තිආගමො;
 අඤ්ඤත්ථ න ව හොතෙව, වචන්ථිතවිභාසතො.

“ඛාඤ්ජනෙ වා”ති නිග්ගහිතලොපො, පුන තද්ධිතත්තා නාමඛාපදෙසෙ ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති. හික්ඛුනං වීසති, වීසං වා, වීසති හික්ඛු, වීසං වා ඉච්චාදි. වීසතිමො. තථා එකවීසති කුසලචිත්තානි, එකවීසං වා. එකවීසතිමො. ඛාවීසති, ඛාවීසං වා. ඛාවීසතිමො. ද්වාවීසති, ද්වාවීසං වා. ද්වාවීසතිමො. තෙවීසති, තෙවීසං වා. තෙවීසතිමො. චතුර්වීසති, චතුර්වීසං වා. චතුර්වීසතිමො. පණ්ණවීසති, පණ්ණවීසං වා. පණ්ණවීසතිමො. පඤ්චවීසති, පඤ්චවීසං වා. පඤ්චවීසතිමො. ඡබ්බවීසති, ඡබ්බවීසං වා. ඡබ්බවීසතිමො. සත්තවීසති, සත්තවීසං වා. සත්තවීසතිමො. අට්ඨවීසති, අට්ඨවීසං වා. අට්ඨවීසතිමො. එකුනතිංසති, එකුනතිංසංවා. එකුනතිංසතිමො.

දස ව දස ව දස වාති “දස දස දසා”ති චත්තබ්බෙ එකසෙසෙ කතෙ “ගණනෙ දසස්සා”තිආදිනා තිරීසමාදෙසා, “ක්චවා”දිනා රස්සත්තං, නිග්ගහිතාගමො ව, සෙසං වීසතිසමං. තිංසති, තිංසං, තිංස වස්සානි, නිග්ගහිතලොපො, තිංසං, තිංසාය ඉච්චාදි. එකතිංසති, එකතිංසං වා, ඛාත්තිංසං, ද්වත්තිංසං, තෙත්තිංසං ඉච්චාදි.

චතුදසත්ථවාචකස්ස කතෙකසෙසස්ස දසස්ස චත්තාර, යොවචනස්ස රීසං, චත්තාලීසං, “ල දරාන”න්ති රස්ස ලත්තං, තාලීසං වා. චත්තාලීසතිමො.

එකචත්තාලියං, ද්වාචත්තාලියං, ද්විචත්තාලියං, තෙචත්තාලියං, තිචත්තාලියං ඉච්චාදි.

පඤ්චදසත්ථවාචකස්ස දසස්ස පඤ්ඤා, යොවචනස්ස ආසඤ්ච. පඤ්ඤාසං, “තෙසු වුද්ධි ලොපා”දිනා පණ්ණාදෙසො, පණ්ණාසං වා. එකපඤ්ඤාසං, ද්වෙපඤ්ඤාසං, ද්විපඤ්ඤාසං.

ඡදසත්ථවාචකස්ස දසස්ස ඡ, යොවචනස්ස ධීආදෙසො, “ස ඡස්ස වා”ති සකාරාදෙසො, සට්ඨි, ද්වාසට්ඨි, ද්වෙසට්ඨි, ද්විසට්ඨි, තෙසට්ඨි, තිසට්ඨි.

සත්තදසත්ථවාචකස්ස දසස්ස සත්ත, යොවචනස්ස රි, ති ව. සත්තරි, සත්තති, ද්වාසත්තරි, ද්වාසත්තති, ද්විසත්තරි, දිසත්තති, තෙසත්තති, තිසත්තති ඉච්චාදි.

අට්ඨදසත්ථවාචකස්ස දසස්ස අස, යොවචනස්ස ඊතිආදෙසො ව. අසීති, එකාසීති, ද්වෙඅසීති, තෙඅසීති, චතුරාසීති, “ක්චවා”දිනා දීසො.

නවදසත්ථවාචකස්ස දසස්ස නව, යොවචනස්ස උති ව, නවුති, ද්වානවුති, ද්වෙනවුති, ද්විනවුති, තෙනවුති, තිනවුති, චතුනවුති, ඡන්තවුතියා, ඡන්තවුතීනං පාසණ්ඩානං.

“ගණනෙ, දසස්සා”ති ව චත්තනෙ.

415. දසදසකං සතං දසකානං සතං සහස්සඤ්ච යොමිහි.

ගණනෙ පරියාපන්නස්ස දසදසකත්ථවාචකස්ස දසසද්දස්ස සතං හොති, සතදසකත්ථවාචකස්ස දසස්ස සහස්සං හොති යොමිහි. ඉමිනා නිපාතනෙන යොලොපො, තද්ධිතත්තා පුන නාමබ්‍යපදෙසෙ ස්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, නිග්ගහිතස්ස ලොපො, “සි”න්ති අමාදෙසො, යොජනානං සතං, සහස්සං. සතං නපුංසකමෙකචනන්තඤ්ච, තථා සහස්සං, වග්ගහෙදෙ සබ්බත්ථ බහුවචනමපි භවති. ද්වෙ වීසතියො. එවං තිංසාදීසුපි, ද්වෙ සතානි, බහුනි සතානි, ද්වෙ සහස්සානි, බහුනි සහස්සානි.

සතස්ස ද්විකන්ති අත්ථෙ ඡට්ඨිතජ්ජුරිසං කත්වා “සතං ද්වික”න්ති චත්තබ්බෙ “ද්විකාදීනං තද්ධිතරපදානඤ්ච නිපච්චන්තෙ”ති වුත්තියං චචනතො ඉමිනා නිපාතනෙන උත්තරපදස්ස පුබ්බනිපාතො, කකාරලොපො ව හොති. ද්විසතං. එවං සතස්ස තිකං තිසතං, තථා චතුසතං, පඤ්චසතං, ඡසතං, සත්තසතං, අට්ඨසතං, නවසතං, දසසතං සහස්සං හොති. අථ වා ද්වෙ සතානි ද්විසතන්ති දිගුසමාසො. එවං තිසතං, චතුසතං ඉච්චාදි.

416. යාව තදුත්තරි දසගුණිතඤ්ච.

යාව තාසං සඬ්ඛ්‍යානමුත්තරි, තාව දසගුණිතඤ්ච කාතබ්බං, එත්ථ දකාථො සන්ධිජො. යථා – දසස්ස ගණනස්ස දසගුණිතං සතං හොති, සතස්ස දසගුණිතං සහස්සං, සහස්සස්ස දසගුණිතං දසසහස්සං, ඉදං නහුතන්තිපි වුව්චති, දසසහස්සස්ස දසගුණිතං සතසහස්සං, තං ලක්ඛන්තිපි වුව්චති, සතසහස්සස්ස දසගුණිතං දසසතසහස්සං.

“යදනුපපන්නා නිපාතනා සිජ්ඣන්ති” ති වත්තතෙ.

417. සකනාමෙහි.

යාසං පන සඬ්ඛ්‍යානං අනිද්දිට්ඨනාමධෙය්‍යානං යාති රූපානි, තාති සකෙහි නාමෙහි නිපච්චන්තෙ. සතසහස්සානං සතං කොටි, ඉත්ථිලිඬ්ඛා, එකච්චනන්තා ව, වග්ගහෙදෙ ඛහුවචනඤ්ච භවති, කොටිසතසහස්සානං සතං පකොටි, පකොටිසතසහස්සානං සතං කොටිප්පකොටි. එවං නහුතං, නින්තහුතං, අක්ඛොහිනී, බිත්ථු, අබ්බුදං, නිරබ්බුදං, අහහං, අබ්බං, අට්ඨං, සොගන්ධිකං, උප්පලං, කුමුදං, පුණ්ඩරිකං, පදුමං, කථානං, මහාකථානං, අසඬ්ඛ්‍යායාන්ති.

ඉච්චෙවං යානතො යානං, සතලක්ඛගුණං මතං;
කොටිප්පහුතිනං වීස-සඬ්ඛ්‍යානඤ්ච යථාක්කමං.

“ද්වෙ පරිමාණානි එතස්සා” ති විග්ගහෙ –

418. ද්විච්චෙවමාදිතො ගණනතො කප්පච්චයො හොති අනෙකත්ථෙ ව.

ද්විච්චෙවමාදිතො ගණනතො කප්පච්චයො හොති අනෙකත්ථෙ. ද්විකො රාසි ද්විකං. එවං තිකං, චතුක්කං, පඤ්චකං, ඡක්කං, සත්තකං, අට්ඨකං, නවකං, දසකං, පණ්ණාසකං, සතකං, සහස්සකං ඉච්චාදි.

සඬ්ඛ්‍යාතද්ධිතං.

අඛ්‍යායතද්ධිත

“එකස්මිං වාථෙ භුඤ්ජති, ද්විවාථෙ භුඤ්ජති” ති විග්ගහෙ –

419. එකාදිතො සකිස්ස ක්ඛන්තුං.

එකද්විතිච්චෙවමාදිතො ගණනතො සකිස්ස යානෙ වාරත්ථෙ ක්ඛන්තුංපච්චයො හොති. එකක්ඛන්තුං, ද්වික්ඛන්තුං භුඤ්ජති, “සබ්බාසමාවුසො” තිආදිනා සිලොපො. එවං තික්ඛන්තුං, චතුක්ඛන්තුං,

පඤ්චක්ඛත්තුං, ඡක්ඛත්තුං, සත්තක්ඛත්තුං, අට්ඨක්ඛත්තුං, නවක්ඛත්තුං, දසක්ඛත්තුං, සතක්ඛත්තුං, සහස්සක්ඛත්තුං, බහුක්ඛත්තුං, කතික්ඛත්තුං.

“එකෙන විභාගෙනා”ති විග්ගහෙ -

මණ්ඩුකගතියා සඬ්ඛ්‍යාග්ගහණමනුවත්තතෙ.

420. විභාගෙ ධා ව.

විභාගත්ථෙ ඵකාදිසඬ්ඛ්‍යාතො ධාපච්චයො හොති. වසද්දෙන ඵකද්විතො ජ්ඣ ව, සුත්තාදිතො සො ව. ඵකධා. ද්විති විභාගෙහි ද්විධා, දුධා වා, ද්වෙධා. තීති විභාගෙහි තිධා, තෙධා වා, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා ඉකාරස්සෙකාරො. ඵවං චතුධා, පඤ්චධා, ඡධා, සත්තධා, අට්ඨධා, නවධා, දසධා, සතධා, සහස්සධා, කතිධා, බහුධා.

ජ්ඣස්පච්චයෙ ඵකධා කරොතීති ඵකජ්ඣං. ඵවං ද්වෙජ්ඣං.

සොපච්චයෙ සුත්තෙන විභාගෙන සුත්තසො. ඵවං ඛ්‍යාඤ්ජනසො, පදසො, අත්ථසො, බහුසො, සබ්බාකාරෙන සබ්බසො, උපායසො, හෙතුසො, ඨානසො, යොනිසො.

421. සබ්බනාමෙහි පකාරච්චනෙ තු ටා.

සබ්බනාමෙහි පකාරච්චනත්ථෙ ටාපච්චයො හොති, තුසද්දෙන ථත්තාපච්චයො ව. සාමඤ්ඤස්ස හෙදකො විසෙසො පකාරො, තස්සාහිධානෙති අත්ථො, සො පකාරො තථා, තං පකාරං තථා, තෙන පකාරෙන තථා, යෙන පකාරෙන යථා. ඵවං සබ්බථා, අඤ්ඤථා, ඉතරථා, උභයථා, ථත්තාපච්චයෙ තෙන පකාරෙන තථත්තා. ඵවං යථත්තා, අඤ්ඤථත්තා.

කො පකාරොති අත්ථෙ -

422. කිම්මෙහි ටං.

කිංඉමඉච්චෙනෙහි ටංපච්චයො හොති පකාරච්චනත්ථෙ. “කිස්ස ක වෙ වා”ති ඵත්ථ වසද්දෙන කිස්ස කාදෙසො. කථං, කං පකාරං කථං, කෙන පකාරෙන කථං, අයං පකාරො ඉත්ථං, ඉමං පකාරං ඉත්ථං. අනෙන පකාරෙන ඉත්ථං, “ඉමස්සි ටං දානිහ තො ධෙසු වා”ති ඉමසද්දස්ස ඉකාරො, ද්විත්තං. ඵත්ථ හි ක්ඛත්තුං ආදිථංපරියොසානජ්ජච්චයන්තානං අඛ්‍යායතද්ධිතත්තා නාමඛ්‍යපදෙසං කත්වා විහත්තිමිති කතෙ “සබ්බාසමාවුසො”තිආදිනා

විභත්තිලොපො, “ක්වචි තො පඤ්චමාත්මෙ” තිආදිනා
වුත්තකොආදිප්පච්චයන්තා ච ඉධෙව අබ්‍යයතද්ධිතෙ සඪගය්හන්ති.

423. යදනුපපන්නා නිපාතනා සිජ්ඤන්ති.

යෙ සද්දා ලක්ඛණෙන අනුපපන්නා අනිද්දිට්ඨලක්ඛණා අක්ඛරාදිතො,
නාමොපසග්ගනිපාතතො වා සමාසතද්ධිතාදිතො වා, තෙ නිපාතනා සිජ්ඤන්ති.

තද්ධිතතො තාව –

ඉමස්මා ජ්ජ සියා කාලෙ, සමානාපරතො ජ්ජ ව;
ඉමසද්දස්ස’කාරො ව, සමානස්ස ව සො සියා.

ඉමස්මිං කාලෙ, ඉමස්මිං දිවසෙ වා අජ්ජ, සමානෙ කාලෙ සජ්ජ,
අපරස්මිංදිවසෙ අපරජ්ජ. නිපාතෙහි භවත්මෙ තනස්පච්චයො. අජ්ජ භවං
අජ්ජතනං, අජ්ජ භවා අජ්ජතනී, ස්වෙ භවං ස්වාතනං. ඵවං පුරාතනං, භියො
භවං භියාත්තනං, භියො භවා භියාත්තනී ඉච්චාදි.

අබ්‍යයතද්ධිතං.

සාමඤ්ඤවුත්තිභාවත්ථා-බ්‍යයතො තද්ධිතං තිධා;
තත්‍රාදි චතුර්ධාපච්චා-නෙකත්ථස්සත්ථිසඪ්ඛ්‍යාතො.

ඉති පදරූපසිද්ධියං තද්ධිතකණ්ඩො

පඤ්චමො.

6. ආර්‍යාතකණ්ඩ

භූවාදිගණ

විභත්තිවිධාන

අථ ආර්‍යාතවිභත්තියො ක්‍රියාවාවිභි ධාතුභි පරා වුවචන්තෙ.

තත්ථ ක්‍රියං ආචික්ඛතීඨි ආර්‍යාතං, ක්‍රියාපදං. වුත්තඤ්ඨි “කාලකාරකපුරිසපරිදීපකං ක්‍රියාලක්ඛණමාර්‍යාතික”න්ති. තත්ථ කාලොති අතීතාදයො, කාරකමිති කම්මකත්තුභාවා, පුරිසාති පඨමමජ්ඣමුත්තමා, ක්‍රියාති ගමනපවනාදිකො ධාත්වත්ථො, ක්‍රියාලක්ඛණං සඤ්ඤාණං එතස්සාති ක්‍රියාලක්ඛණං, අතිලිඪගඤ්ථව.

වුත්තමපි වෙනං –

“යං තිකාලං තිපුරිසං, ක්‍රියාවාවි තිකාරකං;
අතිලිඪගං ද්විවචනං, තදාර්‍යාතන්ති වුවචති”ති.

කාලාදිවසෙන ධාත්වත්ථං විභජන්තීඨි විභත්තියො, ත්‍යාදයො, තා පන වත්තමානා පඤ්චමී සත්තමී පරොක්ඛාභියාත්තනී අජ්ජතනී භවිස්සන්තී කාලාතිපත්ති වාති අට්ඨවිධා භවන්ති.

ක්‍රියං ධාරෙන්තීඨි ධාතවො, භූවාදයො, බාදිධාතුජ්ජවචයන්තා ව, තෙ පන අත්ථවසා ද්විධා භවන්ති සකම්මකා, අකම්මකා වාති. තත්‍ර සකම්මකා යෙ ධාතවොකම්මාපෙක්ඛං ක්‍රියං වදන්ති, යථා – කටං කරොති, ගාමං ගච්ඡති, ඔදනං පවතීතිආදයො, අකම්මකා යෙ කම්මනිරපෙක්ඛං ක්‍රියං වදන්ති, යථා – අච්ඡති, සෙති, තිට්ඨතීතිආදයො.

තෙ පන සත්තවිධා භවන්ති විකරණජ්ජවචයහෙදෙන, කථං? අවිකරණා භූවාදයො. නිග්ගහිතපුබ්බකඅවිකරණා රුධාදයො, යවිකරණා දිවාදයො, ඡුණා උණාවිකරණා ස්වාදයො, නාජපණ්ඨාවිකරණා කියාදයො, ඔයිරවිකරණා තනාදයො, සකත්ථෙ ණ ණයන්තා වුරාදයොති.

තත්ථ පඨමං අවිකරණෙසු භූවාදීසු ධාතුසු පඨමභූතා අකම්මකා භූඉච්චෙතස්මා ධාතුතො ත්‍යාදයො පරා යොජීයන්තෙ.

භූසත්තායං, “භූ”ඉච්චයං ධාතු සත්තායමත්ථෙ වත්තතෙ, ක්‍රියාසාමඤ්ඤභූතෙ භවතෙ වත්තතෙති අත්ථො.

“භූ” ඉති යිනෙ —

424. භූවාදයො ධාතුවො.

භූඉච්චෙවමාදයො යෙ ක්‍රියාවාවිනො සද්දගණා, තෙ ධාතුසඤ්ඤා භොන්ති.
භූ ආදී යෙසං තෙ භූවාදයො, අථ වා භූවා ආදී පකාරා යෙසං තෙ භූවාදයො.

භූවාදීසු වකාරොයං, ඤෙයොයා ආගමසන්ධිජො;
භූවාජ්ජකාරා වා ධාතු, සකම්මාකම්මකත්ථනො.

“ක්වචි ධාතු” තිආදීතො “ක්වචි” ති වත්තතෙ.

425. ධාතුස්සන්තො ලොපොනෙකස්සරස්ස.

අනෙකස්සරස්ස ධාතුස්ස අන්තො ක්වචි ලොපො භොති.

ක්වචිග්ගහණං “මහීයති සමථො” තිආදීසු නිවත්තනත්ථං, ඉති
අනෙකස්සරත්තාභාවා ඉධ ධාත්වන්තලොපො න භොති.

තතො ධාත්වාධිකාරවිහිතානෙකස්පච්චයජ්ජසඬ්ඨගෙ “වත්තිච්ඡානුපුබ්බිකා
සද්දජ්ජපිපත්ති” ති කත්වා වත්තමානවචනිච්ඡායං —

426. වත්තමානා තිඅන්ති, සිථ, මීම, තෙඅන්තෙ, සෙවිහෙ, ඵමිහෙ.

ත්‍යාදයො ද්වාදස වත්තමානාසඤ්ඤා භොන්තිති ත්‍යාදීනං
වත්තමානත්ථවිසයත්තා වත්තමානාසඤ්ඤා.

427. කාලෙ.

අයමධිකාරො.

ඉතො පරං ත්‍යාදිවිහත්තිවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ.

428. වත්තමානා පච්චුජ්ජන්තෙ.

පච්චුජ්ජන්තෙ කාලෙ ගම්‍යමානෙ වත්තමානාවිහත්ති භොති, කාලොති
චෙත්ථ ක්‍රියා, කරණං කාරො, රකාරස්ස ලකාරො, කාලො.

තස්මා —

ක්‍රියාය ගම්‍යමානාය, විහත්තීනං විධානතො;

ධාතුහෙව භවත්තීති, සිද්ධං ත්‍යාදිවිභත්තියො.

ඉධ පන කාලස්ස අතීතානාගතපච්චුප්පන්තාණත්තිපරිකප්පකාලාභිපත්තිවසෙන ඡධා භින්නත්තා “පච්චුප්පන්තෙ”ති විසෙසෙති. තං තං කාරණං පටිච්ච උප්පන්නො පච්චුප්පන්නො, පටිලද්ධසභාවො, න තාව අතීතොති අත්ථො.

පච්චුප්පන්නසම්පෙපි, තඛ්ඛොභාරූපචාරතො;
චත්තමානා අතීතෙපි, තංකාලවචනිච්ඡයාති.

තස්මිං පච්චුප්පන්තෙ චත්තමානාවිභත්තිං කත්වා, තස්සා යානානියමෙ “ධාතුලිඬිගෙහි පරා පච්චයා”ති පරිභාසතො ධාතුතො පරං චත්තමානප්පච්චයෙ කත්වා, තෙසමනියමප්පසඬිගෙසති “චත්තිච්ඡානුපුබ්බිකා සද්දප්පටිපත්ති”ති පරස්සපදවචනිච්ඡයං —

429. අථ පුබ්බානි විභත්තීනං ඡ පරස්සපදානි.

අථ තද්ධිතානන්තරං වුව්චමානානං සබ්බාසං චත්තමානාදීනං අට්ඨවිධානං විභත්තීනං යානි යානි පුබ්බකානි ඡ පදානි, තානි තානි අත්ථතො අට්ඨචත්තාලීසමත්තානි පරස්සපදසඤ්ඤානි භොන්තිතිආදිමිහි ඡන්තං පරස්සපදසඤ්ඤා, පරස්සත්ථානි පදානි පරස්සපදානි, තඛ්ඛාහුල්ලතො තඛ්ඛොභාරො.

“ධාතුහි ණෙ ණය”ඉච්චාදිතො “ධාතුහි”ති චත්තමානෙ —

430. කත්තරි පරස්සපදං.

කත්තරිකාරකෙ අභිධෙයො සබ්බධාතුහි පරස්සපදං භොතීති පරස්සපදං කත්වා, තස්සාප්‍රානියමප්පසඬිගෙ චත්තිච්ඡාවසා —

විපරිණාමෙන “පරස්සපදානං, අත්තනොපදාන”න්ති ච චත්තතෙ.

431. ද්වෙ ද්වෙ පයමමජ්ඣමුත්තමපුරිසා.

තාසං විභත්තීනං පරස්සපදාන’මත්තනොපදානඤ්ච ද්වෙ ද්වෙ වචනානි යථාක්කමං පයමමජ්ඣමුත්තමපුරිසසඤ්ඤානි භොන්ති. තං යථා? ති අන්තිඉති පයමපුරිසා, සි ට්ඉති මජ්ඣමපුරිසා, මි මඉති උත්තමපුරිසා. අත්තනොපදෙසුපි තෙ අන්තෙඉති පයමපුරිසා, සෙ විහෙඉති මජ්ඣමපුරිසා, එ මිහෙඉති උත්තමපුරිසා. එවං සෙසාසු සත්තසු විභත්තිසුපි යොජෙතබ්බන්ති. එවං අට්ඨවිභත්තිවසෙන ඡන්තවුතිවිධෙ ආර්‍යාතපදෙ ද්වත්තිංස ද්වත්තිංස

පට්ඨමජ්ඣිමනිකායෙහි භොතනිති වත්තමානපරස්සපදාදිමහි ද්විතීයං පට්ඨමපුරිසසඤ්ඤා.

432. නාමමහි පයුජ්ජමානෙපිතුලායාධිකරණෙ පට්ඨමො.

තුම්භාමිහසද්දවජ්ජිතෙ තුලායාධිකරණභූතෙ සාධකවාචකෙ නාමමහි පයුජ්ජමානෙපි අප්පයුජ්ජමානෙපි ධාතුහි පට්ඨමපුරිසො භොතනිති පට්ඨමපුරිසං කත්වා, තස්සාප්‍රාන්තියමජ්ජසංඛිතෙ ක්‍රියාසාධකස්ස කත්තුතො එකත්තෙ වත්තුමිච්ඡිතෙ “එකමහි වත්තබ්බෙ එකවචන”න්ති වත්තමානපරස්සපදපට්ඨමපුරිසෙකවචනං ති.

“පරො, පච්චයො, ධාතු”ති ව අධිකාරො, “යථා කත්තරි වා”ති ඉතො “කත්තරි”ති විකරණප්පච්චයෙවිධානෙ සබ්බත්ථ වත්තතෙ.

433. භූවාදිතො අ.

භූඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො පරො අපච්චයො භොති කත්තරි විහිතෙසු විහත්තිප්පච්චයෙසු පරෙසු. සබ්බධාතුකමහියෙවායමිස්සතෙ.

“අසංයොගන්තස්ස, වුද්ධි”ති ව වත්තතෙ.

434. අඤ්ඤෙසු ව.

කාරිතතො අඤ්ඤෙසු පච්චයෙසු අසංයොගන්තානං ධාතූනං වුද්ධි භොති. වග්ගහණෙන ඤ්ඤප්පච්චයස්සාපි වුද්ධි භොති. එත්ථ ව “සට්ඨිතං වා”ති ඉතො වාසද්දො අනුවත්තෙතබ්බො, සො ව වචන්ථිතවිභාසත්ථො. තෙන –

ඉවණ්ණවණ්ණන්තානඤ්ච, ලභුපන්තාන ධාතූනං;
ඉවණ්ණවණ්ණානමෙව, වුද්ධි භොති පරස්ස න.

යුවණ්ණානම්පි ය ඤ්ඤ ණා-නානිට්ඨාදීසු වුද්ධි න;
තුදාදිස්සාධිකරණෙ, න ඡෙත්වාදීසු වා සියා.

තස්සාප්‍රාන්තියමජ්ජසංඛිතෙ – “අයුචණ්ණානඤ්චායො වුද්ධි”ති පරිභාසතො උභාකාරස්සොකාරො වුද්ධි.

විපරිණාමෙන “ධාතූන”න්ති වත්තතෙ.

435. ඔ අව සරෙ.

ඔකාරස්ස ධාත්වන්තස්ස සරෙ පරෙ අවාදෙසො හොති. “සරලොපො මාදෙස” ඉච්චාදිනා සරලොපාදිමිති කතෙ “නයෙ පරං යුත්තෙ”ති පරනයනං කාතබ්බං.

සො පුරිසො සාධු භවති, සා කඤ්ඤා සාධු භවති, තං චිත්තං සාධු භවති.

එත්ථ හි —

කත්තුනොහිතිත්තාව, ආර්‍යානෙන න කත්තරි;
තතියා පයමා හොති, ලිඛිගත්ථං පනපෙක්ඛිය.

සතිපි ක්‍රියායෙකත්තෙ කත්තුනං බහුත්තා “බහුමහි වත්තබ්බෙ බහුවචන”න්ති වත්තමානපරස්සපදපයමපුරිසබහුවචනං අත්ති, පුරෙ විය අප්පච්චයවුද්ධිඅවාදෙසා, සරලොපාදි. තෙ පුරිසා භවන්ති, අප්පයුජ්ජමානෙපි භවති, භවන්ති.

“පයුජ්ජමානෙපි, තුල්‍යාධිකරණෙ”ති ව වත්තතෙ.

436. තුම්හෙ මජ්ඣමො.

තුල්‍යාධිකරණභූතෙ තුම්හසද්දෙ පයුජ්ජමානෙපි අප්පයුජ්ජමානෙපි ධාතුහි මජ්ඣමපුරිසො හොතීති වත්තමානපරස්සපදමජ්ඣමපුරිසෙකචචනංසි, සෙසං පුරිමසමං. ත්වං භවසි, තුම්හෙ භවථ, අප්පයුජ්ජමානෙපි භවසි, භවථ.

තුල්‍යාධිකරණෙති කිමත්ථං? තයා පච්චතෙ ඔදනො.

තස්මිංයෙවාධිකාරෙ —

437. අම්හෙ උත්තමො.

තුල්‍යාධිකරණභූතෙ අම්හසද්දෙ පයුජ්ජමානෙපි අප්පයුජ්ජමානෙපි ධාතුහි උත්තමපුරිසො හොතීති වත්තමානපරස්සපදඋත්තමපුරිසෙකචචනං මි, අප්පච්චයවුද්ධිඅවාදෙසා.

438. අකාරො දීඝං හිමිමෙසු.

අකාරො දීඝමාපජ්ජතෙ හිමිමඉච්චෙතාසු විහත්තිසු. අහං භවාමි, මයං භවාමි. භවාමි, භවාමි.

“විහත්තිනං, ඡා”ති ව වත්තතෙ.

439. පරාණාත්තනොපදානි.

සබ්බාසං වත්තමානානං අට්ඨවිධානං විහත්තීනං යානි යානි පරානි ඡ පදානි,
තානි තානි අත්තනොපදසඤ්ඤානි භොන්තීති තෙආදීනං අත්තනොපදසඤ්ඤා.

“ධාතුහි, අත්තනොපදානී”ති ච වත්තතෙ.

440. කත්තරි ච.

කත්තරි ච කාරකෙ අභිධෙය්‍යො ධාතුහි අත්තනොපදානි භොන්ති.
වග්ගහණං කත්ථවි නිවත්තනත්ථං, සෙසං පරස්සපදෙ චුත්තනයෙනෙව
වෙදිතබ්බං. භවතෙ, භවන්තෙ, භවසෙ, භවච්ඡෙ, භවෙ, භවාමිහෙ.

පච පාකෙ, ධාතුසඤ්ඤායං ධාත්වත්තලොපො, චුත්තනයෙනෙව
ත්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, ඉවණ්ණුවණ්ණානමභාවා චුද්ධිඅභාවොවෙත්ථ විසෙසො. සො
දෙවදත්තො ඔදනං පචති, පචන්ති, පචසි, පචථ, පචාමි, පචාම, සො ඔදනං
පචතෙ, තෙ පචන්තෙ, ත්ථං පචසෙ, තුමිහෙ පචච්ඡෙ, අහං පචෙ, මයං
පචාමිහෙ.

පට්ඨපුරිසාදීනමෙකජ්ඣප්පචත්තිජ්ජසඬ්භෙ පරිභාසමාහ —

441. සබ්බෙසමෙකාභිධානෙ පරො පුරිසො.

සබ්බෙසං පට්ඨමජ්ඣමානං, පට්ඨමුත්තමානං, මජ්ඣමුත්තමානං තිණ්ණං වා
පුරිසානං එකතොභිධානෙ කාතබ්බෙ පරො පුරිසො යොජෙතබ්බො.
එකකාලානමෙවාභිධානෙ වායං. සො ච පචති, ත්ථඤ්ච පචසිති
පරියායජ්ජසඬ්භෙ තුමිහෙ පචථාති භවති. එවං සො ච පචති, අහඤ්ච පචාමිති
මයං පචාම, තථා ත්ථඤ්ච පචසි, අහඤ්ච පචාමි, මයං පචාම, සො ච පචති,
ත්ථඤ්ච පචසි, අහඤ්ච පචාමි, මයං පචාම. එවං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං.

එකාභිධානෙති කිමත්ථං? “සො ච පචති, ත්ථඤ්ච පචස්සසි, අහං පචිං”
එත්ථ භින්නකාලත්තා “මයං පචිමිහා”ති න භවති.

ගමු සජ්ජ ගතිමිහි, පුරෙ විය ධාතුසඤ්ඤායං ධාත්වත්තලොපො.

කත්තරි ත්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති.

442. ගම්පහන්තො ව්‍යො වා සබ්බාසු.

ගමුඉච්චෙනස්ස ධාතුස්සන්තො මකාරො ව්‍යො හොති වා සබ්බාසු විහත්තිසු, සබ්බග්ගහණෙන මානන්ත ය කාරිතජ්ජව්වයෙසු ව. වචන්ටිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. තෙනායං -

විධිං නිච්චඤ්ච වාසද්දො, මාන'න්තෙසු තු කත්තරි;
දීපෙනානිච්චමඤ්ඤත්ථ, පරොක්ඛායමසන්තකං.

අජ්ජව්වයපරනයනානි, සො පුරිසො ගාමං ගච්ඡති, තෙ ගච්ඡන්ති, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ගරුපුබ්බරස්සතො පරස්ස පඨමපුරිසබ්බවචනස්ස රෙ වා හොති, ගච්ඡරෙ. ත්වං ගච්ඡසි, තුම්හෙ ගච්ඡථ. අහං ගච්ඡාමි, මයං ගච්ඡාම.

ව්‍යාදෙසාභාවෙ “ලොපඤ්චෙත්තමකාරො”ති අජ්ජව්වයස්ස එකාරො. ගමෙති, ගමෙත්ති, සරලොපො. ගමෙසි, ගමෙථ. ගමෙමි, ගමෙම.

අත්තනොපදෙපි සො ගාමං ගච්ඡතෙ, ගච්ඡන්තෙ, ගච්ඡරෙ. ගච්ඡසෙ, ගච්ඡවිහෙ. ගච්ඡෙ, ගච්ඡාමිහෙ.

“කුතො භු ත්වං ආගච්ඡසි, රාජගහතො ආගච්ඡාමි”තිආදියු පන පච්චුජ්ජන්තසමීපෙ වත්තමානවචනං.

“වා”ති වත්තතෙ.

443. ගම්පහ සම්මං.

ගමුඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස සම්මාදෙසො හොති වා. සම්මති, සම්මන්ති ඉච්චාදි.

භාවකම්මෙසු පන -

444. අත්තනොපදානි භාවෙ ව කම්මනි.

භාවෙ ව කම්මනි ව කාරකෙ අභිධෙයො අත්තනොපදානි හොන්ති, වසද්දෙන කම්මකත්තරිපි. භවනං භාවො, සො ච කාරකත්තරෙන අසංසට්ඨො කෙවලො භවනලවනාදිකො ධාත්වත්ථො. කරියතීති කම්මං. අකම්මකාපි ධාතවො සොපසග්ගා සකම්මකාපි භවන්ති, තස්මා කම්මනි අනුපුබ්බා භූධාතුතො වත්තමානත්තනොපදපඨමපුරිසෙකවචනං තෙ.

“ධාතුහි ණෙ ණය”ඉච්චාදිතො “ධාතුහි”ති වත්තමානෙ -

445. භාවකම්මෙසු යො.

සබ්බධාතූහි පරො භාවකම්මෙසු යජ්ජච්චයො හොති.
අත්තනොපදවිසයෙවායමිස්සනෙ, “අඤ්ඤෙසු වා”ති සුත්තෙ
අනුචත්තිතවාග්ගහණෙන යජ්ජච්චයෙ වුද්ධි න භවති, අනුභූයතෙ සුඛං
දෙවදත්තෙන.

ආබ්‍යාතෙන අවුත්තත්තා, තතියා හොති කත්තරි;
කම්මස්සාහිනිතත්තා න, දුතියා පට්ඨාපිධ.

අනුභූයත්තෙ සම්පත්තියො තයා. අනුභූයසෙ ත්ථං දෙවදත්තෙන,
අනුභූයච්චෙ තුම්භෙ. අහං අනුභූයෙ තයා, මයං අනුභූයාමිහෙ.

“ක්චචි ධාතු” ඉච්චාදිතො “ක්චචි”ති වත්තමානෙ —

446. අත්තනොපදානි පරස්සපදත්තං.

අත්තනොපදානි ක්චචි පරස්සපදත්තමාපජ්ජන්තෙ, අකත්තරියෙවෙනං.
යකාරස්ස ද්විත්තං, අනුභූයාති මයා සුඛං, අනුභූයාතෙ වා, අනුභූයාන්ති.
අනුභූයාසි, අනුභූයාථ. අනුභූයාමි, අනුභූයාම. ද්විත්තාභාවෙ — අනුභූයති,
අනුභූයන්ති.

ක්චචිති කිං? අනුභූයතෙ.

භාවෙ අදබ්බවුත්තිනො භාවස්සෙකත්තා එකච්චනමෙව, තඤ්ච
පට්ඨපුරිසස්සෙව, භූයතෙ දෙවදත්තෙන, දෙවදත්තෙන සම්පති භවනන්ති
අත්ථො.

පට්ඨාතූතො කම්මනි අත්තනොපදෙ යජ්ජච්චයෙ ව කතෙ —

විපරිණාමෙන “යස්සා”ති වත්තමානෙ —

447. තස්ස චචග්ගයකාරචකාරත්තං සධාත්චන්තස්ස.

තස්ස භාවකම්මවිසයස්ස යජ්ජච්චයස්ස චචග්ගයකාරචකාරත්තං හොති
ධාත්චන්තෙන සහ යථාසම්භවං. එත්ථ ව “ඉච්ඤ්ඤාගමො වා”ති ඉතො
සීහගතියා වාසද්දො අනුචත්තෙතබ්බො, සො ච චචත්ථිතවිභාසත්ථො. තෙන —

චචග්ගො ච ත චග්ගානං, ධාත්චන්තානං යචත්තනං;
රචානඤ්ච සයජ්ජච්ච-යානං හොති යථාක්කමන්ති.

ධාත්වන්තස්ස වචග්ගාදිත්තා චකාරෙ කතෙ “පරද්වෙහාවො යානෙ”ති චකාරස්ස ද්විත්තං. පච්චතෙ ඔදනො දෙවදත්තෙන, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා ගරුපුබ්බරස්සතො පරස්ස පයමපුරිසබ්‍රවචනස්ස ක්වචි රෙ හොති. පච්චරෙ, පච්චන්තෙ. පච්චසෙ, පච්චචිහෙ. පච්චෙ, පච්චාමිහෙ.

පරස්සපදාදෙසෙ පච්චති, පච්චන්ති. පච්චසි, පච්චථ. පච්චාමි, පච්චාම. තථා කම්මකත්තරි පච්චතෙ ඔදනො සයමෙව, පච්චන්තෙ. පච්චති, පච්චන්ති චා ඉච්චාදි.

ගමිතො කම්මති අත්තනොපදෙ, යජ්පච්චයෙ ච කතෙ —

“ධාතූහි, තස්මිං, යෙ”ති ච වත්තතෙ.

448. ඉවණ්ණාගමො වා.

සබ්බෙහි ධාතූහි තස්මිං භාවකම්මවිසයෙ යජ්පච්චයෙ පරෙ ඉවණ්ණාගමො හොති වාති ඊකාරාගමො. වචත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. ච්ඡාදෙසො, ගච්ඡියතෙ ගාමො දෙවදත්තෙන, ගච්ඡියන්තෙ. ගච්ඡියසෙ, ගච්ඡියචිහෙ. ගච්ඡියෙ, ගච්ඡියාමිහෙ.

ච්ඡාදෙසාභාවෙ —

“ධාතූහි, යො, වා”ති ච වත්තතෙ.

449. පුබ්බරුපඤ්ච.

හෙට්ඨානුත්තෙහි පරස්සෙවෙදං, තෙන කට්ඨපවග්ගයකාරලසන්තෙහෙව ධාතූහි පරො යජ්පච්චයො පුබ්බරුපමාපජ්ජතෙ වාති මකාරා පරස්ස යකාරස්ස මකාරො. ගම්මතෙ, ගමියතෙ, ගම්මන්තෙ, ගමියන්තෙ. ගම්මසෙ, ගමියසෙ, ගම්මචිහෙ, ගමියචිහෙ. ගම්මෙ, ගමියෙ, ගම්මාමිහෙ, ගමියාමිහෙ.

පරස්සපදත්තෙ — ගච්ඡියාති, ගච්ඡියාන්ති. ගච්ඡියති, ගච්ඡියන්ති වා. ගම්මති, ගම්මන්ති. ගමියති, ගමියන්ති. ඉකාරාගමෙ ගමියාති, ගමියාන්ති. තථා සම්මියති, සම්මියන්ති ඉච්චාදි.

වත්තමානාවිහත්ති.

450. පඤ්චමි තු අන්තු, හි ට, මි ම, තං අන්තං, ස්සුචිහො, ඵ ආමසෙ.

ත්වාදයො ද්වාදස පඤ්චමිසඤ්ඤා හොන්ති.

451. ආණ්ඩ්‍යාසිට්ඨොනුත්තකාලෙ පඤ්චමි.

ආණ්ඩ්‍යත්තං ච ආසිසත්තං අනුත්තකාලෙ පඤ්චමිවිහන්ති හොති.

සතිපි කාලාධිකාරෙ පුන කාලග්ගහණෙන විධිනිමත්තනාප්ඤ්ඤානුමතිපත්තං පත්තකාලාදීසු ච පඤ්චමි. ආණ්ඩ්‍යාසනමාණන්ති, ආසිසනමාසිට්ඨො, සො ච ඉට්ඨස්ස අසම්පත්තස්ස අත්ථස්ස පත්තං, තස්මිං ආණ්ඩ්‍යාසිට්ඨො. අනු සම්පෙ උත්තකාලො අනුත්තකාලො, පච්චුප්පත්තකාලොති අත්ථො, න උත්තකාලොති චා අනුත්තකාලො, තස්මිං අනුත්තකාලෙ, කාලමනාමසිත්වා හොතිති අත්ථො.

තත්ථ ආසිසනත්තං භුධාතුතො පඤ්චමිපරස්සපදපයම්පුරිසෙකචචනං තු, අප්පච්චයචුද්ධිඅවාදෙසා. සො සුඛි භවතු, තෙ සුඛිතා භවන්තු.

විපරිණාමෙන “අකාරතො”ති චත්තතෙ.

452. හිලොපං වා.

අකාරතො පරො හිවිහන්ති ලොපමාපජ්ජතෙ වා. ත්වං සුඛි භව, භවාහි වා, හිමිහි දිසො. තුම්හෙ සුඛිතා භවථ. අහං සුඛි භවාමි, මයං සුඛිතො භවාමෙ.

අත්තනොපදෙ සො සුඛි භවතං, තෙ සුඛිතා භවන්තං. ත්වං සුඛි භවස්සු, තුම්හෙ සුඛිතා භවච්චො. අහං සුඛි භවෙ, මයං සුඛිතා භවාමසෙ.

කම්මති අනුභූයතං තයා, අනුභූයන්තං. අනුභූයස්සු, අනුභූයච්චො. අනුභූයෙ, අනුභූයාමසෙ. පරස්සපදත්තෙ අනුභූයාතු, අනුභූයාන්තු. අනුභූයතු, අනුභූයන්තු වා, අනුභූයාහි ඉච්චාදි. භාවෙ භූයතං.

ආණ්ඩ්‍යත්තං කත්තරි දෙවදත්තො දානි ඔදනං පවතු, පවන්තු. පච, පවාහි, පචථ. පවාමි, පවාම. පවතං, පවන්තං. පචස්සු, පචච්චො. පචෙ, පවාමසෙ.

කම්මති යප්පච්චයචචග්ගාදි, පච්චතං ඔදනො දෙවදත්තෙන, පච්චන්තං. පච්චස්සු, පච්චච්චො. පච්චෙ, පච්චාමසෙ. පරස්සපදත්තෙ පච්චතු, පච්චන්තු. පච්ච, පච්චාහි, පච්චථ. පච්චාමි, පච්චාම.

තථා සො ගාමං ගච්ඡතු, ගච්ඡන්තු. ගච්ඡ, ගච්ඡාහි, ගච්ඡට. ගච්ඡාමි, ගච්ඡාම. ගමෙතු, ගමෙන්නු. ගම, ගමාහි, ගමෙට. ගමෙමි, ගමෙම. ගච්ඡනං, ගච්ඡන්තං. ගච්ඡස්සු, ගච්ඡවිහො. ගච්ඡෙ, ගච්ඡාමසෙ. සම්මාදෙසෙ සම්මතු, සම්මන්තු ඉච්චාදි.

කම්මනි ගච්ඡියනං, ගච්ඡියතු, ගමියනං, ගමියතු, ගම්මනං, ගම්මතු ඉච්චාදි.

විධිමිති ඉධ පබ්බතො හොතු, අයං පාසාදො සුවණ්ණමයො හොතුතිආදි.

නිමන්තනෙ අධිවාසෙතු මෙ හන්තෙ භගවා භොජනං, ඉධ නිසිදතු භවං.

අප්ඤ්ඤාසනෙ දෙසෙතු හන්තෙ භගවා ධම්මං.

අනුමතියං පුච්ඡතු භවං පඤ්ඤං, පවිසතු භවං, එත්ථ නිසිදතු.

පත්ථනා යාවනා, දදාහි මෙ ගාමවරානි පඤ්ච, එකං මෙ නයනං දෙහි.

පත්තකාලෙ සම්පත්තො තෙ කාලො කට්ඨකරණෙ, කටං කරොතු භවං ඉච්චාදි.

පඤ්චමිච්ඡන්ති.

453. සත්තමි ඵයා ඵය්‍යං, ඵය්‍යාසි ඵය්‍යාථ, ඵය්‍යාමිඵය්‍යාම, ඵථ ඵරං, ඵථො ඵය්‍යාවිහො, ඵය්‍යංඵය්‍යාමිහෙ.

ඵය්‍යාදයො ද්වාදස සත්තමිසඤ්ඤා හොන්ති.

“අනුත්තකාලෙ”ති වත්තතෙ.

454. අනුමතිපරිකප්පත්ථෙසු සත්තමි.

අනුමත්තත්ථෙ ව පරිකප්පත්ථෙ ව අනුත්තකාලෙ සත්තමිච්ඡන්ති හොති.

අත්ථග්ගහණෙන විධිනිමන්තනාදිසු ව සත්තමි. කත්තුමිච්ඡතො පරස්ස අනුජානනං අනුමති, පරිකප්පනං පරිකප්පො, “යදි නාම භවෙය්‍යා”ති සල්ලක්ඛණං නිරූපනං, හෙතුක්‍රියාය සම්භවෙ ඵලක්‍රියාය සම්භවපරිකප්පො ව.

තත්ථ පරිකප්පෙ සත්තමිපරස්සපදපඨමපුරිසෙකවචනං ඵය්‍ය, අප්පච්චයවුද්ධාදි පුරිමසමං, “ක්චචි ධාතු විහන්ති”තිආදිනා ඵය්‍ය ඵය්‍යාසි ඵය්‍යාමි ඵය්‍යංඉච්චෙතෙසං විකප්පෙන එකාරාදෙසො. සො දානි කිං නු ඛො

හවෙ, යදි සො පය්මවයෙ පබ්බජෙය්‍යා, අරහා හවෙය්‍යා, සවෙ සඬ්ඛාරා නිච්චා හවෙය්‍යා, න නිරුජ්ඣෙය්‍යා. යදි ත්වං හවෙය්‍යාසි, තුම්හෙ හවෙය්‍යාථ. කථමහං දෙවො හවෙය්‍යාමි, කිං නු ඛො මයං හවෙය්‍යාම. තථා හවෙථ, හවෙරං. හවෙථො, හවෙය්‍යාචිහො.

පත්ථනෙ තු අහං සුඛී හවෙ, බුද්ධො හවෙය්‍යං, හවෙය්‍යාමිහෙ.

කම්මනි සුඛං තයා අනුභූයෙථ, අනුභූයෙරං. අනුභූයෙථො, අනුභූයෙය්‍යාචිහො. අනුභූයෙ, අනුභූයෙය්‍යං, අනුභූයෙය්‍යාමිහෙ. පරස්සපදත්තෙ අනුභූයෙය්‍යා, අනුභූයෙය්‍යා. අනුභූයෙය්‍යාසි ඉච්චාදි. භාවෙ භූයෙථ.

විධිමිහි සො ඔදනං පවෙ, පවෙය්‍යා, පවෙය්‍යා. ත්වං පවෙ, පවෙය්‍යාසි, තුම්හෙ පවෙය්‍යාථ. අහං පවෙ, පවෙය්‍යාමි, මයං පවෙය්‍යාම. පවෙථ, පවෙරං. පවෙථො, පවෙය්‍යාචිහො. පවෙ, පවෙය්‍යං, පවෙය්‍යාමිහෙ.

කම්මනි පච්චෙථ, පච්චෙරං. පච්චෙථො, පච්චෙය්‍යාචිහො. පච්චෙ, පච්චෙය්‍යං, පච්චෙය්‍යාමිහෙ. පරස්සපදත්තෙ පච්චෙ, පච්චෙය්‍යා, පච්චෙය්‍යා. පච්චෙය්‍යාසි ඉච්චාදි.

අනුමනියං සො ගාමං ගච්ඡෙ, ගච්ඡෙය්‍යා, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ඵය්‍යස්ස උං වා, ගච්ඡං, ගච්ඡෙය්‍යා. ත්වං ගච්ඡෙ, ගච්ඡෙය්‍යාසි, ගච්ඡෙය්‍යාථ. ගච්ඡෙ, ගච්ඡෙය්‍යාමි, ගච්ඡෙය්‍යාම. ගමෙ, ගමෙය්‍යා, ගමුං, ගමෙය්‍යා. ගමෙ, ගමෙය්‍යාසි, ගමෙය්‍යාථ. ගමෙ, ගමෙය්‍යාමි, ගමෙය්‍යාම. ගච්ඡෙථ, ගච්ඡෙරං. ගච්ඡෙථො, ගච්ඡෙය්‍යාචිහො. ගච්ඡෙ, ගච්ඡෙය්‍යං, ගච්ඡෙය්‍යාමිහෙ. ගමෙථ, ගමෙරං ඉච්චාදි.

කම්මනි ගච්ඡියෙථ, ගමියෙථ, ගච්ඡියෙරං, ගමියෙරං ඉච්චාදි. පරස්සපදත්තෙ ගච්ඡියෙය්‍යා, ගමියෙය්‍යා, ගමිමෙය්‍යා, ගමිමෙය්‍යා. ගච්ඡියෙය්‍යාසි ඉච්චාදි. තථා සම්මෙ, සම්මෙය්‍යා, සම්මෙය්‍යා. ඉච්චාදි.

සත්තමිච්ඡත්ති.

පච්චුප්පන්තාණත්තිපරිකප්පකාලිකච්ඡත්තිනයො.

455. භිය්‍යත්තනී ආඋ, ඔත්ථ, අංමිහා, ත්ථත්ථුං, සෙවිහං, ඉංමිහසෙ.

ආආදයො ද්වාදස භිය්‍යත්තනීසඤ්ඤා භොන්ති.

“අප්පච්චක්ඛේ, අතීතේ” ති ව වත්තතෙ.

456. භියොපභුති පච්චක්ඛේ භියාත්තනී.

භියොපභුති අතීතේ කාලෙ පච්චක්ඛේ වා අප්පච්චක්ඛේ වා භියාත්තනී විහත්ති හොතීති භියාත්තනී පරස්සපදපයම පුරිසෙකවචනං ආ.

“ක්චචි ධාතු” ඉච්චාදිතො “ක්චචි, ධාතූන” ත්ති ව වත්තතෙ.

457. අකාරාගමො භියාත්තනී අප්පනනී කාලාතිපත්තිසු.

ක්චචි	ධාතූනමාදිමිහි	අකාරාගමො	හොති
භියාත්තනී අප්පනනී කාලාතිපත්ති ඉච්චෙතාසු		තීසු	විහත්තිසු.
කථමයමකාරාගමො ධාත්වාදිමිහිති වෙ?			

සතිස්සරෙපි ධාත්වන්තෙ, පුනකාරාගමස්සිධි;
නිරත්ථත්තා පයොගානු රොධා ධාත්වාදිතො අයං.

අප්පච්චයවුද්ධි අවාදෙසසරලොපාදි වුත්තනයමෙව.

අභවා, අභවු. අභවො, “ක්චචි ධාතු” තිආදිනා ඕකාරස්ස අආදෙසො වා, අභව, අභවත්ථ. අභවං, අභවමිහා. අභවත්ථ, අභවත්ථු. අභවසෙ, අභවචිහං. අභවිං, අභවමිහසෙ.

කම්මනී යප්පච්චයො, තයා සුඛමන්වභූයත්ථ, අකාරාගමානාවෙ අනුභූයත්ථ, “ක්චචි ධාතු” තිආදිනා ත්ථස්ස ථාදෙසො, අන්වභූයථ, අනුභූයථ, අන්වභූයත්ථු, අනුභූයත්ථු. අන්වභූයසෙ, අනුභූයසෙ, අන්වභූයචිහං, අනුභූයචිහං. අන්වභූයිං, අනුභූයිං, අන්වභූයමිහසෙ, අනුභූයමිහසෙ. පරස්සපදත්තෙ අන්වභූයා, අනුභූයා ඉච්චාදි. භාවෙ අන්වභූයත්ථ.

තථා සො ඔදනං අපවා, පවා, අපවු, පවු. අපවො, පවො, අපවත්ථ, පවත්ථ. අපවං, පවං, අපවමිහා, පවමිහා. අපවත්ථ, පවත්ථ, අපවත්ථු, පවත්ථු. අපවසෙ, පවසෙ, අපවචිහං, පවචිහං. අපවිං, පවිං, අපවමිහසෙ, පවමිහසෙ.

කම්මනී අපච්චථ, අපච්චත්ථ, අපච්චත්ථු. අපච්චසෙ, අපච්චචිහං. අපච්චිං, අපච්චමිහසෙ. අපච්චා, අපච්චු ඉච්චාදි.

තථා අගච්ඡා, අගච්ඡු. අගච්ඡො, අගච්ඡ, අගච්ඡත්ථ. අගච්ඡං,
 අගච්ඡමහා. අගච්ඡත්ථ, අගච්ඡත්ථුං. අගච්ඡසෙ, අගච්ඡවහං. අගච්ඡිං,
 අගච්ඡමහසෙ. අගමා, අගමු. අගමො, අගම, අගමත්ථ. අගමං, අගමමහා.
 අගමත්ථ, අගමත්ථුං. අගමසෙ, අගමවහං. අගමිං, අගමමහසෙ.

කම්මනී අගච්ඡියත්ථ, ගච්ඡියත්ථ, අගමියත්ථ, ගමියත්ථ,
 අගච්ඡියත්ථුං, ගච්ඡියත්ථුං, අගමියත්ථුං, ගමියත්ථුං ඉච්චාදි. තථා අසම්මා,
 අසම්මු ඉච්චාදි.

නියාත්තනීවිහත්ති.

458. නියාත්තනී සත්තම් පඤ්චම් වත්තමානා සබ්බධාතුකං.

නියාත්තනාදයො චතස්සො විහත්තියො සබ්බධාතුකසඤ්ඤා භොන්තීති
 නියාත්තනාදීනං සබ්බධාතුකසඤ්ඤත්තා “ඉකාරාගමො අසබ්බධාතුකමිහි”ති
 වුත්තො ඉකාරාගමො න භවති.

සබ්බධාතුකං.

459. පරොක්ඛා අ උ, ඵ ත්ථ, අං මිහ, ත්ථ රෙ, ථො විහො, ඉංමිහෙ.

අආදයො ද්වාදස පරොක්ඛාසඤ්ඤා භොන්ති. අක්ඛානං ඉන්ද්‍රියානං පරං
 පරොක්ඛා, තද්දීපකත්තා අයං විහත්ති පරොක්ඛාති වුව්වති.

460. අපච්චක්ඛෙ පරොක්ඛානීතෙ.

අපච්චක්ඛෙ වත්තුනො ඉන්ද්‍රියාවිසයභූතෙ අතීතෙ කාලෙ පරොක්ඛාවිහත්ති
 භොති. අතික්කම්ම ඉතොති අතීතො, හුත්වා අතික්කන්තොති අත්ථො.

හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පරොක්ඛාපරස්සපදපයමපුරිසෙකච්චනං අ. “භූ
 අ”ඉතීධ –

විපරිණාමෙන “ධාතුන”න්ති වත්තතෙ.

461. ක්වචාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං ද්වෙභාවො.

ධාතුනමාදිභූතානං වණ්ණානමෙකස්සරානං ක්වචි ද්වෙභාවො භොති.
 වචන්ටීතවිභාසත්ථොයං ක්වචිසද්දො, තෙන –

ඛ ඡ සෙසු පරොක්ඛායං, ද්වෙභාවො සබ්බධාතුනං;

අප්පච්චයෙ පුභොතාදි-ස්සපි කිච්චාදිකෙ ක්චචි.

“භූ භූ අ” ඉතීධ -

462. පුඛ්ඛොඛ්භාසො.

ද්වෙභුතස්ස ධාතුස්ස යො පුඛ්ඛො අවයවො, සො අඛ්භාසසඤ්ඤො හොතීති අඛ්භාසසඤ්ඤො.

අඛ්භාසග්ගහණමනුවත්තතෙ.

463. අන්තස්සිවණ්ණාකාරො වා.

අඛ්භාසස්ස අන්තස්ස ඉවණ්ණො හොති වා, අකාරො ව. වචත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. තෙන -

ඛ ඡ සෙසු අවණ්ණස්ස,
ඉකාරො සගුපුස්ස ථී;
වාස්ස භූස්ස පරොක්ඛායං,
අකාරො නාපරස්සිමෙති.

ඌකාරස්ස අකාරො.

464. දුතියවතුත්ථානං පට්මතතියා.

අඛ්භාසගතානං දුතියවතුත්ථානං වග්ගඛ්‍යඤ්ජනානං යථාක්කමං පට්මතතියා හොන්තීති භකාරස්ස ඛකාරො.

465. බුභුනමාහභුවා පරොක්ඛායං.

බුභුඉච්චෙනෙසං ධාතුනං ආහභුවඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති පරොක්ඛාවිහත්තියන්ති භූසද්දස්ස භුවආදෙසො, “සරලොපො මාදෙසප්පච්චයාදිමිහී” තිආදිනා සරලොපාදි, සො කිර රාජා ඛභුව, තෙ කිර ඛභුව. ත්වං කිර ඛභුවෙ.

“ධාතුහී” ති වත්තතෙ, සිහගතියා ක්චචිග්ගහණඤ්ච.

466. ඉකාරාගමො අසඛ්ඛධාතුකමිහි.

සඛ්ඛස්මිං අසඛ්ඛධාතුකමිහි පරෙ ක්චචි ධාතුහි පරො ඉකාරාගමො හොති.

අසඛ්ඛධාතුකෙ ඛ්‍යඤ්ජ-නාදිමිහෙ වායමාගමො;

ක්වචාධිකාරතො බ්‍යඤ්ජ-නාදොපි ක්වචි නො සියා.

එත්ථ ච “න සබ්බධාතුකං අසබ්බධාතුක” මිති කත්වා “භිය්‍යත්තනී සත්තමී පඤ්චමී චත්තමානා සබ්බධාතුක” න්ති භිය්‍යත්තනී ආදීනං සබ්බධාතුකසඤ්ඤාය චුත්තත්තා තදඤ්ඤා චතස්සො විහත්තියො අසබ්බධාතුකන්ති වුවවති.

තුම්හෙ කිර බහුවිත්ථ. අහං කිර බහුවං, මයං කිර බහුවිම්හ. අත්තනොපදෙ සො බහුවිත්ථ, බහුවිරො. බහුවිත්ථො, බහුවිචිහො. බහුවිං, බහුවිම්හෙ.

කම්මනි අත්තනොපදෙ ඊකාරාගමයජ්ජවිචයිකාරාගමා, අනුබහුවිසිත්ථ, යජ්ජවිචයස්ස අසබ්බධාතුකමිති “ක්වචි ධාතු” තිආදිනා ලොපෙ කතෙ ඉචණ්ණාගමො න භවති, තයා කිර අනුබහුවිත්ථ, අනුබහුවිරො ඉච්චාදි. භාවෙ බහුවිසිත්ථ, බහුවිත්ථ වා.

තථා පපච, පපචු. පපචෙ, පපචිත්ථ. පපචං, පපචිම්හ. පපචිත්ථ, පපචිරො. පපචිත්ථො, පපචිචිහො. පපචිං, පපචිම්හෙ.

කම්මනි පපචිත්ථ, පපචිචිරො ඉච්චාදි. තථා අපචිච, අපචිචු ඉච්චාදි.

ගම්මිති “ක්වචාදිචණ්ණාන” න්තිආදිනා ද්වෙහාවො, “පුබ්බොබ්බාසො” ති අබ්බාසසඤ්ඤා.

“අබ්බාසෙ” ති චත්තතෙ.

467. කචග්ගස්ස චචග්ගො.

අබ්බාසෙ චත්තමානස්ස කචග්ගස්ස චචග්ගො හොතීති චකාරස්ස ජකාරො, “ක්වචි ධාතු” තිආදිනා අනබ්බාසස්ස පඨමපුරිසෙකචචනමිති දීසො. සො ගාමං ජගාම කිර, ජගම වා, ජගමු. ජගමෙ, ජගමිත්ථ. ජගමං, ජගමිම්හ. ජගමිත්ථ, ජගමිරො. ජගමිත්ථො, ජගමිචිහො. ජගමිං, ජගමිම්හෙ.

කම්මනි ජගමිසිත්ථ, ජගමිත්ථ වා ඉච්චාදි.

පරොක්ඛාවිහත්ති.

468. අජ්ජතනී ඊ උං, ඔ ත්ථ, ඉං මිහා, ආ උභ, සෙ චිහං, අම්මෙහ.

ඊආදයො ද්වාදස අජ්ජතනීසඤ්ඤා හොන්ති. අජ්ජ භවො අජ්ජතනො, තද්දීපකත්තා අයං විහත්ති අජ්ජතනීති වුවවති.

“අපච්චක්ඛේ, අතීතේ, පච්චක්ඛේ”ති ච චත්තතේ.

469. සමීපෙජ්ජනනී.

සමීපෙ සමීපතො පට්ඨාය අජ්ජජප්පභුති අතීතේ කාලේ පච්චක්ඛේ ච අපච්චක්ඛේ ච අජ්ජනනීචිහත්ති හොතිති අජ්ජනනීපරස්සපදපට්ඨමපුරිසෙකචචනං ඊ.

පුරෙ විය අකාරාගමො, වුද්ධාදි ච, “ක්චචි ධාතුචිහත්ති”තිආදිනා ඊම්භාදිචිහත්තිනං ක්චචි රස්සත්තං, ඔආඅචචනානං ඉත්ථඅමාදෙසා ච, සරලොපාදි, සො අහචි, අහචි වා, අකාරාගමාභාවෙ හචි.

මණ්ඩුකගතියා “වා”ති චත්තතේ.

470. සබ්බතො උං ඉං සු.

සබ්බෙහි ධාතූහි උංචිහත්තිස්ස ඉංස්වාදෙසො හොති වා.

තෙ අහචිංසු, හචිංසු වා, අහචුං, හචු වා. ත්චං අහචි, හචි වා, අහචො, හචො වා, තුම්භෙ අහචිත්ථ, හචිත්ථ වා, ඉකාරාගමො. අහං අහචිං, හචිං වා, මයං අහචිම්භ, හචිම්භ වා, අහචිම්භා, හචිම්භා වා. සො අහචිත්ථ, හචිත්ථ වා, අහචා, හචා වා, අහචු, හචු වා. අහචිසෙ, හචිසෙ වා, අහචිචිහං, හචිචිහං වා. අහචං, හචං වා, අහච, හච වා, අහචිම්භෙ, හචිම්භෙ වා.

කම්මනී යජ්ජච්චයලොපෙ වුද්ධිඅවාදෙසාදි, සුඛං තයා අනුහචිත්ථ, අන්චභූයිත්ථ, අනුභූයිත්ථ වා ඉච්චාදි. පරස්සපදත්තේ තයා අන්චභූයි, අනුභූයි, අන්චභූයි, අනුභූයි වා, අන්චභූයිංසු, අනුභූයිංසු, අන්චභූයුං, අනුභූයුං. ත්චං අන්චභූයි, අනුභූයි, තුම්භෙ අන්චභූයිත්ථ, අනුභූයිත්ථ. අහං අන්චභූයිං, අනුභූයිං, මයං අන්චභූයිම්භ, අනුභූයිම්භ, අන්චභූයිම්භා, අනුභූයිම්භා වා. භාවෙ අහචිත්ථ, අභූයිත්ථ තයා.

සො අපචි, පචි, අපචි, පචි වා, තෙ අපචිංසු, පචිංසු, අපචුං, පචුං. ත්චං අපචි, පචි, අපචො, පචො වා, තුම්භෙ අපචිත්ථ, පචිත්ථ. අහං අපචිං, පචිං, මයං අපචිම්භ, පචිම්භ, අපචිම්භා, පචිම්භා වා. සො අපචිත්ථ, පචිත්ථ, අපචා, පචා වා, අපචු, පචු. අපචිසෙ, අපචිචිහං. අපචං, පචං, අපච, පච වා, අපචිම්භෙ, පචිම්භෙ.

කම්මනී අපචිචිත්ථ, පචිචිත්ථ ඉච්චාදි. පරස්සපදත්තේ අපචිචි, පචිචි, අපචිචි, පචිචි වා, අපචිචිංසු, පචිචිංසු, අපචිචුං, පචිචුං. අපචිචි, පචිචි,

අපච්චො, පච්චො වා, අපච්චිත්ථ, පච්චිත්ථ. අපච්චිං, පච්චිං, අපච්චිමහ, පච්චිමහ, අපච්චිමහා, පච්චිමහා වා.

සො ගාමං අගච්ඡී, ගච්ඡී, අගච්ඡී, ගච්ඡී වා, නෙ අගච්ඡිංසු, ගච්ඡිංසු, අගච්ඡුං, ගච්ඡුං. ත්වං අගච්ඡී, ගච්ඡී, අගච්ඡො, ගච්ඡො වා, තුම්හෙ අගච්ඡිත්ථ, ගච්ඡිත්ථ. අහං අගච්ඡිං, ගච්ඡිං, මයං අගච්ඡිමහ, ගච්ඡිමහ, අගච්ඡිමහා, ගච්ඡිමහා වා.

“ක්වචි ධාතු”තිආදිනා අජ්ජනනිමිති ගමිස්ස චජස්ස ක්වචි ඤ්ජාදෙසො, අගඤ්ජී, ගඤ්ජී, අගඤ්ජී, ගඤ්ජී වා, නෙ අගඤ්ජිංසු, ගඤ්ජිංසු, අගඤ්ජුං, ගඤ්ජුං. ත්වං අගඤ්ජී, ගඤ්ජී, අගඤ්ජො, ගඤ්ජො වා, තුම්හෙ අගඤ්ජිත්ථ, ගඤ්ජිත්ථ. අහං අගඤ්ජිං, ගඤ්ජිං, මයං අගඤ්ජිමහ, ගඤ්ජිමහ, අගඤ්ජිමහා, ගඤ්ජිමහා වා.

චජාදෙසාහාවෙ සො අගමි, ගමි, අගමි, ගමි වා, “කරස්ස කාසත්තමජ්ජනනිමිති”ති ඵත්ථ භාවනිද්දෙසෙන, “සත්තමජ්ජනනිමිති”ති යොගවිභාගෙන වා සාගමෙ “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා බ්‍යඤ්ජනතො ආකාරාගමො, අගමාසි, උච්චනස්ස ක්වචි අංස්වාදෙසො, උචාගමො ත්ථම්හෙසු ක්වචි, අගමිංසු, ගමිංසු, අගමංසු, ගමංසු, අගමුං, ගමුං, ත්වං අගමි, ගමි, අගමො, ගමො වා, අගමිත්ථ, ගමිත්ථ, අගමුත්ථ, ගමුත්ථ. අහං අගමිං, ගමිං, අගමිමහ, ගමිමහ, අගමුමහ, ගමුමහ, අගමිමහා, ගමිමහා වා.

“ක්වචි ධාතු”තිආදිනා ගමිස්ස අජ්ජනනිමිති ගාදෙසො ච, සො අජ්ඣගා, පරලොපො, නෙ අජ්ඣගුං. ත්වං අජ්ඣගො, තුම්හෙ අජ්ඣගුත්ථ. අහං අජ්ඣගිං, මයං අජ්ඣගුමිහ.

අත්තනොපදෙ සො අගච්ඡිත්ථ, ගච්ඡිත්ථ, අගඤ්ජිත්ථ, ගඤ්ජිත්ථ ඉච්චාදි. චජාදෙසාහාවෙ සො අගමිත්ථ, ගමිත්ථ, අගමා, ගමා, නෙ අගමු, ගමු, අජ්ඣගු, අගු. ත්වං අගමිසෙ, ගමිසෙ, අගමිචහං, ගමිචහං. අහං අගමං, ගමං, අගම, ගම, අජ්ඣගං වා, අගමිමිහෙ, ගමිමිහෙ.

කම්මෙ ගාමො අගච්ඡිසිත්ථ නෙන, ගච්ඡිසිත්ථ, අගඤ්ජිසිත්ථ, ගඤ්ජිසිත්ථ, අගමිසිත්ථ, ගමිසිත්ථ, අගමිත්ථ, ගමිත්ථ ඉච්චාදි. පරස්සපදත්තෙ අගච්ඡිසි, ගච්ඡිසි වා, අගමිසි, ගමිසි වා, අගච්ඡියුං, අගමියුං වා. තථා අසමමිසි, අසමමිසියු ඉච්චාදි.

“භියාත්තනී, අජ්ජනනී”ති ච වත්තනෙ.

471. මායොගෙ සබ්බකාලෙ ව.

යදාමායොගො, තදා භියාත්තනජ්ජනනීවිහත්තියො සබ්බකාලෙපි හොන්ති,
වසද්දෙන පඤ්චමී ව. මා හවති, මා හවා, මා හවිස්සතීති වා අත්ථෙ
භියාත්තනජ්ජනනීපඤ්චමී විහත්තියො, සෙසං නෙය්‍යං, සො මා හවා, මා හවී,
මා තෙ හවන්ත්වන්තරායා. මා පවා, මා පවී, මා පවතු. මා ගච්ඡා, මා ගච්ඡී, මා
ගච්ඡතු. මා කඤ්චි පාපමාගමා, මා අගමී, මා ගමා, මා ගමී, මා ගමෙතු. ත්වං මා
ගච්ඡො, මා ගච්ඡී, මා ගච්ඡාහි ඉච්චාදි.

අතීතකාලිකවිහත්ති.

472. හවිස්සන්ති ස්සති ස්සන්ති, ස්සසි ස්සථ, ස්සාමිස්සාම, ස්සතෙ ස්සන්තෙ, ස්සසෙ ස්සවිහෙ, ස්සංස්සාමිහෙ.

ස්සත්‍යාදීනං ද්වාදසන්තං වචනානං හවිස්සන්තීසඤ්ඤා හොති. හවිස්සතීති
හවිස්සන්තො, තංකාලදීපකත්තා අයං විහත්ති හවිස්සන්තීති වුච්චති.

473. අනාගතෙ හවිස්සන්ති.

අනාගතෙ කාලෙ හවිස්සන්තීවිහත්ති හොති.

අතීතෙපි හවිස්සන්ති, තංකාලවචනිච්ඡයා;
“අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්ස”න්තිආදියු.

න ආගතො අනාගතො, පච්චයසාමග්ගියං සති ආයතිං උජ්ජජ්ජනාරහොති
අත්ථො, ඉකාරාගමො, වුද්ධිඅවාදෙසා, සරලොපාදි ව.

හවිස්සති, හවිස්සන්ති. හවිස්සසි, හවිස්සථ. හවිස්සාමි, හවිස්සාම.
හවිස්සතෙ, හවිස්සන්තෙ. හවිස්සසෙ, හවිස්සවිහෙ. හවිස්සං,
හවිස්සාමිහෙ.

කම්මෙ යජ්ජච්චයලොපො, සුඛං තයා අනුහවිස්සතෙ,
අනුහවිස්සන්තෙ. අනුහවිස්සසෙ, අනුහවිස්සවිහෙ. අනුහවිස්සං,
අනුහවිස්සාමිහෙ. පරස්සපදත්තෙ අනුහවිස්සති දෙවදත්තෙන,
අනුහවිස්සන්ති ඉච්චාදි. භාවෙ හවිස්සතෙ තෙන, යජ්ජච්චයලොපාභාවෙ
අනුභූයිස්සතෙ, අනුභූයිස්සන්තෙ ඉච්චාදි. භාවෙ භූයිස්සතෙ.

තථා පච්චයසති, පච්චයසන්ති. පච්චයසසි, පච්චයසථ. පච්චයසාමි, පච්චයසාම.
පච්චයසතෙ, පච්චයසන්තෙ. පච්චයසසෙ, පච්චයසවිහෙ. පච්චයසං,
පච්චයසාමිහෙ.

කම්මෙ පව්විස්සනෙ ඔදනො දෙවදන්තෙන, පව්විස්සන්තෙ ඉච්චාදි.
පරස්සපදන්තෙ පව්විස්සති, පව්විස්සන්ති. පව්විස්සසි, පව්විස්සථ.
පව්විස්සාමි, පව්විස්සාම.

ගච්ඡිස්සති, ගච්ඡිස්සන්ති. ගච්ඡිස්සසි, ගච්ඡිස්සථ. ගච්ඡිස්සාමි,
ගච්ඡිස්සාම. ගච්ඡිස්සනෙ, ගච්ඡිස්සන්තෙ. ගච්ඡිස්සසෙ, ගච්ඡිස්සවිහෙ.
ගච්ඡිස්සං, ගච්ඡිස්සාමිහෙ. සො සග්ගං ගමිස්සති, ගමිස්සන්ති. ගමිස්සසි,
ගමිස්සථ. ගමිස්සාමි, ගමිස්සාම ඉච්චාදි.

කම්මෙ ගච්ඡිසිස්සනෙ, ගච්ඡිසිස්සන්තෙ. ගච්ඡිසිස්සති,
ගච්ඡිසිස්සන්ති වා, ගමිසිස්සනෙ, ගමිසිස්සන්තෙ. ගමිසිස්සති,
ගමිසිස්සන්ති වා ඉච්චාදි. යප්පච්චයලොපෙ ගමිස්සනෙ, ගමිස්සන්තෙ.
ගමිස්සති, ගමිස්සන්ති වා. තථා සම්මිස්සති, සම්මිස්සන්ති ඉච්චාදි.

හවිස්සන්තිවිහන්ති.

484. කාලාතිපත්ති ස්සා ස්සංසු, ස්සෙ ස්සථ, ස්සංස්සාමිහා, ස්සථ ස්සිසු, ස්සෙසෙ ස්සවිහෙ, ස්සිස්සාමිහසෙ.

ස්සාදිනං ද්වාදසන්තං කාලාතිපත්තිසඤ්ඤා හොති. කාලස්ස අතිපතනං
කාලාතිපත්ති, සා පන විරුද්ධපච්චයුපනිපාතතො, කාරණවෙකල්ලතො වා
ක්‍රියාය අනභිනිබ්බත්ති, තද්දීපකත්තා අයං විහත්ති කාලාතිපත්තිති වුච්චති.

475. ක්‍රියාතිපත්තෙති කාලාතිපත්ති.

ක්‍රියාතිපත්තමත්තෙ අතීතෙ කාලෙ කාලාතිපත්තිවිහත්ති හොති. ක්‍රියාය
අතිපතනං ක්‍රියාතිපත්තං, තං පන සාධකසත්තිවිරහෙන ක්‍රියාය
අවචන්තානුප්පත්ති. එත්ථ ච කිඤ්චාපි න ක්‍රියා අතීතසද්දෙන වොහරිතබ්බා,
තථාපි තක්කිරියුප්පත්තිප්පට්ඨන්ධකරක්‍රියාය කාලහෙදෙන අතීතවොහාරො
ලබ්භතෙවාති දට්ඨබ්බං.

කාලාතිපත්තිපරස්සපදපට්ඨපුරිසෙකච්චනං ස්සා, අකාරිකාරාගමා,
වුද්ධිඅවාදෙසා ච, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ස්සා ස්සාමිහාවිහත්තිනං ක්චචි
රස්සත්තං, ස්සෙවචනස්ස ච අත්තං.

සො වෙ පට්ඨමවයෙ පබ්බජ්ජං අලභිස්ස, අරහා අහවිස්ස, හවිස්ස,
අහවිස්සා, හවිස්සාවා, තෙ වෙ තං අලභිස්සංසු, අරහන්තො අහවිස්සංසු,
හවිස්සංසු. එවං ත්වං අහවිස්ස, හවිස්ස, අහවිස්සෙ වා, තුම්හෙ අහවිස්සථ,
හවිස්සථ. අහං අහවිස්සං, හවිස්සං, මයං අහවිස්සමිහ, හවිස්සමිහ,

අභවිස්සාමිහා, භවිස්සාමිහා වා. සො අභවිස්සථ, අභවිස්සිසු. අභවිස්සසෙ, අභවිස්සවිහෙ. අභවිස්සිං, අභවිස්සාමිහසෙ.

කම්මෙ අන්වහවිස්සථ, අන්වහවිස්සිසු. අන්වහුයිස්සථ වා ඉච්චාදි. පරස්සපදත්තෙ අන්වහවිස්ස, අන්වහවිස්සංසු. අන්වහුයිස්ස වා ඉච්චාදි. භාවෙ අභවිස්සථ දෙවදත්තෙන, අහුයිස්සථ.

තථා සො චෙ තං ධනං අලභිස්ස, ඔදනං අපවිස්ස, පවිස්ස, අපවිස්සා, පවිස්සා වා, අපවිස්සංසු, පවිස්සංසු. අපවිස්ස, පවිස්ස, අපවිස්සෙ, පවිස්සෙ වා, අපවිස්සථ, පවිස්සථ. අපවිස්සං, පවිස්සං, අපවිස්සමිහ, පවිස්සමිහ, අපවිස්සාමිහා, පවිස්සාමිහා වා. අපවිස්සථ, පවිස්සථ, අපවිස්සිසු, පවිස්සිසු. අපවිස්සසෙ, පවිස්සසෙ, අපවිස්සවිහෙ, පවිස්සවිහෙ. අපවිස්සිං, පවිස්සිං, අපවිස්සාමිහසෙ, පවිස්සාමිහසෙ.

කම්මෙ අපවිස්සථ ඔදනො දෙවදත්තෙන, අපවිස්සිසු. යජ්ජච්චයලොපාභාවෙ අපවිස්සථ ඉච්චාදි. පරස්සපදත්තෙ අපවිස්ස තෙන, පවිස්ස, අපවිස්සා, පවිස්සා වා, අපවිස්සංසු, පවිස්සංසු ඉච්චාදි.

සො අගච්ඡිස්ස, ගච්ඡිස්ස, අගච්ඡිස්සා, ගච්ඡිස්සාවා, අගච්ඡිස්සංසු, ගච්ඡිස්සංසු. ත්වං අගච්ඡිස්ස, ගච්ඡිස්ස, අගච්ඡිස්සෙ, ගච්ඡිස්සෙ වා, අගච්ඡිස්සථ, ගච්ඡිස්සථ. අගච්ඡිස්සං, ගච්ඡිස්සං, අගච්ඡිස්සමිහ, ගච්ඡිස්සමිහ, අගච්ඡිස්සාමිහා, ගච්ඡිස්සාමිහා වා. අගමිස්ස, ගමිස්ස, අගමිස්සා, ගමිස්සා වා, අගමිස්සංසු, ගමිස්සංසු. අගමිස්ස, ගමිස්ස, අගමිස්සෙ වා, අගමිස්සථ, ගමිස්සථ. අගමිස්සං, ගමිස්සං, අගමිස්සමිහ, ගමිස්සමිහ, අගමිස්සාමිහා, ගමිස්සාමිහා වා. අගච්ඡිස්සථ, ගච්ඡිස්සථ වා ඉච්චාදි.

කම්මෙ අගච්ඡිස්සථ, අගමිස්සථ, අගච්ඡිස්ස, අගමිස්සඉච්චාදි. තථා අසමිස්සා, අසමිස්සංසු ඉච්චාදි.

කාලාතිපත්තිවිහත්ති.

පඤ්චමී සත්තමී චත්ත-මානා සම්පතිනාගතෙ;
භවිස්සන්ති පරොක්ඛාදී, චතස්සොතිතකාලිකා.

ජකාලිකවිහත්තිවිධානං.

විකරණවිධාන

ඉසු ඉච්ඡාකන්තිසු, පුරෙ විය ධාත්වන්තලොපො, ත්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, අජ්ජච්චයො ව.

“ධාතුන” න්ති වත්තමානෙ -

476. ඉසුයමුනමන්තො ච්ඡො වා.

ඉසුයමුඉච්චෙතෙසං ධාතුනං අන්තො ච්ඡො හොති වා. වචන්ථිතච්ඡාසත්ථොයං වාසද්දො, “අන්තො ච්ඡො වා” ති යොගච්ඡාගෙන ආසස්සපි. සො සග්ගං ඉච්ඡති, ඉච්ඡන්ති. ඉච්ඡසි, ඉච්ඡථ. ඉච්ඡාමි, ඉච්ඡාම. ච්ඡාදෙසාහාවෙ අසංයොගන්තත්තා “අඤ්ඤෙසු වා” ති වුද්ධි, එසති, එසන්ති ඉච්චාදි.

කම්මෙ අත්තනොපදස්ස යෙභුයොන පරස්සපදත්තමෙව පයොජීයති, තෙන චෙත්ථ අත්තනොපදෙ රූපානි සඛිබ්බිස්සාම. සො ඉච්ඡීයති, එසීයති, ඉස්සනෙ, ඉස්සති, යකාරස්ස පුබ්බරූපත්තං. තථා ඉච්ඡතු, එසතු. ඉච්ඡෙය්‍ය, එසෙය්‍ය. පරොක්ඛානියාත්තනීසු පන රූපානි සඛිබ්බත්ථ පයොගමනුගම්ම පයොජෙතබ්බානි, ඉච්ඡී, එසී. ඉච්ඡීස්සති, එසීස්සති. ඉච්ඡීස්සා, එසීස්සා ඉච්ඡාදි.

යමු උපරමෙ, නිපුබ්බො, ච්ඡාදෙසො ව. නියච්ඡති, නියච්ඡන්ති. නියමති, නියමන්ති. සංපුබ්බො “සයෙ වා” ති ඤත්තං, ද්විත්තඤ්ච. සඤ්ඤමති, සඤ්ඤමන්ති.

කම්මෙ නියච්ඡීයති, නියමීයති, නියම්මති, සඤ්ඤමීයති වා. තථා නියච්ඡතු, සඤ්ඤමතු. නියච්ඡෙය්‍ය, සඤ්ඤමෙය්‍ය. නියච්ඡී, සඤ්ඤමී. නියච්ඡීස්සති, සඤ්ඤමීස්සති. නියච්ඡීස්ස, සඤ්ඤමීස්ස ඉච්චාදි.

ආස උපචෙසනෙ, යොගච්ඡාගෙන ච්ඡාදෙසො, රස්සත්තං. අච්ඡති, අච්ඡන්ති. අච්ඡසි, අච්ඡථ. අච්ඡාමි, අච්ඡාම. අඤ්ඤත්‍ර උපපුබ්බො උපාසති, උපාසන්ති. අච්ඡීයති, උපාසීයති. අච්ඡතු, උපාසතු. අච්ඡෙය්‍ය, උපාසෙය්‍ය. අච්ඡී, උපාසී. අච්ඡීස්සති, උපාසීස්සති. අච්ඡීස්ස, උපාසීස්ස ඉච්චාදි.

ලහ ලාහෙ, ලහති, ලහන්ති. ලහසි, ලහථ. ලහාමි, ලහාම. ලහනෙ, ලහන්තෙ. ලහෙස, ලහච්චෙ. ලහෙ, ලහාමිහෙ.

කම්මෙ යකාරස්ස පුබ්බරූපත්තෙ කතෙ “ක්චචි ධාතු” ති ආදිනා පුරිමහකාරස්ස බකාරො, ලබ්භනෙ, ලබ්භන්තෙ. ලබ්භති, ලබ්භන්ති. ලබ්භතං, ලබ්භතු. ලබ්භෙ, ලබ්භෙය්‍ය.

අප්පනනිමිති “වා, අත්තලොපො” ති ව වත්තමානෙ —

477. ලහස්මා ඊ ඉංනං ත්ථත්ථං.

ලහඉච්චෙනස්මා ධාතුතො පරෙසං ඊඉංනං විහත්තිනං ත්ථ ත්ථංඉච්චෙන ආදෙසා හොත්ති වා, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ව. අලත්ථ, අලහි, ලහි, අලහිංසු, ලහිංසු. අලහො, ලහො, අලහි, ලහි, අලහිත්ථ, ලහිත්ථ. අලත්ථං, අලහිං, ලහිං, අලහිමිහ, ලහිමිහ ඉච්චාදි.

හවිස්සන්තිමිති “කරස්ස සප්පච්චයස්ස කාහො” ති එත්ථ සප්පච්චයග්ගහණෙන වච මුච භූජාදිතො ස්සස්සබ්බාදෙසො, වස ඡිද ලභාදිතො ඡාදෙසො ව වා හොත්ති ස්සස්ස ඡාදෙසො, “බ්බාඤ්ජනන්තස්ස වො ඡප්පච්චයෙසු වා” ති ධාත්වන්තස්ස චකාරො, ලච්ඡති, ලච්ඡන්ති. ලච්ඡසි, ලච්ඡථ. ලච්ඡාමි, ලච්ඡාම. ඡාදෙසාහානෙ ලහිස්සති, ලහිස්සන්ති. ලහිස්සසි, ලහිස්සථ. ලහිස්සාමි, ලහිස්සාම ඉච්චාදි. අලහිස්ස, අලහිස්සංසු ඉච්චාදි.

වච වියත්තියං වාචායං, වචති, වචන්ති. වචසි, වචථ. වචාමි, වචාම.

කම්මෙ අත්තනොපදෙ, යප්පච්චයෙ ව කතෙ —

478. වච වස වහාදීනමුකාරො වස්ස යෙ.

වච වස වහඉච්චෙවමාදීනං ධාතුනං චකාරස්ස උකාරො හොති යප්පච්චයෙ පරෙ, ආදිසද්දෙන වච්ඡස්ස ව. “වස්ස අ ව” ඉති සමාසෙන දුතියඤ්චෙන්ථ වග්ගහණං ඉච්ඡිතබ්බං, තෙන අකාරස්සපි උකාරො හොති, පුරිමපක්ඛෙ පරලොපො. “තස්ස වචග්ග” ඉච්චාදිනා සධාත්වන්තස්ස යකාරස්ස චකාරො, ද්විත්තං. උච්චතෙ, උච්චන්තෙ. චුච්චතෙ, චුච්චන්තෙ. චුච්චති, චුච්චන්ති වා ඉච්චාදි. තථා වචතු, චුච්චතු. වචෙය්‍ය, චුච්චෙය්‍ය. අවචා, අවච්චා, අවචු, අවච්චු. අවච, අවචො, අවචුත්ථ. අවච, අවචං, අවචමිහා. අවචුත්ථ ඉච්චාදි.

479. වචස්සප්පනනිමිති මකාරො ඔ.

වචඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස අකාරො ඔත්තමාපප්පතෙ අප්පනනිමිති විහත්තිමිති. අවොචි, අවොචුං. අවොචො, අවොචුත්ථ. අවොචිං, අවොචුමිහ, උකාරාගමො. අවොච, රස්සත්තං, අවොචු ඉච්චාදි. අචුච්චිත්ථ.

හවිස්සන්තිමිති සප්පච්චයග්ගහණෙන ස්සස්ස බ්බාදෙසො, “බ්බාඤ්ජනන්තස්සා” ති වත්තමානෙ “කො ඛෙ වා” ති ධාත්වන්තස්ස කාදෙසො, වක්ඛති, වක්ඛන්ති. වක්ඛසි, වක්ඛථ. වක්ඛාමි, වක්ඛාම ඉච්චාදි.

වස නිවාසෙ, වසති, වසන්ති.

කම්මෙ උත්තං, පුබ්බරූපත්තඤ්ච වුස්සති, වුස්සන්ති ඉච්චාදි. වසතු. වසෙය්‍යා. අවසි, වසි.

භවිස්සන්තියං ස්සස්ස ඡාදෙසො, ධාත්වන්තස්ස චකාරො ව, වච්ඡති, වච්ඡන්ති. වච්ඡසි, වච්ඡථ. වච්ඡාමි, වච්ඡාම. වසිස්සති, වසිස්සන්ති. අවසිස්ස, අවසිස්සංසු.

තථා රුද අස්සුටිමොචනෙ, රොදති, රුච්ඡති. රොදිස්සති ඉච්චාදි.

කුස අක්කොසෙ, ආපුබ්බො ද්විත්තරස්සත්තානි, අප්පච්චයවුද්ධියො ව. අක්කොසති. අක්කොසතු. අක්කොසෙය්‍යා.

“අත්තලොපො”ති වත්තනෙ, මණ්ඩුකගතියා “වා”ති ව.

480. කුසස්මා දී ච්ඡි.

කුස ඉච්චෙතස්මා ධාතුතො ඊවිහත්තිස්ස ච්ඡිආදෙසො හොති, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ව. අක්කොච්ඡි මං, අක්කොසි වා. අක්කොසිස්සති. අක්කොසිස්ස ඉච්චාදි.

වහ පාපුණනෙ, වහති, වහන්ති.

කම්මෙ අත්තනොපදෙ, යප්පච්චයෙ ච කතෙ —

“යෙ”ති වත්තනෙ.

481. හ විපරියයො ලො වා.

හකාරස්ස විපරියයො හොති යප්පච්චයෙ පරෙ, යප්පච්චයස්ස ච ලකාරො හොති වා. වචත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො, තෙන “ගය්හති”තිආදීසු ලත්තං න හොති, නිමිත්තභූතස්ස යකාරස්සෙවෙනං ලත්තං, “වචවස”ඉච්චාදිනා උත්තං. වුය්හති, වුල්හති, වුය්හන්ති. වහතු, වුය්හතු. වහෙය්‍යා, වුය්හෙය්‍යා. අවහී, අවුය්හිත්ථ, අවහිත්ථ. අවහිස්සති, වුය්හිස්සති. අවහිස්ස, අවුය්හිස්ස ඉච්චාදි.

ජර වයොහානිමිහි.

482. ජරමරානං ජීරජියාමියාං වා.

ජරමර ඉච්චෙනෙසං ධාතුනං ජීරජියාමියාංදෙසා හොන්ති වා, සරලොපාදි. ජීරති, ජීරන්ති. ජියාති, ජියාන්ති. “ක්වවා”දිසුත්තෙන ඵකයකාරස්ස ක්වචි ලොපො හොති. ජියති, ජියන්ති.

කම්මෙ ජීරියති, ජීරියන්ති. ජීයිසාති, ජීයිසාන්ති. ජීරතු, ජීයාතු. ජීරෙයා, ජීයෙයායා. අජීරී, ජීරී, ජීයරී. ජීරිස්සති, ජීයරිස්සති. අජීරිස්ස, අජීයරිස්ස.

මර පාණවාගෙ, මියාංදෙසො, මියාති, මියාන්ති. මියති, මියන්ති වා. මරති, මරන්ති ඉච්චාදි.

දිස පෙක්ඛණෙ.

483. දිසස්ස පස්ස දිස්ස දක්ඛා වා.

දිසඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස පස්ස දිස්ස දක්ඛඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති වා. වචත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො, තෙන දිස්සාදෙසො කම්මති සබ්බධාතුකෙ ඵව. පස්සති, පස්සන්ති. දක්ඛති, දක්ඛන්ති.

කම්මති යකාරලොපො, දිස්සතෙ, දිස්සන්තෙ. දිස්සති, දිස්සන්ති. විපස්සියති, දක්ඛියති. පස්සතු, දක්ඛතු, දිස්සතු. පස්සෙයා, දක්ඛෙයා, දිස්සෙයා.

භියාත්තනියං “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා ධාතුඉකාරස්ස අත්තං, අද්දසා, අද්දස. කම්මති අදිස්ස.

තථා අපස්සි, පස්සි, අපස්සිංසු, පස්සිංසු. අපස්සි, පස්සි, අපස්සිත්ථ, පස්සිත්ථ. අපස්සිං, පස්සිං, අපස්සිමිහ, පස්සිමිහ. අද්දසි, දසි, අද්දසංසු, දසංසු. කම්මති අදිස්සංසු. අද්දක්ඛි, අද්දක්ඛිංසු.

පස්සිස්සති, පස්සිස්සන්ති. “භවිස්සන්තිමිහි ස්සස්ස වා”ති යොගවිභාගෙන ස්සස්ස ලොපො, ඉකාරාගමො ච, දක්ඛිති, දක්ඛින්ති. ලොපාභාවෙ දක්ඛිස්සති, දක්ඛිස්සන්ති. අපස්සිස්ස, අදක්ඛිස්ස ඉච්චාදි.

සද විසරණගත්තාවසානෙසු.

“සබ්බත්ථා”ති වත්තතෙ, මණ්ඩුකගතියා “ක්වචි”ති ව.

484. සදස්ස සිදන්තං.

සදඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සීදාදෙසො හොති සබ්බත්ථ විහත්තිජ්ජවචයෙසු ක්වචි. සෙසං නෙය්‍යං. නිසිදති, නිසිදන්ති. භාවෙ නිසජ්ජතෙ, ඉධ ක්වවාධිකාරොන සීදා-දෙසො න භවති. නිසිදතු. නිසිදෙ. නිසිදි. නිසිදිස්සති. නිසිදිස්ස ඉච්චාදි.

යජ දෙවපුජාසංගතිකරණදානෙසු. යජති, යජන්ති.

කම්මති “යම්හි”ති වත්තතෙ.

485. යජස්සාදිස්සි.

යජඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස ආදිස්ස යකාරස්ස ඉකාරාදෙසො හොති යජ්ජවචයෙ පරෙ, සරලොපො. ඉජ්ජතෙ මයා බුද්ධො. තථා යජතු, ඉජ්ජනං. යජෙ, ඉජ්ජෙථ. යජී, ඉජ්ජීත්ථ. යජීස්සති, ඉජ්ජීස්සතෙ. යජීස්ස, ඉජ්ජීස්සථ ඉච්චාදි.

වද වියත්තියං වාචායං, ක්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, අජ්ජවචයො ව.

“වා”ති වත්තතෙ.

486. වදස්ස වජ්ජං.

වදඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස වජ්ජාදෙසො හොති වා සබ්බාසු විහත්තිසු. විහත්තාධිකාරත්තා චෙත්ථ සබ්බාසුති අත්ථතො සිද්ධං.

“වා”ති වත්තතෙ.

487. ලොපඤ්චෙත්තමකාරො.

භූවාදිතො පරො අජ්ජවචයො එත්තමාපජ්ජතෙ, ලොපඤ්ච වා. විකරණකාරියවිධිජ්ජකරණතො චෙත්ථ අකාරොති අජ්ජවචයො ගය්හති.

භූවාදිතො ජුහොත්‍යාදි-තො ව අජ්ජවචයො පරො;
ලොපමාපජ්ජතෙ නාඤ්ඤො, වචන්ථිතවිභාසතොති.

අජ්ජවචයස්ස එකාරො, සරලොපාදි, වජ්ජෙති, වදෙති, වදති, අන්තිමිහි —

488. ක්වච්චි ධාතුච්ඡන්තිජපච්චයානං

දීඝච්ඡර්තාදෙසලොපාගමා ව.

ඉධ ධාතුවාධිකාරෙ ආර්යාතෙ, කිතකෙ ච අච්ඡිතලක්ඛණෙසු පයොගෙසු ක්වච්චි ධාතුනං, ත්‍යාදිච්ඡන්තිනං, ධාතුච්ඡන්තිජපච්චයානාඤ්ච දීඝතඛිඛිපරිතආදෙසලොපාගමඉච්චෙතානි කාරියානි ජිනවචනානුරූපතො භවන්ති. තත්ථ —

නාමිහි රස්සො කියාදීනං, සංයොගෙ චඤ්ඤධාතුනං;
ආයුනං වා ච්ඡන්තිනං, මහා, ස්සාන්තස්ස ච රස්සතා.

ගමිතො ච්ඡස්ස ඤ්ණො වාස්ස, ගමිස්සජ්ජතනිමිහි ගා;
උවාගමො වා ත්ථමිහෙසු, ධාතුනං යමිහි දීඝතා.

ඵයොයායාසෙයායාමෙත්තඤ්ච, වා ස්සෙස්සෙත්තඤ්ච පාපුණං;
ඔකාරා අත්තමිත්තඤ්ච, ආත්ථා පජ්ජොත්ති වා ත්ථථෙ.

තථා බුතොති අත්තීනං, අඋ වාහ ච ධාතුයා;
පරොක්ඛාය ච්ඡන්තිමිහි, අනඛ්භාසස්ස දීඝතා.

සංයොගන්තො අකාරෙත්ථ, ච්ඡන්තිජපච්චයාදි තු;
ලොප මාපජ්ජතෙ නිච්ච-මෙකාරොකාරතො පරොති.

ඵකාරතො පරස්ස අත්තිඅකාරස්ස ලොපො, වජ්ජෙත්ති, වදෙත්ති, වදන්ති.
වජ්ජෙසි, වදෙසි, වදසි, වජ්ජෙථ, වදෙථ, වදථ. වජ්ජෙමි, වජ්ජාමි, වදෙමි, වදාමි,
වජ්ජෙම, වදෙම, වජ්ජාම, වදාම.

කම්මති වජ්ජියති, වජ්ජියන්ති. වජ්ජති, වජ්ජන්ති. වදියති වා.
වජ්ජෙතු, වදෙතු, වදතු. වජ්ජෙ, වජ්ජෙයා, වදෙ, වදෙයා, වජ්ජෙයුං,
වදෙයුං. වජ්ජෙයාසි, වජ්ජෙසි, වදෙයාසි. අවදි, වදි, වදිංසු. වදිස්සති,
වදිස්සන්ති. අවදිස්ස ඉච්චාදි.

කමු පදච්ඡික්ඛෙපෙ, අජ්ජච්චයෙ කතෙ “ක්වචාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං
ද්වෙහාවො”ති ද්විත්තං, කචග්ගස්ස වචග්ගො.

අඛ්භාසග්ගහණමන්තග්ගහණං, වාග්ගහණඤ්ච වත්තතෙ.

489. නිග්ගහිතඤ්ච.

අබ්භාසන්තෙ නිග්ගහිතඤ්චාගමො හොති වා. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො, තෙන කමාදීනමෙවෙනං. වඬිකමති, වඬිකමන්ති ඉච්චාදි. කමති, කමන්ති ඉච්චාදි.

වල කම්පනෙ, වඤ්චලති, වලති.

වල දලනෙ, දද්දල්ලති.

කොට්ඨිත්තායං, අප්පච්චයෙ “ඔ, සරෙ, එ”ති ව අධිකිච්ච “නෙ ආවායා”ති යොගවිභාගෙන අකාරිතෙපි එකාරස්ස ආයාදෙසො, ක්කායති, ක්කායන්ති ඉච්චාදි, විසෙසවිධානං.

අවුද්ධිකභූවාදිනොයො.

තුද ඛායනෙ, ත්‍යාද්‍යුප්පත්ති අප්පච්චයො, “අඤ්ඤෙසු වා”ති එත්ථානුවත්තිත වාග්ගහණෙන තුදාදීනං වුද්ධිඅභාවොව විසෙසො, තුදති, තුදන්ති. තුදසි, තුදථ. තුදාමි, තුදාම.

කම්මෙ “තස්ස චවග්ග”ඉච්චාදිනා සදකාරස්ස යප්පච්චයස්ස ඡකාරො ද්විත්තං, තුප්පනෙ, තුප්පන්තෙ. තුප්පති, තුප්පන්ති, තුප්පරෙ වා. තථා තුදතු, තුදන්තු. තුදෙ, තුදෙය්‍ය, තුදෙය්‍යං. අතුදි, තුදිංසු. අතුදි, අතුදිත්ථ. අතුදිං, අතුදිමහ. අතුප්පිත්ථ, අතුප්පි. තුදිස්සති. අතුදිස්ස ඉච්චාදි.

විස පචෙසනෙ පපුඛිබ්බො, සො ගාමං පවිසති, පවිසන්ති. පවිසසි, පවිසථ. පවිසාමි, පවිසාම.

කම්මෙ පවිසියානෙ, පවිසියාන්තෙ. පවිසියාති, පවිසියාන්ති. පවිස්සනෙ වා. තථා පවිසතු, පවිසන්තු. පවිසෙය්‍ය. පාවිසි, පවිසි, පාවෙක්ඛි පථවිං, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා අප්පතනිමිහි විසස්ස වෙක්ඛාදෙසො ව. පාවිසිංසු, පවිසිංසු.

කම්මෙ පාවිසිසිත්ථ, පවිසිසිත්ථ, පාවිසිසි, පවිසිසි. පවිසිස්සති, පවිසිස්සන්ති. පවිසිසිස්සනෙ, පවිසිස්සනෙ. පාවිසිස්ස. පාවිසිසිස්ස ඉච්චාදි.

නුද ඛෙපෙ, නුදති, නුදන්ති.

දිස අතිසප්පනෙ, උද්දිසති, උද්දිසන්ති.

ලිබ ලෙබනෙ, ලිබති, ලිබන්ති.

ඵස සම්ඵස්සෙ, ඵසති, ඵසන්ති ඉච්චාදි.

තුදාදිනායො.

හු, භු සත්තායං, ත්‍යාදුප්පත්ති “භුචාදිතො අ”ඉති අප්පච්චයො, “චා”ති අධිකිච්ච “ලොපඤ්චෙත්තමකාරො”ති භුචාදිතො පරස්ස අප්පච්චයස්ස ලොපො, “අඤ්ඤෙසු චා”ති වුද්ධි. සො හොති, තෙ හොන්ති, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා පරසරස්ස ලොපො. හොසි, හොථ. හොමි, හොම. භාවෙ හුයතෙ.

තථා හොතු, හොන්තු. හොහි, අනකාරපරත්තා හිලොපො න භවති, හොථ. හොමි, හොම. භාවෙ හුයතං.

සත්තමීයං සරලොපාදි, හෙය්‍ය, හෙය්‍යං. හෙය්‍යාසි, හෙය්‍යාථ. හෙය්‍යාමි, හෙය්‍යාම. හෙය්‍යං චා. භාවෙ හුයෙථ.

හියාත්තනියං අප්පච්චයලොපෙ “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා හුධාතුස්ස උකාරස්ස උචාදෙසො. අහුවා, අහුචු, අහුචු. අහුව, අහුවො, අහුවත්ථ. අහුවං, අහුවම්හ. අහුවත්ථ, අහුවත්ථුං. අහුවසෙ, අහුවචිහං. අහුවිං, අහුවම්හසෙ. භාවෙ අහුයත්ථ.

අප්පතනිමිහි “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා හුතො ඊවිහත්තිස්ස ලොපො රස්සත්තං, සො අහු, ලොපාභාවෙ “කරස්ස කාසත්තමප්පතනිමිහි”ති එත්ථ “සත්තමප්පතනිමිහි”ති යොගචිභාගෙන සාගමො, වුද්ධි, අහොසි, අහෙසුං, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ඔකාරස්සෙකාරො. අහචුං චා. අහොසි, අහොසිත්ථ. අහොසිං, අහුං, පරසරස්ස ලොපො, රස්සත්තඤ්ච, අහොසිම්හ, අහුම්හ, රස්සත්තං. භාවෙ අහුයිත්ථ.

“හි ලොපං චා”ති ඉතො “ලොපො, චා”ති ච වත්තතෙ.

490. හොතිස්සරො’හොහෙ හච්ඡස්සන්තිමිහි ස්සස්ස ච.

හුඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සරො එහ ඔහ එත්තමාපප්පතෙ හච්ඡස්සන්තිමිහි විහත්තිමිහි, ස්සස්ස ච ලොපො හොති චා. ඉකාරාගමො, සරලොපාදි.

හෙහිති, හෙහින්ති. හෙහිසි, හෙහිථ. හෙහාමි, හෙහාම. ලොපාභාවෙ
— හෙහිස්සති, හෙහිස්සන්ති. හෙහිස්සසි, හෙහිස්සථ. හෙහිස්සාමි, හෙහිස්සාම. ඔහාදෙසෙ — හොහිති, හොහින්ති. හොහිසි, හොහිථ. හොහාමි, හොහාම. තථා හොහිස්සති, හොහිස්සන්ති. හොහිස්සසි,

හොඟිස්සථ. හොඟිස්සාමි, හොඟිස්සාම. එකාරාදෙසෙ – හෙති, හෙන්නි. හෙසි, හෙථ. හෙමි, හෙම. හෙස්සති, හෙස්සන්ති. හෙස්සසි, හෙස්සථ. හෙස්සාමි, හෙස්සාම. භාවෙ හුයිස්සතෙ.

කාලාතිපත්තියං අහවිස්ස, අහවිස්සංසු. අහුයිස්සථ ඉච්චාදි.

හු, හු සත්තායං, හු ඉතීධ අනුපුබ්බො, ත්‍යාද්‍යුප්පත්ති අප්පච්චයස්ස ලොපවුද්ධියො, අනුහොති, අනුහොන්ති. අනුහොසි, අනුහොථ. අනුහොමි, අනුහොම.

කම්මෙ අනුභූයති, අනුභූයන්ති. තථා අනුහොතු, අනුහොන්තු. අනුහොහි, අනුහොථ. අනුහොමි, අනුහොම. අනුභූයතු, අනුභූයන්තු. අනුහවෙ, අනුහවෙය්‍යා. අනුභූයෙය්‍යා. අනුහොසි, අනුහවි. අනුහොස්සති, අනුහොස්සන්ති. අනුහොස්සසි, අනුහොස්සථ. අනුහොස්සාමි, අනුහොස්සාම. අනුහවිස්සති වා. අනුහොස්ස, අනුහවිස්ස වා ඉච්චාදි.

සී සයෙ අප්පච්චයලොපො, වුද්ධි ව, සෙති, සෙන්නි. සෙසි, සෙථ. සෙමි, සෙම. සෙතෙ, සෙන්නෙ ඉච්චාදි.

අප්පච්චයලොපාභාවෙ –

“සරෙ”ති වත්තතෙ, ධාතුග්ගහණඤ්ච.

491. එ අය.

එකාරස්ස ධාත්වන්තස්ස සරෙ පරෙ අයාදෙසො හොති, සරලොපාදි. සයති, සයන්ති. සයසි, සයථ. සයාමි, සයාම.

කම්මෙ අනිපුබ්බො, “ක්චචි ධාත්වා”දිනා යමහි රස්සසරස්ස ධාත්වන්තස්ස දීසො, අතිසීයතෙ, අතිසීයන්තෙ. අතිසීයති, අතිසීයන්ති. භාවෙ සීයතෙ.

තථා සෙතු, සෙන්නු. සෙහි, සෙථ. සෙමි, සෙම. සයතු, සයන්තු. සය, සයාහි, සයථ. සයාමි, සයාම. සයනං, සයන්තං. සයස්සු, සයච්චො. සයෙ, සයාමසෙ. අතිසීයනං, අතිසීයන්තං. අතිසීයතු, අතිසීයන්තු. භාවෙ සීයනං.

සයෙ, සයෙය්‍යා, සයෙය්‍යං. අතිසීයෙය්‍යා. භාවෙ සීයෙථ.

අසයි, සයි, අසයිංසු, සයිංසු, අසය්‍යං. සාගමෙ අතිසෙසි, අතිසෙසුං. කම්මෙ අච්චසීයිත්ථ, අච්චසීයි, අතිසීයි. භාවෙ සීයිත්ථ.

සයිස්සති, සයිස්සන්ති. ඉකාරාගමාභාවෙ සෙස්සති, සෙස්සන්ති. කම්මෙ අතිසිසිස්සං, අතිසිසිස්සති. භාවෙ සිසිස්සතෙ.

අසයිස්සා, අසයිස්සංසු. කම්මෙ අච්චසිසිස්සං ඉච්චාදි.

නී පාපුණතෙ, ද්විකම්මකොයං, අජං ගාමං නෙති, නෙන්නි. නෙසි, නෙථං. නෙමි, නෙම. ලොපාභාවෙ නයති, නයන්ති ඉච්චාදි. කම්මෙ නීයතෙ ගාමං අජො දෙවදත්තෙන, නීයරෙ, නීයන්තෙ. නීයති, නීයන්ති.

තථා නෙතු, නයතු. නීයතං, නීයන්තං. නයෙ, නයෙය්‍ය. නීයෙථ, නීයෙය්‍ය. අනයි, නයි, අනයිංසු, නයිංසු. විනෙසි, විනෙසුං. අනීයිත්ථ, නීයිත්ථ. නයිස්සති, නෙස්සති. නයිස්සතෙ, නීයිස්සතෙ, නීයිස්සති. අනයිස්ස, අනීයිස්ස ඉච්චාදි.

යා ගතිනිවත්තිමිහි, “වා”ති වත්තතෙ.

492. යා තිට්ඨො.

යාඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස තිට්ඨාදෙසො හොති වා. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො, අජ්ජච්චයලොපො. තිට්ඨති, තිට්ඨන්ති. යාති, යන්ති. ලොපාභාවෙ “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා යාතො භකාරාගමො ච රස්සත්තං, සංපුබ්බො සණ්ඨහති, සණ්ඨහන්ති. එත්තෙ අධිට්ඨෙති, අධිට්ඨෙන්නි.

කම්මෙ –

493. යම්හි දාධා මා යා භා පා මහ මථාදීනථී.

භාවකම්මවිසයෙ යම්හි පච්චයෙ පරෙ දා ධා මා යා භාපා මහ මථ ඉච්චෙවමාදීනං ධාතුනං අන්තො ඊකාරමාපජ්ජතෙ, නිච්චත්ථොයමාරම්හො. උපට්ඨියති, උපට්ඨියන්ති. භකාරාගමෙ රස්සත්තං, ඊකාරාගමො ච, පතිට්ඨියති, පතිට්ඨියන්ති. භාවෙ යීයතෙ.

තථා තිට්ඨතු, තිට්ඨන්තු. යාතු, යන්තු. සණ්ඨහතු, සණ්ඨහන්තු. තිට්ඨෙ, තිට්ඨෙය්‍ය. සණ්ඨෙ, සණ්ඨෙය්‍ය, සණ්ඨෙය්‍යුං. සණ්ඨහෙ, සණ්ඨහෙය්‍යුං. අට්ඨාසි, අට්ඨංසු. සණ්ඨහි, සණ්ඨහිංසු. පතිට්ඨිස්සති, පතිට්ඨිස්සන්ති. යස්සති, යස්සන්ති. පතිට්ඨහිස්සති, පතිට්ඨහිස්සන්ති. පතිට්ඨස්ස, පතිට්ඨස්සංසු. පතිට්ඨහිස්ස, පතිට්ඨහිස්සංසු ඉච්චාදි.

පා පාතෙ, “වා”ති වත්තතෙ.

494. පා පිබො.

පාඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස පිබාදෙසො හොති වා. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො.

පිබති. පිබතු. පිබෙය්‍ය. “ක්වචි ධාත්වා”දිනා ඛකාරස්ස චකාරො, පිවති, පිවන්ති. පාති, පාන්ති, පන්ති වා. පියතෙ, පියන්තෙ. පියති, පියන්ති. පිවතු. පිවෙය්‍ය. අපායි, පිචි. පිචිස්සති. අපිචිස්ස ඉච්චාදි.

අස භූචි, විභත්තුප්පත්ති, අප්පච්චයලොපො, අස ඉතීධ –

“අසස්මා, අන්තලොපො”ති ච වත්තතෙ.

495. තිස්ස ත්ථිත්තං.

අසඉච්චෙනස්මා ධාතුමිභා පරස්ස තිස්ස විභත්තිස්ස ත්ථිත්තං හොති, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. අත්ථි.

“වා”ති වත්තතෙ.

496. සබ්බත්ථාසස්සාදි ලොපො ච.

සබ්බත්ථ විභත්තිප්පච්චයෙසු ච අසඉච්චෙනාය ධාතුයා ආදිස්ස ලොපො හොති වා, වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. සන්ති.

“අසස්මා, අන්තලොපො”ති ච අධිකාරො.

497. සිම්භි ච.

අසධාතුස්ස අන්තලොපො හොති සිම්භි විභත්තිම්භි ච. ත්ථං අසි.

498. ථස්ස ත්ථත්තං.

අසඉච්චෙනාය ධාතුයා පරස්ස ථස්ස විභත්තිස්ස ත්ථත්තං හොති, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. තුම්භෙ අත්ථ.

“වා”ති වත්තතෙ.

499. අසස්මා මිමානං මිහිමිභාන්තලොපො ච.

අසඉච්චෙනාය ධාතුයා පරාසං මි මඉච්චෙනාසං විභත්තිනං මිහිමිභඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති වා, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. අමිහි, අමිභ. අස්මි, අස්ම.

500. තුස්ස ත්ථුත්තං.

අසඉච්චෙතාය ධාතුයා පරස්ස තුස්ස විහත්තිස්ස ත්ථුත්තං හොති,
ධාත්වත්තස්ස ලොපො ව. අත්ථු. අසස්සාදිලොපො ව, සන්තු. ආහි, අත්ථ.
අස්මි, අස්ම.

සත්තමීයං අසස්සාදිලොපො, “ක්වචි ධාතු”ති ආදිනා අසතො එය්‍යඵය්‍යං
විහත්තිනං ඉය්‍යාඉය්‍යඤ්ච හොන්ති. සියා, සිය්‍යං.

ලොපාභාවෙ “ක්වචි ධාත්වා”දිනා අසතො එය්‍යාදිනං සධාත්වත්තානං ස්ස
ස්ස ස්ස ස්සථ ස්සං ස්සාමආදෙසා හොන්ති.

ඵවමස්ස ඵවනීයො, අස්සු. අස්ස, අස්සථ. අස්සං, අස්සාම.

අජ්ජතනියං අකාරාගමො, දීසො ව, ආසි, ආසිංසු, ආසුං. ආසි, ආසිත්ථ.
ආසිං, ආසිමහ.

“වා, අසස්සා”ති ව වත්තතෙ.

501. අසඛ්ඛධාතුකෙ භු.

අසස්සෙව ධාතුස්ස භුආදෙසො හොති වා අසඛ්ඛධාතුකෙ. හවිස්සති,
හවිස්සන්ති. අහවිස්ස, අහවිස්සංසු.

වාති කිමත්ථං? ආසුං.

බු වියත්තියං වාචායං, ත්‍යාද්‍යුජ්ජන්ති, අජ්ජච්චයලොපො ව.

“ක්වචි”ති වත්තතෙ.

502. බුතො ඊ තිමිහි.

බුඉච්චෙතාය ධාතුයා පරො ඊකාරාගමො හොති තිමිහි විහත්තිමිහි ක්වචි,
වුද්ධිඅවාදෙසා, සරලොපාදි. බුචිති, බුති, “අඤ්ඤෙසු වා”ති
සුත්තානුවත්තිතවාග්ගහණෙන බුධාතුස්ස ඛ්‍යඤ්ජනෙ වුද්ධි න හොති,
බහුවචනෙ “කුලානමියුවා සරෙ වා”ති උකාරස්ස සරෙ උවාදෙසො, බුවන්ති.
“ක්වචි ධාත්වා”දිනා බුතො තිඅත්තිනං වා අ උ ආදෙසා බුස්ස ආභාදෙසො ව.

ආහ, ආහු. බුසි, බුථ. බුමි, බුම. බුතෙ, බුවන්තෙ. බුසෙ, බුවචිහෙ.
බුවෙ, බුමිහෙ. බුතු, බුවන්තු. බුහි, බුථ. බුමි, බුම. බුතං, බුවන්තං. බුවෙ,

බ්‍රුවෙයා, බ්‍රුවෙයාං. බ්‍රුවෙයාසි, බ්‍රුවෙයාථ. බ්‍රුවෙයාමි, බ්‍රුවෙයාම.
බ්‍රුවෙථ, බ්‍රුවෙරං. අබ්‍රුවා, අබ්‍රුවු.

පරොක්ඛායං “බ්‍රහ්‍මනමාහභූවා පරොක්ඛාය”න්ති බ්‍රුධාතුස්ස ආහආදෙසො,
සරලොපාදි, සුපිනෙ කිර මාහ, තෙනාහු පොරාණා, ආහංසු වා ඉච්චාදි.

අජ්ජතනියං අබ්‍රුවි, අබ්‍රුවි, අබ්‍රුවුං. චුට්ඨස්සති. අබ්‍රුවිස්ස ඉච්චාදි.

හන හිංසාගතීසු, තිම්භි ක්වචි අජ්ජවචයලොපො, හන්ති, හනති, හනන්ති.
හනසි, හනථ. හනාමි, හනාම.

කම්මෙ “තස්ස චවග්ග”ඉච්චාදිනා ඤත්තං, ද්විත්තඤ්ච, හඤ්ඤතෙ,
හඤ්ඤන්තෙ, හඤ්ඤරෙ. හඤ්ඤති, හඤ්ඤන්ති. හනතු, හනන්තු. හනෙයා.

“හනස්සා”ති චත්තතෙ.

503. වධො වා සබ්බන්ථ.

හනඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස වධාදෙසො හොති වා සබ්බන්ථ
විහත්තිජ්ජවචයෙසු, චවත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. වධෙති. වධියති.
වධෙතු. වධියතු. වධෙයා. අවධි, අවධිංසු. අහනි, අහනිංසු. වධිස්සති, හනිස්සති.
බාදෙසෙ පටිහඬිබාමි, පටිහනිස්සාමි. අවධිස්ස, අහනිස්ස ඉච්චාදි.

හුවාදිනෙයො.

හු දානාදනහර්‍යස්පදානෙසු, ත්‍යාද්‍යුජ්ජත්ති, අජ්ජවචයො ච,
“ක්වචාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං ද්වෙහාවො”ති ද්විත්තං,
“පුබ්බොබ්බාසො”ති අබ්බාසසඤ්ඤා.

“අබ්බාසෙ”ති චත්තතෙ.

504. හස්ස ජො.

හකාරස්ස අබ්බාසෙ චත්තමානස්ස ජො හොති. “ලොපඤ්චෙත්ත
මකාරො”ති අජ්ජවචයලොපො, වුද්ධි. පුහොති.

ලොපාහාවෙ “කුලානං, සරෙ”ති ච චත්තමානෙ —

505. යවකාරා ව.

කුලසඤ්ඤානං ඉවණ්ණුවණ්ණානං යකාරවකාරාදෙසා හොන්ති සරෙ පරෙති අපදන්තස්ස උකාරස්ස වකාරො.

පුභ්වති, පුහොති, පුභ්වන්ති, පුහොන්ති. පුභ්වසි, පුහොසි, පුභ්වථ, පුහොථ. පුභ්වාමි, පුහොමි, පුභ්වාම, පුහොම.

කම්මෙ “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා දීඝො, හ්‍රයනෙ, හ්‍රයන්තෙ. හ්‍රයති, හ්‍රයන්ති.

තථා පුහොතු, පුහොන්තු, පුභ්වන්තු වා. පුහෙ, පුහෙය්‍යා, පුහෙය්‍යාං. අපුභවි, අපුභවුං. අපුහොසි, අපුහොසුං. අහ්‍රයිත්ථ අග්ගි. පුභිස්සති, පුභිස්සන්ති. පුහොස්සති, පුහොස්සන්ති වා. අපුභිස්ස, අපුභිස්සංසු ඉච්චාදි.

හා වාගෙ, පුරෙ විය ද්වෙභාවජාදෙස අප්පච්චයලොපා.

“අබ්භාසෙ”ති වත්තනෙ.

506. රස්සො.

අබ්භාසෙ වත්තමානස්ස සරස්ස රස්සො හොති.

ජහාති, ජහන්ති. ජහාසි, ජහාථ. ජහාමි, ජහාම.

කම්මෙ “යම්හි දාධාමාධානාපාමහමථාදීනම්”ති ධාත්වන්තස්ස ඊකාරො. හීයනෙ, හීයන්තෙ, හීයරෙ. හීයති, හීයන්ති.

තථා ජහාතු, ජහන්තු. ජහෙ, ජහෙය්‍යා, ජහෙය්‍යාං. හීයෙථ, හීයෙය්‍යා. අජහාසි, අජහිංසු, අජහාසුං. පජහි, පජහිංසු, පජහංසු, පජහුං. කම්මෙ පජහිත්ථ, පජහිසි. පජහිස්සති, පජහිස්සන්ති. හීයස්සති, හීයස්සන්ති. පජහිස්ස, පජහිස්සංසු ඉච්චාදි.

දා දානෙ, ත්‍යාද්‍යුප්පත්ති, ද්වෙභාවරස්සත්තාති, අප්පච්චයස්ස ලොපො, දදාති, දදන්ති. දදාසි, දදාථ. දදාමි, දදාම.

ද්විත්තාභාවෙ මණ්ඩුකගතියා “වා”ති වත්තනෙ.

507. දාධාතුසේස දජ්ජං.

දානුච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස දජ්ජාදෙසො හොති වා.
වචන්තීතචිහාසත්ථොයං වාසද්දො, අජ්ජච්චයලොපො. දජ්ජති, දජ්ජන්ති.
දජ්ජසි, දජ්ජථ. දජ්ජාමි, දජ්ජාම. දජ්ජාදෙසාහාවෙ “ලොපඤ්චෙන්තමකාරො”ති
අජ්ජච්චයස්ස ඵකාරො, දානං දෙනි, දෙන්ති. දෙසි, දෙථ.

“වා”ති වත්තන.

508. දාදන්තස්සං මීමෙසු.

දාඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස අන්තස්ස අං භොති වා මීමඉච්චෙනෙසු පරෙසු,
නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං. දම්මී, දම්ම. දෙමී, දෙම.

කම්මෙ “යම්හි දාධා” ඉච්චාදිනා ඊකාරො, දියනෙ, දියන්නෙ. දියති, දියන්ති. දියානෙ, දියාන්නෙ. දියාති, දියාන්ති වා ඉච්චාදි.

දදාතු, දදන්තු. දදානි, දදාථ. දදාමි, දදාම. දදනං, දදන්තං. දදස්සු,
 දදච්ඡො. දදෙ, දදාමසෙ. දජ්ජතු, දජ්ජන්තු ඉච්චාදි. දෙනු, දෙන්තු. දෙනි,
 දෙථ. දෙමි, දෙම. කම්මෙ දියනං, දියන්තං. දියතු, දියන්තු.

සත්තමියං දඳ, දඳයා, දඳයායු. දඳයායාසි, දඳයායාථ. දඳයායාමි,
 දඳයායාම. දඳඵ, දඳරං. දඳඳෙඨා, දඳයායාචිනො. දඳයායං,
 දඳයායාමනො. දජ්ජෙ, දජ්ජෙයා.

“කවචි ධාතු” කිආදිනා එයාසේසාත්තකද්ව, දජ්ජා, දජ්ජුං, දජ්ජෙය්‍යාං. දජ්ජෙය්‍යාසි, දජ්ජෙය්‍යාථ. දජ්ජං, එය්‍යාමිස්ස අමාදෙසා ච, දජ්ජෙය්‍යාමි, දජ්ජෙය්‍යාම. ද්විත්තාභාවෙ දෙය්‍ය, දෙය්‍යාං. දෙය්‍යාසි, දෙය්‍යාථ. දීයෙථ, දීයෙය්‍ය.

හිසාත්තනියං අදදා, අදද්ඨ. අදදො, අදදන්ථ. අදදං, අදදම්භ. අදදන්ථ,
අදදම්භස. කම්මෙ අද්ධිත්ථ.

අප්පකනම්භි අදදි, අදදිංසු, අදදුං. අදජ්ඡි, අදජ්ඡිංසු. අදාසි, අදංසු.
 අදාසි, අදො, අදිත්ථ. අදාසිං, අදාසිම්භ, අදම්භ. අදාදානං පුරින්දොදො.
 කම්මෙම අදිසිත්ථ, අදිසයි.

භවිස්සන්ති යං ඉකාරාගමො, සරලොපාදි, දදිස්සති, දදිස්සන්ති.
 දජ්ජිස්සති, දජ්ජිස්සන්ති. රස්සත්තං, දස්සති, දස්සන්ති. දස්සසි, දස්සථ.
 දස්සාමි, දස්සාම. දස්සතෙ. දීඨිස්සතෙ, දීඨිස්සති.

කාලාතිපත්තියං අදදිස්ස, අදජ්ජිස්ස, අදජ්ජිස්සා, අදස්ස, අදස්සා,
අදස්සංසු. අදිසිස්සථ, අදිසිස්ස ඉච්චාදි.

ධා ධාරණෙ, පුරෙ විය විහත්තුප්පත්ති, ද්විත්තරස්සත්තානි,
අප්පච්චයලොපො ව, “දුතියවතුත්ථානං පට්ඨමතතියා”ති ධකාරස්ස දකාරො,
දධාති, දධන්ති. අපිපුබ්බො තස්ස “නෙසු වුද්ධි”තිආදිනා අකාරලොපො,
“ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ධකාරස්ස හකාරො, රස්සත්තඤ්ච, ද්වාරං පිදහති,
පිදහන්ති. ද්වෙභාවාභාවෙ නිධිං නිධෙති, නිධෙත්ති.

කම්මෙ ධියතෙ, ධියති, පිධියතෙ, පිධියති.

තථා දධාතු, පිදහතු, නිධෙතු, නිධෙත්තු. දධෙ, දධෙය්‍යා, පිදහෙ,
පිදහෙය්‍යා, නිධෙ, නිධෙය්‍යා. දධාසි, පිදහි. ධස්සති, පිදහිස්සති,
පරිදහෙස්සති. අධස්ස, පිදහිස්ස ඉච්චාදි.

පුභොත්‍යාදිනෙයො.

අවුද්ධිකා තුදාදි ව, භූවාදි ව තථාපරො;
පුභොත්‍යාදි චතුද්ධෙවං, ඤෙය්‍යා භූවාදෙයො ඉධ.

භූවාදිගණො.

රුධාදිගණ

රුධ ආචරණෙ, පුරෙ විය ධාතුසඤ්ඤාදිමිභි කතෙ විහත්තුප්පත්ති.

“අ”ඉති වත්තතෙ.

509. රුධාදිතො නිග්ගහිතපුබ්බඤ්ච.

චතුප්පදමිදං. රුධඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො අප්පච්චයො හොති
කත්තරි විහත්තිප්පච්චයෙසු, නිග්ගහිතඤ්ච තතො පුබ්බං හුත්වා ආගමො
හොති, තඤ්ච නිග්ගහිතං පකතියා සරානුගතත්තා ධාතුස්සරතො පරං හොති.
චසද්දෙන ඉර්ථම්පච්චයා ව, නිග්ගහිතස්ස වග්ගන්තත්තං. ඉධ
සංයොගන්තත්තා න වුද්ධි හොති, තදාගමස්ස තග්ගහණෙන ගහණතො.

සො මග්ගං රුන්ධති, රුන්ධන්ති. රුන්ධසි, රුන්ධථ. රුන්ධාමි,
රුන්ධාම. රුන්ධතෙ, රුන්ධන්තෙ ඉච්චාදි, ඉකාරාදිප්පච්චයෙසු පන
රුන්ධිති, රුන්ධිති, රුන්ධෙති, රුන්ධොතිතිපි හොති.

කම්මෙ නිපුබ්බො යජ්ජව්වයස්ස “තස්ස චවග්ග” ඉච්චාදිනා සධාත්වන්තස්ස කකාරෙ කතෙ “චග්ගෙ සොසා” තිආදිනා ද්විත්තං, මග්ගො නිරුජ්ඣතෙ තෙන, නිරුජ්ඣන්තෙ. පරස්සපදත්තෙ නිරුජ්ඣති, නිරුජ්ඣන්ති. නිරුජ්ඣසි, නිරුජ්ඣථ. නිරුජ්ඣාමි, නිරුජ්ඣාම.

රුන්ධතු, රුන්ධන්තු. රුන්ධාහි, රුන්ධථ. රුන්ධාමි, රුන්ධාම. රුන්ධනං, රුන්ධන්තං. රුන්ධස්සු, රුන්ධවිහො. රුන්ධෙ, රුන්ධාමසෙ. නිරුජ්ඣනං, නිරුජ්ඣන්තං. නිරුජ්ඣතු, නිරුජ්ඣන්තු. රුන්ධෙ, රුන්ධෙය්‍ය, රුන්ධෙය්‍යං. රුන්ධෙථ, රුන්ධෙරං. නිරුජ්ඣෙථ, නිරුජ්ඣෙය්‍ය ඉච්චාදි. රුන්ධි, රුන්ධිංසු. අරුන්ධි, නිරුජ්ඣන්තථ. නිරුජ්ඣසි, නිරුජ්ඣංසු. රුන්ධස්සති, රුන්ධස්සන්ති. නිරුජ්ඣස්සතෙ, නිරුජ්ඣස්සන්තෙ. නිරුජ්ඣස්සති, නිරුජ්ඣස්සන්ති. අරුන්ධස්ස, අරුන්ධස්සංසු. නිරුජ්ඣස්සථ, නිරුජ්ඣස්ස ඉච්චාදි.

ඡිදි ද්විධාකරණෙ, ඡින්දති, ඡින්දන්ති. කම්මෙ ඡිජ්ජතෙ, ඡිජ්ජන්තෙ. ඡිජ්ජති, ඡිජ්ජන්ති. තථා ඡින්දතු, ඡින්දන්තු. ඡිජ්ජතු, ඡිජ්ජන්තු. ඡින්දෙ, ඡින්දෙය්‍ය. ඡිජ්ජෙය්‍ය. අඡින්දි, ඡින්දි, ඡින්දිංසු. අඡිජ්ජන්තථ, ඡිජ්ජ. ඡින්දිස්සති, ඡින්දිස්සන්ති. ස්සස්ස ඡාදෙසෙ — ඡෙච්ඡති, ඡෙච්ඡන්ති. ඡෙච්ඡති චා. කම්මෙ ඡිජ්ජස්සතෙ, ඡිජ්ජස්සන්තෙ. ඡිජ්ජස්සති, ඡිජ්ජස්සන්ති. අඡින්දිස්ස. අඡිජ්ජස්ස ඉච්චාදි.

භිදි විදාරණෙ, භින්දති, භින්දන්ති ඉච්චාදි.

යුජ් යොගෙ, යුඤ්ජති, යුඤ්ජන්ති. යුජ්ජතෙ, යුජ්ජන්තෙ. යුජ්ජති, යුජ්ජන්ති. යුඤ්ජතු. යුජ්ජනං. යුඤ්ජෙ. යුජ්ජෙථ. අයුඤ්ජි, අයුඤ්ජිංසු. අයුජ්ජන්තථ, අයුජ්ජි. යුඤ්ජස්සති, යුඤ්ජස්සන්ති. යුජ්ජස්සතෙ, යුජ්ජස්සන්තෙ. යුජ්ජස්සති, යුජ්ජස්සන්ති. අයුඤ්ජස්ස. අයුජ්ජස්සථ, අයුජ්ජස්ස ඉච්චාදි.

භුජ් පාලනත්‍යවහරණෙසු, භුඤ්ජති, භුඤ්ජන්ති ඉච්චාදි.

භවිස්සන්තියං “කරස්ස සජ්ජව්වයස්ස කාහො” ති සුත්තෙ සජ්ජව්වයග්ගහණෙන භුජතො ස්සස්ස බාදෙසො, “කො ඛෙ චා” ති ධාත්වන්තස්ස කකාරො, වුද්ධි, භොක්ඛති, භොක්ඛන්ති. භොක්ඛසි, භොක්ඛථ. භොක්ඛාමි, භොක්ඛාම. බාදෙසාහාවෙ භුඤ්ජස්සති, භුඤ්ජස්සන්ති ඉච්චාදි.

මුච මොචනෙ, මුඤ්චති, මුඤ්චන්ති. මුච්චතෙ, මුච්චන්තෙ. මුඤ්චතු, මුඤ්චන්තු. මුච්චනං, මුච්චන්තං. මුඤ්චෙ, මුඤ්චෙය්‍ය, මුඤ්චෙය්‍යං.

මුවිවෙථ, මුවිවෙරං. අමුඤ්චි, අමුඤ්චිංසු. අමුවිචිත්ථ. මොක්ඛති,
මොක්ඛන්ති. මුඤ්චිස්සති, මුඤ්චිස්සන්ති. මුවිචිස්සතෙ, මුවිචිස්සන්තෙ.
අමුඤ්චිස්ස, අමුවිචිස්සථ ඉච්චාදි.

රුධාදිගණො.

දිවාදිගණ

දිවු කීළාවිජ්ඣිසාඛ්‍යාවහාරජුතිථුතිකන්තිගතීසු. පුරෙ විය
ධාත්වන්තලොපවිහත්තුප්පත්තියො.

510. දිවාදිනො යො.

දිවාදිනො ධාතුගණනො යප්පච්චයො හොති කත්තරි විහිතෙසු
විහත්තිප්පච්චයෙසු.

“යග්ගහණං, වචග්ග යකාර වකාරත්තං සධාත්වන්තස්ස, පුබ්බරූප” ත්ති ව
වත්තතෙ.

511. තථා කත්තරි ව.

යථා භාවකම්මෙසු යප්පච්චයස්සාදෙසො හොති, තථා කත්තරිපි
යප්පච්චයස්ස සධාත්වන්තස්ස වචග්ග යකාරවකාරාදෙසො, පුබ්බරූපඤ්ච
කාතබ්බානීති ධාත්වන්තස්ස වකාරත්තා සහ තෙන යකාරස්ස වකාරෙ කතෙ
ද්විභාවො, “දො ධස්ස වා” ති එත්ථ වග්ගහණෙන “බො වස්සා” ති චුත්තත්තා
වකාරද්වයස්ස බකාරද්වයං, දිබ්බති, දිබ්බන්ති. දිබ්බසි, දිබ්බථ. දිබ්බාමි,
දිබ්බාම.

කම්මෙ දිබ්බතෙ, දිබ්බන්තෙ. දිබ්බති, දිබ්බන්ති. දිබ්බතු. දිබ්බතං.
දිබ්බෙ. දිබ්බෙථ. අදිබ්බි. අදිබ්බිත්ථ. දිබ්බිස්සති. දිබ්බිස්සතෙ. අදිබ්බිස්ස
ඉච්චාදි.

සිවු තන්තසන්තානෙ, සිබ්බති, සිබ්බන්ති. සිබ්බතු. සිබ්බෙය්‍ය. අසිබ්බි,
සිබ්බි. සිබ්බිස්සති. අසිබ්බිස්ස ඉච්චාදි.

පද ගතිමිහි, උපුබ්බො ද්විත්තං, “තථා කත්තරි වා” ති සධාත්වන්තස්ස
යකාරස්ස ඡකාරො, ද්විත්තඤ්ච.

උප්පජ්ජති, උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජතෙ, උප්පජ්ජන්තෙ, උප්පජ්ජරෙ.

කම්මෙ පටිපජ්ජතෙ, පටිපජ්ජන්තෙ. පටිපජ්ජති, පටිපජ්ජන්ති. භාවෙ උප්පජ්ජතෙ තයා.

තථා උප්පජ්ජතු. උප්පජ්ජෙය්‍යා. උදපජ්ජා. උදපජ්ජථ. උදපාදි, උප්පජ්ජී. උප්පජ්ජිත්ථ. උප්පජ්ජිස්සති. උප්පජ්ජිස්ස, උප්පජ්ජිස්සා ඉච්චාදි.

බුධ අවගමනෙ, යජ්ජව්වයපරත්තා න වුද්ධි, කුකාරාදෙසොව විසෙසො, ධම්මං බුජ්ඣති, බුජ්ඣන්ති. බුජ්ඣතෙ, බුජ්ඣන්තෙ, බුජ්ඣරෙ වා.

කම්මෙ බුජ්ඣතෙ මයා ධම්මො, බුජ්ඣන්තෙ. බුජ්ඣති, බුජ්ඣන්ති. බුජ්ඣතු. බුජ්ඣෙය්‍යා. අබුජ්ඣි. අබුජ්ඣිත්ථ. බුජ්ඣස්සති. අබුජ්ඣස්ස.

යුධ සම්පහාරෙ, යුජ්ඣති, යුජ්ඣන්ති.

කුධ කොපෙ, කුජ්ඣති, කුජ්ඣන්ති.

විධ තාළනෙ, විජ්ඣති, විජ්ඣන්ති ඉච්චාදි.

නහ ඛන්ධනෙ, “හ විපරියයො”ති යොගවිභාගෙන විපරියයො. සන්තය්හති, සන්තය්හන්ති ඉච්චාදි.

මන ඤාණෙ, ඤාදෙසොව විසෙසො, මඤ්ඤති, මඤ්ඤන්ති ඉච්චාදි.

දා ආදානෙ, සංආපුබ්බො “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා යම්භි ධාත්වන්තස්ස ඉකාරො, සීලං සමාදියති, සමාදියන්ති ඉච්චාදි.

තුස පිතිම්භි, යජ්ජව්වයස්ස පුබ්බරූපත්තං, තුස්සති, තුස්සන්ති ඉච්චාදි.

තථා සමු උපසමෙ, සම්මති, සම්මන්ති.

කුප කොපෙ, කුප්පති, කුප්පන්ති.

ජනජනනෙ, “ජනාදීනමා තිම්භි වා”ති එත්ථ “ජනාදීනමා”ති යොගවිභාගෙන යම්භි ධාත්වන්තස්ස ආකාරො. ජායති, ජායන්ති. ජායතෙ, ජායන්තෙ.

කම්මෙ ජනියති, ජනියන්ති. ජායතු. ජායෙය්‍යා. අජායි, අජනි. ජායස්සති, ජනස්සති. අජායස්ස, අජනස්ස ඉච්චාදි.

දිවාදිගණො.

ස්වාදිගණ

සු සවණෙ, පුරෙ විය විහත්තුප්පත්ති.

512. ස්වාදිගණාණුකාලණා ව.

සුඉච්චෙවමාදිගණා ධාතුගණනොණු කාලණාඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති කත්තරි විහිතෙසු විහත්තිප්පච්චයෙසු. “අඤ්ඤෙසු වා”ති එත්ථ චග්ගහණෙන ණුප්පච්චයස්ස වුද්ධි. තත්ථෙචානුචත්තිතවාග්ගහණෙන ස්වාදිගණාණුකාදීසු න වුද්ධි.

ධම්මං සුණොති, සරලොපාදි, සුණන්ති. සුණොසි, සුණොථ. සුණොමි, සුණොම. ණාපච්චයෙ සුණාති, සුණන්ති. සුණොසි, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා රස්සත්තං, සුණොසි, සුණොථ, සුණං. සුණොමි, සුණොම.

කම්මෙ යප්පච්චයෙ “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා දිසො, සුයතෙ, සුයන්තෙ. සුයති, සුයන්ති. ද්විත්තෙ රස්සත්තං, සුයාති, සුයාන්ති. සුයාති, සුයාන්ති වා.

සුණොතු, සුණන්තු. සුණොහි, සුණොථ. සුණොමි, සුණොම. සුණොතු, සුණන්තු. සුණ, සුණොහි, සුණොථ. සුණොමි, සුණොම. සුණතං, සුණන්තං. සුණස්සු, සුණච්චො. සුණෙ, සුණොමසෙ. කම්මෙ සුයතං, සුයන්තං. සුයතු, සුයන්තු.

සුණෙ, සුණෙයා, සුණෙයාපුං. සුණෙයාසි, සුණෙයාථ. සුණෙයාමි, සුණෙයාම. සුණෙථ, සුණෙරං. සුණෙථො, සුණෙයාච්චො. සුණෙයාං, සුණෙයාමිහෙ. සුයෙථ, සුයෙයා.

අසුණි, සුණි, අසුණිංසු, සුණිංසු. අසුණි, අසුණිත්ථ. අසුණිං, සුණිං, අසුණිමිහ, සුණිමිහ. අසුණිත්ථ, සුණිත්ථ. ණාපච්චයලොපො, වුද්ධි, සස්ස ද්විභාවො, සාගමො, අස්සොසි, අස්සොසිංසු, පච්චස්සොසුං. අස්සොසි, අස්සොසිත්ථ. අස්සොසිං, අස්සොසිමිහ, අස්සොසිමිහා වා, අස්සොසිත්ථ. අසුයිත්ථ, අස්සුයි.

සරලොපාදි, සුණිස්සති, සුණිස්සන්ති. සුණිස්සසි, සුණිස්සථ. සුණිස්සාමි, සුණිස්සාම. සුණිස්සතෙ, සුණිස්සන්තෙ. සුණිස්සසෙ, සුණිස්සච්චො. සුණිස්සං, සුණිස්සාමිහෙ. ණාපච්චයලොපො, වුද්ධි, සොස්සති, සොස්සන්ති. සොස්සසි, සොස්සථ. සොස්සාමි, සොස්සාම. සොස්සතෙ. සුයිස්සතෙ, සුයිස්සති. අසුණිස්ස. අසුයිස්ස ඉච්චාදි.

හි ගතිමිහි, පපුබ්බො ණාපච්චයො, පහිණාති, පහිණති වා, පහිණන්ති.
පහිණාතු, පහිණන්තු. පහිණෙය්‍යා. පහිණි, දුතං පාහෙසි. පහිණිස්සති.
පහිණිස්ස ඉච්චාදි.

වු සංවරණෙ, ආවුණාති, ආවුණන්ති ඉච්චාදි.

මී පක්ඛෙපෙ, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා ණස්ස නත්තං, මිනොති,
මිනන්ති ඉච්චාදි.

අප පාපුණනෙ, පපුබ්බො සරලොපෙ “දීස”න්ති දීසො,
උණාපච්චයො, සම්පත්තිං පාපුණාති, පාපුණන්ති. පාපුණාසි, පාපුණාථ.
පාපුණාමි, පාපුණාම.

කම්මෙ පාපියති, පාපියන්ති. තථා පාපුණාතු. පාපියතු. පාපුණෙ,
පාපුණෙය්‍යා. පාපියෙය්‍යා. පාපුණි, පාපුණිංසු. පාපියි. පාපුණිස්සති.
පාපියිස්සති. පාපුණිස්ස. පාපියිස්ස ඉච්චාදි.

සක සත්තිමිහි, ද්විභාවො, සක්කුණාති, සක්කුණන්ති. භාවෙ
“පුබ්බරුපඤ්චා”ති පුබ්බරුපත්තං, සක්කනෙ තයා, සක්කති වා, සක්කුණාතු.
සක්කුණෙය්‍යා. “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා සකත්තස්ස බාදෙසො අජ්ජතනාදිමිහි,
අසක්ඛි, සක්ඛි, අසක්ඛිංසු, සක්ඛිංසු. සක්ඛිස්සති, සක්ඛිස්සන්ති. අසක්ඛිස්ස,
අසක්ඛිස්සංසු ඉච්චාදි.

ස්වාදිගණො.

කියාදිගණ

කී දබ්බවිනිමයෙ, විපුබ්බො ද්විත්තං, පුරෙ විය විහත්තුජ්ජත්ති.

513. කියාදිනො නා.

කීඉච්චෙව මාදිනො ධාතුගණනො නාපච්චයො හොති කත්තරි. නාපරත්තා
න වුද්ධි, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා කියාදිනං නාමිහි රස්සත්තං, කීනො
නාපච්චයනකාරස්ස ණත්තඤ්ච.

භණ්ඩං වික්කිණාති, වික්කිණන්ති. වික්කියති, වික්කියන්ති.
වික්කිණාතු, වික්කිණන්තු. වික්කියතු, වික්කියන්තු. වික්කිණෙ,
වික්කිණෙය්‍යා. වික්කියෙය්‍යා, වික්කියෙය්‍යං. අවික්කිණි, වික්කිණි.
වික්කියිත්ථ, වික්කියි. වික්කිණිස්සති, වික්කිණිස්සන්ති. වික්කියිස්සති,

වික්කිසිස්සන්ති. අවික්කිණිස්ස, අවික්කිණිස්සංසු. වික්කිසිස්ස,
වික්කිසිස්සංසු ඉච්චාදි.

ඡී ජයෙ, කිලෙසෙ ජිනාති, ජිනන්ති. ඡීයති, ඡීයන්ති. එවං ජිනාතු.
ඡීයතු. ජිනෙය්‍යා. ඡීයෙය්‍යා. අජිනි, ජිනි, අජිනිංසු, ජිනිංසු. අජෙසි, අජෙසුං.
අජිනිත්ථ. අජිසිත්ථ, අජිසි. ජිනිස්සති, ජිනිස්සන්ති. විජෙස්සති,
විජෙස්සන්ති. ඡීසිස්සති, ඡීසිස්සන්ති. අජිනිස්ස. අජිසිස්ස ඉච්චාදි.

තථා වී වයෙ, විනාති, විනන්ති ඉච්චාදි.

ඤා අවබොධනෙ නාපච්චයො.

“වා”ති වත්තනෙ.

514. ඤාස්ස ජා ජං නා.

ඤාඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස ජා ජං නාඉච්චෙතෙ ආදෙසා භොන්ති වා.

ජාදෙසො නාමිහි ජං ඤාමිහි, නාභාවො තිමිහි එවිධ;
වචත්ථිතවිභාසත්ථ-වාසද්දස්සානුවත්තනා;
ධම්මං විජානාති, විනායති වා, විජානන්ති.

කම්මෙ විඤ්ඤායති, විඤ්ඤායන්ති. ඉවණ්ණාගමෙ පුබ්බලොපො,
“ක්චචි ධාතු”තිආදිනා එකාරො, ද්විත්තඤ්ච, ඤෙය්‍යති, ඤෙය්‍යන්ති.
විජානාතු, විජානන්තු, රස්සත්තං. විජාන, විජානාහි, විජානාථ. විජානාමි,
විජානාම. විජානතං, විජානන්තං. විජානස්සු. විඤ්ඤායතු, විඤ්ඤායන්තු.

515. එය්‍යස්ස ඤාතො ඉයා ඤා වා.

එය්‍යස්ස විභත්තිස්ස ඤාඉච්චෙතාය ධාතුයා පරස්ස ඉයා ඤාඉච්චෙතෙ
ආදෙසා භොන්ති වා, සරලොපාදි. විජානියා.

ඤාදෙසෙ ඤාස්ස ජංආදෙසො.

“ඤාතො, වා”ති ව වත්තනෙ.

516. නාස්ස ලොපො යකාරත්තං.

ඤාඉච්චෙතාය ධාතුයා පරස්ස නාපච්චයස්ස ලොපො භොති වා,
යකාරත්තඤ්ච, වචත්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො. තෙන —

ඤාමිනි නිව්චඤ්ච නාලොපො,
 විභාසාජ්ජතනාදිසු;
 අඤ්ඤත්ථ න ච භොතායං,
 නාතො තිමිනි යකාරතා.

නිග්ගහිතස්ස වග්ගන්තත්තං, විජඤ්ඤා, විජානෙය්‍යා, විජානෙය්‍යං.
 විජානෙය්‍යාසි, විජානෙය්‍යාථ. විජානෙය්‍යාමි, විජානෙය්‍යාම, විජානෙමු
 වා. විජානෙථ. විඤ්ඤායෙය්‍යා, විඤ්ඤායෙය්‍යං.

සමජානි, සඤ්ජානි, සඤ්ජානිංසු. නාලොපෙ අඤ්ඤාසි, අඤ්ඤාසුං.
 විජානිත්ථ. විඤ්ඤායිත්ථ. පඤ්ඤායි, පඤ්ඤායිංසු. විජානිස්සති,
 විජානිස්සන්ති. ඤස්සති, ඤස්සන්ති. විඤ්ඤායිස්සතෙ,
 විඤ්ඤායිස්සන්තෙ. පඤ්ඤායිස්සති, පඤ්ඤායිස්සන්ති. “ක්වචි
 ධාතු”තිආදිනා ස්සස්ස හි ච, පඤ්ඤායිහිති, පඤ්ඤායිහින්ති. අජානිස්ස.
 අජානිස්සථ. අඤ්ඤායිස්සථ, අඤ්ඤායිස්ස ඉච්චාදි.

මා මානෙ, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා මාන්තස්ස ඉකාරො, මිනාති, මිනන්ති.
 කම්මෙ මියති, මියන්ති ඉච්චාදි.

ලු ඡෙදනෙ, නාමිනි රස්සත්තං, ලුනාති, ලුනන්ති. ලුයති, ලුයන්ති ඉච්චාදි.

ධු කම්පනෙ, ධුනාති, ධුනන්ති. ධුයති, ධුයන්ති ඉච්චාදි.

ගහ උපාදානෙ, නාමිනි සම්පත්තෙ –

517. ගහාදිතොජ්ජණ්ණා.

ගහඉච්චෙවමාදිතො ධාතුතො ජ්ජ ඤ්ණාඉච්චෙනෙ පච්චයා භොන්ති
 කත්තරි. ආදිසද්දොයං පකාරො.

“ගහස්සා”ති වත්තතෙ.

518. හලොපො ඤ්හාමිනි.

ගහඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස හකාරස්ස ලොපො භොති ඤ්හාමිනි පච්චයෙ පරෙ.
 සීලං ගණ්හාති, රස්සත්තෙ ගණ්හති වා, ගණ්හන්ති. ගණ්හාසි, ගණ්හාථ.
 ගණ්හාමි, ගණ්හාම.

කම්මෙ “යෙ”ති වත්තමානෙ “හවිපරියයො ලො වා”ති හකාරස්ස
 යකාරෙන විපරියයො භොති. ගය්හති, ගය්හන්ති.

ගණ්හාතු, ගණ්හන්තු. ගණ්හ, ගණ්හාහි, ගණ්හාථ. ගණ්හාමි,
ගණ්හාම. ගණ්හතං, ගණ්හන්තං. ගය්හතං, ගය්හන්තං. ගය්හතු,
ගය්හන්තු. ගණ්හෙ, ගණ්හෙයා, ගණ්හෙයායුං. ගය්හෙයා, ගය්හෙයායුං.
අග්ගණ්හි, ගණ්හි, අග්ගණ්හිංසු, ගණ්හිංසු.

යදා “ක්වචි ධාතු” නිදාදිනා අසබ්බධාතුකෙ විකරණපච්චයස්ස ලොපො,
ඉකාරාගමස්ස ඵකාරො ව, තදා සාගමො.

අග්ගහෙසි, අග්ගහෙසුං. අග්ගහි, අග්ගහිංසු, අග්ගහුං. අග්ගය්හිත්ථ,
අග්ගය්හි. ගණ්හිස්සති, ගණ්හිස්සන්ති. ගහෙස්සති, ගහෙස්සන්ති.
ගහියිස්සතෙ, ගහියිස්සන්තෙ. ගය්හිස්සති, ගය්හිස්සන්ති. අග්ගණ්හිස්ස,
අග්ගහිස්ස. අග්ගණ්හිස්සථ, අග්ගහිස්සථ. අග්ගය්හිස්සථ, අග්ගය්හිස්ස
ඉච්චාදි.

ජ්ජජ්ජච්චයෙ —

519. ගහස්ස සෙ ජපෙ.

ගහඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස සෙආදෙසො හොති ජ්ජජ්ජච්චයෙ පරෙ.
සෙජ්ජති ඉච්චාදි.

කියාදිගණො.

තනාදිගණ

තනු විත්ථාරෙ, පුරෙ විය ධාත්වන්තලොපවිහත්තුජ්ජත්තියො.

520. තනාදිතො ඔයිරො.

තනුඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො ඔයිරඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති
කත්තරි. කරතොවායං යිරජ්ජච්චයො.

ධම්මං තනොති, තනොන්ති. තනොසි, තනොථ. තනොමි, තනොම.

“වා” ති වත්තතෙ.

521. උත්තමොකාරො.

තනාදිතො ඔකාරජ්ජච්චයො උත්තමාපජ්ජතෙ වා. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං
වාසද්දො. ඵත්ථ ව විකරණකාරියවිධිජ්ජකරණතො “ඔකාරො” ති ඔවිකරණං.

ගස්හති. තනුනෙ, බහුවචනෙ “යවකාරා වා”ති වත්තං, තත්චනෙ. තනුසෙ, තනුවහෙ. තත්චෙ, තනුමහෙ.

කම්මෙ “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා තනුධාත්වන්තස්ස යම්හි ආකාරො, පතායනෙ, පතායන්තෙ. පතායති, පතායන්ති. ආකාරාභාවෙ පතඤ්ඤති, පතඤ්ඤන්ති. තනොතු, තනොන්තු. තනෙයා, තනෙය්‍යං. අතති, අතනිංසු. අතායිත්ථ, පතායි. තනිස්සති, තනිස්සන්ති. පතායිස්සති, පතායිස්සන්ති. අතනිස්ස. පතායිස්ස ඉච්චාදි.

කර කරණෙ, පුඤ්ඤං කරොති.

බහුවචනෙ “වා”ති වත්තමානෙ, “උත්තමොකාරො”ති උත්තෙ කතෙ –

“වා, උත්ත”න්ති ච වත්තනෙ.

522. කරස්සාකාරො ච.

කරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස අකාරො උත්තමාපඡ්ඡනෙ වා. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො, “යවකාරා වා”ති අපදන්තස්ස පරඋකාරස්ස චකාරො, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා ධාතුරකාරස්ස චකාරස්මි ලොපො, චකාරස්ස ද්විත්තෙ තස්ස “බ්බො ච්චස්සා”ති බකාරද්වයං, කුබ්බන්ති, කරොන්ති. කරොසි, කරොථ. කරොමි, කරොම. තථා කුරුනෙ, කුබ්බන්තෙ. කුරුසෙ, කුරුවහෙ. කුබ්බෙ, කුරුමහෙ. යිරජ්ජච්චයෙ රකාරලොපො, කයිරති, කයිරන්ති ඉච්චාදි.

කම්මෙ යජ්ජච්චයෙ “ඉවණ්ණාගමො වා”ති ඊකාරාගමො, යකාරස්ස ද්විත්තං, කරියානෙ කටො තෙන, කරියාති, කරියාන්ති. කරියති, කරියන්ති වා. ඊකාරාභාවෙ “තස්ස චචග්ග”ඉච්චාදිනා සධාත්වන්තස්ස යකාරත්තං, ද්විත්තඤ්ච. කයාති, කයාන්ති. ඉකාරාගමෙ “ක්වචි ධාතු”ඉච්චාදිසුත්තෙ චග්ගහණෙන රයානං විපරියයො, කයිරති කටො තෙන, කයිරන්ති ඉච්චාදි.

තථා කුසලං කරොතු, කුරුතු වා, කුබ්බන්තු, කරොන්තු. කරොහි, කරොථ. කරොමි, කරොම. කුරුතං, කුබ්බන්තං. කුරුස්සු, කුරස්සු වා, කුරුවහො. කුබ්බෙ, කුබ්බාමසෙ.

කම්මෙ කරියතු, කරියන්තු, කයාතං, කයිරතං, කයිරතු.

සත්තමීයං කරෙ, කරෙයා, කරෙය්‍යං. කරෙය්‍යාසි, කරෙය්‍යාථ. කරෙය්‍යාමි, කරෙය්‍යාම. උත්තෙ කුබ්බෙ, කුබ්බෙයා.

ශ්‍රීරජපච්චයෙ —

ශ්‍රීරතො ආත්තමෙයාස්ස, එථාදිස්සෙය්‍යමාදිසු;
එයාසද්දස්ස ලොපො ව, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා.

සරලොපාදි, කශිරා, කශිරුං. කශිරාසි, කශිරාථ. කශිරාමි, කශිරාම.
අත්තනොපදෙ කශිරාථ ධිරො, කුඛ්ඛෙථ, කරෙථ වා, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා
කුස්ස ක්‍ර ව, ක්‍රඛ්ඛෙථ, ක්‍රඛ්ඛෙරං. ක්‍රඛ්ඛෙථො, ක්‍රඛ්ඛෙය්‍යාවහො. ක්‍රඛ්ඛෙය්‍යං,
ක්‍රඛ්ඛෙය්‍යාමිහෙ. කම්මෙ කරියෙය්‍ය, කරියෙය්‍යං.

භියාත්තනියං “කරස්ස කා”ති යොගච්ඡාගෙන කා හොති, සරලොපාදි.

අකා, අකරා, අකරු. අකරො, අකත්ථ, අකරොත්ථ. අකං, අකරං,
අකම්භ, අකරම්භ. අකත්ථ. අකරිං, අකරම්භසෙ.

“වා”ති වත්තතෙ.

523. කරස්ස කාසත්තමජ්ජනනිමිති.

කර ඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්සෙව කාසත්තං හොති වා අජ්ජනනිමිති
විභත්තිමිති පරෙ. “කාසත්ත”මිති භාවනිද්දෙසෙන අඤ්ඤස්මාපි ධාතුතො
සාගමො. අථ වා යදා කරස්ස කා හොති, සත්තඤ්ඤවාගමො අජ්ජනනිමිති වාති
අත්ථො, තදා “සත්තමජ්ජනනිමිති”ති යොගච්ඡාගෙන අඤ්ඤස්මාපි ධාතුතො
සාගමොපි සිජ්ඣති, “යොගච්ඡාගතො ඉට්ඨප්පසිද්ධි”ති යෙහුයොන දීඝතොව
හොති, “කරස්ස කා”ති යොගච්ඡාගෙන කාභාවො ව භියාත්තනියං සිද්ධො
හොති.

අකාසි, අකාසුං. අකාසි, අකාසිත්ථ. අකාසිං, අකාසිම්භ. අකාසිත්ථ.
කාසත්තාභාවෙ අකරි, කරි, අකරිංසු, කරිංසු, අකංසු, අකරුං. අකරි,
අකරිත්ථ. අකරිං, කරිං, අකරිම්භ, කරිම්භ. අකරිත්ථ. අකරිසිත්ථ, අකරිසි
වා.

“වා, ලොපො, භවිස්සන්තිමිති ස්සස්ස වා”ති ව වත්තතෙ.

524. කරස්ස සජ්ජපච්චයස්ස කාහො.

කරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස සජ්ජපච්චයස්ස කාභාදෙසො හොති වා
භවිස්සන්තිමිති, ස්සස්ස ව ලොපො හොති. අධිකභූතසජ්ජපච්චයග්ගහණෙන
වච්ඡුච්ඡාදිතො ස්සස්ස ඛාදෙසො, වස ඡිදි ලභාදිතො ඡාදෙසො ව හොති.

කාහනි, කාහන්ති. කාහසි, කාහථ. කාහාමි, කාහාම. ඉකාරාගමෙ
කාහිති, කාහින්ති ඉච්චාදි. කාහාහාවෙ කර්ස්සති, කර්ස්සන්ති. කර්ස්සසි,
කර්ස්සථ. කර්ස්සාමි, කර්ස්සාම. කර්ස්සතෙ, කර්ස්සන්තෙ. කර්ස්සසෙ,
කර්ස්සවිහෙ. කර්ස්සං, කර්ස්සාමිහෙ. කර්යිස්සති, කර්යිස්සන්ති.
අකර්ස්ස. අකර්යිස්සා ඉච්චාදි.

යදා සංපුබ්බො, තදා “පුරස්මුපපරිහි කරොතිස්ස ඛ ඛරා වා”ති
යොගවිභාගෙන ත්‍යාදිවිහත්තිසුපි සංපුබ්බකරොතිස්ස ඛරාදෙසො.

අහිසඬ්ඛරොති, අහිසඬ්ඛරොන්ති. අහිසඬ්ඛරියති, අහිසඬ්ඛරියන්ති.
අහිසඬ්ඛරොතු. අහිසඬ්ඛරෙය්‍යා. අහිසඬ්ඛරි, ඛාදෙසෙ අහිසඬ්ඛාසි වා.
අහිසඬ්ඛරිස්සති. අහිසඬ්ඛරිස්ස ඉච්චාදි.

සක සත්තිමිහි, ඔපච්චයො, සක්කොති, සක්කොන්ති. සක්කොසි,
සක්කොථ. සක්කොමි, සක්කොම ඉච්චාදි.

අප පාපුණතෙ, පපුබ්බො, පප්පොති, පප්පොන්ති. පප්පොසි, පප්පොථ.
පප්පොමි, පප්පොම. පප්පොතු, පප්පොන්තු ඉච්චාදි.

තනාදිගණො.

චුරාදිගණ

ඬුර ඵෙය්‍යො, පුරෙ විය ධාත්වන්තලොපො, විහත්තුප්පත්ති.

“තථා කත්තරි වා”ති ඉතො “කත්තරි”ති ව සීහවිලොකනෙන
භාවකම්මග්ගහණානි ව චත්තන්තෙ, මණ්ඩුකගතියා කාරිතග්ගහණඤ්ච.

525. චුරාදිතො ණෙණයා.

චුරඉච්චෙවමාදිතො ධාතුගණතො ණෙ ණයඉච්චෙනෙ පච්චයා භොන්ති
කත්තරි, භාවෙ ව කම්මති, විහත්තිප්පච්චයෙසු. “කාරිතං විය ණානුබන්ධො”ති
ණෙ ණයානං කාරිතබ්‍යපදෙසො.

526. කාරිතානං ණො ලොපං.

කාරිතප්පච්චයානං ණකාරො ලොපමාපජ්ජතෙ.

527. අසංයෝගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ.

අසංයෝගන්තස්ස ධාතුස්ස කාරිතෙ පරෙ වුද්ධි හොතිති උකාරස්සොකාරො වුද්ධි.

ධනං වොරෙති, වොරෙන්නි. වොරෙසි, වොරෙථ. වොරෙමි, වොරෙම. ණයජ්ජච්චයෙ — වොරයති, වොරයන්නි. වොරයසි, වොරයථ. වොරයාමි, වොරයාම. වොරයතෙ, වොරයන්නෙ. වොරයසෙ, වොරයච්චෙ. වොරයෙ, වොරයාමිහෙ.

කම්මෙ යජ්ජච්චයෙ ඊකාරාගමො, සරලොපාදි ව, වොරීයතෙ දෙවදත්තෙන, වොරීයති, වොරීයන්නි ඉච්චාදි.

වොරෙතු, වොරෙන්නු. වොරෙහි. වොරයතු, වොරයන්නු. වොරය, වොරයාහි.

වොරෙයා, වොරෙයායුං. වොරයෙ, වොරයෙයායුං. අවොරෙසි, වොරෙසි, අවොරෙසුං, වොරෙසුං. අවොරයි, වොරයි, අවොරයිංසු, වොරයිංසු, අවොරයුං, වොරයුං. අවොරෙසි, අවොරෙසින්ථ. ත්වං අවොරයි, අවොරයින්ථ. අවොරෙසිං, අවොරෙසිමිහ. අවොරයිං, අවොරයිමිහ. අවොරයින්ථ. අවොරියින්ථ, අවොරියි.

වොරිස්සති, වොරිස්සන්නි. වොරයිස්සති, වොරයිස්සන්නි. වොරියිස්සතෙ, වොරියිස්සන්නෙ. වොරියිස්සති, වොරියිස්සන්නි. අවොරිස්ස, අවොරයිස්ස. අවොරියිස්සථ, අවොරියිස්ස ඉච්චාදි.

තථා චිත්ත චිත්තායං, සංයෝගන්තත්තා වුද්ධිඅභාවොච විසෙසො.

චිත්තෙති, චිත්තයති, චිත්තෙන්නි, චිත්තයන්නි. චිත්තෙතු, චිත්තයතු. චිත්තෙයා, චිත්තයෙයා. අචිත්තෙසි, චිත්තෙසි, අචිත්තයි, චිත්තයි. චිත්තෙස්සති, චිත්තයිස්සති. අචිත්තිස්ස, අචිත්තයිස්ස ඉච්චාදි.

මන්ත ගුත්තභාසනෙ, මන්තෙති, මන්තයති ඉච්චාදි පුරිමසමං.

පාල රක්ඛණෙ, ධම්මං පාලෙති, පාලයති. පාලියති. පාලෙතු, පාලයතු ඉච්චාදි.

සට සටතෙ, සාටෙති, සාටයති, සටෙති, සටයති, සටාදිත්තා විකජ්ජෙන වුද්ධි.

විද ඤාණෙ, වෙදෙති, වෙදයති.

ගණ සඬ්ඛ්‍යානෙ, “සට්ඨානං වා”ති න වුද්ධි, ගණෙති, ගණයති ඉච්චාදි,
සබ්බත්ථ සුඛොධං.

වුරාදිගණො.

භූවාදී ව රුධාදී ව, දිවාදී ස්වාදයො ගණා;
කියාදී ව තනාදී ව, වුරාදී විධ සත්තධා.

විකරණවිධානං සමත්තං.

ධාතුප්පච්චයන්තනය

අථ ධාතුප්පච්චයන්තා වුච්චන්තෙ.

තත්ථ ධාතුවත්ථෙ නිද්දිට්ඨා ඛදිකාරිතන්තා පච්චයා ධාතුප්පච්චයා නාම.

තිජ නිසාන ඛන්ධනබ්බාසු, ධාතුසඤ්ඤාදි.

“ධාතුලිඬ්ගෙහි පරා පච්චයා”ති ඉතො ධාතුග්ගහණං අනුචත්තතෙ, “පරා,
පච්චයා”ති ව අධිකාරො.

528. තිජ ගුප කිත මානෙහි ඛ ජ සා වා.

තිජ ගුප කිත මාන ඉච්චෙතෙහි ධාතුහි ඛ ජ ස ඉච්චෙතෙ පච්චයා පරා
හොන්ති වා.

තිජතො ඛන්තියං බොව, නින්දායං ගුපතො තු ඡො;
කිතා ඡො සොව මානම්භා, වචන්ථිතවිභාසතො.

“ක්ච්චාදිවණ්ණානමෙකස්සරානං ද්වෙභාවො”ති ධාතුවාදිස්ස ද්විභාවො.

“ඛාඤ්ජනන්තස්සා”ති වත්තමානෙ —

529. කො බෙ ව.

ධාතුවන්තස්ස ඛාඤ්ජනස්ස කකාරාදෙසො හොති ඛප්පච්චයෙ පරෙ.

තිතික්ඛ ඉති යිතෙ —

ධාතුවිහිතානං ත්‍යාදිවිහත්තීනං අධාතූතො අප්පචත්තියමාහ.

530. ධාතුජ්ජව්වයෙහි විභත්තියො.

ධාත්වත්ථෙ නිද්දිට්ඨෙහි බාදිකාරිතත්තෙහි ජ්ජව්වයෙහි ත්‍යාදයො විභත්තියො හොත්තීති පුරෙ විය වත්තමානාදයො යොජෙතඛිබා.

අතිවාක්‍යං තිතික්ඛති, තිතික්ඛන්ති. කම්මෙ තිතික්ඛියති. තථා තිතික්ඛතු, තිතික්ඛන්තු. තිතික්ඛෙය්‍ය, තිතික්ඛෙය්‍යං. අතිතික්ඛි, අතිතික්ඛිංසු. තිතික්ඛිස්සති. අතිතික්ඛිස්ස ඉච්චාදි.

ඛජ්ජව්වයාභාවෙ අජ්ජව්වයස්ස ඵකාරො, තෙජෙති, තෙජති වා, තෙජන්ති ඉච්චාදි.

ගුප ගොපනෙ, ජජ්ජව්වයෙ ද්විභාවො, “පුඛ්ඛොඛ්භාසො”ති අඛ්භාසසඤ්ඤා, “අඛ්භාසස්සා”ති වත්තමානෙ “අන්තස්සිවණ්ණාකාරො වා”ති අඛ්භාසන්තස්සිකාරො, “කවග්ගස්ස වචග්ගො”ති අඛ්භාසගකාරස්ස ජකාරො ව.

531. බ්‍යඤ්ජනන්තස්ස වො ජජ්ජව්වයෙසු ව.

ධාත්වත්ථස්ස බ්‍යඤ්ජනස්ස චකාරාදෙසො හොති ජජ්ජව්වයෙසු පරෙසු. තතො විභත්තියො, කායං ජිගුච්ඡති, ජිගුච්ඡන්ති. සෙසං පුරිමසමං. ඡාභාවෙ ගොපෙති, ගොපෙන්ති ඉච්චාදි.

කිත රොගාපනයනෙ, ජජ්ජව්වයො, ද්විත්තඤ්ච.

අඛ්භාසග්ගහණමනුවත්තතෙ.

532. මානකිත්තානං වත්තනං වා.

අඛ්භාසගතානං මාන කිතඉච්චෙතෙසං ධාතුනං වකාරතකාරත්තං හොති වා යථාක්කමන්ති තකාරො, ධාත්වන්තස්ස චකාරො, සෙසං සමං. රොගං තිකිච්ඡති, තිකිච්ඡන්ති ඉච්චාදි. තකාරාභාවෙ “කවග්ගස්ස වචග්ගො”ති චකාරො, විචිකිච්ඡති, විචිකිච්ඡන්ති ඉච්චාදි.

මාන වීමංසපුජාසු, සජ්ජව්වයද්විභාවර්කාරචකාරා.

533. තතො පාමානානං වා මං සෙසු.

තතො අඛ්භාසතො පරාසං පාමානානං ධාතුනං වාමංඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොත්ති යථාක්කමං සජ්ජව්වයෙ පරෙ. සෙසුති ඛහුවචනනිද්දෙසො පයොගෙපි වචනවිපල්ලාසඤාපනත්ථං. අත්ථං වීමංසති, වීමංසන්ති ඉච්චාදි.

අඤ්ඤත්ථ “ලොපඤ්ඤෙත්තමකාරො”ති අප්පච්චයස්සෙකාරො, මානෙති, මානෙත්ති.

භූජ පාලනඛ්‍යවහරණෙසු, භොත්තුමිච්ඡතීති අත්ථෙ –

“ඛ ඡ සා, වා”ති ව චත්තතෙ.

534. භූජ සස හර සු පාදීහි තුමිච්ඡත්ථෙසු.

භූජ සස හර සු පා ඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි තුමිච්ඡත්ථෙසු ව ඛ ඡ සඉච්චෙන පච්චයා භොත්ති වා. තුමිච්ඡානං, තුමන්තයුත්තඉච්ඡාය වා අත්ථා තුමිච්ඡත්ථා, තෙන තුමන්තරහිතෙසු “භොජනමිච්ඡතී”තිආදීසු න භොත්ති, “චුත්තත්ථානමප්පයොගො”ති වාක්‍යස්ස අප්පයොගො, ධාත්වාදිස්ස ද්වෙහාවෙ කතෙ “දුතියවතුත්ථානං පඨමතතියා”ති අබ්භාසහකාරස්ස ඛකාරො, ධාත්වන්තස්ස “කො ඛෙ වා”ති කකාරො, බ්‍රහුක්ඛති, බ්‍රහුක්ඛන්ති ඉච්චාදි.

වාති කිමත්ථං? භොත්තුමිච්ඡති, ඉච්ඡත්ථෙසුති කිමත්ථං? භොත්තුං ගච්ඡති.

සස අදනෙ, සසිතුමිච්ඡතීති අත්ථෙ ඡප්පච්චයො, ද්විත්තං, තතිය වචග්ග ඉකාර චකාරාදෙසා, ජිසච්ඡති, ජිසච්ඡන්ති.

හර හරණෙ, හරිතුමිච්ඡතීති අත්ථෙ සප්පච්චයො.

535. හරස්ස ගී සෙ.

හරඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සබ්බස්ස ගී භොති සෙ පච්චයෙ පරෙ. “ගීසෙ”ති යොගවිභාගෙන ජිස්සපි, යානුපචාරෙනාදෙසස්සාපි ධාතුවොහාරත්තා ද්විත්තං, හික්ඛං ජිගීසති, ජිගීසන්ති.

සු සවණෙ, සොතුමිච්ඡති සුස්සුසති, සුස්සුසන්ති, “ක්චචි ධාතු”තිආදීනා දීසො.

පා පානෙ, පාතුමිච්ඡතීති අත්ථෙ සප්පච්චයද්විත්තරස්සත්තඉකාරාදෙසා, “තතො පාමානානං වාමං සෙසු”ති වාදෙසො, පිවාසති, පිවාසන්ති ඉච්චාදි.

ජි ජයෙ, විජෙතුමිච්ඡති විජිගීසති ඉච්චාදි.

සඬිසො පබ්බතමිව අත්තානමාවරති, පබ්බතො ඉව ආවරතීති වා අත්ථෙ –

536. ආය නාමනො කත්තුපමානාදාවාලො.

ආවරණක්‍රියාය කත්තුනො උපමානභූතමිහා නාමනො ආයජ්ජව්වයො හොති ආචාරත්ථෙ. උපමීයති එතෙනාති උපමානං, කත්තුනො උපමානං කත්තුපමානං, “චුත්තත්ථානමජ්ජයොගො”ති ඉවසද්දනිවත්ති, ධාතුජ්ජව්වයන්තත්තා “තෙසං විහත්තියො ලොපා වා”ති සුත්තෙ තෙසංගහණෙන විහත්තියොලොපො, “පකති වස්ස සරත්තස්සා”ති පකතිභාවො, සරලොපාදි, “ධාතුජ්ජව්වයෙහි විහත්තියො”ති විහත්තුජ්ජත්ති, පබ්බතායති සඬ්ඛො, එවං සමුද්දමිව අත්තානමාවරති සමුද්දායති, විච්චිට්ඨිව අත්තානමාවරති විච්චිට්ඨායති සද්දො. එවං ධූමායති.

“නාමනො, ආවාලො”ති ව වත්තනෙ.

537. ඊයුපමානා ව.

උපමානභූතා නාමනො ඊයජ්ජව්වයො හොති ආචාරත්ථෙ. පුන උපමානග්ගහණං කත්තුග්ගහණනිවත්තනත්ථං, තෙන කම්මනොපි සිජ්ඣති, සෙසං සමං. අජත්තං ඡත්තමිවාචරති ඡත්තියති, අපුත්තං පුත්තමිවාචරති පුත්තියති සිස්සමාවරියො.

උපමානාති කිං? ධම්මමාවරති, ආවාලොති කිං? අජත්තං ඡත්තමිව රක්ඛති.

“ඊයො”ති වත්තනෙ.

538. නාමමිහාත්තිච්ඡත්ථෙ.

නාමමිහා අත්තනො ඉච්ඡත්ථෙ ඊයජ්ජව්වයො හොති. අත්තනො පත්තමිච්ඡති පත්තියති, එවං වත්ථියති, පරික්ඛාරියති, විචරියති, පටියති, ධනියති, පුත්තියති.

අත්තිච්ඡත්ථෙති කිමත්ථං? අඤ්ඤස්ස පත්තමිච්ඡති.

දළ්භං කරොති විරියන්ති අත්ථෙ —

කාරිතග්ගහණමනුචත්තනෙ.

539. ධාතුරූපෙ නාමස්මා ණයොව.

ධාතුයා රූපෙ නිජ්ථාදෙනබ්බෙ, “තං කරොති, තෙන අතික්කමති” ඉච්චාදිකෙ පයුජ්ජිතබ්බෙ වා සති නාමමිහා ණයජ්ජව්වයො හොති, කාරිතසඤ්ඤා ව. ණලොපෙ, විහත්තියොලොපසරලොපාදීසු කතෙසු

විභත්තූප්පත්ති, දළ්භයති විරියං, එවං පමාණයති, අමිස්සයති, තථා භත්ථිනා අතික්කමති අතිභත්ථයති, විණාය උපගායති උපවිණයති, විසුද්ධා භොති රත්ති විසුද්ධයති, කුසලං පුච්ඡති කුසලයති ඉච්චාදි.

540. ධාතුහි ණ ණය ණාපෙ ණාපයා කාරිතානි

හෙත්වත්ථෙ.

සබ්බෙහි ධාතුහි හෙත්වත්ථෙ අභිධෙය්‍යො ණ ණයණාපෙ ණාපය ඉච්චෙතෙ පච්චයා පරා භොන්ති, තෙ කාරිතසඤ්ඤා ච භොන්ති. හෙතුයෙව අත්ථො හෙත්වත්ථො, සො ච “යො කාරෙති ස හෙතු”ති ලද්ධහෙතුසඤ්ඤො සුද්ධකත්තූනො පයොජකො හෙතුකත්තා, අත්ථනො පෙසනථ්ඤ්ඤාසනාදිකො පයොජකඛ්‍යාපාරො ඉධ හෙතු නාම.

එත්ථ ච –

ණ ණයාච උචණ්ණන්තා, ආතො ද්වෙ පච්ඡිමා සිග්ගං;
සෙසතො චතුරො ද්වෙ වා, වාසද්දස්සානුවත්තිතො.

අකම්මා ධාතවො භොන්ති, කාරිතෙ තු සකම්මකා;
සකම්මකා ද්විකම්මාස්සු, ද්විකම්මා තු තිකම්මකා.

තස්මා කත්තරි කම්මෙ ච, කාරිතාඛ්‍යාතසම්භවො;
න භාවෙ සුද්ධකත්තා ච, කාරිතෙ කම්මසඤ්ඤිතො.

නියාදීනං පධානඤ්ච, අප්පධානං දුභාදීනං;
කාරිතෙ සුද්ධකත්තා ච, කම්මමාඛ්‍යාතගොචරන්ති.

තත්ථ යො කොචි භවති, තමඤ්ඤො “භවාහි භවාහි” ඉච්චෙවං බ්‍රවීති, අථ වා භවන්තං භවිතුං සමත්ථං පයොජයති, භවිතුං පයොජෙතීති වා අත්ථෙ ඉමිනා ණණයප්පච්චයා, කාරිතසඤ්ඤා ච, “චුත්තත්ථානමප්පයොගො”ති වාක්‍යස්ස අප්පයොගො, “කාරිතානං ණො ලොප”න්ති ණලොපො, “අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ”ති උභකාරස්සොකාරො වුද්ධි.

“ඔ, එ”ති ච වත්තතෙ, ධාතුග්ගහණඤ්ච.

541. තෙ ආවායා කාරිතෙ.

තෙ ධාත්වන්තභූතා ඕකාරෙකාරා ආවආයාදෙසෙ පාපුණන්ති කාරිතෙ පරෙ. “තෙ ආවායා”ති යොගවිභාගෙන ඤ්ඤාදීනං අකාරිතෙපි භොන්තීති ඕකාරස්ස ආවාදෙසො, සරලොපාදි, “ධාතුප්පච්චයෙහි විභත්තියො”ති ත්‍යාදයො.

සො සමාධිං භාවෙති, භාවයති, භාවෙන්ති, භාවයන්ති. භාවෙසි, භාවයසි, භාවෙථ, භාවයථ. භාවෙමි, භාවයාමි, භාවෙම, භාවයාම. භාවයතෙ, භාවයන්තෙ.

කම්මෙ අත්තනොපදයප්පච්චයර්කාරාගමා, සරලොපාදි ච, තෙන භාවියතෙ සමාධි, භාවියන්තෙ. භාවියති, භාවියන්ති.

තථා භාවෙතු, භාවයතු, භාවෙන්තු, භාවයන්තු. භාවෙහි, භාවය, භාවයාහි, භාවෙථ, භාවයථ. භාවෙමි, භාවයාමි, භාවෙම, භාවයාම. භාවයතං, භාවයන්තං.

කම්මෙ භාවියතං, භාවියතු, භාවියන්තු.

භාවෙයා, භාවයෙ, භාවයෙයා, භාවෙය්‍යං, භාවයෙය්‍යං. භාවෙයාසි, භාවයෙයාසි, භාවෙයාථ, භාවයෙයාථ. භාවෙයාමි, භාවයෙයාමි, භාවෙයාම, භාවයෙයාම. භාවෙථ, භාවයෙථ, භාවෙරං, භාවයෙරං.

කම්මෙ භාවීයෙයා, භාවීයෙය්‍යං.

අප්පනනියං ‘සත්තමප්පනනිමිහි’ති යොගවිභාගෙන කාරිතන්තාපි දීඝතො සකාරාගමො.

අභාවෙසි, භාවෙසි, අභාවයි, භාවයි, අභාවෙසුං, භාවෙසුං, අභාවයිංසු, භාවයිංසු, අභාවයුං, භාවයුං. අභාවෙසි, අභාවයසි, අභාවිත්ථ, අභාවයිත්ථ. අභාවෙසිං, භාවෙසිං, අභාවයිං, භාවයිං, අභාවිමිහ, අභාවයිමිහ.

කම්මෙ අභාවීයිත්ථ, අභාවීයි.

භාවෙස්සති, භාවයිස්සති, භාවෙස්සන්ති, භාවයිස්සන්ති. භාවෙස්සසි, භාවයිස්සසි, භාවිස්සථ, භාවයිස්සථ. භාවෙස්සාමි, භාවයිස්සාමි, භාවෙස්සාම, භාවයිස්සාම.

කම්මෙ භාවීයිස්සතෙ, භාවීයිස්සන්තෙ. භාවීයිස්සති, භාවීයිස්සන්ති.

අභාවිස්ස, අභාවයිස්ස, අභාවිස්සංසු, අභාවයිස්සංසු. කම්මෙ අභාවීයිස්සථ, අභාවීයිස්ස ඉච්චාදි.

තථා යො කොච්ඡි පච්ඡි, තමඤ්ඤො “පචාහි පචාහි” ඉච්චෙවං බ්‍රවීති, අථ වා පචන්තං පයොජෙති, පචිතුං වා පයොජෙතිති අත්තෙ චුත්තනයෙන ණ ණයාදයො, අකාරස්සාකාරො වුද්ධි, සෙසං නෙය්‍යං.

සො දෙවදත්තං ඔදනං පාචෙති, පාචෙන්නි. පාචෙසි, පාචෙථ. පාචෙමි, පාචෙම. පාචයති, පාචයන්ති. පාචයසි, පාචයථ. පාචයාමි, පාචයාම. ණාපෙණාපයෙසු පන සො පුරිසො තං පුරිසං ඔදනං පාචාපෙති, පාචාපෙන්නි. පාචාපයති, පාචාපයන්ති.

කම්මෙ සො ඔදනං පාචියති තෙන, පාචයියති, පාචාපියති, පාචාපයියති.

තථා පාචෙතු, පාචයතු, පාචාපෙතු, පාචාපයතු. පාචියනං, පාචියතු, පාචයියනං, පාචයියතු, පාචාපියනං, පාචාපියතු, පාචාපයියනං, පාචාපයියතු. පාචෙය්‍ය, පාචෙය්‍ය, පාචාපෙය්‍ය, පාචාපෙය්‍ය. පාචියෙය්‍ය, පාචියෙය්‍ය. අපාචෙසි, අපාචයි, අපාචාපෙසි, අපාචාපයි. පාචෙස්සති, පාචයිස්සති, පාචාපෙස්සති, පාචාපයිස්සති. අපාචිස්ස, අපාචයිස්ස, අපාචාපිස්ස, අපාචාපයිස්ස ඉච්චාදි.

ගච්ඡන්තං, ගන්තුං වා පයොජෙතිති අත්තෙ ණ ණයාදයො, වුද්ධියං සම්පත්තියං —

“අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ”ති වත්තතෙ.

542. ස්වාදීනං වා.

ස්වාදීනං ධාතුනං අසංයොගන්තානං වුද්ධි හොති වා කාරිතෙති එත්ථ වාග්ගහණෙන වුද්ධි න හොති, වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො.

සො තං පුරිසං ගාමං ගමෙති, ගමයති, ගච්ඡාපෙති, ගච්ඡාපයති. සො ගාමං ගමියති තෙන, ගමයියති, ගච්ඡාපියති, ගච්ඡාපයියති ඉච්චාදි. සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. එවං උපරිපි.

ස්ව ඊභායං, ස්වන්තං පයොජයති, ස්වෙති, ස්වාදීනං වාති න වුද්ධි, ස්වයති, ස්වාපෙති, ස්වාපයති.

“කාරිතෙ”ති වත්තතෙ.

543. ගුහ දුසානං දීසං.

ගුහදුසඉච්චෙනෙසං ධාතුනං සරො දීසමාපජ්ජතෙ කාරිතෙ පරෙ,
වුද්ධාපවාදොයං.

ගුහ සංචරණෙ, ගුහිතුං පයොජයති ගුහයති, ගුහයන්ති. දුස අජ්ජිතිමිහි,
දුස්සන්තං පයොජයති දුසයති, දුසයන්ති ඉච්චාදි.

තථා ඉච්ඡන්තං පයොජයති ඉච්ඡාපෙති, ඉච්ඡාපයති, එසෙති, එසයති.
නියච්ඡන්තං පයොජයති නියාමෙති, නියාමයති. ආසන්තං පයොජයති
ආසෙති, ආසයති, අච්ඡාපෙති, අච්ඡාපයති. ලහන්තං පයොජයති ලාහෙති,
ලාහයති. වචන්තං පයොජයති වාචෙති, වාචයති, වාචාපෙති, වාචාපයති.
එවං වාසෙති, වාසයති, වාසාපෙති, වාසාපයති. වාහෙති, වාහයති,
වාහාපෙති, වාහාපයති. ජීරෙති, ජීරයති, ජීරාපෙති, ජීරාපයති. මාරෙති,
මාරයති, මාරාපෙති, මාරාපයති. දස්සෙති, දස්සයති ඉච්චාදි.

තථා තුදන්තං පයොජයති තොදෙති, තොදයති, තොදාපෙති,
තොදාපයති. පච්ඡන්තං පයොජයති, පච්ඡිතුං වා පච්චෙසෙති, පච්චෙසයති,
පච්චෙසාපෙති, පච්චෙසාපයති. උද්දිසන්තං පයොජයති උද්දිසාපෙති,
උද්දිසාපයති. පහොන්තං පයොජයති පහාචෙති, පහාවයති. සයන්තං
පයොජයති සායෙති, සායයති, සායාපෙති, සායාපයති. එත්ථ එකාරස්ස
ආයාදෙසො, සයාපෙති, සයාපයති, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා
ණාපෙණාපයෙසු ආයාදෙසස්ස රස්සන්තං. නයන්තං පයොජයති
නායාපෙති, නායාපයති. පතිට්ඨන්තං පයොජයති පතිට්ඨාපෙති,
පතිට්ඨාපයති, පතිට්ඨාපෙති වා.

හනන්තං පයොජයතිති අත්ථෙ ණණයාදයො.

“ණමිහි”ති වත්තතෙ.

544. හනස්ස සාතො.

හනඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සාතාදෙසො හොති ණකාරවති කාරිතජ්ජච්චයෙ
පරෙ. සාතෙති, සාතයති, සාතාපෙති, සාතාපයති, “චධො වා සබ්බත්ථා”ති
වධාදෙසෙ වධෙති, වධාපෙති.

ජුහොන්තං පයොජයති ජුහාචෙති, ජුහාවයති. ජහන්තං පයොජයති
ජහාපෙති, ජහාපයති, හාපෙති, හාපයති. දදන්තං පයොජයති දාපෙති,
දාපයති. පිදහන්තං පයොජයති පිධාපෙති, පිධාපයති, පිදහාපෙති,
පිදහාපයති.

රුන්ධන්තං පයොජයති රොධෙති, රොධයති, රොධාපෙති, රොධාපයති. ඡන්දන්තං පයොජයති ඡෙදෙති, ඡෙදයති, ඡෙදාපෙති, ඡෙදාපයති. යුක්තං පයොජයති යොජෙති, යොජයති, යොජාපෙති, යොජාපයති. භුක්තං පයොජයති භොජෙති, භොජයති, භොජාපෙති, භොජාපයති. මුක්තං පයොජයති මොචෙති, මොචයති, මොචාපෙති, මොචාපයති.

දිබ්බන්තං පයොජයති දෙවෙති, දෙවයති. උප්පජ්ජන්තං පයොජයති උප්පාදෙති, උප්පාදයති. බුජ්ඣන්තං පයොජයති බොධෙති, බොධයති. “දාධාන්තො යො ක්වච්චි”ති යකාරාගමො, බුජ්ඣාපෙති, බුජ්ඣාපයති. තුස්සන්තං පයොජයති තොසෙති, තොසයති, තොසාපෙති, තොසාපයති. සම්මන්තං පයොජයති සමෙති, සමයති, සපාදිත්තා න වුද්ධි. කුප්පන්තං පයොජයති කොපෙති, කොපයති. ජායන්තං පයොජයති ජනෙති, ජනයති, සපාදිත්තා න වුද්ධි.

සුඤ්ඤන්තං පයොජයති ධම්මං සාවෙති, සාවයති. පාපුඤ්ඤන්තං පයොජයති පාපෙති, පාපයති.

වික්කිඤ්ඤන්තං පයොජයති වික්කායාපෙති, වික්කායාපයති. ජිනන්තං පයොජයති ජයාපෙති, ජයාපයති. ජානන්තං පයොජයති ඤාපෙති, ඤාපයති. ගණ්හන්තං පයොජයති ගාහෙති, ගාහයති, ගාහාපෙති, ගාහාපයති, ගණ්හාපෙති, ගණ්හාපයති.

විතනන්තං පයොජයති විතානෙති, විතානයති. යො කොචි කරොති, තමඤ්ඤො “කරොහි කරොහි” ඉච්චෙවං බ්‍රවීති, කරොන්තං පයොජයති, කාතුං වා කාරෙති, කාරයති, කාරාපෙති, කාරාපයති ඉච්චාදි.

වොරෙන්නං පයොජයති වොරාපෙති, වොරාපයති. චිත්තෙන්නං පයොජයති චිත්තාපෙති, චිත්තාපයති, පුජෙන්නං පයොජයති පුජාපෙති, පුජාපයති ඉච්චාදි. සබ්බත්ථ සුබොධං.

ධාතුප්පච්චයතො වාපි, කාරිතප්පච්චයා සියුං;
සකාරිතෙහි යුණ්වුනං, දස්සනඤ්ඤෙත්ථ ඤාපකං.

තෙන තිතික්ඛන්තං පයොජයති තිතික්ඛෙති, තිතික්ඛාපෙති. තිතිච්ඡන්තං පයොජයති තිතිච්ඡෙති, තිතිච්ඡයති, තිතිච්ඡාපෙති, තිතිච්ඡාපයති. එවං බ්‍රහ්මක්ඛෙති, බ්‍රහ්මක්ඛයති, බ්‍රහ්මක්ඛාපෙති, බ්‍රහ්මක්ඛාපයති, පබ්බතායන්තං පයොජයති පබ්බතායයති. පුත්තියයති ඉච්චාදිපි සිද්ධං භවති.

ධාතුප්පච්චයන්තනංයො.

සාසනත්ථං සමුද්දිට්ඨං, ආර්‍යාතං සකඛුද්ධියා;
බාහුසච්චබලෙනීදං, චිත්තයන්තු විචක්ඛණා.

භවති තිට්ඨති සෙති, අහොසි ඵ්චමාදංයො;
අකම්මකාති විඤ්ඤෙය්‍යා, කම්මලක්ඛණවිඤ්ඤානා.

අකම්මකාපි හෙත්ථත්ථ-ප්පච්චයන්තා සකම්මකා;
තං යථා භික්ඛු භාවෙති, මග්ගං රාගාදිදුසකන්ති.

ඉති පදරූපසිද්ධියං ආර්‍යාතකණ්ඩො

පට්ඨො.

7. කිබ්බිධානකණ්ඩ

තෙකාලික

කිව්වජ්ජපච්චයන්තනය

අථ ධාතුහියෙව භාවකම්මකත්තුකරණාදිසාධනසහිතං
කිබ්බිධානමාරභීයතෙ.

තත්ථ කිව්වකිතකවසෙන දුට්ඨා හි පච්චයා, තෙසු කිව්වසඤ්ඤාය පඨමං
වුත්තත්තා, කිව්වානමජ්ජකත්තා ච කිව්වජ්ජපච්චයා තාව වුච්චන්තෙ.

භූ සත්තායං, ‘‘භූයතෙ, අභවිත්ථ, භවිස්සතෙ වා දෙවදත්තෙනා’’ති විග්ගහෙ
—

‘‘ධාතුයා කම්මාදිමහි ණො’’ති ඉතො ‘‘ධාතුයා’’ති සබ්බත්ථ
පච්චයාදිට්ඨානෙ වත්තතෙ, ‘‘පරා, පච්චයා’’ති ච අධිකාරො.

545. භාවකම්මෙසු තබ්බානීයා.

භාවකම්මඉච්චෙනෙස්චත්ථෙසු සබ්බධාතුහි තබ්බ අනීයඉච්චෙන පච්චයා
පරා භොන්ති. යොගවිභාගෙන අඤ්ඤත්ථාපි.

තත්ථ —

අකම්මකෙහි ධාතුහි, භාවෙ කිව්වා භවන්ති තෙ;
සකම්මකෙහි කම්මත්ථෙ, අරහසක්කත්ථදීපකා.

තෙ ච —

546. ණාදයො තෙකාලිකා.

තිකාලෙ නියුත්තා තෙකාලිකා, යෙ ඉධ තතියෙ ධාත්වාධිකාරෙ විහිතා
අනිද්දිට්ඨකාලා ණාදයො පච්චයා, තෙ තෙකාලිකා භොන්තිති පරිභාසතො
කාලත්තයෙපි භොන්ති.

සීහගතියා ‘‘ක්චචී’’ති වත්තතෙ.

547. යථාගමමේකාරො.

යථාගමං යථාපයොගං ජීනවචනානුපරොධෙන ධාතුහි පරො ඉකාරාගමො හොති ක්වචි බ්‍යඤ්ජනාදිකෙසු කිව්වකිතකප්පච්චයෙසු, “අඤ්ඤෙසු වා”ති වුද්ධි, “ඔ අව සරෙ”ති අවාදෙසො, “නයෙ පරං යුත්තෙ”ති පරං නෙතබ්බං.

548. තෙ කිව්වා.

යෙ ඉධ වුත්තා තබ්බානීයණ්‍ය තෙය්‍ය රිච්චප්පච්චයා, තෙ කිව්වසඤ්ඤා හොන්තීති වෙදිතබ්බා. තතො “අඤ්ඤෙ කිති”ති වචනතො කිව්වප්පච්චයානමකිතකත්තා නාමබ්‍යපදෙසෙ අසම්පත්තෙ “තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවාතවෙතුනාදීසු වා”ති එත්ථ වග්ගහණෙන නාමබ්‍යපදෙසො, තතො ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති. භාවෙ භාවස්සෙකත්තා එකච්චනමෙව, “සි”න්ති අමාදෙසො. භවිතබ්බං භවතා පඤ්ඤෙන, භවතීයං.

ඉධ බ්‍යඤ්ජනාදිත්තාභාවා අනුවත්තිතක්වච්චග්ගහණෙන ඉකාරාගමාභාවො. භාවෙ කිව්වප්පච්චයන්තා නපුංසකා. කම්මෙ තිලිඬිගා.

කම්මති අභිපුබ්බො, අභිභූයතෙ, අභිභූයිත්ථ, අභිභූයිස්සතෙති අභිභවිතබ්බො කොධො පණ්ඩිතෙන, අභිභවිතබ්බා තණ්හා, අභිභවිතබ්බං දුක්ඛං, එවං අභිභවතීයො, අභිභවතීයා, අභිභවතීයං, පුරිස කඤ්ඤා විත්තසද්දනායෙන නෙතබ්බං, එවං සබ්බත්ථ.

එත්ථ හි —

තබ්බාදිහෙව කම්මස්ස, වුත්තත්තාව පුත්තත්තා;
වත්තබ්බස්ස අභාවා න, දුතියා පඨමා තතො.

ආස උපවෙසතෙ, ආසිගිත්ථ, ආසීයතෙ, ආසිගිස්සතෙති ආසිතබ්බං තයා, ආසනීයං. කම්මෙ උපාසිතබ්බො ගරු, උපාසනීයො.

සී සයෙ, අසීගිත්ථ, සීයතෙ, සීගිස්සතෙති සසිතබ්බං භවතා, සයනීයං, “එ අයා”ති අයාදෙසො, අතිසසිතබ්බො පරො, අතිසයනීයො.

පද ගතිමහි, උප්පජ්ජිත්ථ, උප්පජ්ජතෙ, උප්පජ්ජිස්සතෙති උප්පජ්ජිතබ්බං තෙන, උප්පජ්ජනීයං, එත්ථ ව “කත්තරි”ති අධිකාරං විනා “දිවාදිතො යො”ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන යප්පච්චයො, “තස්ස වචග්ගයකාර”ඉච්චාදිනා වචග්ගො, “පරද්වෙභාවො යානෙ”ති ද්විභාවො, පටිපජ්ජිතබ්බො මග්ගො, පටිපජ්ජනීයො.

බුධ අවගමනෙ, අබුජ්ඣන්ථ, බුජ්ඣනෙ, බුජ්ඣස්සනෙති බුජ්ඣිතබ්බො ධම්මො, බුජ්ඣනීයො.

සු සවණෙ, අසුයිත්ථ, සුයනෙ, සුයිස්සනෙති සොතබ්බො ධම්මො, ඉධ යථාගමග්ගහණෙන ඉකාරාගමාභාවො, සුණිතබ්බො, ‘‘ස්වාදිතො ණු ණා උණා වා’’ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන ණාපච්චයො, සවණීයො.

කර කරණෙ, කරියිත්ථ, කරියති, කරියස්සනිති අත්ථෙ තබ්බා’නීයා.

‘‘අත්තස්ස, කරස්ස, ව, තත්ත’’න්ති ව වත්තනෙ.

549. තුං තු න තබ්බෙසු වා.

කරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස අත්තභූතස්ස රකාරස්ස තකාරත්තං හොති වා තුං තු න තබ්බෙඉච්චෙනෙසු පච්චයෙසු පරෙසු. කත්තබ්බො භවතා ධම්මො, කත්තබ්බා පූජා, කත්තබ්බං කුසලං, තත්තාභාවෙ ‘‘කරොතිස්සා’’ති වත්තමානෙ ‘‘තච්චතුනාදිසු කා’’ති එත්ථ ආදිසද්දෙන තබ්බෙපි කාදෙසො, කාතබ්බං හිතං.

550. රහාදිතො ණ.

රකාර භහාරාද්‍යන්තෙහි ධාතූහි පරස්ස අනානීයාදිනකාරස්ස ණකාරො හොති. ආදිසද්දෙන රමු අපඤ්ඤාදිතොපි.

රහාදිතො පරස්සෙත්ථ, නකාරස්ස අසම්භවා;
අනානීයාදිනස්සෙව, සාමථායායං ණකාරතා.

කරණීයො ධම්මො, කරණාරහොති අත්ථො, කරණීයා, කරණීයං.

හර හරණෙ, හරියතීති හරිතබ්බො, හරණීයො.

ගහ උපාදානෙ, අගස්හිත්ථ, ගස්හති, ගස්හිස්සනිති ගහෙතබ්බො, ‘‘තෙසු වුද්ධි’’තිආදිනා ඉකාරස්සෙකාරො, සඬගණ්හිතබ්බො, ‘‘ගහාදිතො ජ්ජණ්හා’’ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන ණ්හාපච්චයො, හලොපසරලොපාදි, සඬගණ්හණීයො, ගහණීයො.

ආදිග්ගහණෙන රමු කිලායං, රමියිත්ථ, රමියති, රමියස්සනිති රමිතබ්බො, රමණීයො විභාරො.

අප පාපුණනෙ, උණාපච්චයො, පාපියතීති පාපුණිතබ්බො,
 “ගුපාදිනඤ්චා”ති ධාත්වන්තස්ස ලොපො, ද්විත්තඤ්ච, පත්තබ්බො,
 පත්තෙයොයා, පාපුණණියො, පාපණියො.

“අන්තස්ස, චා”ති ච වත්තනෙ.

551. ගම බන හනාදිනං තුංතබ්බාදීසු න.

ගම බන හනඉච්චෙවමාදිනං මකාර නකාරන්තානං ධාතුනමන්තස්ස
 නකාරො හොති චා තුං තබ්බ තචෙ තුන ත්වානත්වාඉච්චෙවමාදීසු
 තකාරාදිප්පච්චයෙසු පරෙසු. අගච්ඡීයිත්ථ, ගච්ඡියති, ගච්ඡීයිස්සතීති
 ගන්තබ්බො මග්ගො, ගමිතබ්බං, ගමතීයං.

බහු අවදාරණෙ, අබඤ්ඤිත්ථ, බඤ්ඤති, බඤ්ඤිස්සතීති බන්තබ්බං
 ආවාටං, බනිතබ්බං, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා බනන්තස්ස ණත්තඤ්ච,
 බණිතබ්බං, බණණියං, බනනීයං චා.

හන භිංසා ගතීසු, අහඤ්ඤිත්ථ, හඤ්ඤතෙ, හඤ්ඤිස්සතෙති හන්තබ්බං,
 හනිතබ්බං, හනනීයං.

මන ඤාණෙ, අමඤ්ඤිත්ථ, මඤ්ඤතෙ, මඤ්ඤිස්සතෙති මන්තබ්බො,
 මනිතබ්බො, යප්පච්චයෙ චවග්ගාදි, මඤ්ඤිතබ්බං, මඤ්ඤනීයං.

පූප් පූජායං, අපූප්චීයිත්ථ, පූප්පියති, පූප්පීයිස්සතීති අත්ථෙ තබ්බානීයා.
 “චුරාදිතො ණ ණයා”ති අකත්තරිපි ණණයා, ඉකාරාගමානීයෙසු
 “සරලොපො”තිආදිනා කාරිතසරස්ස ලොපො, පුප්පෙතබ්බො, පුප්පිතබ්බො,
 පුප්පතීයො භගවා.

“තබ්බානීයා”ති යොගච්චාගෙන කත්තුකරණෙසුපි, යා පාපුණනෙ,
 නියාතීති නියානීකො මග්ගො. ගච්ඡන්තීති ගමනීයා හොගා. නහ සොචෙ,
 නහායති එතෙනාති නහානීයං චුණ්ණං.

“භාවකම්මෙසු”ති අධිකාරො.

552. ණො ච.

භාවකම්මෙසු සබ්බධාතූහි ණාප්පච්චයො හොති, චග්ගහණෙන
 “ඤාතෙයා”න්තිආදීසු තෙයාප්පච්චයො ච.

553. කාරිතං විය ණානුබන්ධො.

අනුබන්ධො අප්පයොගී, ණකාරානුබන්ධො පච්චයො කාරිතං විය දට්ඨබ්බොති කාරිතත්වපදෙසො, “කාරිතානං ණො ලොප”න්ති ණලොපො, “අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ”ති වුද්ධි, ඉකාරාගමො, කත්තබ්බං භාරියං.

හර හරණෙ, අහරිසිත්ථ, හරියති, හරිසිස්සතීති වා හරිතබ්බං භාරියං.

හර හරණෙ, හරිතබ්බං භාරියං.

ලභ ලාභෙ, ලභිතබ්බං ලබ්භං, “යවතං තලන”ඉච්චාදිසුත්තෙ කාරග්ගහණෙන යවතො භකාරස්ස භකාරො, ද්විත්තං.

සාස අනුසිට්ඨිමිහි, සාසිතබ්බො සිස්සො, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ආකාරස්සිකාරො.

වච වියත්තියං වාචායං, ණාප්පච්චයාදිමිහි කතෙ “අන්තානං, ණානුබන්ධෙ”ති ච වත්තතෙ.

554. කථා වජානං.

වජඉච්චෙතෙසං ධාත්වන්තානං කකාර ගකාරාදෙසා භොන්ති ණකාරානුබන්ධෙ පච්චයෙ පරෙති වස්ස කාදෙසො. වචනීයං වාක්‍යං.

භජ සෙවායං, භජනීයං භාග්‍යං, ජස්ස ගාදෙසො.

වී වයෙ, අවිසිත්ථ, වීයති, වීසිස්සතීති චෙතබ්බං චෙය්‍යං, ඉකාරස්සෙකාරො වුද්ධි, යකාරස්ස ද්විත්තං, විනිපුබ්බො “දො ධස්ස වා”ති සුත්තෙ වග්ගහණෙන වකාරස්ස ඡකාරො, විනිච්ඡෙය්‍යං, විනිච්ඡිතබ්බං, විනිච්ඡනීයං. “කියාදිතො නා”ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන තබ්බානීය තුං තුනා දිසු ච නාපච්චයො, විනිච්ඡිනිතබ්බං, විනිච්ඡිනනීයං.

නී පාපුණතෙ, අනිසිත්ථ, නීයති, නීසිස්සතීති නෙය්‍යො, නෙය්‍යා, නෙය්‍යං. නෙතබ්බං.

ණාග්ගහණං ඡට්ඨියන්තවසෙනානුවත්තතෙ, මණ්ඩුකගතියා අන්තග්ගහණඤ්ච තතියන්තවසෙන.

555. භූතොබ්බ.

භූ ඉච්චෙනස්මා පරස්ස ණාප්පච්චයස්ස සහ ධාත්වන්තෙන අබ්බාදෙසො හොති. හව්තබ්බො හබ්බො, හබ්බො, හබ්බං.

“ණාස්ස, අන්තෙනා”ති ච වත්තතෙ.

556. වද මද ගමු යුජ ගරහාකාරාදීහි

ජ්ජම්මග්ගස්හෙය්‍යාගාරො වා.

වද මද ගමු යුජ ගරහඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි, ආකාරන්තෙහි ච පරස්ස ණාප්පච්චයස්ස ධාත්වන්තෙන සහ යථාක්කමං ජ්ජ ම්ම ග්ග ය්හ ඵ යාඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති වා, ගරස්ස ච ගාරාදෙසො, ගරහස්ස ගරස්සෙව්‍යායං ගාරො. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො.

වද වියත්තියං වාචායං, අවජ්ජිත්ථ, වජ්ජති, වජ්ජිස්සතිති වා වජ්ජං වදනීයං, රස්සත්තං. වජ්ජං දොසො.

මද උම්මාදෙ, අමජ්ජිත්ථ, මජ්ජතෙ, මජ්ජිස්සති ඵතෙනාති මජ්ජං මදනීයං. මදග්ගහණෙන කරණෙපි ණාප්පච්චයො. ගමු සප්ප ගතිමිහි, ගන්තබ්බං ගම්මං.

යුජ යොගෙ, අයුජ්ජිත්ථ, යුජ්ජතෙ, යුජ්ජිස්සතිති යොග්ගං, නියොජ්ජො වා.

ගරහ නින්දායං, අගරය්හිත්ථ, ගරහීයති, ගරහීයිස්සතිති අත්ථෙ ණාප්පච්චයො, තස්සිමිනා ධාත්වන්තෙන සහ ය්හාදෙසො, ගරස්ස ගාරාදෙසො ච, ගාරය්හො, ගාරය්හා, ගාරය්හං, ගරහණීයං.

ආදිසද්දෙන අඤ්ඤෙපි දමජහන්තා ගය්හන්තෙ. ගද වියත්තියං වාචායං, ගජ්ජතෙ, ගදනීයං වා ගජ්ජං. පද ගතිමිහි, පජ්ජනීයං පජ්ජං ගාථා. බාද හක්ඛණෙ, බජ්ජතෙති බජ්ජං බාදනීයං. දමු දමනෙ, අදම්මිත්ථ, දම්මතෙ, දම්මිස්සතිති දම්මො දමනීයො. භුජ පාලනබ්‍යවහරණෙසු, අභුජ්ජිත්ථ, භුජ්ජති, භුජ්ජිස්සතිති හොග්ගං, හොජ්ජං වා, කාරග්ගහණෙන යස්ස ජකාරො. ගහෙනබ්බං ගය්හම්චිවාදි.

ආකාරන්තතො පන දා දානෙ, අදීයිත්ථ, දීයති, දීයිස්සතිති අත්ථෙ ණාප්පච්චයො, තස්සිමිනා ධාත්වන්තෙන ආකාරෙන සහ ඵය්‍යාදෙසො, දෙය්‍යං, දාතබ්බං. අනීයෙ “සරලොපො”තිආදිනා පුබ්බසරස්ස ලොපෙ සම්පත්තෙ තත්ථෙව තුග්ගහණෙන නිසෙධෙත්වා “සරා සරෙ ලොප”න්ති ආකාරෙ ලුත්තෙ පරසරස්ස දීසො, දානීයං.

පා පානෙ, අපිසිත්ථ, පියති, පියිස්සතීති පෙය්‍යං, පාතබ්බං, පානීයං. හා වාගෙ, අහිසිත්ථ, හීයති, හීයිස්සතීති හෙය්‍යං, හාතබ්බං, හානීයං. මා මානෙ, අමිසිත්ථ, මීයති, මීයිස්සතීති මෙය්‍යං, මාතබ්බං, මිනිතබ්බං, මෙතබ්බං වා. ඤා අවබොධනෙ, අඤ්ඤායිත්ථ, ඤායති, ඤායිස්සතීති ඤෙය්‍යං, ඤාතබ්බං, ඤාතෙය්‍යං. “ඤාස්ස ජා ජං නා”ති ජාදෙසෙ “කියාදිතො නා”ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන නාපච්චයො, ඉකාරාගමො ච, ජානිතබ්බං, විජානනීයං. බ්‍යාපකථනෙ, සඬ්ඛ්‍යාතබ්බං, සඬ්ඛෙය්‍යං ඉච්චාදි.

557. කරමිහා රිච්ච.

කරධාතුතො රිච්චජ්ජච්චයො හොති භාවකම්මෙසු.

558. රමිහි රන්තො රාදි නො.

රකාරානුබන්ධෙ පච්චයෙ පරෙ සබ්බො ධාත්වන්තො රාදි පච්චයරකාරමරියාදො නො හොති, ලොපමාපජ්ජතෙති අත්ථො. රන්තොති එත්ථ රකාරො සන්ධිජො, කත්තබ්බං කිච්චං. “රිච්චා”ති යොගවිභාගෙන හරාදිතොපි රිච්චජ්ජච්චයො, යථා, හරියතීති හච්චො, සරලොපො. ඉ ගතිමිහි, පති එතබ්බො පටිච්චො.

559. පෙසාතිසග්ගපත්තකාලෙසු කිච්චා.

පෙස අතිසග්ග පත්තකාලඉච්චෙතෙස්ථත්ථෙසු කිච්චජ්ජච්චයා හොන්ති. පෙසනං නාම “කත්තබ්බමිදං භවතා”ති ආණාපනං, අජ්ඣෙසනඤ්ච. අතිසග්ගොනාම “කිමිදං මයා කත්තබ්බ”න්ති පුට්ඨස්ස වා “පාණො න භන්තබ්බො”තිආදිනා පටිපත්තිදස්සනමුඛෙන වා කත්තබ්බස්ස අනුඤ්ඤා. පත්තකාලො නාම සම්පත්තසමයො යො අත්තනො කිච්චකරණසමයමනුපපරික්ඛිත්වා න කරොති, තස්ස සමයාරොවනං, න තත්ථ අජ්ඣෙසනමත්ථිති. තෙ ච “භාවකම්මෙසු කිච්චත්තක්ඛත්ථා”ති චුත්තත්තා භාවකම්මෙස්ථෙව භවන්ති.

පෙසනෙ තාව – කරියතු භවතා කම්මන්ති අත්ථෙ ඉමිනා තබ්බානීයා, සෙසං චුත්තනයමෙව, කත්තබ්බං කම්මං භවතා, කරණීයං කිච්චං භවතා.

අතිසග්ගෙ භුජ්ජතු භවතාති අත්ථෙ තබ්බාදි, “අඤ්ඤෙසු වා”ති වුද්ධි.

“තස්සා”ති වත්තතෙ.

560. භූජාදීනමන්තො නො ද්වි ව.

භූජඉච්චෙවමාදීනං ජකාරාදිඅන්තානං ධාතුනමන්තො නො හොති, පරස්ස කිච්චකිතකප්පච්චයතකාරස්ස ව ද්වෙභාවො හොති. හොත්තබ්බං හොජනං භවතා, හොජනීයං හොජ්ජං භවතා.

ඉකාරාගමයුත්තකකාරෙ පන – “නමකරානමන්තානං නියුත්තතමිහි”ති එත්ථ “අන්තානං නියුත්තතමිහි”ති යොගවිභාගෙන ධාත්වන්තලොපාදිනිසෙධො, “රුධාදිතො නිග්ගහිතපුබ්බ”න්ති විනාධිකාරයොගවිභාගෙන, “නිග්ගහිතඤ්චා”ති වා නිග්ගහිතාගමො, භුඤ්ජිතබ්බං තයා, යුඤ්ජිතබ්බං.

සමයාරොචනෙ පන – ඉ අජ්ඣයනෙ අධිපුබ්බො, අධීයනං භවතාති අත්ථෙ තබ්බානීයාදි, ඉකාරාගමවුද්ධිඅයාදෙසඅජ්ඣාදෙසා ව, ණ්‍යප්පච්චයෙ තු වුද්ධි, යකාරස්ස ද්විත්තඤ්ච, අජ්ඣයිතබ්බං, අජ්ඣෙය්‍යං භවතා, අජ්ඣයනීයං භවතා, අවස්සං කත්තබ්බන්ති වාක්‍යො පන “කිච්චා”ති අධිකිච්ච “අවස්සකාධමිණෙසු ණි වා”ති අවස්සකාධමිණත්ථෙ ව තබ්බාදයො, කත්තබ්බං මෙ භවතා ගෙහං, කරණීයං, කාරියං. එවං දාතබ්බං මෙ භවතා සතං, දානීයං, දෙය්‍යං.

ධර ධාරණෙ, චුරාදිත්තා ණෙණයා, වුද්ධි, ඉකාරාගමො ව, ධාරෙතබ්බං, ධාරයිතබ්බං ඉච්චාදි.

“නුදාදිහි යුණ්චුනමනානනාකානනකා සකාරිතෙහි වා”ති සකාරිතෙහිපි යුණ්චුනමාදෙසවිධානතොයෙව ධාතුප්පච්චයන්තතොපි කිච්චකිතකප්පච්චයා භවන්තීති ද්විධ්විබ්බො. තෙන තිතික්ඛාපීයතීති තිතික්ඛාපෙතබ්බො. එවං තිකිච්ඡාපෙතබ්බො තිකිච්ඡාපනීයො. අභාවිසිත්ථ, භාවීයති, භාවිසිස්සතීති භාවෙතබ්බො මග්ගො. භාවයිතබ්බො, භාවනීයො, භාවනීයං, භාවනීයා, අකාරිසිත්ථ, කාරීයති, කාරිසිස්සතීති කාරෙතබ්බං, කාරයිතබ්බං, කාරාපෙතබ්බං, කාරාපයිතබ්බං, කාරාපනීයමිච්චාදි ව සිද්ධං භවති.

කත්තබ්බං කරණීයඤ්ච, කාරියං කිච්චමිච්චපි;
කාරෙතබ්බං තථා කාරා-පෙතබ්බං කිච්චසඬිගහො.

කිච්චප්පච්චයන්තනොයො.

තෙකාලික

කිතකප්පච්චයන්තනය

ඉදානි කිතකප්පච්චයා වුච්චන්තෙ.

කර කරණෙ, පුරෙ විය ධාතුසඤ්ඤාදි.

කුම්භඉච්චුපපදං, තතො දුතියා.

“කුම්භං කරොති, අකාසි, කරිස්සතී”ති වා විග්ගහෙ –

“පරා, පච්චයා”ති ච වත්තතෙ.

561. ධාතුයා කම්මාදිමිහි ණො.

කම්මස්මිං ආදිමිහි සති ධාතුයා පරො ණප්පච්චයො හොති.

සො ච –

562. අඤ්ඤෙ කිත.

තතියෙ ධාත්වාධිකාරෙ විහිතා කිච්චෙහි අඤ්ඤෙ පච්චයා කිතිච්චෙව සඤ්ඤා හොන්තීති කිතසඤ්ඤා කතා.

563. කත්තරි කිත.

කත්තරි කාරකෙ කිතපච්චයො හොතීති නියමතො කත්තරි භවති, සො ච “ණාදයො තෙකාලිකා”ති වුත්තත්තා කාලත්තයෙ ච හොති. පුරෙ විය කාරිතත්වපදෙසණලොපවුද්ධියො, පච්චයන්තස්සාලිඨගත්තා ස්වාදිමිහි අසම්පත්තෙ “තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවාතචෙතුනාදීසු වා”ති කිතකත්තත්තා නාමංච කතෙ ස්වාද්වූප්පත්ති, තතො කුම්භං කරොතීති අත්ථෙ “අමාදයො පරපදෙහි”ති දුතියාතප්පුරිසසමාසො, “නාමාන”න්තිආදිනා සමාසසඤ්ඤා, “තෙසං විහත්තියො ලොපා වා”ති විහත්තිලොපො, “පකති චස්ස සරන්තස්සා”ති පකතිභාවො, පුන සමාසත්තා නාමමිච කතෙ ස්වාද්වූප්පත්ති.

සො කුම්භකාරො, තෙ කුම්භකාරා ඉච්චාදි. ඉත්ථියං කුම්භකාරී, කුම්භකාරියො ඉච්චාදි, තථා කම්මං කරොතීති කම්මකාරො. එවං මාලාකාරො, කට්ඨකාරො, රථකාරො, සුවණ්ණකාරො, සුත්තකාරො, වුත්තිකාරො, ටිකාකාරො.

ගහ උපාදානෙ, පත්තං අගණ්හි, ගණ්හානි, ගණ්හිස්සතීති වා පත්තග්ගාහො. එවං රස්මිග්ගාහො, රජ්ජුග්ගාහො.

වෙ තන්තසන්තානෙ, තන්තං අවායි, වායති, වායිස්සතීති වා තන්තවායො,
 “තෙ ආවායා කාරිතෙ”ති ආයාදෙසො, වාකො පනෙත්ථ “තෙ ආවායා”ති
 යොගවිභාගෙන ආයාදෙසො. එවං තුන්තවායො.

මා පරිමාණෙ, ධඤ්ඤං අමිති, මිනාති, මිනිස්සතීති වා අත්ථෙ ණප්පච්චයෙ
 කතෙ —

“ණමිහී”ති වත්තතෙ.

564. ආකාරන්තානමායො.

ආකාරන්තානං ධාතුනං අන්තස්ස ආයාදෙසො හොති ණකාරානුබන්ධෙ
 පච්චයෙ පරෙ, සරලොපාදි. ධඤ්ඤමායො. එවං දානං දදාතීති දානදායො.

කමු කන්තිමිහි, ධම්මං අකාමයි, කාමයති, කාමයිස්සතීති වා ධම්මකාමො
 පුරිසො, ධම්මකාමා කඤ්ඤා, ධම්මකාමං චිත්තං. එවං අත්ථකාමො,
 හිතකාමො, සුඛකාමො, ධම්මං පාලෙතීති ධම්මපාලො ඉච්චාදි.

දමු දමනෙ, “අරිං අදමි, දමෙති, දමිස්සතී”ති විග්ගහෙ “ධාතුයා”ති
 අධිකාරො, “කම්මාදිමිහී”ති ව වත්තතෙ.

565. සඤ්ඤායමනු.

කම්මුපපදෙ ආදිමිහි සති සඤ්ඤායං ගම්‍යමානායං ධාතුයා අප්පච්චයො
 හොති, උපපදන්තෙ නුකාරාගමො ව. එත්ථ ව “නු නිග්ගහීතං පදන්තෙ”ති
 සුත්තෙ “පදන්තෙ”ති වචනතො උපපදන්තෙයෙව නුකාරාගමො හොතීති
 දට්ඨබ්බං. “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා උකාරලොපො. අයං පන න්වාගමො සමාසං
 කත්වා උපපදවිභත්තිලොපෙ කතෙයෙව හොතීති වෙදිතබ්බං.

566. නු නිග්ගහීතං පදන්තෙ.

උපපදභූතනාමපදන්තෙ වත්තමානො නුකාරාගමො නිග්ගහීතමාපජ්ජතෙ,
 නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං, සෙසං සමං, වුද්ධාභාවොව විසෙසො, අරින්දමො
 රාජා.

තථා තර තරණෙ, වෙස්සං තරතීති වෙස්සන්තරො, තණ්හං කරොති
 හිංසතීති තණ්හඬිකරො භගවා. එවං මෙධඬිකරො, සරණඬිකරො, දීපඬිකරො.

“ආදිමිහි, අ”ඉති ව වත්තතෙ.

567. පුරෙ දදා ව ඉං.

පුරසද්දෙ ආදිමිහි සති “දද දානෙ” ඉච්චෙතාය ධාතුයා අප්පච්චයො හොති, පුරසද්දෙ අකාරස්ස ඉඤ්ච හොති. එත්ථ ව “තදනුපරොධොනා” ති පරිභාසනො පුරසද්දන්තස්සෙව ඉං හොතීති දට්ඨබ්බං. ණාදීනං තෙකාලිකත්තෙපි උපපදත්ථවිසෙසෙන අතීතෙයෙවායමප්පච්චයො හොතීති දට්ඨබ්බං. පුරෙ දානං අදදීති පුරින්දොදො සක්කො. ඉධාපි විහත්තිලොපෙ කතෙයෙව ඉංආදෙසො.

“කම්මාදිමිහි, අ” ඉති ව වත්තතෙ.

568. සබ්බතො ණ්චු ත්වාචි වා.

සබ්බතො ධාතුතො කම්මාදිමිහි වා අකම්මාදිමිහි වා සති අ ණ්චු තු ආචී ඉච්චෙතෙ වත්තාරො පච්චයා හොන්ති. වාග්ගහණං “අකම්මාදිමිහි වා” ති විකප්පනත්ථං.

අප්පච්චයෙ තාව — ධර ධාරණෙ, ධම්මං අධරි, ධරති, ධරිස්සතීති වා ධම්මධරො. එවං විනයධරො. තථා තං කරොතීති තක්කරො, ද්විත්තං. එවං භිතකරො, දිවසකරො, දිනකරො, දිවාකරො, නිසාකරො, ධනුං ගණ්භාතීති ධනුග්ගහො. එවං කටග්ගහො, සබ්බකාමං දදාතීති සබ්බකාමදොදො, සබ්බදොදො.

ආතො පන — අන්තං අදාසි, දදාති, දදිස්සතීති අන්තදො. එවං ධනදො, සච්චං සන්දහතීති සච්චසන්ධො. පා පානෙ, මජ්ජං පිවතීති මජ්ජපො. තා පාලනෙ, ගවං සද්දං තායතීති ගොත්තං. එවං කත්තරි.

අකම්මාදිමිහි පන “යස්මා දපෙති” ති සුත්තෙ භයග්ගහණෙන සෙසසාධනෙපි අප්පච්චයො.

නී පාපුණතෙ විපුබ්බො, විනෙසි, විනෙති, විනෙස්සති එතෙන, එත්ථාති වා විනයො, “අඤ්ඤෙසු වා” ති වුද්ධි, අයාදෙසො ව, නයනං නයො. සි සෙවායං නිපුබ්බො, නිස්සිගිත්ථ, නිස්සිගති, නිස්සිගිස්සතීති වා නිස්සයො. සි සයෙ, අනුසයි, අනුසෙති, අනුසෙස්සතීති වා අනුසයො.

ඉ ගතිමිහි පතිපුබ්බො, පටිච්ච එකස්මා ඵලමෙතීති පච්චයො, සමුදයො. වී වයෙ, විනිවිජ්ජයතෙ අනෙත, විනිවිජ්ජයනං වා විනිවිජ්ජයො, උච්චයනං උච්චයො, සඤ්චයො, ධම්මං විචිනාතීති ධම්මවිචයො. බී බයෙ, බයනං බයො. ජී ජයෙ, විජ්ජයනං විජ්ජයො, ජයො. කී දබ්බවිනිමයෙ, වික්කයනං වික්කයො, කයො. ලී සිලෙසනෙ, අල්ලියති එත්ථාති ආලයො, ලයො. එවං ඉවණ්ණන්තතො.

ආසුණන්තිති අස්සවා, අවාදෙසො, පටිස්සවනං පටිස්සවො. සු ගතිමහි, ආහවග්ගා සවන්තිති ආසවා. රු සද්දෙ, රවතීති රවො. භවතීති භවො. පභවති එතස්මාති පභවො. ලු ඡෙදනො, ලවනං ලවො. එවං උචණ්ණන්තනො.

නිග්ගණ්හාති, නිග්ගහණං වා නිග්ගහො, පග්ගහො, සඬිගණ්හාති තෙන, සඬිගහණං වා සඬිගහො. වර වරණං, සංවරණං සංවරො. දර ආදරො, ආදරණං ආදරො. ආගච්ඡති, ආගමනන්ති වා ආගමො, ආගමීයන්ති එත්ථ, එතෙන වා අත්ථාති ආගමො පරියන්ති. සජ්ජතීති සජ්ජො. දිබ්බතීති දෙවො. කමු පදවික්ඛෙපෙ, පක්කමනං, පක්කමතීති වා පක්කමො. එවං වික්කමො.

වර වරණං, වතෙ වරතීති වතවරො, කාමො අවචරති එත්ථාති කාමාවචරො ලොකො, කාමාවචරා සඤ්ඤා, කාමාවචරං චිත්තං. ගාවො වරන්ති එත්ථාති ගොවරො, ඡට්ඨිතජ්ජුරිසො.

පාදෙන පිවතීති පාදපො. එවං කච්ඡපො, තතියාතජ්ජුරිසො.

රුහ ජනනො, සිරස්මිං රුහතීති සිරොරුහො, ගුහායං සයතීති ගුහාසයං චිත්තං. එවං කුච්ඡිසයා වාතා. යා ගතීතිවත්තිමහි, පබ්බතෙ අට්ඨාසි, තිට්ඨති, යස්සතීති වා පබ්බතට්ඨො පුරිසො, පබ්බතට්ඨා නදී, පබ්බතට්ඨං ඔසධං. එවං ඵලට්ඨං, ජලට්ඨං, සත්තමීතජ්ජුරිසො.

569. ගහස්සුපට්ඨස්සෙ වා.

ගහඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස උපට්ඨස්ස එත්තං හොති වා, උපට්ඨාති අන්තක්ඛරතො පුබ්බක්ඛරස්ස පරසමඤ්ඤා, ගය්හතීති ගෙහං, ගහං වා.

ණ්වුප්පච්චයෙ රථං කරොතීති අත්ථෙ ණ්වුප්පච්චයො, සො ව “අඤ්ඤෙ කිත”ති කිතසඤ්ඤත්තා “කත්තරි කිත”ති කත්තරියෙව භවති, තතො කාරිතඛ්‍යපදෙස ණලොපවුද්ධියො.

570. අනකා යුණ්වුනං.

යුණ්වුඉච්චෙතෙසං පච්චයානං අන අකඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්තීති අකාදෙසො. සෙසං කුම්භකාරසද්දසමං, රථකාරකො. තථා අන්තං දදාතීති අන්තදායකො, “ආකාරන්තානමායො”ති ආයාදෙසො, “ඉත්ථීයමතො ආපච්චයො”ති ආපච්චයො, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා අකාරස්ස ඉකාරො, අන්තදායිකා කඤ්ඤා, අන්තදායකං කුලං. ලොකං නෙතීති ලොකනායකො, විනෙති සත්තෙති විනායකො, “තෙ ආවායා කාරිතෙ”ති ආයාදෙසො.

අකම්මුපපදෙ කරොතීති කාරකො, කාරිකා, කාරකං. දදාතීති දායකො, දායිකා, දායකං. නෙතීති නායකො, නායිකා, නායකං. භගවතො ඔවාදානුසාසනිං අසුණි, සුණාති, සුණිස්සතීති වා සාවකො, සාවිකා, ආවාදෙසො. ලුනාතීති ලාවකො. පු පවනෙ, පුනාතීති පාවකො, භවතීති භාවකො, උපාසතීති උපාසකො, උපාසිකා. ගණ්හාතීති ගාහකො.

පවතීති පාවකො. අයජි, යජති, යජිස්සතීති වා යාජකො. එත්ථ හි “කගා වජාන”න්ති වජානං කගත්තෙ සම්පත්තෙ -

571. න කගත්තං වජාණ්ඩුමිහි.

ධාත්වන්තභූතා චකාරජකාරා කකාර ගකාරත්තං නාපජ්ජන්තෙණ්ඩුජ්ජව්වයෙ පරෙති පටිසිද්ධත්තා න භවති.

ජන ජනනෙ, ජනෙතීති ජනකො, ජනිකා, “සට්ඨිනං වා”ති එත්ථ වාග්ගහණෙන වුද්ධි න භොති. එවං ඛනතීති ඛනකො, සමෙතීති සමකො, ගමෙතීති ගමකො, දමෙතීති දමකො, අහති, හන්ති, හනිස්සතීති වා වධකො, “වධො වා සබ්බත්ථා”ති හනස්ස වධාදෙසො, හන්තීති යාතකො, “හනස්ස සාතො”ති ණ්ඩුමිහි සාතාදෙසො, ගාවො හනතීති ගොසාතකො, රුන්ධතීති රුන්ධකො, නිග්ගහීතාගමො, සංයොගන්තත්තා න වුද්ධි භොති. එවං භුඤ්ජතීති භුඤ්ජකො, කිණාතීති කායකො, පාලෙතීති පාලකො, පුජෙතීති පුජකො.

572. නුදාදීහි යුණ්ඩුනමනානනාකානනකා සකාරිතෙහි ව.

නුදාදීහි ධාතුහි, සකාරිතෙහි ව ධාතුහි පරෙසං යුණ්ඩුජ්ජව්වයානං යථාක්කමං අන ආනන අක ආනනකඉච්චෙතෙ ආදෙසා භොන්ති.

එත්ථ හි -

සකාරිතෙහි යුණ්ඩුනං, කාරියස්ස විධානතො;
කිච්චකිත්ථම්භවො ධාතු-ජ්ජව්වයෙහිපි වෙදියො.

නුද ඛෙපෙ පපුබ්බො, පනුදි, පනුදති, පනුදිස්සතීති වා අත්ථෙ ණ්ඩුජ්ජව්වයො, තස්සිමිනා අකාදෙසො, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා නුදිස්ස දීසො, පනුදකො.

සුද පග්ගරණෙ, සුදතීති සුදකො. ඤා අවබොධනෙ, අඤ්ඤාසි, ජානාති, ජානිස්සතීති වා අත්ථෙ ණ්ඩුජ්ජව්වයො, තස්සානෙන ආනනකාදෙසො, “ඤාස්ස ජාජනා”ති ජාදෙසො, සරලොපාදි, ජානනකො.

සකාරිතෙහි පන ආණ පෙසනෙ, ආණාපෙසි, ආණාපෙති, ආණාපෙස්සතීති වා අත්ථෙ “සබ්බතො ඤ්චුත්ථාවී වා”ති ඤ්චුප්පච්චයො, තස්සිමිනා අකාදෙසො, සරලොපාදි, ආණාපකො, සඤ්ඤාපෙතීති සඤ්ඤාපකො, සඤ්ජානනකො, එත්ථ ආනනකාදෙසො, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා කාරිතලොපො. තථා දාපෙතීති දාපකො, “අනකා යුණ්චුන”ති අකාදෙසො, පතිට්ඨාපෙතීති පතිට්ඨාපකො, නිබ්බානං සම්පාපෙතීති නිබ්බානසම්පාපකො, කාරාපෙතීති කාරාපකො, කාරාපිකා ඉච්චාදි.

තුප්පච්චයෙ අකාසි, කරොති, කරස්සතීති වා අත්ථෙ “සබ්බතො ඤ්චුත්ථාවී වා”ති තුප්පච්චයො, සො ච කිතසඤ්ඤත්තා ඤ්චුප්පච්චයො විය සබ්බත්ථ කත්තරියෙව භවති.

“අන්තස්සා”ති වත්තතෙ.

573. කරස්ස ච තත්තං තුස්මිං.

කරඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස අන්තස්ස රකාරස්ස තකාරත්තං භොති තුප්පච්චයෙ පරෙ. වසද්දෙන භරාදිනඤ්ච, තතො නාමමිච කතෙ ස්‍යාදුප්පත්ති, “සත්ථුපිතාදිනමා සිස්මිං සිලොපො වා”ති ආත්තං, සිලොපො, තස්ස කත්තා තක්කත්තා, ඡට්ඨිසමාසො. තථා භරතීති භත්තා.

භර භරණෙ, භරතීති භත්තා, භින්දතීති භෙත්තා, භෙදිතා වා, ඡින්දතීති ඡෙත්තා, දදාතීති දාතා, භොජනස්ස දාහා භොජනදාතා, සන්දහතීති සන්ධාතා, අවචි, වචති, වක්ඛතීති වා වත්තා, “භුජාදිනමන්තො නො ද්වි වා”ති ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච, භුඤ්ජතීති භොත්තා, අබුජ්ඣි, බුජ්ඣති, බුජ්ඣස්සතීති වා බුජ්ඣිතා, යකාරිකාරාගමා, ජානාතීති ඤාතා, ජිනාතීති ජෙතා, සුණාතීති සොතා, ගණ්හාතීති ගහෙතා, භවතීති භවිතා, සරතීති සරිතා, ගච්ඡතීති ගන්තා. “ගම ඛන භනාදිනං තුං තබ්බාදිසු න”ඉති ධාත්වන්තස්ස නත්තං. එවං ඛනතීති ඛන්තා, භනතීති භන්තා, මඤ්ඤතීති මන්තා, පාලෙතීති පාලෙතා, පාලයිතා.

කාරිතෙ භාවෙතීති භාවෙතා, භාවයිතා. එවං සාරොතා, සාරයිතා, දාපෙතා, දාපයිතා, භාපෙතා, භාපයිතා, නිරොධෙතා, නිරොධයිතා, බොධෙතා, බොධයිතා, ඤාපෙතා, ඤාපයිතා, සාවෙතා, සාවයිතා, ගාහෙතා, ගාහයිතා, කාරෙතා, කාරයිතා, කාරාපෙතා, කාරාපයිතා ඉච්චාදි.

ආචීපච්චයෙ දිස පෙක්ඛනෙ, භයං අපස්සි, පස්සති, පස්සිස්සතීති වා අත්ථෙ ආචීපච්චයො, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා දිසස්ස දස්සාදෙසො, භයදස්සාවී,

භයදස්සාවිනෝ ඉච්චාදි දණ්ඩිව නෙය්‍යං. ඉත්ථීයං භයදස්සාවිනී. නපුංසකෙ භයදස්සාවි චිත්තං.

සාස අනුසිට්ඨිමිති, සදෙවකං ලොකං දිට්ඨධම්මිකාදිවසෙන සාසතීති අත්ථෙ

574. සාසාදීහි රත්ථු.

සාසඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි රත්ථුප්පච්චයො හොති.

“රමිහි රත්තො රාදි නො”ති රාදිලොපො, සරලොපාදි, නාමඛ්‍යපදෙසො, ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති, ආත්තං, සිලොපො. සත්ථා, සත්ථාරො.

පා රක්ඛණෙ, පුත්තං පාතීති අත්ථෙ —

575. පාදිනො රිතු.

පාඉච්චෙවමාදිනො ධාතුග්ගණනො රිතුප්පච්චයො හොති, රාදිලොපො සරලොපාදි. පිතා. ධර ධාරණෙ, මාතාපිතුහි ධරීයතීති ධිතා, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ඉකාරස්ස දීසො.

මාන පුජායං, ධම්මෙන පුත්තං මානෙතීති අත්ථෙ —

576. මානාදීහි රාතු.

මාන භාසඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි රාතුප්පච්චයො හොති, රාදිලොපො, මාතා. භාස වියත්තියං වාචායං, පුබ්බෙ භාසතීති භාතා ඉච්චාදි.

විස පචෙසනෙ පපුබ්බො, පාවිසි, පවිසති, පවිසිස්සතීති වා අත්ථෙ —

577. විස රූප පදාදිනො ණ.

විස රූප පදඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි පරො ණප්පච්චයො හොතීති ණප්පච්චයො. සො ච කිතසඤ්ඤත්තා කත්තරි භවති, කාරිතඛ්‍යපදෙසණලොප වුද්ධියො, පචෙසො.

තථා රූප රොගෙ, අරුපී, රූපති, රූපීස්සතීති වා රොගො, “කගාචජාන”න්ති ජකාරස්ස ගකාරො, උප්පජ්ජතීති උප්පාදො. චුස චුසනෙ, අචුසි, චුසති, චුසිස්සති, චුසන්ති වා තෙන සම්පයුත්තාති එස්සො, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා චුසස්ස එස්සො, සංයොගන්තත්තා න වුද්ධි. භවතීති භාවො. උච සමවායෙ, උචතීති ඔකො, චකාරස්ස කකාරො. අය ගතිමිහි, අයි, අයති,

අයිස්සති, අයති වා ඉතොති ආයො. බුධ අවගමනෙ, සම්මා බුජ්ඣතිති සම්බොධො, ආහරතිති ආහාරො, උපහනතිති උපසානො, “හනස්ස සානො”ති සානාදෙසො.

රන්ජ රාගෙ, රන්ජතිති අත්ථෙ ණප්පච්චයො.

578. නිග්ගහිත සංයොගාදි නො.

සංයොගස්මිං ආදිභූතො නකාරො නිග්ගහිතමාපජ්ජතෙ. නිග්ගහිතස්ස වග්ගන්තත්තං, ජකාරස්ස ගත්තං, රඬිගො.

579. ණම්හි රන්ජස්ස ජො භාවකරණෙසු.

රන්ජඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස අන්තභූතස්ස න්ජස්ස ජකාරාදෙසො හොති භාවකරණඉච්චෙනෙස්වත්ථෙසු විහිතෙ ණකාරවතිජ්ජච්චයෙ පරෙ.

එත්ථ හි –

ණම්හි රන්ජස්ස කරණෙ, ජාදෙසස්ස විධානතො;
අකත්තරිපි විඤ්ඤෙයොයා, කාරකෙ ණස්ස සම්භවොති.

රන්ජන්ති අනෙනාති රාගො, රඤ්ජීයති අනෙනාති වා රාගො, සයං රඤ්ජතිතිපි රාගො. “ණම්හි රන්ජස්ස ජො”ති යොගවිභාගෙන ජකාරො. පජ්ජතෙ අනෙනාති පාදො, පතුජ්ජතෙ අනෙනාති පතොදො, ජරීයති අනෙනාති ජාරො. එවං දාරො. තථා කම්මාදීසු, භුජ්ජතිති හොගො. එවං භාගො, භාරො, ලබ්භතිති ලාභො, වොහරීයතිති වොහාරො, දීයතිති දායො, විභඤ්ඤති එතස්මාති විසානො, විහරන්ති එත්ථාති විහාරො, ආරමන්ති එතස්මීන්ති ආරාමො. එවං පපානො ඉච්චාදි.

“ණ”ඉති වත්තතෙ.

580. භාවෙ ව.

භාවත්ථෙ භාවාහිධෙයො ධාතුහි ණප්පච්චයො හොති. භූයතෙ, භවනං වා භාවො, පච්චතෙ, පවනං වා පාකො, “කගා වජාන”න්ති කාදෙසො.

සිව පග්ගරණෙ, සෙවනං සෙකො. සුච සොකෙ, සොවනං සොකො. වජ් භානිම්හි, අවජ්ජිත්ථ, වජ්ජතෙ, වජ්ජිස්සතෙ, වජනං වා වාගො. යජ් දෙවපුජාසඬ්ඨගතිකරණදානෙසු, ඉජ්ජිත්ථ, ඉජ්ජතෙ, ඉජ්ජිස්සතෙ, යජනං වා යාගො, යුඤ්ජනං යොගො. හජ් සෙවායං, අහජ්ජිත්ථ, හජ්ජතෙ, හජ්ජිස්සතෙ,

හජනං වා භාගො, අරජ්ජිත්ථ, රජ්ජතෙ, රජ්ජිස්සතෙ, රජනං වා රාගො, ජස්ස ගකාරො.

දහ භස්මිකරණෙ, පරිඨය්හිත්ථ, පරිඨය්හති, පරිඨය්හිස්සති, පරිඨය්හනං වාති අත්ථෙ ණප්පච්චයො.

“ණම්හි, වා”ති ව වත්තතෙ.

581. දහස්ස දො උං.

දහඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස දකාරො උත්තමාපජ්ජතෙ ණප්පච්චයෙ පරෙ වා. පරිළාහො, පරිදාහො. හන්ජ අවමද්දතෙ, හඤ්ජනං හඬිගො. සන්ජ සඬිගෙ, සඤ්ජනං සඬිගො, නස්ස නිග්ගහීතං.

පච්චයෙහි සඬිගම්ම කරියති, සඬිබරියති තෙන වාති අත්ථෙ විසරුජපදාදිනා, සඬිබරණන්ති අත්ථෙ “භාවෙ වා”ති වා ණප්පච්චයො.

“ණම්හි”ති වත්තතෙ.

582. පුරසමුපපරිහි කරොතිස්ස බබරා වා තප්පච්චයෙසු ව.

පුර සං උප පරිඉච්චෙනෙහි පරස්ස කරොතිස්ස ධාතුස්ස බ බරඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති වා තප්පච්චයෙ, ණප්පච්චයෙ ව පරෙ. “තප්පච්චයෙසු”ති බහුවචනාදිදෙසෙන තුං ත්වාදීසුපි. ධාත්වාදෙසස්සාපි යානොපවාරෙන ධාතුචොභාරතො “අසංයොගන්තස්ස වුද්ධි කාරිතෙ”ති වුද්ධි, සඬිබාරො. එවං පරික්ඛාරො, පුරෙක්ඛාරො.

වාති කිං? උපකාරො.

ලුහ ගිද්ධිමිහි, ලුබ්භන්ති තෙන, සයං වා ලුබ්භති, ලුබ්භනමත්තමෙව වා තන්ති ලොහො. දුස අජ්ජිතිමිහි, දුස්සන්ති තෙන, සයං වා දුස්සති, දුස්සනමත්තමෙව වා තන්ති දොසො. මුහ චෙචිත්තෙ, මුය්හන්ති තෙන, සයං වා මුය්හති, මුය්හනමත්තමෙව වා තන්ති මොහො ඉච්චාදි කත්තුකරණභාවෙසු යථාරහං යොජෙතබ්බං.

ගහ උපාදාතෙ, ගය්හතීති අත්ථෙ විසරුජපදාදිනා කම්මති ණප්පච්චයො.

583. ගහස්ස සර ණෙ වා.

ගහඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සරාදෙසො හොති වා ණප්පච්චයෙ පරෙ, සරලොපාදි, සරං, සරානි.

වානි කිං? ගණ්භානි, ගහණං වා ගාහො.

සම්භවතීති අත්ථෙ –

584. ක්වි ව.

සබ්බධාතුහි ක්විපච්චයො හොති, සො ව කිතසඤ්ඤත්තා කත්තරි භවති.

585. ක්විලොපො ව.

ක්විනො සබ්බස්ස ලොපො හොති. කිතන්තත්තා නාමමිව කත්වා සායාද්දුප්පත්ති, සිලොපො, සම්භූ. එවං විභවතීති විභූ, අභිභූ, සයම්භූ.

තථා ධූ කම්පනෙ, සන්ධුනාතීති සන්ධු. භා දිත්තිමිහි, විභාතීති විභා, පභාතීති පභා, සභ, සඬගම්ම වා භන්ති, භාසන්ති වා එත්ථාති සභා, සභස්ස සාදෙසො, නිග්ගහිතලොපො ව.

භූජෙන ගච්ඡතීති අත්ථෙ ක්විප්පච්චයො.

586. ධාත්වන්තස්ස ලොපො ක්විමිහි.

ධාත්වන්තස්ස ඛ්‍යඤ්ජනස්ස ලොපො හොති ක්විප්පච්චයෙ පරෙ. ක්විලොපො, භූජගො. එවං උරසා ගච්ඡතීති උරගො, තුරං සිසං තුරිතතුරිතො ගච්ඡතීති තුරගො, බෙ ගච්ඡතීති බගො, විභායසෙ ගච්ඡතීති විභගො, විභාදෙසො, න ගච්ඡතීති අගො, නගො.

බනු අවධාරණෙ සංපුබ්බො, සඬබ්බති, සඬබ්බනති, සඬබ්බනිස්සතීති වා සඬබ්බො. රමු කිළායං, කුඤ්ජෙ රමතීති කුඤ්ජරො. ජන ජනනෙ, කම්මනො ජානොති අත්ථෙ ක්විප්පච්චයො, ධාත්වන්තස්ස ලොපාදි පුරිමසමං, පඤ්චමීතප්පුරිසොව විසෙසො. කම්මපො විපාකො, කම්මජා පටිසන්ධි, කම්මජං රූපං. එවං චිත්තජං, උතුජං, ආභාරජං, අත්තපො පුත්තො. වාරිමිහි ජානො වාරිපො. එවං ටලපො, පඬිකජං, ජලජං, අණ්ඩජං, සිරජං, සත්තමීසමාසො. ද්වික්ඛත්තුං ජානො ද්විපො, පච්ඡා ජානො අනුපො ඉච්චාදි.

විද ඤාණෙ, ලොකං අවෙදීති අත්ථෙ ක්විප්පච්චයො.

“ක්විමිහි”ති වත්තනෙ.

587. විදන්තෙ උභ.

විදධාතුනො අන්තෙ උභාකාරාගමො හොති ක්විමිහි, ක්විලොපො. ලොකවිදු.

දිස පෙක්ඛණේ, ඉමමිච නං අපස්සි, පස්සති, පස්සිස්සතිති, අයමිච දිස්සතිති වා අත්ථෙ ක්චිප්පච්චයො.

“ධාත්වන්තස්ස ලොපො ක්චිමිහි” ති ධාත්වන්තලොපෙ සම්පත්තෙ —

588. ඉයනමකිච්ඡානමන්තස්සරො දීසං ක්චචි දිසස්ස ගුණං දො රං සක්ඛි ව.

ඉම ය න අම්භ කිං එත සමානඉච්චෙනෙසං සබ්බනාමානං උපමානුපපදහාවෙන දිසස්ස ධාතුස්ස ගුණභූතානං අන්තො සරො දීසමාපජ්ජතෙ, දිසඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස අන්තස්ස ස ක්ඛ ඊඉච්චෙනෙ ආදෙසා ව භොන්ති. දිසස්ස දකාරො රකාරමාපජ්ජතෙති ක්චිමිහි ධාත්වන්තස්ස සසද්දාදෙසං කත්වා ක්චිලොපාදිමිහි ව කතෙ ඉඉති නිපාතනෙන ඉමසද්දස්සිකාරෙ, තස්සිමිනා දීසෙ ව කතෙ ස්වාද්වෘත්තී.

ඊදිසො පුරිසො, ඊදිසා කඤ්ඤා, ඊදිසි වා, ඊදිසං චිත්තං. තථා යමිච නං පස්සති, යො විය දිස්සතිති වා යාදිසො, යාදිසා, යාදිසි, යාදිසං. තමිච නං පස්සති, යො විය දිස්සතිති වා තාදිසො, තාදිසා, තාදිසි, තාදිසං. මමිච නං පස්සති, අහං විය යො දිස්සතිති වා මාදිසො, මාදිසා, මාදිසි, මාදිසං, මඉති නිපාතනෙන අම්භසද්දස්ස මසද්දාදෙසො. කිමිච නං පස්සති, කො විය දිස්සතිති වා කිදිසො, කිදිසා, කිදිසි, කිදිසං. එතමිච නං පස්සති, එසො විය දිස්සතිති වා එදිසො, එතාදිසො වා, එදිසා, එදිසි, එදිසං, එඉති නිපාතනෙන එතසද්දස්ස එකාරො. සමානං කත්වා නං පස්සති, සමානො විය දිස්සතිති සාදිසො, සදිසො, සඉති නිපාතනෙන සමානස්ස සාදෙසො, තදන්තස්ස වා දීසො, සාදිසා, සාදිසි, සදිසා, සදිසි, සාදිසං, සදිසං.

දකාරස්ස රකාරාදෙසෙ පන ඊරිසො, යාරිසො, තාරිසො, මාරිසො, කීරිසො, ඵරිසො, සාරිසො, සරිසො. ක්ඛාදෙසෙ ඊදික්ඛො, යාදික්ඛො, තාදික්ඛො, මාදික්ඛො, කිදික්ඛො, එදික්ඛො, සාදික්ඛො, සදික්ඛො. රකාරාදෙසෙ සාරික්ඛො, සරික්ඛො, ඊකාරාදෙසෙ ඊදී, යාදී, තාදී, මාදී, කිදී, එදී, සාදී.

වසද්දෙන තුම්භාදිඋපපදෙපි තුම්භෙ විය දිස්සතිති තුම්භාදිසො, තුම්භාදිසි, ඛන්ධා විය දිස්සන්තිති ඛන්ධාදිසා ඉච්චාදි.

ධර ධාරණේ, අපායෙස්චපතමානෙ අධිගතමග්ගාදිකෙ සත්තෙ ධාරෙති, ධරන්ති තෙනාති වා, සලක්ඛණං ධාරෙති වා, පච්චයෙහි ධරියති වාති අත්ථෙ —

589. ධරාදිහි රම්මො.

ධරඉච්චෙවමාදිහි ධාතුහි රම්මජ්ජච්චයො හොති.

සො ච —

කම්මග්ගහණහො භාව- කම්මෙසුතෙත්ථ වෙදියො;
අකත්තරිපි හොතීති, කාරකෙ රම්මජ්ජච්චයො.

රාදිලොපො, ධම්මො, එවං කරියතීති කම්මං. වර වරණෙ, වම්මං.

සංස පසංසනෙ පපුබ්බො, පියඉච්චුපපදං, පියං පසංසිතුං සීලං යස්සාති වා
පියං පසංසනසීලො, පියං පසංසනධම්මො, පියං පසංසනෙ සාධුකාරීති වා
අත්ථෙ —

590. තස්සිලාදිසු ණිත්ථාවි ව.

සීලං පකති, තස්සිල තද්ධම්ම තස්සාධුකාරීස්ථත්ථෙසු ගම්‍යමානෙසු
සබ්බධාතුහි ණි තු ආච්ඡිඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්තීති කත්තරි ණිපච්චයො,
සංයොගන්තත්තාන වුද්ධි. සෙසං නෙය්‍යං.

පියපසංසි රාජා. අථ වා පියං පසංසි, පසංසති, පසංසිස්සති වා සීලෙන වා
ධම්මෙන වා සාධු වාති පියපසංසි, පියපසංසිනී, පියපසංසි කුලං. බ්‍රහ්මං චරිතුං
සීලං යස්සාති වා බ්‍රහ්මං චරති සීලෙන, ධම්මෙන, සාධු වාති බ්‍රහ්මචාරී,
බ්‍රහ්මචාරිනී, බ්‍රහ්මචාරි. එවං සච්චවාදී, ධම්මවාදී, සීඝයායී, පාපකාරී, මාලාකාරී
ඉච්චාදි.

වසද්දෙන අත්තමානෙපි ණි, පණ්ඩිතං අත්තානං මඤ්ඤතීති පණ්ඩිතමානී
බාලො, බහුස්සුතමානී ඉච්චාදි.

වතු වත්තනෙ පපුබ්බො, පසය්හ පවත්තිතුං සීලං යස්සාති අත්ථෙ ඉමිනා
තුජ්ජච්චයො, පසය්හපවත්තා. අථ වා වච වියත්තියං වාචායං, පසය්හ පවත්තිතුං
සීලමස්සාති පසය්හපවත්තා, පසය්හපවත්තාරො, භුජාදිත්තා
ධාත්වත්තලොපද්විත්තානි, සෙසං කත්තුසමං.

හයං පස්සිතුං සීලං යස්සාති වා හයං දස්සනසීලො, හයං දස්සනධම්මො,
හයං දස්සනෙ සාධුකාරීති වා හයදස්සාවී, හයදස්සාවිනී, හයදස්සාවි චිත්තං. එවං
ආදීනවදස්සාවී.

“තස්සිලාදිසු”ති අධිකාරො.

591. සද්ද කු ධ ව ල ම ශ්ඛත්තං රුවාදීහි යු.

සද්ද කු ධ ව ල ම ශ්ඛත්තං රුවාදීහි ව යුජ්ජව්වයො හොති තස්සිලාදීස්වත්තංසු.

සුස සද්දෙ, සොසිතුං සීලං අස්සාති වා සොසනසීලොති වා අසොසයි, සොසයති, සොසයිස්සති සීලෙන, ධම්මෙන, සාධු වාති අත්තං ඉමිනා යුජ්ජව්වයො, තස්ස “අනකා යුණ්වුන”න්ති අනාදෙසො, “අඤ්ඤෙසු වා”ති වුද්ධි, සො සොසනො, සා සොසනා. භාස වියත්තියං වාචායං, භාසිතුං සීලමස්සාති වා භාසනසීලො, භාසනධම්මො, භාසනෙ සාධුකාරීති වා භාසනො.

කුධ කොපෙ, කුජ්ඣිතුං සීලමස්සාති වා කුජ්ඣනසීලොති වා කොධනො, කොධනා, කොධනං.

රූස රොසෙ, රොසිතුං සීලමස්සාති වා රොසනසීලොති වා රොසනො.

වල කම්පනෙ, වලිතුං සීලං යස්සාති වා වලති සීලෙනාති වා වලනො. කපිවලනෙ, කම්පිතුං සීලං යස්සාති වා අකම්පි, කම්පති, කම්පිස්සති සීලෙනාති වා කම්පනො, ඉකාරානුබන්ධිධාතුසරනො “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා, “නිග්ගහිතඤ්චා”ති වා නිග්ගහිතාගමො. එදි කිඤ්චිවලනෙ, එන්දිතුං සීලං යස්සාති වා එන්දති සීලෙනාති වා එන්දනො.

මඬි භුසායං, මණ්ඩයිතුං සීලං යස්සාති වා මණ්ඩයති සීලෙනාති වා මණ්ඩනො. භුස අලඬිකාරෙ, භුසනසීලොති වා අභුසයි, භුසයති, භුසයිස්සති සීලෙනාති වා භුසනො, භුසනා, භුසනං.

රුව දිත්තිමිහි, අරුවචි, රුවචති, රුවචිස්සති සීලෙනාති වා රොචනො. ජුත දිත්තිමිහි, අජොති, ජොතති, ජොතිස්සති සීලෙනාති වා ජොතනො. වඬිඪ වඬිඪනෙ, වඬිඪිතුං සීලමස්සාති වඬිඪනො ඉච්චාදි.

592. පාරාදිගම්මිහා රු.

පාරාදිලපපදෙහි පරස්මා ගම්ඉච්චෙතස්මා ධාතුමිහා පරො රූපව්වයො හොති තස්සිලාදීස්වත්තංසු කත්තරියෙව. පාරො ආදි යෙසං තෙ පාරාදයො, පාරාදීහි ගම් පාරාදිගම්. රාදිලොපො, භවපාරං ගන්තුං සීලං යස්සාති වා භවපාරං ගමනසීලො, භවපාරං ගමනධම්මො, භවපාරං ගමනෙ සාධුකාරීති වා භවපාරගු, භවපාරගුනො. අන්තං ගමනසීලො අන්තගු. එවං වෙදගු, අද්ධගු.

“රු”ති වත්තතෙ.

593. භික්ඛාදිනො ව.

භික්ඛඉච්චෙවමාදිහි ධාතුහි රූපච්චයො හොති තස්සිලාදිස්ථත්ථෙසු. භික්ඛ යාවනො, භික්ඛිතුං සීලං යස්සාති වා අභික්ඛි, භික්ඛති, භික්ඛිස්සති සීලෙනාති වා භික්ඛනාමම්මොති වා භික්ඛනො සාධුකාරිති වා භික්ඛු, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා රස්සත්තං. ඉක්ඛ දස්සනඬිකෙසු, සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීතිපි භික්ඛු, විජානිතුං සීලං යස්ස, විජානනසීලොති වා විඤ්ඤු, සබ්බං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤු. එවං මත්තඤ්ඤු, ධම්මඤ්ඤු, අත්ථඤ්ඤු, කාලඤ්ඤු, කතඤ්ඤු ඉච්චාදයො.

594. භනත්තාදීනං ණුකො.

භනත්තාදීනං ධාතුනමන්තෙ ණුකප්පච්චයො හොති තස්සිලාදිස්ථත්ථෙසු කත්තරි, අන්තාපෙක්ඛයං ඡට්ඨි, ණුකාරො වුද්ධත්ථො. ආභනනසීලො ආසාතුකො, සාතාදෙසො, සරලොපාදි, කරණසීලො කාරුකො සිජ්ජි. භී භයෙ, භායනසීලො භීරුකො, රකාරාගමො. අව රක්ඛණෙ, ආවුකො පිතා.

595. සංභනඤ්ඤාය වා රො සො.

සංපුබ්බාය භනඉච්චෙත්තාය ධාතුයා, අඤ්ඤාය ව ධාතුයා පරො රජ්ජච්චයො හොති, භනස්ස සො ව. වාග්ගහණං සම්පිණ්ඩනත්ථං, විකප්පනත්ථං වා, තෙන සඬ්ඝාතොතිපි සිද්ධං හොති.

භනස්සෙවායං සො හොති, අභිධානානුරූපතො;
අසංපුබ්බා ව රො තෙන, පටිඝොතිපි සිජ්ඣති.

භන භිංසාගතීසු සං පුබ්බො, සංභනති සමග්ගං කම්මං සමුපගච්ඡති, සම්මදෙව කිලෙසදරථෙ භනතීති වා සඬ්ඝො, රාදිලොපො, සමන්තතො නගරස්ස බාහියෙ ඛඤ්ඤතීති පරිබා, ඉත්ථියං ආපච්චයො, අන්තං කරොතීති අන්තකො මච්චු.

“භාවකම්මෙසු”ති වත්තතෙ.

596. නන්දාදීහි යු.

නන්දඉච්චෙවමාදිහි ධාතුහි පරො යුජ්ජච්චයො හොති භාවකම්මෙසු. “අනකා යුණ්වුන”න්ති යුජ්ජච්චයස්ස අනාදෙසො, නන්ද සමිද්ධිමිති, නන්ද නන්දනො වා. භාවෙ – නන්දියතෙ නන්දනං. කම්මෙ – අනන්දියිත්ථ, නන්දියති, නන්දියස්සති, නන්දිතබ්බත්ති වා නන්දනං වනං, ගය්හති, ගහණියං වා ගහණං, ගණ්හනං වා, වරිතබ්බං වරණං, භූයතෙ භවනං, භූයතෙ භවනං. රුන්ධිතබ්බං රුන්ධනං, රොධනං වා, භුඤ්ජිතබ්බං භුඤ්ජනං, භොජනං වා. බුජ්ඣිතබ්බං

බුජ්ඣනං, බොධනං වා. සුයති, සුති වා සවණං, පාපියතීති පාපුණනං, පාපනං වා, පාලියතීති පාලනං ඉච්චාදි.

“යු”ති වත්තතෙ.

597. කත්තුකරණපදෙසෙසු ව.

කත්තුකරණපදෙසඉච්චෙතෙස්වත්ථෙසු ව සබ්බධාතූහි යුජ්ජව්වයො හොති. එත්ථ ව පදෙසොති අධිකරණකාරකං වුච්චති. කත්තරි තාව – රජං හරතීති රජොහරණං තොයං. ආරමණං විජානාතීති විඤ්ඤාණං, විජානනං වා, ආනනජාදෙසා. සා ගන්ධොපාදානෙ, සායතීති සානං, කෙටි වින්තායං, ක්කායතීති ක්කානං, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ආත්තං.

කරණෙ – කර කරණෙ, කරොති තෙනාති කරණං, යථාසරූපං සද්දා බ්‍යාකරීයන්ති එතෙනාති බ්‍යාකරණං. පුර පුරණෙ, පුරයති තෙනාති පුරණං. දීයති අනෙතාති දානං, පමීයති අනෙතාති පමානං, වුච්චති අනෙතාති වචනං, පනුදති, පනුජ්ජතෙ අනෙතාති වා පනුදනො. සුද පග්ගරණෙ, සුදති, සුජ්ජතෙ අනෙතාති වා සුදනො, සුණාති, සුයති එතෙනාති වා සවණං. ලු ඡෙදනෙ, ලුනාති, ලුයති අනෙතාති වා ලවනං, ලවණං, ලොණං වා. නයති, නීයති එතෙනාති වා නයනං. පු පවනෙ, පුනාති, පුයතෙ අනෙතාති වා පවනො, සමෙති, සමීයති වා පාපං අනෙතාති සමණො, සමණං වා. තථා භාවෙති, භාවීයති එකායාති වා භාවනා. එවං පාවනං, පාවාපනං ඉච්චාදි.

අධිකරණෙ – යා ගතීතිවත්තිමිහි, තිට්ඨති තස්මින්ති යානං. එවං සයනං, සෙනං වා, ආසනං, අධිකරීයති එත්ථාති අධිකරණං.

වසද්දෙන සම්පදානාපාදානෙසුපි – සම්මා පකාරෙන දදාති අස්සාති සම්පදානං, අපෙච්ච එතස්මා ආදදාතීති අපාදානං.

598. සඤ්ඤායං දාධානො ඉ.

සඤ්ඤායං ගම්‍යමානායං දාධාඉච්චෙතෙහි ධාතුහි ඉජ්ජව්වයො හොති, භාවකම්මාදිඅධිකාරෙවායං, සරලොපාදි. දා දානෙ ආපුබ්බො, ආදීයතීතිආදි. එවං උපාදි. ධා ධාරණෙ, උදකං දධාතීති උදධි, තෙසු වුද්ධිලොපාදිනා සඤ්ඤායං උදකස්ස උදාදෙසො. ජලං ධීයතෙ අස්මින්ති ජලධි, වාලානි දධාති තස්මින්ති වාලධි, සන්ධීයති, සන්දධාතීති වා සන්ධි, නිධීයතීති නිධි. එවං විධීයති, විදධාති, විධානං වා විධි, සම්මා, සමං වා චිත්තං ආදධාතීති සමාධි.

599. ඉත්ථියමනියවො වා.

ඉත්ථියං අභිධෙය්‍යායං සබ්බධාතුභි අකාරකියුඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති වා භාවකම්මාදීසු. අප්පච්චයෙ තාව ජර වයොහානිමිති, ජීරති, ජීරණන්ති වා ජරා, “ඉත්ථියමනො ආපච්චයො”ති ආපච්චයො, පට්ඨමිහිජ්ජතිති පට්ඨමිහිදා. පට්ඨජ්ජති එතායාති පට්ඨදා. එවං සම්පදා, ආපදා. උපාදියතිති උපාදා. සඤ්ජානාතිති සඤ්ඤා, පජානාතිති පඤ්ඤා. උපෙක්ඛතිති උපෙක්ඛා. වින්තනං වින්තා. පතිට්ඨානං පතිට්ඨා. සික්ඛ විජ්ජොපාදානෙ, සික්ඛනං, සික්ඛියතිති වා සික්ඛා. එවං භික්ඛා. ක්ක වින්තායං, පරසම්පත්තිං අභිමුඛං ක්කායතිති අභිජ්ඣා, භිතෙසිතං උපට්ඨපෙත්වා ක්කායතිති උපජ්ඣා, උපජ්ඣායො, සම්මා ක්කායති එත්ථාති සජ්ඣා.

ඉසු ඉච්ඡායං, එසනන්ති අත්ථෙ අප්පච්චයො, “ඉසු යමුනමන්තො චිඡො වා”ති ච්ඡාදෙසො, ඉච්ඡා. පුච්ඡ පුච්ඡනෙ, පුච්ඡනං පුච්ඡා, තිකිච්ඡනං තිකිච්ඡා, සසිතුම්ච්ඡා ජිසච්ඡා, තිතික්ඛා, බුහුක්ඛා, පාතුම්ච්ඡා පිපාසා, මණ්ඩුකගතියා වාධිකාරතො වාදෙසාභාවො. ඛ්‍යාපිතුම්ච්ඡා විච්ඡා ඉච්චාදි.

තිජ්පච්චයෙ සම්භවනං සම්භුති. වාධිකාරතො තිජ්පච්චයමිති න වුද්ධි, සවණං සුති, නයනං, නියති එතායාති වා නීති. මන ඤාණෙ, මඤ්ඤතිති මති.

“තෙ, නො, තිමිහි”ති ව වත්තතෙ.

600. ගමබනහනරමාදීනමන්තො.

ගම බන හන රමඉච්චෙවමාදීනං මකාරනකාරන්තානං ධාතුනං අන්තො ඛ්‍යාඤ්ජනො නො හොති තජ්පච්චයෙ, තිමිහි වාති ධාත්වන්තලොපො. ගමනං, ගන්තබ්බාති වා ගති, උපහනනං උපහති, රමන්ති තාය, රමණං වා රති. තනු විත්ථාරෙ, තනනං තති. යමු උපරමෙ, නියමනං නියති. “රමතො, රමති”තිආදීසු පන අකාරඛ්‍යවහිතත්තා න ධාත්වන්තලොපො, භුඤ්ජනං භුත්ති, යුඤ්ජනං යුත්ති, “භුජාදීනමන්තො නො ද්වි වා”ති ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච. සමාපජ්ජනං, සමාපජ්ජතෙති වා සමාපත්ති, සම්පත්ති, “ගුපාදීනඤ්චා”ති ධාත්වන්තලොපද්විත්තාති. “ක්චචි ධාතු”තිආදීනා භාදිතො තිස්ස නි හොති. හානි, ජානි ඉච්චාදි.

යුජ්පච්චයෙ චිත සඤ්චෙනෙන, චෙනයතිති අත්ථෙ යුජ්පච්චයො, අනාදෙසවුද්ධි, ආපච්චයො, චෙනනා. විද අනුභවනෙ, වෙදයතිති වෙදනා. දිසි උච්චාරණෙ, දෙසියතිති දෙසනා, භාවියතිති භාවනා ඉච්චාදි.

“ඉත්ථියං, වා”ති ව වත්තතෙ.

601. කරතො රිටිය.

කරධාතුතො ඉත්ථියමනින්ථියං වා අභිධෙය්‍යායං රිටියජ්ජච්චයො හොති,
රාදිලොපො. කත්තබ්බා කිරියා. කරණීයං කිරියං.

“කත්තරි” ති වත්තනෙ.

602. ජිනො ඉන සබ්බන්ථ.

ජිඉච්චෙතාය ධාතුයා පරො ඉනජ්ජච්චයො හොති සබ්බකාලෙ කත්තරි. ජි
ජයෙ, පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ අජිනි, ජිනාති, ජිනිස්සතිති වා ජිනො.

“ඉනා” ති වත්තනෙ.

603. සුපතො ව.

සුපඉච්චෙතාය ධාතුයා ව පරො ඉනජ්ජච්චයො හොති. සුප සයෙ, සුපති,
සුපනන්ති වා සුපිනො, සුපිනං.

සී සයෙ, “ඊසං” ඉති උපපදං, ඊසං සීයති භවතාති අත්ථෙ —

604. ඊසංදුසුහි බ.

ඊසංදුසුඉච්චෙතෙහි උපපදෙහි පරෙහි ධාතුහි බජ්ජච්චයො හොති.

සො ව —

605. භාවකම්මෙසු කිච්චක්තක්ඛන්ථා.

භාවකම්මඉච්චෙතෙස්චත්ථෙසු කිච්චක්තක්ඛන්ථඉච්චෙතෙ පච්චයා
හොන්තිති නියමතො භාවකම්මෙස්ථෙව හොති. “ක්චචි ධාතු” ති
ක්ඛකාරානුබන්ධස්ස ලොපො, වුද්ධි, අයාදෙසද්විත්තාති, ඊසස්සයො භවතා,
දුක්ඛෙන සීයති දුස්සයො, සුඛෙන සීයති සුස්සයො.

කම්මෙ — ඊසං කරියතීති ඊසක්කරං කම්මං භවතා. එවං දුක්ඛෙන කරියතීති
දුක්කරං හිතං භවතා, සුකරං පාපං බාලෙන, දුක්ඛෙන හරියතීති දුබ්භරො
මහිච්ඡො. සුඛෙන හරියතීති සුභරො අජ්ජිච්ඡො. දුක්ඛෙන රක්ඛිතබ්බන්ති
දුරක්ඛං චිත්තං. දුක්ඛෙන පස්සිතබ්බොති දුද්දසො ධම්මො. සුඛෙන
පස්සිතබ්බන්ති සුදස්සං පරවජ්ජං. දුක්ඛෙන අනුබුජ්ඣිතබ්බොති දුරනුබොධො
ධම්මො. සුඛෙන බුජ්ඣිතබ්බන්ති සුබොධම්ච්චාදි.

බුධ අවගමනෙ, සබ්බෙ සඨ්ඛතාසඨ්ඛතසම්මුතිහෙදෙ ධම්මෙ අබුජ්ඣි, බුජ්ඣති, බුජ්ඣස්සතීති වා අත්ථෙ –

“ත” ඉති වත්තනෙ.

606. බුධගමාදිත්ථෙ කත්තරි.

බුධගමුඉච්චෙගමාදිති ධාතුහි තදත්ථෙ ගම්‍යමානෙ කත්තරි තප්පච්චයො හොති සබ්බකාලෙ.

“තස්සා” ති වත්තනෙ.

607. ධස්භහෙහි ධ සා ව.

ධස්ත්ත භහන්තෙහි ධාතුහි පරස්ස පච්චයතකාරස්ස යථාක්කමං ධකාරස්සකාරාදෙසා හොන්තීති ධහතො තකාරස්ස ධකාරො, “භවතුත්ථාන”න්ති එත්ථ භකාරග්ගභණ්ණතො භකාරතොපි ක්වචි ධත්තං, අබ්‍යවධානෙ වායං, තෙන “රුන්ධති, ආරාධිතො, වඩ්ඪිතො, ලභිත්වා, ගහිතො” තිආදීසු පච්චයාගමබ්‍යවහිත්තා න භවති.

608. භවතුත්ථානමන්තානං දො ධෙ.

භකාරවග්ගභවතුත්ථානං ධාත්වන්තභූතානං දකාරාදෙසො හොති ධකාරෙ පරෙ. බුද්ධො භගවා. සරණං අගච්ඡි, ගච්ඡති, ගච්ඡස්සතීති වා සරණඤ්චගතො උපාසකො, “ගමබ්‍යහනරමාදීනමන්තො” ති ධාත්වන්තලොපො. එවං ජානාතීති ඤාතො. ඉ ගතිමහි, උපෙතීති උපෙතො. විත්ත වින්තායං, වින්තෙතීති විත්තං, “ගුපාදීනඤ්චා” ති ධාත්වන්තලොපද්විත්තානි. සන්ජ සඤ්චගෙ, රූපාදීසු අසජ්ජි, සජ්ජති, සජ්ජස්සතීති වා සත්තො, “භුජාදීනමන්තො නො ද්වි වා” ති ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච.

“සඤ්ඤාය” මිති වත්තනෙ.

609. තික්ඛිවාසිට්ඨෙ.

සඤ්ඤායමහිධෙය්‍යායං ආසිට්ඨෙ ගම්‍යමානෙ ධාතුහි තිප්පච්චයො හොති, කිතපච්චයො ව. ජිනො එනං බුජ්ඣතුති ජිනබුද්ධි, ධකාරදකාරාදෙසා, ධනමස්ස භවතුති ධනභූති.

කිතපච්චයෙ භවතුති භූතො, ධම්මො එනං දදාතුති ධම්මදිත්තො, “හිදාදිතො ඉන්ත අන්ත ඊණා වා” ති තප්පච්චයස්ස ඉන්තාදෙසො. වඩ්ඪිතුති

වඩ්ඪමානො, ‘‘භූවාදිතො අ’’ඉති මානන්තෙසු අප්පච්චයො, නන්දතුති නන්දකො, ජීවතුති ජීවකො ඉච්චාදි.

610. ආගමා තුකො.

ආපුබ්බා ගමිතො තුකප්පච්චයො හොති, කිතකත්තා කත්තරි. ආගච්ඡතීති ආගන්තුකො.

‘‘ගමා’’ති වත්තතෙ.

611. භබ්බෙ ඉක.

ගමිතො ඉකප්පච්චයො හොති භබ්බත්ථෙ. ගන්තුං භබ්බොති ගමිකො හික්ඛු.

තෙකාලිකප්පච්චයන්තනයො.

අතීතප්පච්චයන්තනය

612. අතීතෙ ත තචන්තු තාවී.

අතීතෙ කාලෙ සබ්බෙහි ධාතුහි ත තචන්තු තාවී ඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. එතෙ එව පරසමඤ්ඤාය නිව්ඨසඤ්ඤකාපි, තෙ ව කිතසඤ්ඤත්තා කත්තරි භවන්ති. අභවීති භූතො, භූතා, භූතං, ‘‘අඤ්ඤෙසු වා’’ති එත්ථානුවත්තිතවාග්ගහණෙන ත තචන්තුතාවීසු වුද්ධි න හොති. හු දානාදනභබ්බාප්පදානෙසු, අභවීති හුතො අග්ගිං.

තචන්තුප්පච්චයෙ – ‘‘ආ සිම්භී’’ති ආකාරො, අග්ගිං හුතවා, හුතවන්තො ඉච්චාදි ගුණවන්තුසමං. තාවීම්භි – අග්ගිං හුතාවී, අග්ගිං හුතාවිතො ඉච්චාදි දණ්ඨිසමං. ඉත්ථීයං ඉනීපච්චයො – හුතාවතී, නපුංසකෙ – රස්සත්තං හුතාවී.

වස නිවාසෙ, වස්සං අවසීති අත්ථෙ තප්පච්චයො, සකාරන්තත්තා ‘‘සාදිසත්ත’’ඉච්චාදිනා යාදෙසෙ සම්පත්තෙ –

‘‘තස්සා’’ති අධිකාරො, ‘‘සාදී’’ති ව.

613. වසතො උත්ථ.

වසඉච්චෙතස්මා ධාතුම්භා පරස්ස තකාරස්ස සභාදිබ්බාඤ්ජනෙන උත්ථාදෙසො හොති, සරලොපාදි. වස්සං වුත්ථො, වුත්ථා සා,

“සරලොපො” තිආදිසුත්තෙ තුග්ගහණතො පුබ්බලොපාභාවෙ “අධිවත්ථා දෙවතා, වත්ථබ්බ” තිආදිසු පරලොපො.

“වසස්සා” ති විපරිණාමෙන වත්තතෙ.

614. වස්ස වා වු.

වසඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස වකාරස්ස තකාරෙ පරෙ උකාරො හොති, තත්ථ වකාරාගමො ව වා හොති. නිට්ඨතකාරෙ එවායං. අථ වා “වු” ති එත්ථ වකාරො සන්ධිපො, තත්තඤායෙන දුතියඤ්චෙත්ථ වාග්ගහණමිච්ඡිතබ්බං, තෙන අකාරස්සපි උකාරො සිද්ධො භවති, උසිතො බ්‍රහ්මවරියං, වුසිතො, තථා වුසිතවා, වුසිතාවී, ඉකාරාගමෙන බ්‍යවහිතත්තා උත්ථාදෙසො න භවති.

භූජ පාලනබ්‍යවහරණෙසු, ඔදනං අභුඤ්ජීති අත්ථෙ තතවන්තුතාවී, “භූජාදීනමන්තො නො ද්වි වා” ති ධාත්වන්තලොපො, තකාරස්ස ද්විත්තඤ්ච, භුත්තො, භුත්තවා, භුත්තාවී. තථා රන්ජ රාගෙ, අරඤ්ජීති රත්තො, රත්තා, රත්තං. යුජ යොගෙ, අයුඤ්ජීති යුත්තො, යුත්තා, යුත්තං. විච විචෙවනෙ විපුබ්බො, විචිචිති විචිත්තො, විචිත්තා, විචිත්තං. මුච මොවනෙ, අමුචිචිති ඛන්ධනා මුත්තො. තථා තිජ්ජච්චයෙපි ඉමිනා ධාත්වන්තලොපද්විත්තාති, ආසජ්ජනං ආසත්ති, විමුච්චනං, විමුච්චති එතායාති වා විමුත්ති.

කුධ කොපෙ, අකුජ්ඣිති අත්ථෙ තජ්ජච්චයො, තස්ස “ධස්භගෙහි ධස්වා වා” ති ධත්තං, “භවතුත්ථානමන්තානං දොධෙ” ති ධකාරස්ස දකාරො, කුද්ධො. යුධ සම්පහාරෙ, අයුජ්ඣිති යුද්ධො, යුද්ධං. සිධ සංසිද්ධිමිහි, අසිජ්ඣිති සිද්ධො. ආපුබ්බො රහ රාහස්සෙ, ආරහීති ආරද්ධො ගන්තුං. නහ ඛන්ධනෙ සංපුබ්බො, සන්තය්හීති සන්තද්ධො, “ධස්භගෙහි ධස්වා වා” ති නහාදිතො තකාරස්ස ධකාරො.

වඬිඬ වඬිඬනෙ, අවඬිඬිති අත්ථෙ තජ්ජච්චයො, තස්ස ඬත්තං, “ක්චචි ධාතු” තිආදිනා ධාත්වාකාරස්සුත්තං, ඩලොපො ව.

“භවතුත්ථානමන්තානං” ති වත්තතෙ.

615. ඛො ඬකාරෙ.

භවතුත්ථානං ධාත්වන්තානං ඩකාරාදෙසො හොති ඬකාරෙ පරෙ. වුඬිඬො, වුඬිඬා, “ඛො වස්සා” ති ඛත්තෙ වුඬිඬො. තිජ්ජච්චයෙ – බුජ්ඣනං, බුජ්ඣති වා එතායාති බුජ්ධි. එවං සිද්ධි, වඬිඬි. තබ්බජ්ජච්චයෙ – බොද්ධබ්බමිච්චාදි.

“අන්තො, නො”ති ව අධිකාරො.

616. තරුඳිහි ඉණ්ණො.

තරුඳුවෙවමාදිහි ධාතුහි පරස්ස තප්පච්චයස්ස ඉණ්ණාදෙසො හොති, ධාත්වන්තො ව නො හොති, සරලොපාදි. තර තරණ, සංසාරණ්ණවං අතරීති තිණ්ණො තාරෙය්‍යං. එවං උත්තිණ්ණො, තිණ්ණං වා. පූර පූරණ, සංපූරීති සංපුණ්ණො, “සරලොපො”තිආදිසුත්තෙ තුග්ගහණතො පුබ්බලොපාභාවෙ උචණ්ණතො පරස්ස “වා පරො අසරූපා”ති ලොපො, සංයොගෙ රස්සත්තං. තුර වෙගෙ, අතුරීති තුණ්ණං, තුරිතං වා. ජර වයොභානිමිහි, පරිජීරීති පරිජීණ්ණො. කිර විකිරණ, ආකිරීති ආකිණ්ණො ඉච්චාදි.

617. සුස පච සකතො ක්ඛක්කා ව.

සුස පච සකඉච්චෙතෙහි ධාතුහි පරස්ස තප්පච්චයස්ස ක්ඛක්කාදෙසො හොන්ති, අන්තො ව ඛ්‍යඤ්ජනො නො හොති. වසද්දෙන මුචාදිතො ක්කාදෙසො. සුස සොසනෙ, අසුස්සිති සුක්ඛො රුක්ඛො. අපච්චිති පක්කං එලං. සක සාමත්ථෙ, අසක්ඛිති සක්කො අස්ස, ඔමුච්චිති ඔමුක්කා උපාහනා. “පචිතුං, පචිතඛ්ඛ”න්තිආදිසු පන න භවති, ඉකාරෙන ඛ්‍යවහිතත්තා. එවං සබ්බත්ථ ඛ්‍යවධානෙ න භවති.

සීහගතියා තිග්ගහණමනුවත්තනෙ.

618. පක්කමාදිහි න්තො ව.

පක්කමඉච්චෙවමාදිහි මකාරන්තෙහි ධාතුහි පරස්ස තප්පච්චයස්ස න්තාදෙසො හොති, ධාත්වන්තො ව නො හොති. වසද්දෙන තිප්පච්චයස්ස න්ති ව හොති. කමු පදච්ඤ්චෙපෙ, පක්කමීති පක්කන්තො. එවං සඬ්ඤ්ජනො, නික්ඛන්තො, “දො ධස්ස වා”ති සුත්තෙ වග්ගහණෙන කස්ස ඛත්තං. හමු අනවට්ඨානෙ, විබ්භමීති විබ්භන්තො, හන්තො. ඛමු සහනෙ, අක්ඛමීති ඛන්තො. සමු උපසමෙ, අසමීති සන්තො. දමු දමනෙ, අදමීති දන්තො.

තිමිහි – සඬ්ඤ්ජනං සඬ්ඤ්ජන්ති. එවං ඔක්කන්ති, විබ්භන්ති, ඛන්ති, සන්ති දන්ති ඉච්චාදි.

619. ජනාදිනමා තිමිහි ව.

ජනඉච්චෙවමාදිනං ධාතූනමන්තස්ස ඛ්‍යඤ්ජනස්ස ආත්තං හොති තප්පච්චයෙ, තිමිහි ව. යොගවිභාගෙන අඤ්ඤත්ථාපි. ජන ජනනෙ, අජනීති ජානො, විජායීති පුත්තං විජාතා, ජනනං ජාති. තප්පච්චයෙ සතිපි තකාරෙ පුන

කිඟ්ගහණකරණං පච්චයන්තරතකාරෙ ආත්තනිවත්තනත්ථං, යථා – ඡන්තු.
 “ඡන්ත්වා, ඡන්තු”න්තිආදීසු පන ඉකාරොන බ්‍යවහිතත්තා න භවති.

“ආ, තිම්භි, වා”ති ච වත්තතෙ.

620. යාපානමිථි ව.

යා පාඉච්චෙනෙසං ධාතුනං අන්තස්ස ආකාරස්ස යථාක්කමං
 ඉකාරර්කාරාදෙසා හොන්ති තප්පච්චයෙ, තිම්භි ව. වසද්දෙන අඤ්ඤත්‍රාපි ක්වචි.
 යා ගතිනිවත්තිම්භි, අට්ඨාසිති යිතො, උපට්ඨිතො ගරුං, යිතවා, අධිට්ඨිත්වා,
 යානං යිති. පා පානෙ, අපායිති පිතා, යාගුං පිතවා, පානං පිති, පිත්වා.

621. හන්තෙහි හො හස්ස ලො වා අදහනහානං.

හකාරන්තෙහි ධාතුහි පරස්ස තප්පච්චයස්ස, තිස්ස ච හකාරාදෙසො හොති,
 හස්ස ච ධාත්වන්තස්ස ලකාරො හොති වා දහනහෙ වජ්ජෙත්වා,
 සිත්තාපවාදොයං. රුහ ඡනනෙ, අරුහිති ආරුල්ලො රුක්ඛං. ලලානමච්චෙසෙසො,
 ආරුල්ලො වා, රුහනං රුල්ලි. ගාහු විලොළනෙ, අගාහිති ගාල්ලො,
 අජ්ඣොගාල්ලො මහණ්ණවං. බහ වුද්ධිම්භි, අබහිති බාල්ලො, “ක්වචි
 ධාතු”න්තිආදිනා දීසො. මුහ වෙච්චිත්තෙ, අමුය්හිති මුල්ලො. ගුහ සංවරණෙ,
 අගුහිති ගුල්ලං. වහ පාපුණනෙ, උපවහිති උපවුල්ලො, “වච වස
 වහාදිනමුකාරො වස්සා”ති යොගවිභාගෙන උත්තං.

අදහනහානන්ති කිමත්ථං? දඬිසො, සන්තද්ධො. වාති කිං? දුද්ධො,
 සිනිද්ධො. “ගහිතං, මහිත”න්තිආදීසු පන ඉකාරාගමෙන බ්‍යවහිතත්තා න
 භවති.

ධාතුප්පච්චයන්තතොපි “අතීතෙ ත තවන්තුතාපී”ති තප්පච්චයො,
 අබ්‍රහුක්ඛිති බ්‍රහුක්ඛිතො. එවං ජිසවජිතො, පිපාසිතො ඉච්චාදි.

එවං කත්තරි නිට්ඨනගො.

“අතීතෙ”ති වත්තතෙ.

622. භාවකම්මෙසු ත.

අතීතෙ කාලෙ ගම්‍යමානෙ සබ්බධාතුහි තප්පච්චයො හොති
 භාවකම්මඉච්චෙනෙස්වත්ථෙසු.

භාවෙ තාව –

ගෙ සද්දෙ, ගායනං, අගායිත්ථාති වා අත්ථෙ තප්පච්චයො.

623. සබ්බත්ථ ගෙ ගී.

ගෙඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස ගීආදෙසො හොති සබ්බත්ථ, තප්පච්චයතිපච්චයෙස්ථෙව්වායං. තස්ස ගීතං, ගායනං, ගායිතබ්බාති වා ගීති.

භාවෙ – තප්පච්චයන්තා නපුංසකා. කම්මනි – තිලිඬිගා.

නත ගත්තවිනාමෙ, නච්චනං, අනච්චිත්ථාති වා අත්ථෙ තප්පච්චයො.

624. පච්චයා දනිට්ඨා නිපාතනා සිජ්ඣන්ති.

යෙ ඉධ සප්පච්චයා සද්දා පච්චයෙහි න නිට්ඨං ගතා, තෙ නිපාතනතො සිජ්ඣන්තිති ධාත්වන්තෙන සහ තප්පච්චයස්ස ච්ච ට්ටාදෙසා. නච්චං, නට්ටං. හස හසනෙ, හසනං හසිතං, ඉකාරාගමො. ගමනං ගතං. ඵ්චං ධීතං, සයිතං, වාධිකාරස්ස වචන්ථිතවිභාසන්තා වුද්ධි. රුද අස්සුට්ඨොවනෙ, අරුජ්ඣිත්ථාති රොදිතං, රුණ්ණං වා ඉච්චාදි.

කම්මනි –

අභිභූයිත්ථාති අභිභූතො කොධො භවතා, අභිභූතා, අභිභූතං. භාස ඛාත්තියං වාචායං, අභාසිත්ථ තෙනාති භාසිතො ධම්මො, භාසිතා ගාථා, භාසිතං සුත්තං. දිසි උච්චාරණෙ, වුරාදිත්තා ණෙ. අදෙසියිත්ථාති දෙසිතො ධම්මො භගවතා, ඉකාරාගමෙ කාරිතසරලොපො. ජී ජයෙ, අජීයිත්ථාති ජිතො මාරො. නී පාපුණනෙ, අනීයිංසුති නීතා ගාමමජා, සුතො තයා ධම්මො, ඤාතො.

සාස අනුසිට්ඨිමිති, අනුසාසියිත්ථාති අත්ථෙ තප්පච්චයො.

625. සාසදිසතො තස්ස ඊට්ඨො ව.

සාසදිසඉච්චෙතෙහි ධාතුහි පරස්ස තප්පච්චයස්ස ඊට්ඨාදෙසො හොති, වසද්දෙන තිස්ස ඊට්ඨි ව, දිසතො කිච්චතකාරතුංත්වාදීනඤ්ච රට්ඨ රට්ඨුං රට්ඨාදෙසා ව හොන්ති, රාදිලොපො, අනුසිට්ඨො සො මයා, අනුසිට්ඨා සා, අනුසිට්ඨං. දිස පෙක්ඛණෙ, අදිස්සිත්ථාති දිට්ඨං මෙ රූපං.

තිමහි – අනුසාසනං අනුසිට්ඨි, දස්සනං දිට්ඨි.

කිව්වාදීසු – දස්සනියං දට්ඨබ්බං, දට්ඨෙය්‍යං, පස්සිතුන්ති දට්ඨං ගච්ඡති, පස්සිත්වාති නෙක්ඛමං දට්ඨං, දට්ඨා, ඉකාරාගමෙන අන්තරිකස්ස න භවති, යථා – අනුසාසිතං, අනුසාසිතබ්බං, අනුසාසිතුං, අනුසාසිත්වා, දස්සිතං ඉච්චාදි.

තුස පිතිමිහි, අතුස්සිති අත්ථෙ කත්තරි තප්පච්චයො.

“තස්සා”ති අධිකාරො.

626. සාදි, සන්තප්පච්ඡහන්ඡහන්සාදිහි ටියො.

ආදිනා සහ වත්තතිති සාදි. සකාරන්තෙහි, පුච්ඡ හන්ඡහන්සඉච්චෙවමාදිහි ව ධාතුහි පරස්ස අනන්තරිකස්ස තකාරස්ස සහාදිඛ්‍යඤ්ජනෙන ධාත්වන්තෙනට්ඨාදෙසො හොති. හන්සස්ස සතිපි සන්තත්තෙ පුනග්ගහණං ක්වචි ටියාදෙසස්ස අනිච්චතාදිපනත්ථං, තෙන “විද්ධස්තො උත්‍රස්තො”තිආදිසු න හොති. තුට්ඨො, සන්තුසිතො. භස භස්සනෙ, අභස්සිති භට්ඨො, භස්සිතො. නස අදස්සනෙ, නස්සිති නට්ඨො. දංස දංසනෙ, අදංසිසිත්ථාති දට්ඨො සප්පෙන, ඩංසිතො වා, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා දස්ස ඩත්තං. චුස ඵස්සනෙ, අචුසිසිත්ථාති චුට්ඨො රොගෙන, චුස්සිතො වා. ඉසු ඉච්ඡායං, ඵසිසිත්ථාති ඉට්ඨො, ඉච්ඡිතො, ඵසිතො. මස ආමසනෙ, ආමසිසිත්ථාති ආමට්ඨො. වසසෙවනෙ, අවස්සිති වුට්ඨො දෙවො, පවිසිසිත්ථාති පවිට්ඨො, උද්දිසිසිත්ථාති උද්දිට්ඨො. පුච්ඡ පුච්ඡනෙ, අපුච්ඡිසිත්ථාති පුට්ඨො පඤ්භං, පුච්ඡිතො. හන්ඡ අවමද්දනෙ, අභඤ්ජිසිත්ථාති භට්ඨං ධඤ්ඤං. හන්ස පිතිමිහි, අභංසිති භට්ඨො, පභට්ඨො, පභංසිතො.

ආදිසද්දෙන යජ දෙවපුජාසඬගතිකරණදානෙසු, ඉජ්ජිත්ථාති අත්ථෙ තප්පච්චයො, තස්ස ටියාදෙසො.

627. යජස්ස සරස්සි ටියො.

යජඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සරස්ස ඉකාරාදෙසො හොති ටියො පරෙ. යිට්ඨො මයා ජිනො. සජ විස්සග්ගෙ සංපුබ්බො, සංසජ්ජිත්ථාති සංසට්ඨො තෙන, විස්සට්ඨො. මජ සුද්ධිමිහි, අමජ්ජිති මට්ඨො ඉච්චාදි.

කිව්වතකාරාදීසු තුස්සිතබ්බං තොට්ඨබ්බං, චුසිතබ්බං චොට්ඨබ්බං, පුච්ඡිතුං පුට්ඨං, යජිතුං යිට්ඨං, අභිහරිතුං අභිහට්ඨං, තොසනං තුට්ඨි, ඵසනං ඵට්ඨි, වස්සනං වුට්ඨි, විස්සජ්ජනං විස්සට්ඨි ඉච්චාදි.

“තස්ස, සාදි”ති ව වත්තතෙ.

628. හන්ජතො ග්ගො ව.

හන්ජතො ධාතුමිහා තප්පච්චයස්ස සභාදිබ්බාඤ්ජනෙන ග්ගො ආදෙසො හොති. හග්ගො රාගො අනෙන. වසනිවාසෙ, පරිවසීයිත්ථාති පරිවුට්ඨො පරිවාසො, වුසිතං බ්‍රහ්මවරියං, උට්ඨ උආදෙසා. වස අච්ඡාදනෙ, නිවසීයිත්ථාති නිවත්ථං වත්ථං, “ක්වචි ධාතු”ති ආදිනා ස්තකාරසංයොගස්ස ත්ථත්තං, එවං නිවත්ථබ්බං. සංස පසංසනෙ, පසංසීයිත්ථාති පසත්ථො පසංසිතො, පසංසනං පසත්ථි. බධ බත්ඨනෙ, අබජ්ඣිත්ථාති බද්ධො රඤ්ඤා, අලහීයිත්ථාති ලද්ධං මෙ ධනං, ධත්තදත්තාති. රහ රාහස්සෙ, ආරහීයිත්ථාති ආරද්ධං වීරියං. දහ හස්මිකරණෙ, අදය්හිත්තාති දඬුභං වනං, අභුජ්ජිත්ථාති භුත්තො ඔදනො, භුජාදිත්තා ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච. වජ භානිමිහි, පරිවච්ඡීයිත්ථාති පරිවචත්තං ධනං, අමුච්චිත්ථාති මුත්තො සරො.

වච වියත්තියං වාචායං, අචචීයිත්ථාති අත්ථො තප්පච්චයො.

“අන්තො, නො, ද්වි, වා”ති ව අධිකාරො.

629. වච වා වු.

වතුප්පදමිදං. වචඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස වකාරස්ස උකාරාදෙසො හොති වා, ධාත්වන්තො ව වකාරො නො හොති, තප්පච්චයස්ස ව ද්විභාවො හොති. වාග්ගහණමවධාරණත්ථං, ධාත්වාදිමිහි වකාරාගමො. වුත්තමිදං හගවතා, උත්තං වා.

630. ගුපාදීනඤ්ච.

ගුපඉච්චෙවමාදීනං ධාතුනමන්තො ව බ්‍යාඤ්ජනො නො හොති, පරස්ස තකාරස්ස ව ද්විභාවො හොති. ගුප ගොපනෙ, සුගොපීයිත්ථාති සුගුත්තො, සුගොපිතො, ඉකාරෙන බ්‍යවහිත්තා න ධාත්වන්තලොපො, “අඤ්ඤෙසු වා”ති සුත්තෙ වාධිකාරස්ස වචන්ථිතවිභාසත්තා නිට්ඨතකාරෙපි ක්වචි වුද්ධි. ගොපනං ගුත්ති.

ලිප ලිම්පනෙ, අලිම්පීයිත්ථාති ලිත්තො සුගන්ධෙන. තප සන්තාපෙ, සන්තපීයිත්ථාති සන්තත්තො තෙජෙන. දීප දිත්තිමිහි, ආදීපීයිත්ථාති ආදිත්තො අග්ගිනා, රස්සත්තං, දීපනං දිත්ති. අප පාපුණනෙ, පාපීයිත්ථාති පත්තො ගාමො, පාපුණිති පත්තො සුඛං, පාපුණනං පත්ති, පත්තබ්බං. මද උම්මාදෙ, පමජ්ජිති පමත්තො. සුප සයනෙ, අසුපිති සුත්තො ඉච්චාදි.

වර වරණෙ, අවරියිත්ථාති විණ්ණො ධම්මො, ඉණ්ණාදෙසො, වරිතො වා. එවං පුණ්ණො, පුරිතො.

නුද බෙපෙ, පනුජ්ජිත්ථාති පණුන්තො, නස්ස ණත්තං, පනුදිතො. දා දාතො, ආදියිත්ථාතිආදිත්තො, අත්තො වා, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා දාසද්දස්ස තකාරො, රස්සත්තං.

631. හිදාදිතො ඉන්තඅන්තර්ණා වා.

හිදඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි පරස්ස තප්පච්චයස්ස ඉන්ත අන්තර්ණඉච්චෙන ආදෙසා භොන්ති වා, අත්තො ච නො භොති. වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං වාසද්දො, සරලොපාදි.

හිදි විදාරණෙ, අහිජ්ජිත්ථාති හිත්තො සටො භවතා, හිජ්ජිති වා හිත්තො දෙවදත්තො. ඡිදි ද්විධාකරණෙ, අජ්ජිත්ථාති ඡිත්තො රුක්ඛො, අච්ඡිත්තං විචරං, උච්ඡිජ්ජිති උච්ඡිත්තො. අදියිත්ථාති දිත්තො සුඛිකො. සද විසරණගත්ථාචසානෙසු, නිසිදිති නිසිත්තො. බිද උත්තාසනෙ, බිද දිනභාවෙ වා, අබ්ඡිජ්ජිති බිත්තො.

අන්තාදෙසෙ ඡද අපචාරණෙ, අච්ඡාදියිත්ථාති ඡත්තො, පට්චිජ්ජිත්තං ගෙහං, පසිදිති පසන්තො. පද ගතිමිහි, උප්පජ්ජිති උප්පත්තො, ඤානං සමාපත්තො. රුදි අස්සුචිමොචනෙ, රුණ්ණො, පරලොපො.

බි බයෙ ර්ණාදෙසො, අබ්බිති බිණො දොසො, බිණා ජාති, බිණං ධනං. භා වාගෙ, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා භාදිතො ර්ණාදෙසෙ ණකාරස්ස නත්තං, පහියිත්ථාති පහිතො කිලෙසො, පරිභායිති පරිහිතො. ආස උපචෙසනෙ, අච්ඡිති ආසිතො. ලී සිලෙසනෙ, ලීයිති ලීතො, නිලීතො. ජි ජයෙ, ජියිති ජිතො විත්තමනුසොචති, ජිතො වා. දී බයෙ, දීතො. පි තප්පනෙ, පිතො. ලු ඡෙදනෙ, ලුයිත්ථාති ලුතො ඉච්චාදි.

වමු උග්ගිරණෙ, වමීයිත්ථාති වත්තං, වමිතං, “පක්කමාදීහි ත්තො”ති ත්තාදෙසො. අගච්ඡියිත්ථාති ගතො ගාමො තයා, ගාමං ගතො වා, “ගමබනහනරමාදිනමත්තො”ති ධාත්වත්තලොපො. අබ්ඤ්ඤිත්ථාති බතො කූපො, උපහඤ්ඤිත්ථාති උපහතං විත්තං, අරමිති රතො, අහිරතො. මන ඤාණෙ, අමඤ්ඤිත්ථාති මතො, සම්මතො. තනු විත්ථාරෙ, අතනිත්ථාති තතං, විතතං. යමු උපරමෙ, නියච්ඡිති නියතො.

“නො, තමිහි, තිමිහි”ති ච වත්තතෙ.

632. රකාරො ව.

රකාරො ව ධාතුනමන්තභූතො නො හොති තප්පච්චයෙ, තිප්පච්චයෙ ව පරෙ. පකර්ඨිත්ථාති පකතො කටො භවතා, කතා මෙ රක්ඛා, කතං මෙ පුඤ්ඤං. “දො ධස්ස වා”ති එත්ත වසද්දෙන ටො තස්ස, යථා – සුකටං, දුක්කටං, පුරෙ අකර්ඨිත්ථාති පුරක්ඛතො, “පුරසමුපපරීභි කරොතිස්ස ඛඛරා වා තප්පච්චයෙසු වා”ති ඛකාරො, පච්චයෙහි සඬගම්ම කර්ඨිත්ථාති සඬඛතො, අභිසඬඛතො, උපකර්ඨිත්ථාති උපක්ඛතො, උපක්ඛටො, පරිකර්ඨිත්ථාති පරික්ඛතො.

තිප්පච්චයෙ පකරණ පකති. සර ගතිචිත්තායං, අසරිති සතො, විසරිති විසටො, සරණං, සරති එතායාති වා සති, නීහර්ඨිත්ථාති නීහටො. ධර ධාරණං, උද්ධර්ඨිත්ථාති උද්ධටො, අහර්ඨිත්ථාති හතො, හරණං, හරති එතායාති වා හති.

ඉකාරාගමයුත්තෙසු “ගමිතො”තිආදියු ධාත්වන්තලොපෙ සම්පත්තෙ –

“ලොපො”ති වත්තතෙ.

633. නමකරානමන්තානං නියුත්තනම්භි.

නකාර මකාර කකාර රකාරානං ධාත්වන්තානං ලොපො න හොති ඉකාරාගමයුත්තෙ තකාරෙ පරෙති ලොපාභාවො. අගච්ඡී, ගමීයිත්ථාති වා ගමිතො, රමීත්ථාති රමිතො. එවං වමිතො, නමිතො. සකි සඬකායං, සඬකිතො, සරිතො, හරිතො. තථා ඛනිතඛිඛං, හනිතඛිඛං, ගමිතඛිඛං, රමිතඛිඛං ඉච්චාදි.

නිධිසිත්ථාති නිභිතො, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ධස්ස හි තප්පච්චයෙ. එවං විභිතො.

කාරිතෙ අභාවිසිත්ථාති අත්ථෙ “භාවකම්මෙසු ත”ඉති තප්පච්චයො, “යථාගමම්කාරො”ති ඉකාරාගමො, සරලොපාදි, භාවිතො මග්ගො තෙන, භාවයිතො, අපාවිසිත්ථාති පාවිතො ඔදනං යඤ්ඤදත්තො දෙවදත්තෙන, පාවයිතො, පාවාපිතො, පාවාපයිතො, කම්මං කාර්ඨිත්ථාති කාරිතො, කාරයිතො, කාරාපිතො, කාරාපයිතො ඉච්චාදි.

“භාවකම්මෙසු ත”ඉති එත්ථ “ත”ඉති යොගවිභාගෙන අවලන ගති භොජනත්ථාදීභි අධිකරණෙපි තප්පච්චයො, යථා – ආස උපවෙසනෙ, අධිකරණෙ අච්ඡිංසු එත්ථ තෙති ඉදං තෙසං ආසිතං යානං. භාවෙ ඉධ තෙහි ආසිතං. කම්මනි අයං තෙහි අප්ඤ්ඤාසිතො ගාමො. කත්තරි ඉධ තෙ ආසිතා. තථා අට්ඨංසු එත්ථාති ඉදං තෙසං ධීතං යානං, ඉධ තෙහි ධීතං, අයං තෙහි අධිට්ඨිතො ඔකාසො, ඉධ තෙ ධීතා. නිසීදිංසු එත්ථාති ඉදං තෙසං නිසීන්තං යානං, අයං

තෙසං නිසින්නකාලො, තෙ ඉධ නිසින්නා. නිපජ්ජිංසු එත්ථාති ඉදං තෙසං නිපන්නං යානං, ඉධ තෙ නිපන්නා.

යා ගතිපාපුණෙන. අයාසුං තෙ එත්ථාති අයං තෙසං යාතො මග්ගො, ඉධ තෙහි යානං, අයං තෙහි යාතො, මග්ගො, ඉධ තෙ යාතා. තථා ඉදං තෙසං ගතට්ඨානං, අයං තෙසං ගතකාලො, ඉධ තෙහි ගතං, අයං තෙහි ගතො ගාමො, ඉධ තෙ ගතා.

භුඤ්ජිංසු එතස්මින්නි ඉදං තෙසං භුත්තට්ඨානං, අයං තෙසං භුත්තකාලො, ඉධ තෙහි භුත්තො ඔදනො, ඉධ තෙ භුත්තා. පිට්ඨංසු තෙ එත්ථාති ඉදං තෙසං පීනං යානං, ඉධ තෙහි පීනා යාගු, ඉධ තෙ පීනා. දිස්සන්ති එත්ථාති ඉදං තෙසං දිට්ඨට්ඨානං ඉච්චාදි.

“කත්තරි කිති” ති ඉතො මණ්ඩුකගතියා “කත්තරි” ති වත්තතෙ.

634. කම්මනි දුතියායං ක්තො.

කම්මත්ථෙ දුතියායං විහත්තියං විජ්ජමානායං ධාතුහි කත්තරි ක්තජ්ජව්වයො හොති. ඉදමෙව වචනං ඤාපකං අභිනිතෙ කම්මාදිමිහි දුතියාදීනමභාවස්ස. දානං අදාසිති අත්ථෙ ක්තජ්ජව්වයො, “ක්වචි ධාතු” තිආදිනා පච්චයකකාරස්ස ලොපො, තස්ස ඉන්තාදෙසො, දානං දින්නො දෙවදත්තො. රක්ඛ පාලනෙ, සිලං අරක්ඛිති සිලං රක්ඛිතො, හත්තං අභුඤ්ජිති හත්තං භුත්තො, ගරුං උපාසිති ගරුමුපාසිතො ඉච්චාදි.

635. භ්‍යාදීහි මනිබ්බද්දිප්පාදීහි ව ක්තො.

භීඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි, මනි බ්බද්දි ප්පාදීහි ව ක්තජ්ජව්වයො හොති. සො ව “භාවකම්මෙසු කිච්චත්තක්ඛත්ථා” ති වුත්තත්තා භාවකම්මෙස්සෙව භවති.

භී භයෙ, අභායිත්ථාති භීතං භවතා. සුප සයෙ, අසුපිසිත්ථාති සුත්තං භවතා. එවං සයිතං භවතා. අස හොජනෙ, අසිතං භවතා, පචිතො ඔදනො භවතා.

ඉධ මත්තාදයො ඉච්ඡත්ථා, බ්බද්දිආදයො ඤාණත්ථා.

මන ඤාණෙ සංපුබ්බො, “බ්බද්දිමාදිත්ථෙ කත්තරි” ති තජ්ජව්වයෙ සම්පත්තෙ ඉමිනා කම්මනි ක්තජ්ජව්වයො, “ගම ඛනා” තිආදිනා ධාත්වත්තලොපො, රඤ්ඤා සම්මතො. කජ්ජ තක්කනෙ, සඬ්ඝජ්ජිතො. ධර ධාරණෙ, වුරාදිත්තා ණෙ, වුද්ධි, ඉකාරාගමො, සරලොපාදි, අවධාරිතො.

බුධ අවගමනෙ, අවබුජ්ඣිත්ථාති බුද්ධො භගවා මහෙසක්ඛෙහි දෙවමනුස්සෙහි. ඉ අජ්ඣයනෙ, අධිශිත්ථාති අධිනො.

ඉ ගතිමිහි, අභිසමිනො. විද ඤාණෙ, අවෙදිශිත්ථාති විදිනො. ඤා අවබොධනෙ, අඤ්ඤාශිත්ථාති ඤානො. විධ වෙධනෙ, පටිවිජ්ඣිත්ථාති පටිවිද්ධො ධම්මො. තක්ක විතක්කෙ, තක්කිනො.

පූජනත්ථෙසු –

පූජ පූජායං, අපූජිශිත්ථාති පූජිතො භගවා. වාය සන්තානපූජනෙසු අපපුබ්බො, අපවාශිතො. මාන පූජායං, මානිතො. වී වයෙ, අපවිතො. චන්ද අභිචන්දනෙ, චන්දිතො. කර කරණෙ, සක්කතො. සක්කාර පූජායං, සක්කාරිතො ඉච්චාදි.

හුතො හුතාථි හුතවා, වුට්ඨො වුසිත ජිණ්ණකො;
පක්කං පක්කන්තකො ජාතො, ඨිතො රුළ්භො බුහුක්ඛිතො.

භීතං නච්චං ජිතො දිට්ඨො, තුට්ඨො ශිට්ඨො ච භග්ගවා;
චුත්තඤ්ච ගුත්තො අච්ඡින්නො, පභීතො ගමිතො ගතො.

කතොභිසඬ්ඛතො භුත්තං, යානං ගරුමුපාසිතො;
භීතඤ්ච සම්මතො බුද්ධො, පූජිතොතිතකාලිකා.

අතීතජ්ජච්චයන්තනයො.

තච්චෙතුනාදිජ්ජච්චයන්තනය

“පුඤ්ඤාති කාතුමිච්ඡි, ඉච්ඡති, ඉච්ඡස්සති වා”ති විග්ගහෙ –

636. ඉච්ඡත්ථෙසු සමාන කත්තු කෙසු ත චෙ තුං වා.

ඉච්ඡා අත්ථො යෙසං තෙ ඉච්ඡත්ථා, තෙසු ඉච්ඡත්ථෙසු ධාතුසු සමානකත්තුකෙසු සන්තෙසු සබ්බධාතුහි තච්චෙතුංඉච්චෙතෙ පච්චයා භොන්ති වා, “තච්චෙතුං වා”ති යොගවිභාගෙන තදන්ථක්‍රියායඤ්ච, තෙ ච කිතකත්තා කත්තරි භොන්ති.

“කරොතිස්ස, වා”ති ච චත්තතෙ.

637. තවෙනුනාදීසු කා.

තවෙනුනඉව්වෙවමාදීසු පච්චයෙසු පරෙසු කරොතිස්ස ධාතුස්ස කාදෙසො හොති වා, ආදිසද්දෙන තුංත්වාන ත්වා තබ්බෙසු ව.

“තද්ධිතසමාසකිතකා නාමංවාතවෙනුනාදීසු වා”ති එත්ථ “අතවෙනුනාදීසු”ති නාමඛ්‍යපදෙසස්ස නිසෙධනතො තදන්තානං නිපාතත්තං සිද්ධං භවති, තතො නිපාතත්තා තවෙනුනමන්තතො “සබ්බාසමාචුසො”තිආදිනා විහත්තිලොපො. සො පුඤ්ඤානි කාතවෙ ඉච්ඡති, කාතුමිච්ඡති.

කාදෙසාභාවෙ “තුංතුනතබ්බෙසු වා”ති රකාරස්ස තත්තං. කත්තුං කාමෙතීති කත්තුකාමො, අභිසඬ්ඛරිතුමාකඬ්ඛති. තථා සද්ධම්මං සොතවෙ, සොතුං, සුඤ්ඤං වා පත්ථෙති. එවං අනුභවිතුං, පවිතුං, ගන්තුං, ගමිතුං, ඛන්තුං, ඛනිතුං, භන්තුං, භනිතුං, මන්තුං, මනිතුං, හරිතුං, අනුස්සරිතුමිච්ඡති, එත්ථ ඉකාරයුත්තතමිති “නමකරාන”මිච්චාදිනා පටිසිද්ධත්තා න ධාත්වන්තලොපො.

තථා තුදඛ්‍යථනෙ, තුදිතුං, පටිසිතුං, උද්දිසිභුං, හොතුං, සයිභුං, නෙතුං, ජුහොතුං, පජ්භිතුං, පභාතුං, දාතුං. රොද්ධුං, රුන්ධිතුං, තුංතුනාදීසුපි යොගවිභාගෙන කත්තරි විකරණප්පච්චයා, සරලොපාදි ව. හොත්තුං, භුඤ්ජිතුං, ඡෙත්තුං, ඡින්දිතුං. සිබ්බිතුං, බොද්ධුං, බුජ්ඣිතුං. ජායිතුං, ජනිතුං. පත්තුං, පාපුඤ්ඤං. ජෙතුං, ජිනිතුං, කෙතුං, කිඤ්ඤං, විනිච්ඡෙතුං, විනිච්ඡිනිතුං, ඤාතුං, ජානිතුං, ගහෙතුං, ගණ්භිතුං. වොරෙතුං, වොරයිතුං, පාලෙතුං, පාලයිතුං.

කාරිතෙ භාවෙතුං, භාවයිතුං, කාරෙතුං, කාරයිතුං, කාරාපෙතුං, කාරාපයිතුමිච්ඡති ඉච්චාදි.

“තවෙනු වා”ති යොගවිභාගෙන ක්‍රියත්ථක්‍රියායඤ්ච ගම්මමානායං තුංපච්චයො. යථා — සුබුද්ධං වක්ඛාමි, හොත්තුං වජ්ඣති, හොජනාය වජ්ඣති අත්ථො. එවං දට්ඨුං ගච්ඡති, ගන්තුමාරහති, ගන්තුං පයොජයති, දස්සෙතුමාභ ඉච්චාදි.

“තු”මිති වත්තතෙ.

638. අරහසක්කාදීසු ව.

අරහසක්කභබ්බානුච්ඡවිකානුරූපඉව්වෙවමාදීස්වත්ථෙසු පයුජ්ජමානෙසු සබ්බධාතුහි තුංපච්චයො හොති, වසද්දෙන කාලසමයවෙලාදීසුපි. නින්ද ගරභායං, කො තං නින්දිතුමරහති, රාජා අරහසි භවිතුං, අරහො භවං වත්තුං. සක්කා ජෙතුං ධනෙන වා, සක්කා ලද්ධුං, කාතුං සක්ඛිස්සති. භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං, අභබ්බො කාතුං. අනුච්ඡවිකො භවං දානං පටිග්ගහෙතුං. ඉදං කාතුං

අනුරූපං. දානං දාතුං යුත්තං, දාතුං චත්තුඤ්ච ලහති, එවං වට්ටති භාසිතුං, ඡින්දිතුං න ච කප්පති ඉච්චාදි. තථා කාලො භුඤ්ජිතුං, සමයො භුඤ්ජිතුං, වෙලා භුඤ්ජිතුං.

“තු”මිති චත්තතෙ.

639. පත්තවචනෙ අලමත්ථෙසු ව.

අලමත්ථෙසු පත්තවචනෙ සති සබ්බධාතූහි තුංපච්චයො හොති, අලංසද්දස්ස අත්ථා අලමත්ථා භූසනපරියත්තිනිවාරණා, තෙසු අලමත්ථෙසු. පත්තස්ස වචනං පත්තවචනං, අලමෙව දානානි දාතුං, අලමෙව පුඤ්ඤානි කාතුං, සම්පත්තමෙව පරියත්තමෙවාති අත්ථො.

කත්වා කම්මං අගච්ඡි, ගච්ඡති, ගච්ඡස්සතීති වා අත්ථෙ –

640. පුබ්බකාලෙකකත්තුකානං තුන ත්වාන ත්වා වා.

පුබ්බකාලොති පුබ්බක්‍රියා, එකො කත්තා යෙසං තෙ එකකත්තුකා, තෙසං එකකත්තුකානං සමානකත්තුකානං ධාතුනමන්තරෙ පුබ්බකාලෙ චත්තමානධාතුම්භා තුන ත්වාන ත්වාඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති වා.

වාසද්දස්ස වචත්ථිතවිභාසත්තා තුනප්පච්චයො කත්ථවියෙව භවති. තෙ ව කිතසඤ්ඤත්තා, “එකකත්තුකාන”න්ති චුත්තත්තා ව කත්තරියෙව භවන්ති. තුනෙ “තචෙතුනාදීසු කා”ති කාදෙසො, නිපාතත්තා සිලොපො. සො කාතුන කම්මං ගච්ඡති, අකාතුන පුඤ්ඤං කිලමිස්සන්ති සත්තා.

ත්වානත්වාසු “රකාරො වා”ති ධාත්වන්තලොපො, කම්මං කත්වාන භද්‍රකං, දානාදීනි පුඤ්ඤානි කත්වා සග්ගං ගච්ඡති, අභිසඬ්ඛරිත්වා, කරිත්වා. තථා සිබ්බිත්වා, ජායිත්වා, ජනිත්වා, ධම්මං සුත්වා, සුත්වාන ධම්මං මොදති, සුඡිත්වා, පත්වා, පාපුඡිත්වා. කිඡිත්වා, ජෙත්වා, ඡිනිත්වා, ඡිත්වා. වොරෙත්වා, වොරයිත්වා, පුජෙත්වා, පුජයිත්වා. තථා මෙත්තං භාවෙත්වා, භාවයිත්වා, විහාරං කාරෙත්වා, කාරයිත්වා, කාරාපෙත්වා, කාරාපයිත්වා සග්ගං ගමිස්සන්ති ඉච්චාදි.

පුබ්බකාලෙති කිමත්ථං? පඨති, පවති. එකකත්තුකානන්ති කිං? භුත්තෙ දෙවදත්තෙ යඤ්ඤදත්තො වජ්ඣති.

“අපත්වාන නදිං පබ්බතො, අතික්කම්ම පබ්බතං නදී”තිආදීසු පන සබ්බත්ථ “භවතී”ති සම්බන්ධතො එකකත්තුකතා, පුබ්බකාලතා ව ගම්‍යතෙ.

“වා”ති වත්තන.

641. සබ්බෙහි තුනාදීනං යො.

සබ්බෙහි සොපසග්ගානුපසග්ගෙහි ධාතුහි පරෙසං තුනාදීනං පච්චයානං යසද්දාදෙසො හොති වා. වන්ද අභිවන්දනෙ අභිපුබ්බො, ත්වාපච්චයස්ස යො, ඉකාරාගමො ව, අභිවන්දිය භාසිස්සං, අභිවන්දිත්වා, වන්දිය, වන්දිත්වා. තථා අභිභුයා, ද්විත්තරස්සත්තානි, අභිභවිත්වා, අභිභොත්වා.

සි සෙවායං, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා ඉකාරස්ස ආත්තං, නිස්සාය, නිස්සිත්වා.

භජ සෙවායං, “තථා කත්තරි වා”ති පුබ්බරූපත්තං, විහජ්ජ, විහජිය, විහජිත්වා.

දිස අතිසජ්ජනෙ, උද්දිස්ස, උද්දිසිය, උද්දිසිත්වා. පවිස්ස, පවිසිය, පවිසිත්වා.

නි පාපුණනෙ, උපනිය, උපනෙත්වා. අතිසෙයා, අතිසයිත්වා. ඔභාය, ඔභිත්වා, ජභිත්වා, හිත්වා. ආදාය, ආදියිත්වා, “දිවාදිනො යො”ති යජ්ජච්චයො, “ක්වචි ධාතු”තිආදිනා ධාත්වන්තස්සිකාරො ව, දත්වා, දත්වාන. පිධාය, පිදහිත්වා. භුඤ්ජිය, භුඤ්ජිත්වා, භොත්වා. විවෙයා, විචිනිත්වා. විඤ්ඤාය, විජානිත්වා, ඤත්වා.

“යථාගමං, තුනාදීසු”ති ව වත්තන.

642. දධන්තනො යො ක්වචි.

දකාරධකාරන්තෙහි ධාතුහි යථාගමං යකාරාගමො හොති ක්වචි තුනාදීසු පච්චයෙසු. යවතො දකාරස්ස ජකාරො, සමාපජ්ජිත්වා, උජ්ජජ්ජිත්වා, හිජ්ජිත්වා, ඡිජ්ජිත්වා ගතො. බුධ අවගමනෙ, “තථා කත්තරි වා”ති සධාත්වන්තස්ස යකාරස්ස වචග්ගො, බුජ්ඣිය, බුජ්ඣිත්වා. විරජ්ඣිය, විරජ්ඣිත්වා. රුන්ධිය, රුන්ධිත්වා.

“තුනාදීන”න්ති අධිකාරො, “වා”ති ව.

643. වනන්තෙහි රච්චං.

වකාරනකාරන්තෙහි ධාතුහි පරෙසං තුනාදීනං පච්චයානං රච්චාදෙසො හොති වා, “රච්ච”න්ති යොගවිභාගෙන අඤ්ඤස්මාපි, වචන්ථිතවිභාසත්ථොයං

වාසද්දො, රාදිලොපො. විව විවෙවනෙ විජුබ්බො, විවිච්ච, විවිච්චිත්වා, “යො ක්වච්චි”ති යොගච්චාගෙන යකාරාගමො.

පව පාකෙ, පච්ච, පච්චිය, පච්චිත්වා. විමුච්ච, විමුච්චිත්වා.

හන හිංසාගතීසු, ආහච්ච, උපහච්ච, ආහන්ත්වා, උපහන්ත්වා.

වාති කිං? අවමඤ්ඤ, අවමඤ්ඤිත්වා, මන්ත්වා, නාසස්සඤ්ඤායො.

ඉ ගතිමිහි, යොගච්චාගෙන රච්චාදෙසො, පට්ච්ච, අවෙච්ච, උපෙච්ච උපෙත්වා. කර කරණෙ, සක්කච්ච, අධිකිච්ච, ඉකාරාගමො, කරිය.

දිස පෙක්ඛණෙ —

644. දිසා ස්වානස්වාන්තලොපො ච.

දිසඉච්චෙතාය ධාතුයා පරෙසං තුනාදීනං පච්චයානං ස්වාන ස්වාඉච්චාදෙසා භොන්ති වා, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. දිස්වානස්ස එතදභාසි, චක්ඛුනා රූපං දිස්වා.

වාති කිං? නෙක්ඛම්මං දට්ඨුං, දට්ඨා. පස්සිය, පස්සිතුන, පස්සිත්වා.

අන්තග්ගහණං අන්තලොපග්ගහණඤ්චානුචත්තනෙ.

645. ම හ ද භෙහි මිම ය්හ ජ්ජ ඛහ ද්ධා ච.

ම හ ද භඉච්චෙවමන්තෙහි ධාතුහි පරෙසං තුනාදීනං පච්චයානං යථාක්කමං මිම ය්හ ජ්ජ ඛහ ද්ධාඉච්චෙනෙ ආදෙසා භොන්ති වා, ධාත්වන්තලොපො ච. මකාරන්තෙහි තාව ආගම්ම, ආගන්ත්වා. කමු පදවික්ඛෙපෙ, ඔක්කම්ම, ඔක්කම්ත්වා, නික්ඛම්ම, නික්ඛම්ත්වා, අහිරම්ම, අහිරම්ත්වා.

හකාරන්තෙහි පග්ගය්හ, පග්ගණ්හිත්වා, පග්ගහෙත්වා. මුහ වෙච්චිත්තෙ, සම්මුය්හ, සම්මුය්හිත්වා, යකාරාගමො, ආරුය්හ, ආරුහිත්වා, ඔගය්හ, ඔගහෙත්වා.

දකාරන්තෙහි උප්පජ්ජ, උප්පජ්ජිත්වා, පමජ්ජ, පමජ්ජිත්වා, උපසම්පජ්ජ, උපසම්පජ්ජිත්වා. ඡිදි ද්ධිධාකරණෙ, අච්ඡජ්ජ, ඡිජ්ජ, ඡිජ්ජිත්වා, ඡින්දිය, ඡින්දිත්වා, ඡෙත්වා.

භකාරන්තෙහි රහ රාහස්සෙ, ආරබ්හ කටෙසි, ආරද්ධා, ආරහිත්වා. ලහ ලාහෙ, උපලබ්හ, උපලද්ධා, සද්ධං පටිලහිත්වා පුඤ්ඤානි කරොන්ති ඉච්චාදි.

තවෙනුනාදිප්පච්චයන්තනොයො.

වත්තමානකාලිකමානන්තප්පච්චයන්තනය

646. වත්තමානෙ මානන්තා.

ආරද්ධො අපරිසමත්තො අත්ථො වත්තමානො, තස්මිං වත්තමානෙ කාලෙ ගම්මමානෙ සබ්බධාතුහි මානඅන්තඉච්චෙනෙ පච්චයා භොන්ති. තෙ ව කිතසඤ්ඤත්තා “කත්තරි කිත”ති කත්තරි භවන්ති.

අන්තමානප්පච්චයානඤ්ඤවෙන්ථ “පරසමඤ්ඤාපයොගෙ”ති පරසමඤ්ඤාවසෙන පරස්සපදත්තනොපදසඤ්ඤත්තා ත්‍යාදීසු විය අන්තමානෙසු ව විකරණප්පච්චයා භවන්ති.

තෙනෙව මානප්පච්චයො “අන්තනොපදානි භාවෙ ව කම්මනී”ති භාවකම්මෙසුපි භොති, තස්ස ව “අන්තනොපදානි පරස්සපදත්ත”න්ති ක්වචි අන්තප්පච්චයාදෙසො ව.

ගමු, සප්ප ගතිමහි, ගච්ඡතිති අත්ථො අන්තප්පච්චයො, “භූවාදිතො අ”ඉති අප්පච්චයො, “ගම්ස්සන්තො ච්ඡො වා සබ්බාසු”ති ධාත්වන්තස්ස ච්ඡාදෙසො, සරලොපාදි, නාමඛ්‍යපදෙසෙ ස්‍යාද්‍යුප්පත්ති. ගච්ඡන්ත සි ඉතීධ “වා”ති වත්තමානෙ “සිමිහි ගච්ඡන්තාදීනං න්තසද්දො අං” ඉති න්තස්ස අමාදෙසො.

වාසද්දස්ස වචන්ථිහවිභාසත්තා එකාරොකාරපරස්ස න භවති, සරලොපාදි, සො පුරිසො ගච්ඡං, ගච්ඡන්තො ගණ්හාති, සෙසං ගුණවන්තුසමං.

ඉත්ථියං “නදාදිතො වා ඊ”ති ඊපච්චයො, “සෙසෙසු න්තුවා”ති න්තුඛ්‍යපදෙසෙ “වා”ති අධිකිච්ච “න්තුස්ස තම්කාරෙ”ති තකාරෙ සරලොපසිලොපා, සා කඤ්ඤා ගච්ඡති, ගච්ඡන්ති ඉච්චාදි ඉත්ථිසමං.

නපුංසකෙ පුරෙ විය න්තස්ස අමාදෙසො, තං විත්තං ගච්ඡං, ගච්ඡන්තං, ගච්ඡන්තානි ඉච්චාදි පුල්ලිඬිගසමං.

තථා ගච්ඡතිති අත්ථො මානප්පච්චයො, ච්ඡාදෙසාදි ව, සො ගච්ඡමානො ගණ්හාති, තෙ ගච්ඡමානා ඉච්චාදි පුරිසසද්දසමං. සා ගච්ඡමානා, තා

ගච්ඡමානායො ඉච්චාදි කඤ්ඤාසද්දසමං. තං ගච්ඡමානං, තානි ගච්ඡමානානි ඉච්චාදි චිත්තසද්දසමං.

ගච්ඡියතීති අත්ථෙ “අත්තනොපදානි භාවෙ ච කම්මනී”ති කම්මනි මානප්පච්චයො, “භාවකම්මෙසු යො”ති යප්පච්චයො, “ඉච්ඡණ්ණාගමො වා”ති ඉකාරාගමො, ච්ඡාදෙසො, සො තෙන ගච්ඡියමානො, සා ගච්ඡියමානා, තං ගච්ඡියමානං.

ච්ඡාදෙසාභාවෙ “පුබ්බරූපඤ්චා”ති යකාරස්ස මකාරො, ධම්මො අධිගම්මමානො හිතාය භවති, අධිගම්මමානා, අධිගම්මමානං.

තථා මහ පූජායං, මහතීති මහං, මහන්තො, මහතී, මහන්තී, මහං, මහන්තං, මහමානො, මහමානා, මහමානං. කම්මනි “යම්හි දාධාමායාභාසා මහ මථාදීනම්”ඉති ධාත්වන්තස්ස අකාරස්ස ඊකාරො, මහියමානො, මහියමානා, මහියමානං.

ඵවං චරතීති චරං, චරතී, චරන්තී, චරන්තං, චරමානො, චරියමානො, පචතීති පචං, පචතී, පචන්තී, පචන්තං, පචමානො, පච්චමානො, “තස්ස චචග්ග”ඉච්චාදිනා චචග්ගත්තං, ද්විත්තඤ්ච.

භූ සත්තායං, භවතීති අත්ථෙ අත්තප්පච්චයො, අප්පච්චයවුද්ධිඅවාදෙසාදි, සො භවං, භවන්තො. ඉත්ථීයං ඊපච්චයො, “භවතො භොතො”ති භොතාදෙසො, භොතී, භොතී, භොතියො. නපුංසකෙ භවං, භවන්තං, භවන්තානි, අභිභවමානො. භාවෙ භූයමානං. කම්මනි අභිභූයමානො.

ජර වයොභානිමිහි, “ජර මරාන”ත්තිආදිනා ජීර ජීය්‍යාදෙසා, ජීරතීති ජීරං, ජීරන්තී, ජීරන්තං, ජීරමානො, ජීරියමානො, ජීයං, ජීයන්තී, ජීයන්තං, ජීයමානො, ජීය්‍යමානො.

මර පාණවාගෙ, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ඵකස්ස යකාරස්ස ලොපො, මරතීති මීයං, මීයන්තී, මීයන්තං, මීයමානො, මීය්‍යමානො, මරං, මරන්තී, මරන්තං, මරමානො, මරියමානො. ලහං, ලහන්තී, ලහන්තං, ලහමානො, ලබ්භමානො. වහං, වහන්තී, වහන්තං, වහමානො, වුස්භමානො. “ඉසුයමුනමන්තො ච්ඡො වා”ති ච්ඡාදෙසො, ඉච්ඡතීති ඉච්ඡං, ඉච්ඡන්තී, ඉච්ඡන්තං, ඉච්ඡමානො, ඉච්ඡියමානො, ඉස්සමානො.

“දිසස්ස පස්සදිස්සදක්ඛා වා”ති පස්ස දිස්ස දක්ඛාදෙසා, පස්සතීති පස්සං, පස්සන්තී, පස්සන්තං, පස්සමානො, විපස්සියමානො, දිස්සමානො,

දිස්සන්තො, මානස්ස අන්තාදෙසො, දිස්සං, දිස්සන්ති, දිස්සන්තං, දක්ඛං, දක්ඛන්ති, දක්ඛන්තං, දක්ඛමානො දක්ඛියමානො ඉච්චාදි.

තුද ඛාඨනො, තුදතීති තුදං, තුදන්ති, තුදන්තං, තුදමානො, තුජ්ජමානො. පටිසතීති පටිසං, පටිසන්ති, පටිසන්තං, පටිසමානො, පටිසියමානො ඉච්චාදි.

හු, භු සත්තායං, අප්පච්චයලොපො, පහොතීති පහොන්තො, පහොන්ති, පහොන්තං, පහුයමානං තෙන. සෙතීති සෙන්නො, සෙන්නී, සෙන්නං, සෙමානො, සයං, සයන්ති, සයන්තං, සයමානො, සයානො වා, මානස්ස ආනාදෙසො, අතිසියමානො.

අස සබ්භාවෙ, ‘සබ්බත්ථාසස්සාදිලොපො වා’ති අකාරස්ස ලොපො, අත්ථිති සං, සන්නො, සතී, සන්ති, සන්තං, සමානො, සමානා, සමානං.

යා ගතීතිවත්තිමිහි, ‘වා’ති වත්තමානෙ ‘යා තිට්ඨො’ති තිට්ඨාදෙසො, තිට්ඨං, තිට්ඨන්ති, තිට්ඨන්තං, තිට්ඨමානො. තිට්ඨාභාවෙ ‘ක්චචි ධාතු’ති ආදිනා යානො භකාරාගමො, රස්සත්තඤ්ච, උපට්ඨහං, උපට්ඨහන්ති, උපට්ඨහන්තං, උපට්ඨහමානො. යීයමානං තෙන, උපට්ඨීයමානො, උපට්ඨීයමානො.

පා පානෙ, ‘පා පිබ්බො’ති පිබ්බාදෙසො, පිබ්බතීති පිබ්බං, පිබ්බන්ති, පිබ්බන්තං, පිබ්බමානො, ‘ක්චචි ධාතු’ති ආදිනා බකාරස්ස වත්තං, පිචං, පිචන්ති, පිචන්තං, පිචමානො, පියමානො, පියමානා, පියමානං ඉච්චාදි.

හු දානාදනහබ්බප්පදානෙසු, අප්පච්චයෙ පුරෙ විය ද්විභාවාදි, පුහොතීති පුහං, පුහන්ති, පුහන්තං, පුහමානො, හුයමානො. ඵචං ජහං, ජහන්ති, ජහන්තං, ජහමානො, ජහීයමානො. දදාතීති දදං, දදන්ති, දදන්තං, දදමානො, ද්විත්තාභාවෙ දානං දෙන්නො, දෙන්නී, දෙන්නං, දීයමානො.

රුධි ආවරණෙ, ‘රුධාදිතො නිග්ගහිතපුබ්බඤ්චා’ති අප්පච්චයනිග්ගහිතාගමා, රුන්ධතීති රුන්ධං, රුන්ධන්ති, රුන්ධන්තං, රුන්ධමානො, රුජ්ඣමානො. භුඤ්ජතීති භුඤ්ජං, භුඤ්ජන්ති, භුඤ්ජන්තං, භුඤ්ජමානො, භුජ්ජමානො ඉච්චාදි.

දිවු කිළායං, ‘දිවාදිතො යො’ති යප්පච්චයො, ‘තථා කත්තරි වා’ති පුබ්බරූපත්තං, බත්තඤ්ච, දිබ්බතීති දිබ්බං, දිබ්බන්ති, දිබ්බන්තං, දිබ්බමානො. ඵචං බුජ්ඣතීති බුජ්ඣං, බුජ්ඣන්තො, බුජ්ඣමානො, වචග්ගාදෙසො. ජනී

පාතුභාවෙ, “ඡනාදිනමා”ති යොගවිභාගෙන ආත්තං, ජායතීති ජායං, ජායමානො, ඡඤ්ඤමානො.

සු සවණෙ, “ස්වාදිනො”තිආදිනා ණු ණා උණා ව, සුණාතීති සුණං, සුණන්තො, සුණමානො, සුයමානො, සුයාමානො. පාපුණාතීති පාපුණං, පාපුණමානො, පාපීයමානො.

“කියාදිනො නා”ති නා, රස්සත්තං, කිණාතීති කිණං, කිණමානො, කීයමානො. විනිවිජ්ජාතීති විනිවිජ්ජනං, විනිවිජ්ජනමානො, විනිවිජ්ජයමානො, විනං, වීයමානො. ජානාතීති ජානං, ජානමානො, ජාදෙසො, ඤායමානො. ගණ්හාතීති ගණ්හං, ගණ්හමානො, ගය්හමානො.

කර කරණෙ, කරොතීති අත්ථෙ “වත්තමානෙ මානන්තා”ති අත්තජපච්චයො, “තනාදිනො ඔයිරා”ති ඔ, “තස්ස වා”ති අධිකිච්ච “උත්තමොකාරො”ති උත්තං, “කරස්සාකාරො වා”ති අකාරස්සුකාරො. “යවකාරා වා”ති සරෙ උකාරස්ස වත්තං, ද්විත්තං, “බො වස්සා”ති බකාරද්වයඤ්ච, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා රලොපො, සො කුබ්බං, කුබ්බන්තො, කුබ්බතී, කුබ්බන්තී, කුබ්බන්තං. උත්තාභාවෙ – කම්මං කරොන්තො, කරොන්තී, කරොන්තං. මානෙ – උත්තද්වයං, කරුමානො, කරුමානා, කරුමානං, කුබ්බානො වා. කම්මති කයිරමානො, කරීයමානො වා ඉච්චාදි.

චුර ථෙය්‍යෙ, “චුරාදිනො”තිආදිනා ණෙ ණයා, වොරෙතීති වොරෙන්තො, වොරෙන්තී, වොරෙන්තං, වොරයං, වොරයතී, වොරයන්තං, වොරයමානො, වොරීයමානො. පාලෙතීති පාලෙන්තො, පාලෙන්තී, පාලෙන්තං, පාලයං, පාලයන්තී, පාලයන්තං, පාලයමානො, පාලීයමානො ඉච්චාදි.

කාරිතෙ භාවෙතීති භාවෙන්තො, භාවෙන්තී, භාවෙන්තං, භාවයං, භාවයන්තී, භාවයන්තං, භාවයමානො, භාවීයමානො. කාරෙතීති කාරොන්තො, කාරෙන්තී, කාරෙන්තං, කාරයං, කාරයන්තී, කාරයන්තං, කාරයමානො, කාරීයමානො, කාරාපෙන්තො, කාරාපෙන්තී, කාරාපෙන්තං, කාරාපයං, කාරාපයන්තී, කාරාපයන්තං, කාරාපයමානො, කාරාපීයමානො ඉච්චාදි.

වත්තමානකාලිකමානන්තජපච්චයන්තන යො.

අනාගතකාලිකජපච්චයන්තනය

“කාලෙ”ති අධිකාරො.

647. භවිස්සති ගමාදිහි ණි සිණ.

භවිස්සති කාලෙ ගම්මමානෙ ගමාදිහි ධාතුහි ණි සිණඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති. ණකාරා වුද්ධත්ථා. ආයති ගමනං සිලමස්සාති අත්ථෙ ණි, වුද්ධිණලොපා. ගාමී, ගාමිනො, ආගාමී කාලො. සිණපච්චයෙ – “ක්චචි ධාතු”ති ආදිනා සලොපො, ගාමං ගාමී, ගාමී, ගාමයො.

භජ සෙවායං, ආයති භජ්තුං සිලමස්සාති භාජී, භාජී, “න කගත්තං වජා”ති යොගවිභාගෙන නිසෙධනතො “සවජානං කගා ණානුබන්ධෙ”ති ගත්තං න භවති.

සු ගතිමහි, කාරිතෙ වුද්ධිආවාදෙසා ව, ආයති පස්සවිතුං සිලමස්සාති පස්සාවි, පස්සාවි. ආයති පට්ඨානං සිලමස්සාති පට්ඨායී, පට්ඨායී, “ආකාරන්තානමායො”ති ආයාදෙසො.

“භවිස්සති”ති අධිකාරො.

648. කිරියායං ණ්වුතවො.

කිරියායං කිරියත්ථායං ගම්මමානායං ධාතුහි ණ්වුතුඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති භවිස්සති කාලෙ. ණ්වුමහි – ණලොපවුද්ධිආකාදෙසා, කරිස්සං වජ්ඣති කාරකො වජ්ඣති.

තුමහි – “කරස්ස ව තත්තං තුස්මි”න්ති තකාරො, සෙසං කත්තුසමං, කත්තා වජ්ඣති, කත්තුං වජ්ඣති අත්ථො. එවං පච්චස්සං වජ්ඣති පාවකො වජ්ඣති, පච්ඣා වජ්ඣති. භුඤ්ජිස්සං වජ්ඣති භුඤ්ජකො වජ්ඣති, භොත්තා වජ්ඣති ඉච්චාදි.

649. කම්මනි ණො.

කම්මස්මිං උපපදෙ ධාතුහි ණප්පච්චයො හොති භවිස්සති කාලෙ ණලොපවුද්ධි. නගරං කරිස්සති නගරකාරො වජ්ඣති. ලු ඡෙදනෙ, සාලිං ලච්චස්සති සාලිලාවො වජ්ඣති. වප ඛිජ්ජන්තානෙ, ධඤ්ඤං වපිස්සති ධඤ්ඤවාපො වජ්ඣති. භොගං දදිස්සති භොගදායො වජ්ඣති, සින්ධුං පිට්ඨස්සති සින්ධුපායො වජ්ඣති ඉච්චාදි.

“කම්මනි”ති වත්තතෙ.

650. සෙසෙ ස්සං න්තු මානානා.

කම්මස්මිං උපපදෙ සෙසෙ අපරිසමත්තත්ථෙ ධාතුහි ස්සංන්තු මාන ආනඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති භවිස්සති කාලෙ ගම්මමානෙ, තෙ ව

කිතකත්තා කත්තරි භවන්ති. කම්මං කරිස්සතීති අත්ථෙ ඡ්ඝංපච්චයො, ඉකාරාගමො, සිලොපො, කම්මං කරිස්සං වජ්ඣති, සාපෙක්ඛත්තා න සමාසො. න්තුපච්චයෙ “තනාදිතො ඔයිරා”ති ඔ, “සිම්භි වා”ති න්ත්ථ’න්තස්ස අත්තං, කම්මං කරිස්සතීති කම්මං කරොන්තො වජ්ඣති ඉච්චාදි ගුණවන්තුසමං.

අථ වා “භවිස්සති ගමාදිහි ණි සිණ”ති එත්ථ “භවිස්සතී”ති වචනතො “ස්සන්තු”ඉති එකොව පච්චයො දට්ඨබ්බො, තතො “සිම්භි වා”ති අත්තං, “න්තසද්දො අ”මිතියොගච්ඡාගෙන අමාදෙසො, සිලොපො, කරිස්සං කරිස්සන්තො, කරිස්සන්තා, කරිස්සන්තං, කරිස්සන්තෙ, කරිස්සතා කරිස්සන්තෙන, කරිස්සන්තෙහි, කරිස්සතො කරිස්සන්තස්ස, කරිස්සතං කරිස්සන්තානං, කරිස්සතා, කරිස්සන්තෙහි, කරිස්සතො කරිස්සන්තස්ස, කරිස්සතං කරිස්සන්තානං, කරිස්සති කරිස්සන්තෙ, කරිස්සන්තෙසුතිආදි ගුණවන්තුසදිසං නෙය්‍යං.

මානම්භි – ඔකාරාකාරානං උත්තං, කම්මං කරිස්සතීති කම්මං කුරුමානො, කම්මං කරානො වජ්ඣති. එවං භොජනං භුඤ්ජිස්සං වජ්ඣති, භොජනං භුඤ්ජන්තො, භුඤ්ජමානො, භුඤ්ජානො වජ්ඣති.

සබ්බත්ථ කත්තරි න්තුමානෙසු සකසකච්ඡිකරණජ්ජච්චයො කාතබ්බො.

බාදනං බාදිස්සතීති බාදනං බාදිස්සං වජ්ඣති, බාදනං බාදන්තො, බාදනං බාදමානො, බාදනං බාදානො වජ්ඣති. මග්ගං වරිස්සතීති මග්ගං වරිස්සං, මග්ගං වරන්තො, මග්ගං වරමානො, මග්ගං වරානො වජ්ඣති. භික්ඛ ආයාචනෙ, භික්ඛං භික්ඛිස්සතීති භික්ඛං භික්ඛිස්සං වරති, භික්ඛං භික්ඛන්තො, භික්ඛං භික්ඛමානො, භික්ඛං භික්ඛානො වරති ඉච්චාදි.

අනාගතකාලිකජ්ජච්චයන්තනයො.

උණාදිජ්ජච්චයන්තනය

අථ උණාදයො වුච්චන්තෙ.

“ධාතුයා”ති අධිකාරො.

651. කාලෙ වත්තමානානීනෙ ඤ්චාදයො.

අතීතෙ කාලෙ, වත්තමානෙ ච ගම්මමානෙ ධාතුහි ඤ්චජ්ජච්චයො හොති. ආදිසද්දෙන යු ක්ක මිඉච්චාදයො ච හොන්ති.

කර කරණෙ, අකාසි, කරොතිති වා අත්ථෙ ණුප්පච්චයො, ණලොපො, වුද්ධි, කාරු සිප්පි, කාරු කාරවො. වා ගතිගන්ධනෙසු, අවාසි, වායතීති වා වායු, ආයාදෙසො. සද අස්සාදනෙ, අස්සාදියතීති සාදු. රාධ, සාධ සංසිද්ධිමිහි, සාධියති අනෙත භිතන්ති සාධු. ඛන්ධ ඛන්ධනෙ, අත්තති පරං ඛන්ධතීති ඛන්ධු. චක්ඛ වියත්තියං වාචායං, චක්ඛතීති චක්ඛු. ඉ ගතිමිහි, එත්ති ගච්ඡන්ති පචත්තන්ති සත්තා එතෙනාති ආයු. දර විදාරණෙ, දරියතීති දාරු කට්ඨං. සනු දානෙ. සනොතීති සානු පබ්බතෙකදෙසො. ජතියතීති ජානු ජඨසාසන්ධි. වරියතීති වාරු දස්සනීයො. රහ වාගෙ, රහියතීති රාහු අසුරින්දො. තර තරණෙ, තාලු, ලො රස්ස.

මරාදීනං පනෙත්ථ ණුමිහි “සටාදීනං වා”ති එත්ථ වාසද්දෙන න වුද්ධි, මරු, තරු, තනු, ධනු, හනු, මනු, අසු, වසු, වටු, ගරු ඉච්චාදි.

වදි හිලාදනෙ, යුප්පච්චයො, “නුදාදීහි යුණ්වුනමනානනාකානනකා සකාරිතෙහි වා”ති අනාදෙසො, නිග්ගහීතාගමො ව, වන්දනං. භවති එත්ථාති භුවනං, “කුලානමියුචාසරෙ වා”ති උචාදෙසො. කිර වික්ඛෙපෙ, කිරණො. විචක්ඛණො, කම්පනං කරොතිති කරුණො, අකාරස්සුත්තං.

ක්තප්පච්චයෙ – කලොපො, අභවි, භවතීති වා භූතං යක්ඛාදි, භූතාති. වායතීති වාතො, තායතීති තාතො. මිමිහි – භවන්ති එත්ථාති භූමි, නෙතීති නෙමි ඉච්චාදි.

652. ඛ්‍යාදීහි මන ම ව තො වා.

බි හි සු රු හු වා ධු හි ලුපි අදඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි මනපච්චයො හොති, මස්ස ව තො හොති වා.

අදධාතුපරස්සෙව, මකාරස්ස තකාරතා;
තදඤ්ඤතො න හොතායං, වචත්ථිතච්චාසතො.

බි ඛයෙ, බියන්ති එත්ථ උපද්දවුපසග්ගාදයොති අත්ථෙ මනපච්චයො, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා නලොපො, “අඤ්ඤෙසු වා”ති වුද්ධි, ඛෙමො. තථා හි භයෙ, භායන්ති එතස්මාති හිමො, වාධිකාරතො න වුද්ධි. සු අභිසවෙ, සවතීති සොමො. රු ගතිමිහි, රොමො. හු දානාදනහබ්‍යප්පදානෙසු, හුයතීති හොමො. වා ගතිගන්ධනෙසු, වාමො. ධු කම්පනෙ, ධුනාතීති ධුමො. හි ගතිමිහි, හිනොතීති හෙමො. ලු ඡෙදනෙ, ලුයතීති ලොමො. පි තප්පනෙ, පිණනං පෙමො. අද භක්ඛණෙ, අදතීති අත්ථෙ මන, මස්ස ව වා තකාරො, “තො දස්සා”ති තකාරො,

අත්තා, ආතුමා, “ක්වච්චි ධාතු” තිආදිනා අදස්ස දීඝො, උකාරාගමො ච. යා පාපණෙ, යාමො.

“වා” ති වත්තමානෙ -

653. සමාදිභි ථමා.

සමදමදර රහ ලප වස යු දු හි සි දා සා යා හස බහඋසුඉච්චෙවමාදිභි ධාතුහි ථ මඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති වා.

සම උපසමෙ, ක්වච්චිග්ගහණාධිකාරා න ධාත්වන්තලොපො, කිලෙසෙ සමෙතීති සමථො සමාධි. එවං දමනං දමථො. දර දාහෙ, දරණං දරථො පරිදාහො. රහ උපාදානෙ, රහියතීති රථො, “ක්වච්චි ධාතු” තිආදිනා හලොපො. සප අක්කොසෙ, සපනං සපථො. වස නිවාසෙ, ආවසන්ති එතස්මිත්ති ආවසථො. යු මිස්සනෙ, යුථො, දීඝො. දු ගතිවුද්ධිමිහි, දවති වඩ්ඪතීති දුමො. හිනොතීති හිමො උස්සාථො. සි බන්ධනෙ, සියතීති සිමා, දීඝො. දා අවබණ්ඩනෙ, දාමො. සා සාමත්ථෙ, සාමො. යා ගතීතිවත්තිමිහි, ථාමො, යස්ස ථත්තං. හස හස්මිකරණෙ, හස්මා, බ්‍රහ්මාදිත්තා “සා වා” ති ආත්තං. බහ වුද්ධිමිහි, බ්‍රහ්මා, නිපාතනතො බ්‍රො බස්ස. උසු දාහෙ, උස්මා ඉච්චාදි.

654. මසුස්ස සුස්ස ච්ඡ ර ච්ඡෙරා.

මසුඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස සුස්ස ච්ඡරච්ඡෙරඉච්චෙනෙ ආදෙසා හොන්ති. මසු මච්ඡෙරෙ, ක්විජ්ජච්චයො, ච්ඡරච්ඡෙරාදෙසා, මච්ඡෙරො, මච්ඡෙරො.

“ච්ඡර ච්ඡෙරා” ති වත්තතෙ.

655. ආපුබ්බවරස්ස ව.

ආපුබ්බස්ස වරඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස ච්ඡරච්ඡෙරාදෙසා හොන්ති, වසද්දෙන ච්ඡරියාදෙසො ච. භුසො වරණන්ති අත්ථෙ ක්විජ්ජච්චයො, ච්ඡරියාදිආදෙසො, රස්සත්තඤ්ච. අච්ඡරියං, අච්ඡරං, අච්ඡෙරං. අච්ඡරං පහරිතුං යුත්තන්තිපි අච්ඡරියං.

656. අල කල සලෙහි ලයා.

අල කල සල ඉච්චෙනෙහි ධාතුහි ල යඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති. අල පරිසමත්තිමිහි, අල්ලං, අල්යං. කල සඬ්ඛ්‍යානෙ, කල්ලං, කල්යං. සල, හුල, පද ගතිමිහි, සල්ලං, සල්යං.

“කල සලෙහි” ති වත්තතෙ.

657. යාණ ලාණා.

තෙහි කල සලඉච්චෙනෙහි ධාතුහි යාණ ලාණප්පච්චයා හොත්ති. කලයාණං, පටිසල්ලයාණං, කල්ලාණො, පටිසල්ලාණො. යදා පන ලී සිලෙසනෙති ධාතු, තදා “පටිසල්ලයනං, පටිසල්ලාණ”න්ති යුජ්පච්චයෙන සිද්ධං, උපසග්ගන්තස්ස නිග්ගහිතස්ස ලත්තං, රහාදිපරත්තා නස්ස ණත්තං, එකාරස්ස “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා අත්තඤ්ච.

658. මථිස්ස ථස්ස ලො ව.

මථඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස ථස්ස ලාදෙසො හොති, වසද්දෙන ලප්පච්චයො, මථ විලොළනෙ, මල්ලො, සො එව මල්ලකො, යථා හීනකො.

“ක්චචා”ති වත්තතෙ.

659. අවස්සකාධම්මේණෙසු ණි ව.

අවස්සක අධම්මේණඉච්චෙනෙස්වත්ථෙසු, ණිපච්චයො හොති, කිච්චා වාති ණිපච්චයො, ණලොප වුද්ධිසිලොපා, අවස්සං මෙ කම්මං කාතුං යුත්තොසිති කාරිසි මෙ කම්මං අවස්සං, කාරිනො මෙ කම්මං අවස්සං, භාරිසි මෙ භාරං අවස්සං.

අධම්මේණ – සතං මෙ ඉණං දාතුං යුත්තොසිති දායිසි මෙ සතං ඉණං, ධාරිසි මෙ සහස්සං ඉණං ඉච්චාදි, කිච්චප්පච්චයා පන හෙට්ඨායෙව දස්සිතා.

660. වජ්ජිහි පබ්බජ්ජාදයො නිපච්චන්තෙ.

ආකතිගණොයං. වජ්ජඉච්චෙවමාදිහි ධාතුහි පච්චයාදෙසලොපාගමනිසෙධලිඬිගාදිවිධිනා යථාහිධානං පබ්බජ්ජාදයො සද්දා නිපච්චන්තෙ.

වජ් ගතිමිහි පපුබ්බො, පඨමමෙව වජ්තබ්බන්ති අත්ථෙ “භාවකම්මෙසු”ති අධිකිච්ච “ණොපාචා”ති ණාප්පච්චයො, ණලොපාදි. “පච්චජ්ජා”න්ති රූපෙ සම්පත්තෙ ඉමිනා ජ්ඣස්ස ජ්ජාදෙසො, වකාරද්වයස්ස බකාරද්වයං, වුද්ධිනිසෙධො, ඉත්ථිලිඬිගත්තඤ්ච නිපච්චන්තෙ, පබ්බජ්ජා.

තථා ඉඤ්ජ කම්පනෙ, ඉඤ්ජනං ඉජ්ජා. යජ් දෙවපුජායං, යජනං ඉජ්ජා, “යජස්සාදිස්සි”ති ඉත්තං. අඤ්ජ ඛ්‍යත්තිගතීසු සංපුබ්බො, සමඤ්ජනං සමජ්ජා, ඤ්ඤස්ස ජ්ජාදෙසො. සද් වසරණගත්තාචසානෙසු, නිසිදනං නිසජ්ජා. විද්

ඤාණෙ, විජානනං, විදතීති වා විජ්ජා. සජ විස්සග්ගෙ, විස්සජ්ජනං විස්සජ්ජා. පද ගතිමිහි, නිපජ්ජනං නිපජ්ජා.

හන හිංසාගතීසු, හන්තබ්බන්ති අත්ථෙ ණාමිහි කතෙ “වට්ඨො වා සබ්බන්ථා”ති හනස්ස වට්ඨාදෙසො, ඤාමිහි ජාමාදෙසො ව, සො වජ්ඣො, සා වජ්ඣො. සී සයෙ, සයනං, සයන්ති එත්ථාති වා සෙය්‍යා, වුද්ධි, යකාරස්ස ද්විත්තඤ්ච. ධා ධාරණෙ සංපුබ්බො, සමමා විත්තං නිට්ඨෙති එත්ථාය, සයං වා සද්දහතීති අත්ථෙ “ඉත්ථියමනියවො වා”ති අජ්ජවිවයො, “සන්ධා”ති රූපෙ සම්පත්තෙ ඉමිනා නකාරස්ස දකාරො, සද්ධා. වර වරණෙ, වරණන්ති අත්ථෙ ණාජ්ජවිවයෙ, ඉකාරාගමෙ ව කතෙ ඉමිනා වුද්ධිනිසෙට්ඨො, වරියා.

රූජ රොගෙ, රූජනන්ති අත්ථෙ ඉමිනා ජජ්ජවිවයො, “ඛාඤ්ජනන්තස්ස වො ජජ්ජවිවයෙසු වා”ති ධාත්වන්තස්ස චකාරො, රූච්ඡා, රූජාති අජ්ජවිවයෙන සිද්ධං. තථා කුච සඬකොචනෙ, ජජ්ජවිවයො, කොචනං කුච්ඡා. ලභ ලාභෙ, ජමිහි වාදෙසො, ලච්ඡා. රද විලෙඛනෙ, රච්ඡා. මුහ වෙවිත්තෙ, මුය්හනං මුච්ඡා, මුච්ඡනං වා මුච්ඡා. වස නිවාසෙ, වච්ඡා. කච දිත්තිමිහි, කච්ඡා. කථ කථනෙ සංපුබ්බො, සද්ධිං කථනන්ති අත්ථෙ ණාජ්ජවිවයො, ඉමිනා ථාස්ස ච්ඡාදෙසො, සංසද්දස්ස සාදෙසො ව, සාකච්ඡා. තුද ඛාථනෙ, තුච්ඡා. පද ගතිමිහි, ඛාපජ්ජනන්ති අත්ථෙ ණාමිහි කතෙ “ඛාපාද්‍යා”ති රූපෙ සම්පත්තෙ ඉමිනා නිපාතනෙන දාස්ස ජ්ජාදෙසො, රස්සත්තඤ්ච, ඛාපජ්ජා.

මර පාණවාගෙ, මරති මරණන්ති ව අත්ථෙ ඉමිනා ත්‍යාග්‍යජ්ජවිවයො, ධාත්වන්තලොපොච, තතො “යවත”මිච්චාදිනා චකාරො, මච්චො, මච්චු. සත සාතච්චෙ, ඉමිනා යජ්ජවිවයො, ත්‍යාස්ස චකාරො, සච්චං. තථා නත ගත්තවිනාමෙ, නච්චං. නිති නිච්චෙ, නිච්චං. මා මානෙ, මායා. ජන ජනනෙ, ජායා, කත දිත්තිකන්තීසු, ත්‍යාස්ස ඤත්තං, ද්විත්තඤ්ච, කඤ්ඤා. ධන ධඤ්ඤෙ, ධඤ්ඤං. පුනාතීති පුඤ්ඤං, නකාරාගමො ඉච්චාදි.

661. වෙ පු සී දවච මු කු දා භුභ්වාදීහි ථුත්තිම ණිමා නිබ්බන්තෙ.

වෙපුසීදවචමුඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි, කු දා භුභ්වාදිතො, භ්වාදිතො ව යථාක්කමං ථුත්තිමණිමඉච්චෙතෙ පච්චයා භොන්ති නිබ්බන්තත්ථෙ. වෙපු කම්පනෙ, ථුජ්ජවිවයො, “ක්චචි ධාතු”තිභ්වාදිනා අකාරාගමො, අථ වා “අපු”ති වත්තබ්බෙ සරලොපං කත්වා “පු”ති ථුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, වෙපෙන නිබ්බන්තො වෙපපු. සී සයෙ, සයනෙන නිබ්බන්තො සයපු. දච දවනෙ, දවෙන නිබ්බන්තො දවපු. වමු උග්ගිරණෙ, වමෙන නිබ්බන්තො වමපු.

කුත්ති කරණං, තෙන නිබ්බත්තං කුත්තිමං, “කු”ඉති නිපාතනතො කරස්ස කුත්තං. දා දානෙ, දාති දානං, තෙන නිබ්බත්තං දත්තිමං, රස්සත්තං. භූති භවනං, තෙන නිබ්බත්තං භොත්තිමං. අවහුති අවහනං, තෙන නිබ්බත්තං ඔභාවිමං, ණලොපවුද්ධිආවාදෙසා.

662. අක්කොසෙ නම්හානි.

අක්කොසෙ ගම්මමානෙ නම්හි නිපාතෙ උපපදෙ සති ධාතුතො ආනිජ්ජව්වයො හොති. න ගම්මබ්බො තෙ ජම්ම දෙසොති අත්ථෙ ආනිජ්ජව්වයො, කිතකත්තා නාමථිව කත්වා සිම්හි කතෙ න ගමානීති අත්ථෙ කම්මධාරයසමාසො, නස්ස අත්තං, පුන සමාසත්තා නාමථිව කතෙ ස්වාදුප්පත්ති, අගමානි තෙ ජම්ම දෙසො. න කත්තබ්බං තෙ ජම්ම කම්මන්ති අකරානි තෙ ජම්ම කම්මං.

නම්හීති කිං? විපත්ති තෙ. අක්කොසෙති කිං? අගති තෙ.

663. සුනස්සුනස්සොණවානුචානුනුනුඤ්ඤානා.

සුනඉච්චෙතස්ස පාටිපදිකස්ස සම්බන්ධිතො උනසද්දස්ස ඔණ වාන උචාන උන උනබ උණ ආ ආනඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති. සුනස්සුනස්ස ඔණාදිආදෙසෙ, පරනයනෙ ච කතෙ ස්වාදුප්පත්ති, සොණො, සොණා, ස්වානො, ස්වානා, සුචානො, සුචානා, සුනො, සුනා, සුනබො, සුනබා, සුණො, සුණා, සා සානො, සානා ඉච්චාදි.

664. තරුණස්ස සුසු ව.

තරුණඉච්චෙතස්ස සද්දස්ස සුසුඉච්චාදෙසො හොති. වසද්දො අනියමත්ථො, සුසු, තරුණො වා.

665. යුවස්සුවස්සුවානුනුනා.

යුවඉච්චෙතස්ස පාටිපදිකස්ස උචසද්දස්ස උචඋචානඋනඋනඉච්චෙතෙ ආදෙසා හොන්ති. යුවා තිට්ඨති, යුවානො තිට්ඨති, යුනො තිට්ඨති, යුනො තිට්ඨති.

666. ඡදාදීහි තත්ත.

ඡදඉච්චෙචමාදීහි ධාතුහි තත්තඉච්චෙතෙ පච්චයා හොන්ති. ඡද අපචාරණ, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ධාත්වන්තස්ස තකාරො. ආතපං ඡාදෙතීති ඡත්තං, ඡත්තං, ධ්වස්සත්තයෙ සරූපානමෙකස්ස ලොපො.

චිත්ත චිත්තායං, චිත්තෙතීති චිත්තං, නකාරස්ස සංයොගාදිත්තා නිග්ගහිතං, තස්ස “ඛ්‍යඤ්ජනෙ වා”ති ලොපො, චිත්‍රං, “සට්ඨානං වා”ති න වුද්ධි.

සු අභිසංචෙ, “පරද්වෙභාවො යානෙ”ති තස්ස ද්විත්තං, අත්ථෙ අභිසංචෙතීති සුත්තං, සුත්‍රං.

සුද පග්ගරණෙ, අත්ථෙ සුදෙතීති සුත්තං, රස්සත්තං, භුජාදිත්තා දලොපො, ද්විත්තඤ්ච. සු සචනෙ, සුණාතීති සොතං, සොත්‍රං, වුද්ධි.

නි පාපණෙ, නෙතීති නෙත්තං, නෙත්‍රං. විද මඬිගල්ලෙ, තො දස්ස, පචිත්තං, පචිත්‍රං. පු පචනෙ, පුනාතීති පචිත්තං, පචිත්‍රං, ඉකාරාගමො, වුද්ධිඅවාදෙසා ව.

පත ගතිමිහි, පතතීති පත්තං, පත්‍රං, පතතො තායතීති පත්තො, පත්‍රො. තනු චිත්ථාරෙ, තඤ්ඤතීති තත්තං, තත්ත්‍රං. යත යතනෙ, යත්තං, යත්‍රං. යා පාපණෙ, යාපනා යත්‍රා. යමු උපරමෙ, යත්තං, යත්ත්‍රං. අද භක්ඛණෙ, අදතීති අත්තං, අත්‍රං. යුජ යොගෙ, යුජ්ජතීති යොත්තං, යොත්‍රං, භුජාදිත්තා ධාත්වත්තලොපද්විත්තානි.

චතු චත්තනෙ, චත්තං, චත්‍රං. මිද සිනෙහනෙ, මිජ්ජතීති මිත්තං, මිත්‍රං. මා පරිමාණෙ, මත්තා පරිමාණං, ද්විත්තරස්සත්තානි. එවං පුනාතීති පුත්තො, පුත්‍රො. කල සඬ්ඛ්‍යානෙ, කලත්තං, කලත්‍රං භරියා. වර සංවරණෙ, වරත්තං, වරත්‍රං වම්මමයයොත්තං. වෙපු කම්පනෙ, වෙපතීති වෙත්තං, වෙත්‍රං.

ගුප සංවරණෙ, ගොත්තං, ගොත්‍රං, “ගුප්ඨාදිනඤ්චා”ති ධාත්වත්තලොපො, ද්විත්තඤ්ච, ගත්තං වා, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා උකාරස්ස අකාරො. දා අවඤ්ඤානෙ, දාත්තං, දාත්‍රං. හු භවනෙ, අග්ගිහුත්තං. වහ පාපණෙ, වහිත්තං, වහිත්‍රං. වර වරණෙ, වරිත්තං, වරිත්‍රං. මුච මොචනෙ, මුත්තං පස්සාවො. භාස දිත්තමිහි, භස්ත්‍රා ඉච්චාදි.

667. වදාදිහි ණිත්තො ගණෙ.

වද වර වරඉච්චෙවමාදිහි ධාතූහි ණිත්තජ්ජච්චයො හොති ගණෙ ගම්මමානෙ. වද වියත්තියං වාචායං, වදිතානං ගණො වාදිත්තං. වර වරණෙ, වරිතානං ගණො වාරිත්තං. වර වරණෙ, වරිතානං ගණො වාරිත්තං. අථ වා වරන්ති තස්මිං පරිපූරකාරිතායාති වාරිත්තං. වාරිතං තායන්ති එත්ථ, එතෙනාති වා වාරිත්තං.

668. මිදාදීහි ත්තිතියො.

මිද පද රත්ඡ තනු ධාතුවෙවමාදීහි ධාතූහි යථාහිධානං ත්ති තිඉච්චෙනෙ පච්චයා භොන්ති. මිජ්ජති සිනියහතීති මෙත්ති, ධාත්වන්තලොපො. පජ්ජතීති පත්ති. රත්ඡ රාගෙ, රත්ඡති එත්ථාති රත්ති. විත්ථාරියතීති තත්ති. ධාරෙතීති ධාති. පා රක්ඛණෙ, පාති. වස නිවාසෙ, වසති.

669. උසුරත්ඡදංසානං දංසස්ස දඬිඬො ඩ යා ව.

උසු රත්ඡ දංසඉච්චෙනෙසං ධාතූනං අන්තරෙ දංසස්ස දඬිඬාදෙසො භොති, සෙසෙහි ධාතූහි ඩ යඉච්චෙනෙ පච්චයා භොන්ති. උසු දාහෙ, රත්ඡ රාගෙ, ඩ යජ්ජච්චයා, “ක්චචි ධාතූ”තිආදිනා ධාත්වන්තලොපො, ද්විත්තං, උඬිඬො, රථිඨං. දංස දංසනෙ, ක්චිජ්ජච්චයො, ක්චිලොපො, දංසස්ස දඬිඬාදෙසො ව, දඬිඬං.

670. සුචුසානමුචුසානමනො ටො ව.

සු චු අසඉච්චෙනෙසං ධාතූනං උ උ අසානං අතඉච්චාදෙසො භොති, අන්තෙ ටජ්ජච්චයො ව.

සු හිංසායං, සත්ථං. චු සංවරණෙ, වත්ථං. අස භූචි, අත්ථො. යදා පන සසු හිංසායං, වස අච්ඡාදනෙ, අර ගතිමිහිති ව ධාතූ, තදා “සමාදීහි ථ මා”ති ටජ්ජච්චයො, “ක්චචි ධාතූ”තිආදිනා ධාත්වන්තලොපො, “වග්ගෙ සොසා”තිආදිනා ද්විත්තං, සසතීති සත්ථං, වසියතීති වත්ථං, අරියතීති අත්ථො.

671. රත්ඡදාදීහි ධදිද්දකිරා ක්චචි ඡ ද ලොපො ව.

රත්ඡ උදිඉච්චෙවමාදීහි ධාතූහි ධ ද ඉද්ද ක ඉරඉච්චෙනෙ පච්චයා භොන්ති ක්චචි, ධාත්වන්තානං ඡදානං ලොපො ව භොති.

රත්ඡ රාගෙ, ධජ්ජච්චයො, ඡලොපො ව, රත්ඨං. උදි පසවනක්ලෙදනෙසු සංපුබ්බො, දජ්ජච්චයො, සමුද්දො, උද්දො. බුද පිපාසායං, බුද්දො. ඡිදි ද්විධාකරණෙ, ඡිද්දො. රුදි හිංසායං, රුද්දො, ලුද්දො, ලො රස්ස. හදි කලායාණෙ, හද්දො. නිදි කුච්ඡායං, නිද්දා. මුද හාසෙ, මුද්දා. දල දුග්ගතිමිහි, ඉද්දජ්ජච්චයො, දලිද්දො.

සුස සොසනෙ, සුව සොකෙ වා, කජ්ජච්චයො, ධාත්වන්තස්ස කකාරො, සුක්කං. වච වියත්තියං වාචායං, වක ආදානෙ වා, වක්කං. සක සත්තිමිහි, සක්කො. උසු දාහෙ, උක්කා.

වජ ගතිමිහි, ඉරප්පච්චයො, අප්පට්භතං වජනීති වජ්රං. මද උම්මාදෙ, මදිරා. එවං මන්දිරං, රුධිරං, රුහිරං, රුචිරං. බධ බන්ධනෙ, බධිරො, බධිරා, බධිරං, තිම්බිරො, තිම්බිරං, සිරො. සර හිංසායං, සරිරං. “කලිලං, සලිල”න්තිආදීසු ලො රස්ස. කුටිලො, කොකිලො ඉච්චාදයො.

672. පටිනො නිස්ස හෙරණ භීරණ.

පටිනො පරස්ස නිඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස හෙරණ භීරණඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති. නි ගතිමිහි පටිපුබ්බො, පටිපක්ඛෙ මද්දිත්වා ගච්ඡතීති අත්ථෙ “ක්ච්චි වා”ති ක්ච්චිප්පච්චයො, ක්ච්චිලොපො, ඉමිනා හෙරණ භීරණආදෙසා, ණලොපො, “තෙසු වුද්ධි”තිආදිනා පටිසද්දාදිස්ස වුද්ධි, පාටිහෙරං, පාටිහීරං, යදා පන හර හරණෙති ධාතු, තදා පටිපක්ඛෙ හරතීති “පාටිහාරිය”මිති ණ්ණානපි සිද්ධං.

673. කඬ්ඨාදීහි කො.

කඬ්ඨඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි කප්පච්චයො හොති.

කඬ් ඡෙදනෙ, කප්පච්චයෙ කතෙ “ක්ච්චි ධාතු”තිආදිනා, “නිග්ගහීතඤ්චා”ති වා ඉකාරානුබන්ධස්ස ධාතුස්ස නිග්ගහීතාගමො, කලොපො ව, නිග්ගහීතස්ස වග්ගන්තත්තං, කණ්ඩො උසු, පරිමාණඤ්ච. එවං සට්ඨි සට්ඨනෙ, සණ්ටො, සණ්ටා වා. වට්ඨි ආවත්තනෙ, වට්ඨි ධාරණබන්ධනසඬ්ඨසාතෙසු වා, වණ්ටො. කරඬ්ඨි භාජනත්ථෙ, කරණ්ඩො. මඬ්ඨි මණ්ඩනත්ථෙ, මණ්ඩො. සඬ්ඨි ගුම්බත්ථෙ, සණ්ඩො. හඬ්ඨි හණ්ඩත්ථෙ, හණ්ඩං. පඬ්ඨි ලිඬ්ඨගවෙකල්ලත්ථෙ, පණ්ඩො, සො එව පණ්ඩකො. දඬ්ඨි ආණායං, දණ්ඩො. රඬ්ඨි හිංසායං, රණ්ඩො. තඬ්ඨි වලනත්ථෙ, විතණ්ඩො. වඬ්ඨි වණ්ඩත්ථෙ, වණ්ඩො. ගඬ්ඨි සන්තිච්චයෙ, ගණ්ඩො. අඬ්ඨි අණ්ඩත්ථෙ, අණ්ඩො. ලඬ්ඨි ජිගුච්ඡායං, ලණ්ඩං. මෙඬ්ඨි කුටිලත්ථෙ, මෙණ්ඩො, මෙණ්ඩකො වා. එරඬ්ඨි හිංසායං, එරණ්ඩො. බඬ්ඨි ඡෙදනත්ථෙ, බණ්ඩො. මදි භාසෙ, මන්දො. ඉදි පරමිස්සරියෙ, ඉන්දො. වදි ඉච්ඡාකන්තිසු, වන්දො. චූර ඡෙදනෙ, චූරො ඉච්චාදි.

“කො”ති වත්තනෙ.

674. බාදාමගමානං බන්ධන්ධගන්ධා.

බාද අම ගමුඉච්චෙතෙසං ධාතුනං බන්ධ අන්ධ ගන්ධඉච්චෙන ආදෙසා හොන්ති, කප්පච්චයො ව හොති. බාද භක්ඛනෙ, ජාතිජරාමරණාදීහි සංසාරදුක්ඛෙහි බජ්ජතීති බන්ධො. අම රොගෙ, අන්ධො. ගමු, සප්ප ගතිමිහි, ගන්ධො. ක්ච්චිග්ගහණෙන කලොපාභාවෙ බන්ධකො, අන්ධකො, ගන්ධකො.

අථ වා රාසට්ඨෙත ඛන්ධො. ගන්ධ සුචනෙ, අත්තනො නිස්සයස්ස ගන්ධනනො සුචනනො ගන්ධො.

675. පටාදීභ්‍යලං.

පටඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි, පාටිපදිකෙහි ච අලප්පච්චයො හොති. අට, පට ගතිමිහි, පටෙ අලං සමත්ථන්ති අත්ථෙ ඉමිනා අලප්පච්චයො, “සි”න්ති අමාදෙසො, පටලං, පටලානි. තථා කල කලලෙ, කලලං. කුස ඡෙදනභූත දාන සඤ්චයෙසු, කුසලං, යදා පන සල ලු ලාඉති ධාතු, තදා කුච්ඡිකානං සලනනො, කුසානං ලවනනො, කුසො විය ලවනනො වා කුසෙන ලාතබ්බත්තා කුසලන්ති අප්පච්චයෙන කප්පච්චයෙන වා රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බො.

කද මදෙ, කදලං. භගන්ද සෙවනෙ, භගන්දලං. මෙඛ කට්ඨිචිත්තෙ, මෙඛලං, මෙඛලා වා. චක්ක රුක්ඛතථෙ, චක්කලං. තක්ක රුක්ඛසිලෙසෙ, තක්කලං. පල්ල නින්තට්ඨානෙ, පල්ලලං. සද්ද භරිතෙ, සද්දලං, පරලොපො. මූල පතිට්ඨායං, මූලාලං, රස්සත්තං. බිල නිස්සයෙ, බිලාලං. විද සත්තායං, විදාලං. චඩ් චණ්ඩික්කෙ, චණ්ඩාලො, දීඝත්තං. වා ගතිගන්ධනෙසු, වාලං. වස අච්ඡාදනෙ, වසලො. පච්චි විත්ථාරෙ, පච්චලො, පඤ්චාලො, පඤ්චන්තං රාජුනං අලන්තිපි පඤ්චාලො. මච වොරෙ, මචලො. මුස ථෙය්‍යෙ, මුසලො.

ගොත්ථු වංසෙ, ගොත්ථුලො. පුථු විත්ථාරෙ, පුථුලො. බහු සඬ්ඛ්‍යානෙ, බහුලං, පරලොපො. යදා පන ලා ආදානෙ ඉති ධාතු, තදා ගොත්ථුං ලාතීති ගොත්ථුලො. එවං පුථුලො, බහුලං.

මඩ්ග මඩ්ගලො, මඩ්ගලං. බහ වුද්ධිමිහි, බහලං. කම්බ සඤ්චලනෙ, කම්බලං. සබ්බි මණ්ඩලෙ, සම්බලං, නිග්ගහීතාගමො, සබ්බලො වා. අග්ග ගතිකොට්ඨිලෙ, අග්ගලං. මඩ් භූසායං, මණ්ඩලං. කුඩ් දාහෙ, කුණ්ඩලං ඉච්චාදි.

676. පුඨස්ස පුථුපථාමො වා.

පුඨඉච්චෙතස්ස ධාතුස්ස පුථු පටඉච්චෙනෙ ආදෙසා හොන්ති, අමප්පච්චයො ච හොති වා, ක්වචත්ථොයං වාසද්දො. පුඨ විත්ථාරෙ, පත්ථාති අත්ථෙ ක්විප්පච්චයො, ඉමිනා පුඨස්ස පුථුපථාදෙසා, ක්විලොපො. ඉත්ථීයං ඊපච්චයො, “ඔ සරෙ වා”ති සුත්තෙ වසද්දෙන අවාදෙසො, පුඨවී, පඨවී, පධවී, ථස්ස වත්තං, අමප්පච්චයෙ පථාදෙසො, පථමො.

677. සස්වාදීහි තුදවො.

සසුඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි තු දුඉච්චෙනෙ පච්චයා හොත්ති. සසු හිංසාගතීසු, තුස්පච්චයො, “ක්චචි ධාතු”තිආදිනා ධාතුවන්තස්ස තකාරො, සත්තු. ජන ජනනෙ, ජත්තු. දද දානෙ, දද්දු කුට්ඨවිසෙසො. අද භක්ඛණෙ, අද්දු. මදඋම්මාදෙ, මද්දු ඉච්චාදි.

678. ක්කාදීහි ඊවරො.

විපාධාඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි ඊවරස්පච්චයො හොති. චි වයෙ, වියතීති විවරං. පා පානෙ, පාතීති පීවරො පීනො. ධා ධාරණෙ, ධීවරො කෙවට්ටො.

679. මුනාදීහි චි.

මුනාදීහි ධාතුහි ඉස්පච්චයො හොති, වසද්දෙන පාටිපදිකෙහි ච. මුන ඤාණෙ, මුනාතීති මුනි, වාධිකාරා න වුද්ධි. යත යතනෙ, යතතීති යති. අග්ග ගතිකොට්ඨ්ථෙ, අග්ගි. පත ගතිමිහි, පති. සුච සොචකම්මති, සුචි. රුව දිත්තිමිහි, රුචි. ඉස පරියෙසනෙ, සීලාදිගුණෙ ඵසතීති ඉසි. කු සද්දෙ, කචි, වුද්ධි, අවාදෙසො ච. රු සද්දෙ, රචි, දධි, කුට්. අසු බෙපනෙ, අසි. රාජ දිත්තිමිහි, රාජි. ගපු, සස්ප ගතිමිහි, සස්පි. අච්ච පුජායං, අච්චි. ජුත දිත්තිමිහි, ජොති, නන්දි, දීපි, කිම්, අකාරස්ස ඉත්තං. තමු කච්චායං, තිම්. බුධ බොධනෙ, බුජ්ඣතීති බොධි. කස විලෙඛනෙ, කසි. කපි චලනෙ, කපි, කලි, බලි, මසි, ධනි, හරි, අරි, ගිරි ඉච්චාදයො.

පාටිපදිකතො පන මහාලි, හද්දාලි, මණි, අරණි, තරණි, ධරණි, සරණි, ධමණි, අවනි, අසනි, වසනි ඉච්චාදි.

680. විදාදීහ්ණරො.

විදඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි උාරස්පච්චයො හොති. විද ලාභෙ, වන්දිතුං අලං අනාසන්නත්තාති අත්ථෙ උාරස්පච්චයො. විදුරො, විජ්ජුරො වා, විදුරෙ ජාතො වෙදුරො මණි. වල, වල්ල සාධාරණඛන්ධනෙසු, වල්ලුරො. මස ආමසනෙ, මසුරො. සිද සිඬිගාමෙ, සින්දුරො, නිග්ගහිතාගමො. දු ගතිමිහි, දුරො. කු සද්දෙ, කුරො. කපු හිංසාතක්කලගන්ධෙසු, කප්පුරො, ද්විත්තං. මය ගතිමිහි, මයුරො, මහියං රචතීති වා මයුරොති.

“වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියයො ච,
ද්වෙ වාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා;
ධාතුස්ස වත්ථාතිසයෙන යොගො,
තදුච්චෙන පඤ්චවිධං නිරුත්ත”න්ති –

වුත්තනිරුත්තිලක්ඛණානුසාරෙන “තෙසු වුද්ධි” තිආදිනා, “ක්වච්චි ධාතු” තිආදිනා ච රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

උදි පසවනක්ලෙදනෙසු, උන්දිතුමලං සමත්ථොති උන්දුරො. ඛජ්ජ භක්ඛණෙ, බාදිතුං අලන්ති ඛජ්ජරො. කුර අක්කොසෙ, අක්කොසිතුමලන්ති කුරුරො. සු හිංසායං, සුරො.

681. හනාදීහි ණුනුතවො.

හනඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි ණු නු තුඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති. ණුජ්ජච්චයෙ හන හිංසාගතිසු, හනතීති හණු. ජන ජනනෙ, ජායතීති ජාණු, ධාත්වන්තලොපො, දීසො. භා දිත්තිමිහි, භාතීති භාණු. ඊ සන්තානෙ, රයතීති රෙණු රජො. ඛනු අවදාරණෙ, ඛන්ති, ඛඤ්ඤතීති වා බාණු. අම ගතාදීසු, අමතීති අණු, ධාත්වන්තලොපො.

නුජ්ජච්චයෙ – වෙ තන්තසන්තානෙ, වායතීති වෙනු, වෙණු වා. ධෙ පානෙ, ධායති වච්ඡං පායෙතීති ධෙනු, භාතීති භානු.

තුජ්ජච්චයෙ – ධා ධාරණෙ, ක්‍රියං, ලක්ඛණං වා ධාරෙතීති ධාතු. සි ඛන්ධනෙ, සියති ඛන්ධියතීති සෙතු. කී ධනවියොගෙ, කී උන්නතිමිහි, උද්ධං ගච්ඡතීති කෙතු. හි ගතිමිහි, හිනොතීති හෙතු. ජන ජනනෙ, ජායතීති ජන්තු. තනු විත්ථාරෙ, තනොතීති තන්තු. වස නිවාසෙ, වසති එත්ථ එලං තදායත්තවුත්තිතායාති වත්ථු, “ක්වච්චි ධාතු” තිආදිනා සතකාරසංයොගස්ස ත්ථාදෙසො.

682. කුටාදීහියො.

කුටාදීහි ධාතුහි යජ්ජච්චයො හොති. කුට ඡෙදනෙ, කුටති ඡින්දතීති කුටියො බ්‍යාධි. කුස ඡෙදනපුරණගන්ධෙසු, කුසතීති කොටියො උදරං, ධාත්වන්තලොපද්විත්තාති. කටමද්දනෙ, කටති මද්දතීති කට්ඨං. කණ නිමිලනෙ, කණ්ඨො.

683. මනුපුරසුණාදීහි උස්සනුසිසා.

මනු පුර සුණඉච්චෙවමාදීහි ධාතුහි, පාටිපදිකෙහි ච උස්සනුසුඉසඉච්චෙනෙ පච්චයා හොන්ති.

මනු බොධනෙ, උස්ස නුසා, මනනෙ ජානාතීති මනුස්සො, මානුසො වා, ධාත්වන්තස්ස ආත්තං.

පුර දානපුරණෙසු, පුරතීති පුරිසො, රස්සත්තං, පොසො, රකාරිකාරානං ලොසො, වුද්ධි ව, පුරෙ උච්චෙ යානෙ සෙතීති පුරිසො.

සුණ භිංසාකුලසන්ධානෙසු, සුණති කුලං සන්දහතීති සුණිසා. කු කුච්ඡිතෙ, කච්ඡිතීති කර්සං මලං, කුස්ස කරත්තං, දීසො ව. සු භිංසායං, අන්ධකාරවිධමනෙන සත්තානං භයං භිංසතීති සුරියො, රකාරාගමො, සකාරස්ස යත්තඤ්ච. මහ පුජායං, මහතීති මහිසො, මහියං සෙතීතිපි මහිසො. සි ඛන්ධනෙ, සියති ඛන්ධියතීති සිසං ඉච්චාදි.

684. අක්ඛරෙහි කාර.

අක්ඛරෙහි අක්ඛරවාචකෙහි වණ්ණෙහි කාරජ්ජච්චයො භොති. තද්ධිතාදිසුත්තෙ වග්ගහණෙන නාමධ්වනිපදෙසෙ ස්වාද්වෘත්තී, අකාරො, අකාරං, අකාරෙන ඉච්චාදි, ආකාරො, ඔකාරො, කකාරො, යකාරො, භකාරො, ළකාරො. එවකාරාදිසු පන කරියති උච්චාරියතීති කාරො සද්දො, එව ව සො කාරො වාති එවකාරො. එවං ධිකාරො, හුංකාරො, සාධුකාරො.

ඉකාරො ධාතුනිද්දෙසෙ, විකරණන්ධිතොති ව;
භවත්තෙත්ථ ගම්ස්සාදි, භනත්තාදීති ඤාපකා.

උණාදිජ්ජච්චයන්තනයො.

තබ්බාදී ණාදයො නිට්ඨා, තච්ච තුනාදයො තථා;
මානන්තාදි උණාදීති, ඡද්ධා කිතකසඬිගහො.

ඉති පදරූපසිද්ධියං කිබ්බිධානකණ්ඩො

සත්තමො.

නිගමන

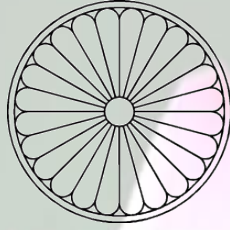
සන්ධි නාමං කාරකඤ්ච, සමාසො තද්ධිතං තථා;
ආඛ්‍යාතං කිතකං කණ්ඩා, සත්තිමෙ රූපසිද්ධියං.

තෙධා සන්ධිං චතුද්ධා පදමපි චතුධා පඤ්චධා නාමිකඤ්ච,
ඛ්‍යාසා ඡක්කාරකං ඡස්සමසනමපි ඡබ්බෙදතො තද්ධිතඤ්ච;
ආඛ්‍යාතං අට්ඨධා ඡබ්බිධමපි කිතකං පච්චයානං පහෙදා,
දීපෙන්ති රූපසිද්ධි විරමිධ ජනතාබුද්ධිවුඩ්ඪිං කරොතු.

විඛ්‍යාතානන්දපෙරව්භයවරගුරුනං තම්බපණ්ණිද්ධජානං,

සිස්සො දීපඛිකරාඛ්‍යද්දම්ප්‍රච්ඡුමති දීපලද්ධප්පකාසො;
 බාලාදිච්චාදිවාසද්විතයමධිවසං සාසනං ජොතස්ස යො,
 සොයං බුද්ධප්පියච්චො යති ඉමමුපුප්පකං රූපසිද්ධිං අකාසි.

ඉති පදරූපසිද්ධිපකරණං නිව්ඨිතං.

සබ්බදාතං ධම්ම දාතං ජිනාති,
සබ්බරසං ධම්ම රසං ජිනාති;
සබ්බරතීං ධම්ම රතීං ජිනාති
තණ්හාක්ඛයෝ සබ්බදුක්ඛං ජිනාති

(ධම්මපදය තණ්හා වග්ගො)

ධම්මාරාමෝ ධම්මරතෝ - ධම්මං ධුත්ථිච්ඡන්දයං;
ධම්මං ධුත්ථස්සරං නික්ඛු - සද්ධම්මා හ පරිනායති.

(ධම්මපදය නික්ඛු වග්ගො)

ධම්මෝ පතොසො සුගතාප්පසන්ථෝ,
තරණීච සංසාර මහණ්ණවස්ස;
බ්‍රහ්මාසුරාදීනි අමස්සනීයෙතා,
රසො රසානං පරමෝ නිලොකෙ.

මහාගඳො මච්චුපරා පතානො,
සබ්බිනිනාසාය විසෙසමන්තො;
සබ්බන්ති දානෙත ච කප්පරුක්ඛො,
චින්නාමනී හද්දසටොච ධම්මො.

ධම්මං විනා තන්ති ජිනාච මානා,
තමෙව තාණං සරණං පනිට්ඨා;
තස්මා හි තො කිච්චමඤ්ඤප්පනාය,
සුඤ්ඤාච ධාරෙච වරාච ධම්මෙ.

(භස්වාහිනී)

චිරං නිට්ඨතු ලොකස්මිං - සම්මා සම්බුද්ධ සාසානං!

ධර්ම උතය පිණිසයි.....